

PEDAGOGIA

DE

G. ASLAN

IN DEPOZIT LA
LIBRĂRIA SOCEC & CO.
BUCUREȘTI

Prețul 5 Lei

BIBLIOTECA
FVNDATIVNEI
VNIVERSITARE
CAROL I.

n° Curent 58269 Format

n° Inventar A. 34626 Anul

Sectia Depozit IV Raftul

Domnului

D. A. Teodoru

Secretarul general al Ministerului
Instrucțiunii și Cultelor

cu dragă atenție

J. Aslan

Lecțiunii

de

Pedagogie

1956

Din publicațiile autorului:

Cunoștinți de Psihologie.

Importanța practică a Matematicilor.

Despre Educație.

IN PREPARAȚIE.

Filosofia Vieții.*

*) Reflecțiunile și părerile în această privință, ce se vor trimite autorului înainte de 1 Septembrie 1900, vor putea fi utilizate încă.

Invs. A. 34.626

LECTIUNI

DE

PEDAGOGIE

DE

GAMBET ASLAN.

*Nu învățăm pentru școală,
ci pentru viață.*

57199

~~~~~  
*Lucrare întocmită în vederea noilor programe  
de studii pentru clasa V a școlilor secundare de fete.*  
~~~~~

EDIȚIUNEA I.

DONAȚIUNE

CRAIOVA

LIBRĂRIE — TIPOGRAFIE — EDITURĂ

DAVID J. BENVENISTI

28. — Strada Justiției — 28.

1942

Biblioteca Universitară
B 58269
Cota
Inventar 57199

B.C.U. Bucuresti

C57199

Toate drepturile sunt rezervate autorului și fiecare exemplar va purta semnătura sa.

G. Alom

PREFAȚĂ.

E aproape un an de cînd am promis publicarea unui Tratat complet de Pedagogie—față de starea actuală a științei; cheltuelile cele cerea însă fiind superioare posibilității de desfacere a exemplarelor în țară la noi, m'am hotărît să-l public la Paris.

O schiță de principii pe care le-am dezvoltat în compunerea acestui tratat am făcut-o în conferența «despre Educație» ținută la Ateneul Român în ziua de 18 Martie trecut, conferență care a întîmpinat atîta favoare, în cît m'a îndemnat să dau publicului nostru măcar o prescurtare din tratat;—și ocasiunea am găsit-o în cursul de pedagogie ce-l cer programele pentru clasa V-a a scôlelor secundare de fete, în vederea cărora sunt întocmite «Lecțiunile de Pedagogie» cuprinse în acest manual.

Rog însă a nu căuta aci, în întregime, vederile mele pedagogice, căci aceste lecțiuni fiind întocmite după programul analitic, nu reflectă imaginea fidelă a Tratatului, ci o reflecțiune trecută prin cristalinul de vedere al pro-

gramului. Fiind convins că din prea marea libertate ce s'a lăsat pînă acum autorilor noștri didactici, a rezultat mai mult rău de cît bine pentru învățămînt, m'am hotărît să urmez credincios tonul dat de program—chiar și în cazul cînd nu se potrivea cu părerile mele. Două schimbări aduse în ordinea lecțiunilor, se impunea de la sine; — încolo e păstrată ordinea din program

Lecțiunile se găsesc împărțite pe cît a fost cu putință de egal în întindere și greutate; ele sunt în numărul și limita prevădute în program. In desacord cu manualele existente, m'am ferit de citații și numiri, căci scopul nostru nu e de a face un curs de erudiție ci un curs ușor și atrăgător—învățarea căruia să producă o dispozițiune sufletescă, care să rămînă în memorie și să însuflețescă pe viitoarele mame la împlinirea cît mai rațională a nobilului lor rol. *)

Focșani, 22 August 1899.

*) Autorul e recunoscător amabilităților ce au bine-voit a-l procura observațiunii asupra vieței copilăresci; ele au fost întrebuințate în *Tratatul de Pedagogie*.

INTRODUCERE.

Lecciónea I.

PROGRAM: Priviri generale asupra necesităţii şi posibilităţii educaţiunei. — Educaţiunea în deosebire de creşcere; în deosebire de instrucţiune.—Divisiunea educaţiunei; Educaţiunea fizică, intelectuală şi morală.

Ce este educaţiunea? — *Educaţiunea este arta de a pregăti copilul cât mai bine pentru viaţă, asigurându-i sănătatea, dezvoltându-i mintea şi formându-i caracterul.*

Fie-care mamă îşi creşce copilul, adecă îl hrănesce, îl îmbracă, îl păzesce să nu i se întimple ceva; puţine mame îngrijesc însă de *viitorul* lui şi mai puţine încă sunt vrednice să ajungă la acest scop. Educaţiunea este, prin urmare, creşcerea raţională a copilului, atât pentru present, cât şi în vederea viitorului, pentru a forma un *om* folositor sie-şi cât şi societăţii din care face parte.

Nu e destul dar ca o mamă să aibă bună-voință, nu e destul să asculte de sfaturile bunicei—care sunt de cele mai multe ori greșite, ci e nevoie să cunoscă istoricul dezvoltării copilului și să întrebuinteze mijlocele cele mai potrivite cazului, călăuzindu-se de observațiunile și experiențele acelor care se ocupă în special de educațiune. Ca ori-ce artă, educațiunea își are dar partea sa științifică pe ale cărei principii se întemeiază: acesta e obiectul *Pedagogiei*.

Nimenui nu i-ar trece prin minte să se facă pictor, de exemplu, fără să învețe pictura, și totuși, pentru arta cea mai grea din toate, se cred mai toți vrednici, fără de nici o pregătire! În asemenea condițiuni, nu e de mirat ca părinții să nu pótă avea copii «după inima lor»;—ba tocmai contrariul trebuie să ne mire.

Necesitatea educațiunii. — Necesitatea educațiunii rezultă din însuși obiectul său: astăzi, când societatea a ajuns la un grad de civilizațiune atât de înalt, a lăsa copilul să crească în voia lui, nepregătindu-l pentru viață, ar fi a-l arunca în valurile lumii, fără a-l fi învățat să înnóte.

Educațiunea e pentru copil, cea-ce altoirea e pentru arbori; ea îl face mai bun de cum era să fie, după cum altoirea reușese a da fructe mai bune ca cele naturale copacului. Omul care nu respectă legile igienice e prada oricărei boli, cel neînvățat e un brut și cel indisciplinat e un

sălbatec; prin urmare «omul nu poate deveni cu adevărat *om*, de cit prin educație»

Posibilitatea educațiunei. — Rămîne să vedem numai, dacă această năzuință a omului de a se ridica din ce în ce în sfera perfecțiunei e cu putință, dacă nu cumva natura sa e neschimbăciósă—în cit educațiunea să nu aibă nici un efect. În acest scop, să cercetăm pe rînd influența ce o poate avea educațiunea în păstrarea bunei stări trupesci, în desvoltarea minței și în formarea caracterului copilului.

Influența educațiunei în păstrarea sănătăței.—Educațiunea folosindu-se de principiile igienei, poate contribui foarte mult la păstrarea sănătăței copilului, căci are o călăuză sigură în alimentațiunea, îmbrăcămîntea, odihna și jocurile sale; în felul acesta, constituția copilului nefiind sdruncinată de bôlă, se întăresce din ce în ce, în cit chiar în caz de molipsire, poate resista mai bine.

Mai mult încă, copilul ajunge încetul cu încetul a se deprinde să veghieze el însuși la păstrarea sănătăței sale, ast-fel că i se întipăresce una din cele mai prețioase preocupări ale omului, acea de a-și asigura sănătatea.

Influența educațiunei în desvoltarea minței.—În cei d'intîi anî ai copilăriei, mintea e în stare de imbobocire; e ușor dar de înțeles ca educatorul să aibă o mare influență asupra desvoltării sale. După cum grădinarul poate grăbi sau întirzia înflorirea bobocului și hotărăsce de frumu-

sețea trandafirului prin felul îngrijirei sale, tot ast-fel și educatorul poate contribui la dezvoltarea minții copilului.

Hrăna minții omenesci e cunoștințele, adevărurile despre lume — care trebuiesc să îndeplinescă două condițiuni pentru a servi la dezvoltarea sa: 1° să fie digerate și asimilate, adică înțelese, și 2° să fie de vre-un folos în viață saŭ pentru exercitarea minții. Ținându-se seamă de aceste condițiuni, mintea copilului capătă cunoștințe solide și folositoare, în cit se întărește și se ascute.

Influența educațiunei în formarea caracterului — E o părere greșită că copilul ar naște cu caracterul format; dacă ar fi așa, opera educațiunei ar fi într'adevăr grea și une-orî nefolositoare. Din fericire însă, copilul nu moștenesce de la părinții săi de cit tendințe, apucături mai mult în spre rău saŭ în spre bine; nu găsim la dinsul intențiunii morale, fiind-că el nu e în stare încă să deosebescă binele de rău.

Educatorul îi este dat să-l formeze caracterul; el are în mână sorta copilului, căci hotărăscede moralitatea și fericirea vieții sale. Grea sarcină, dar în același timp cea mai nobilă din toate! Noi decidem de soarta viitoareii generațiunii, prin felul educațiunei ce îi vom da-o. Viitorul unei națiuni depinde de educațiunea fiilor săi: cum îi educațiunea, așa va fi și poporul.

Înțelegem dar rolul imens ce-l are femeia în omenire: din brațele sale iese geniile lumii ca și

cei din urmă nenorociți care pătéză demnitatea omenescă! Cît s'ar contribui la progresul omenirei, dacă femeea de la oraș cel puțin, ar cunoște mijlócele cele mai nemerite de educație!

Copilul e imaginea de moralitate a casei părintesci: el imiteză cea-ce vede la cei din casă și vorbește cea-ce aude vorbindu-se; și cum din nenorocire, majoritatea părinților nu se îngrijesc măcar să nu-î dea exemple rele, înțelegem cea-ce a determinat pe un cugetător să zică că «mai bine ar răminea copilul surd și mut pînă îl va veni rațiunea».

Dar odată luate măsurî în acéstă privință, trebuie să ne punem întrebarea, după care principii ne vom călăuzi în formarea caracterului copilului?—După două principii umane dictate de conștiința noastră și de la aplicarea cărora atirná progresul omenirei:

1° «Nu face, nici nu dori altuia cea-ce nici altul nu vrei să-ți facă ție»;

2° «Voesce, și dacă poți, fă altuia binele pe care și tu l-ai aștepta de ai fi în locul lui»; și

3° «Caută de a progresa în fie-care zi în direcțiunea ocupației tale» *).

După aceste principii trebuie formată conștiința copilului și după glasul conștiinței sale trebuie deprins a se călăuzi în viétă.

Divisiunea educațiunei.—După cele trei obiecte ale sale: asigurarea sănătăței, desvoltarea

*) Cea-ce presupune păstrarea sănătăței și desvoltarea minței.

minței și formarea caracterului, știința educației se împarte în trei: educația *fisică*, educația *intelectuală* și educația *morală*.

Fie-care din aceste ramuri trebuie cultivată cu îngrijire, căci toate sunt prețioase în viață; cu aceea deosebire că dezvoltarea celor două d'intăi înălțesce o margine ce variază de la om la om, în timp ce dezvoltarea moralității e nemărginită.

*

Înainte de a intra în studiul Pedagogiei propriu zise, e nevoie de a cunoaște câte ceva despre activitatea minței;—cu acesta ne vom ocupa în lecțiunile viitoare.

Lecțiunea II.

PROGRAM: Stări sufletesci; clasificarea lor (inteligentă, sentiment, voință).

Stări sufletesci.—La om deosebim două categorii de acte: unele despre care luăm cunoștință prin mijlocul simțurilor noastre și care pot fi observate în același timp de mai mulți oameni, ca mersul, vorbirea, respirațiunea, circulația sângelui — și altele care sunt cunoscute numai de persoana în care se petrec, ca hotărârile, sentimentele și cugetările. Actele din prima categorie se numesc *acte fizice*, iar cele din categoria a doua se numesc acte sau *stări sufletesci*.

E evident dar că existența actelor sufletesci la o altă persoană nu poate fi de cit dedusă din vorbele și manifestările sale, prin asemănare cu ceea ce se petrece în noi când ne aflăm în aceeași împrejurare. Așa dar, orîce cunoștință despre stările sufletesci ale unei alte persoane, e o interpretare a manifestărilor sale, interpretare întemeiată pe credința că aceleași stări sufletesci se traduc la toți oamenii prin aceleași manifestări

Clasificarea stărilor sufletesci.—In decursul vieții se petrec in om atitea stări sufletesci, in cît cu drept cuvînt s'a zis că sufletul omului e un ocean de sentimente, de cugetări și de hotărîri. De la om la om și, in diferite momente, chiar la același om variază stările sufletesci.

Acastă varietate nedescurcată in aparență, ca să pótă fi studiată, trebuie ordonată in grupe după caracterele asemănătore cu alte cuvinte, trebuie clasificată.

Tóte stările sufletesci se clasifică in 3 grupe:

I. Omul ia cunoștință despre lucrurile inconjurătore prin mijlocul simțurilor, își formează deosebite reprezentări despre dinsele, păstrează in mintea lui aceste reprezentări și la nevoie își aduce aminte de ele, își inchipue un viitor frumos pentru dînsul, cercetază calitățile unui trandafir, il compară cu o micșunea și făcînd abstracție de formă, culóre și miros numesce atit trandafirul cît și micșuneaua o flóre, judecă că flórea e frumoasă, raționéză că orice flóre e o vietate, etc.

Tóte aceste stări sufletesci de și sunt deosebite între ele, totuși aũ un caracter comun, acela că *represintă* ceva, fie un lucru (ca in percepțiune, imaginație și memórie), fie un raport (ca in judecată), fie un raport între rapórté (ca in raționament). Acastă esență comună a tuturor stărilor sufletesci de acest fel, ne permite a le grupa intr'o aceeași categorie, grupa stărilor reprezentative sau *intelectuale*.

II. Omul simte plăcere și durere, e dispus să e trist, are satisfacerea datoriei împlinite sau remușcarea unei fapte rele, se bucură la vederea unui amic dorit, își iubesc țara și locul unde s'a născut, dorește ca patria sa să devină înfloritoare, are milă de nenorociți, ură în contra vrăjmașilor, este supus la pasiuni bune sau rele, etc.

Tóte aceste stări sufletesci se asemănă prin caracterul lor afectiv, adecă de a *simți* ceva; cea-ce ne permite să le grupăm într'o aceeași categorie, grupa stărilor de *sensibilitate*.

III. Omul are *voință* să lucreze pentru a-și asigura fericirea sa pentru a îndepărta durerea, *deliberéză* cum să ajungă mai bine la un scop, se hotărăsce să ducă o viață regulată, etc.

Tóte aceste stări sufletesci se asemănă în esența lor care consistă în a alege între mai multe acțiuni care se presintă ca posibile, pe cea care se socotesce mai folositore; le putem grupa dar în o a treia categorie, grupa stărilor de *voință*.

Prin urmare deosebim la om 3 categorii de stări sufletesci: stări intelectuale, stări de sensibilitate și stări de voință; cu alte cuvinte, omul are inteligență, simțire și voință.

Tóte stările sufletesci ale omului sunt cuprinse în aceste grupe; pe de altă parte, fie-care din aceste trei grupe sunt distincte și nu pot fi reduse una la alta. A fi emoționat e cu totul altceva ca a judeca și a se hotări. Mai mult încă, o emoțiune puternică póte întuneca inteligența —

saŭ cum zice proverbul «omul la minie, cade în nebunie»; și invers, în o meditațiune profundă omul nu mai simte nimic, se uită chiar pe sine. De asemenea, pasiunea subjugă voința și o inteligență prea vie pôte întirzia o hotărire.

Totuși nu trebuie să credem că aceste trei categorii de stări sufletesci se petrec separat; din contra, cele mai de multe ori sunt în strînsă legătură între ele și numai mintea noastră le consideră aparțe, ca să le pôtă studia.

Nu trebuie să se credă de asemenea că cele trei categorii de stări sufletesci: inteligența, sensibilitatea și voința sunt ca nisce agenți speciali și deosebiți; este același spirit care cugetă, simte și voesce—unic sub tôte aceste manifestări, după cum un același actor pôte representa mai multe personaje. Inteligența este actul spiritului de a înțelege, după cum sensibilitatea este actul spiritului de a simți și voința e actul spiritului de a voi.

Lecțiunea III.

PROGRAM: *Activitatea sufletească în legătură cu starea fizică.*

Actele fizice ale omului servesc a-î întreține viața și a-l pune în comunicație cu cea-ce îl înconjură. Ele se săvîrșesc însă sub ordinul actelor sufletești, prin îmboldirea sistemului nervos * 1).

6614C
27499

Astfel actele care servesc a-î întreține viața, ca digestiunea, circulațiunea sîngelui, se săvîrșesc sub îmboldirea sistemului nervos ganglionar*); de exemplu, cînd alimentele ajung în stomac, impresionază nervii cu care sunt tapisați pereții stomacului, această impresiune e transmisă la un ganglion care, prin mijlocul nervilor motori, contractă stomacul. Iar actele prin care omul se pune în comunicație cu mediul înconjurător, ca vorbirea, mersul, se săvîrșesc sub îmboldirea sistemului nervos cerebro-spinal*; de exemplu cînd voim să mișcăm mîna, creierul trimete excitațiunea* prin măduva spinăreii la nervii motori ai mînei, care o pun în mișcare.

1). Cuvintele urmate de o steluță se găsesc explicate în nota alfabetică de la sfîrșitul cărței.

Un act se săvârșește prin pierderea unei citimi de forță a organului activ; de aceea cînd săvîrșim un act care întrebuintează prea multă forță, ne simțim obosiți. Intr'adevăr, un organ își desfășoară forța prin o distrugere a țesutului său, distrugere care rezultă din arderea, adică oxidarea țesutului în prezența oxigenului din sînge, însă această ardere dezvoltă o căldură și sîngele vine în mai mare cantitate în acel organ ca să-l repare pierderea suferită, cedându-i din sucurile nutritive ce le cuprinde. În cît ori-ce fel de act, fizic sau sufletesc, e însoțit de aceste trei fenomene: 1° *mărirea cantității de săruri produsă prin oxidarea țesuturilor organului în activitate*; 2° *urcarea temperaturii aceluși organ* și 3° *îngrămădirea sîngelui în acel organ*.

Fiind-că ne ocupăm în special de activitatea sufletescă, avem de probat că aceste trei fenomene se petrec în creier de cîte ori se produce un act sufletesc.

1° **Mărirea cantității de săruri produsă prin oxidația țesuturilor creierului** a fost dovedită în modul următor: S'a cîntărit drept cantitatea de fosfați și sulfatați care intră în alimentațiune, cît și cantitatea fosfaților și sulfataților excretată în zi de repaos complet. Apoi săvîrșind o muncă intelectuală, s'a observat o creștere a cantității de săruri excretată, cu tôte că alimentațiunea a fost aceeași; și acest spor se mărește cu cît activitatea intelectuală e mai intensă sau durează mai mult.

Diferența de excrețiune a sărurilor, represintă tocmai cantitatea produsă prin oxidarea țesuturilor creierului din timpul activității mintale.

2° **Urcarea temperaturii creierului** se constată foarte ușor: fie-care din noi a observat că după o muncă intelectuală încordată «îi arde capul». Pentru o precisiune mai mare ne putem servi de două termometre puse de o parte și de alta capului, dintre care unul să fie la adăpost de temperatura din afară. Observăm ast-fel că ori-ce cauză de activitate mentală: o lectură sau o emoțiune, produce o ridicare de temperatură.

Acastă experiență ne-a făcut să apreciem urcarea temperaturii craniului, nu chiar a creierului; un fiziologist* însă, servindu-se de aparate termoscopice*, a putut constata direct încălzirea creierului în timpul activității sale.

3° **Ingrămădirea sîngelui în creier** în timpul activității sale a putut fi observată la suferinții cărora le lipsesc un os al craniului (la cei cu capul spart); punându-i să citescă, s'a vădut cum creierul începe să se încarce cu sînge mă-rindu-și volumul și cum după încetare revine în starea primitivă. În somn, creierul e de asemenea palid și are un volum mic; de îndată ce însă îl tulbură vre-un vis mai violent, începe să se umfle, umflându-se cu sînge.

O experiență dibace a permis de a măsura exact cantitatea de sînge atrasă de creier în timpul activității sale. S'a construit o balanță dispusă astfel în cit să se pôtă culca un om dea-

supra; se echilibrează apoi aparatul prin greutatea astfel ca platanul pe care e așezat capul să fie la nivel cu cel pe care se sprijină picioarele. Cât timp persoana cu care se experimentează stă în repaus complet, balanța păstrează echilibrul; de îndată ce însă începe a lucra cu mintea, echilibrul se distruge și platanul care sprijină capul se aplecă. Greutatea prisosită măsoară cantitatea de sânge care s'a urcat în cap.

Sîngele e izvorul de unde se adapă toate celulele obosite, el răspîndesce viața și energia în țesuturile cele mai ascunse. Prin sucurile nutritive pe care le cedază, el repară pierderile suferite de celule în timpul activității lor.

Injectându-se sânge difibrinat în capul unui câine, despărțit de trunchi, semnele vieții reapărură: se pronunță atunci numele animalului și spre marea mirare a tuturor, ochii capului de câine se îndreptară în partea de unde auzi vocea stăpînului său.

Invers, împedecarea circulației sîngelui în creier, aduce disparițiunea conștiinței; astfel în caz de leșin, cel mai bun mijloc e de a se așeza o-rizontal pentru a înlesni venirea sîngelui la creier.

Dintre toate organele, creierul suferă mai mult de lipsa de sânge, căci putem împedeca sîngele să circule în mîna în timp de un sfert de oră,—cînd devine palidă ca un cadavru și se răcesce cu cîteva grade, și totuși păstrează încă o-reși-care-forță; creierului însă e destul să-i micșurăm pe jumătate numai cantitatea de sânge, pentru-ca în

citeva secunde conștiința să se pîrdă. Experiențele fiziologiștilor nu mai lasă nici o îndoelă în această privință: apesându-se numai două din arterele ce duc la cap, s'a adus disparițiunea conștiinței.

Regularitatea circulațiunei cerebrale e dar o condiție cu totul trebuincioasă pentru producerea actelor sufletesci.

Lecțiunea IV.

PROGRAM: Legătura între spirit și corp.

Omul e o ființă compusă din spirit și corp care stau în legătură intimă și influențează unul asupra altuia.

Legătura între spirit și corp.—Puterea de manifestare a stărilor sufletești depinde de gradul de dezvoltare a organismului și în particular a sistemului nervos.

Dezvoltarea sistemului nervos constă în următoarele caractere: 1° *numărul și varietatea circumvoluțiunilor cerebrale*, 2° *greutatea creierului considerată în raport cu a corpului și* 3° *calitatea substanței nervoase.*

Deosebiriile intelectuale de rasă, etate și individ corespund cu deosebiri în dezvoltarea sistemului nervos.

Așa dacă considerăm *diferitele rase* umane, găsim că la Hotentot, care nu poate număra pînă la 3, creierul e simplu, cu circumvoluțiunile dispuse regulat—, cum nu se observă nici odată la creierii normali (adecă nu la idioți) ai rasei albe.

Dacă considerăm acum omul în *deosebitele pe-*

rióde ale vieței sale, observăm că în vîrsta copilăriei, creerul începe printr'o suprafață lină, cu circumvoluțiunile abea diferențiate — ca un bloc de marmură în care trăsăturile viitórei statuí sunt prestabilite; corespunđător în partea sufletéscă în-tălnim primele licăriri de inteligență, o sensibilitate desordonată și o voință slabă. În vîrsta tinereței, unde găsim circumvoluțiunile diferențiate și creerul apropiind greutatea maximă (în special la femeie), observăm în partea sufletéscă, pasiuni vii, aspirațiuni înalte, idei hazardate. Apoi în vîrsta maturității, în care timp creerul e pe deplin constituit, apare prevederea, cumpătarea, soliditatea judecăței și energia voinței. În sfîrșit spre bătrînețe, creerul uzându-se și perđend din greutate, observăm că facultățile intelectuale slăbesc și caracterul omului devine sficios.

Un filosof roman (anume Lucrețiú) descrie foarte bine acéstă legătură dintre spirit și corp:

«Vedem, zice el, corpul și spiritul crescînd și imputernicindu-se împreună, atingînd în același timp maturitatea, descrescînd împreună și cădînd în copilărie. Întocmai cum copiii umblă cu anevoință clătínându-se pe picióre, tot astfel vorbirea lor gîngăvesce și gîndirea lor e nesigură. Cînd corpul devine adult, gîndirea e profundă, maturitatea intelectuală și morală coincide cu maturitatea fizică. Pe urmă cînd bătrínul reîncepe a se clătina pe picióre, el revine în mintea copilărescă.»

Dacă considerăm acum indiviđi de aceeași rasă și etate, observăm că deosebiriile lor intelectuale

corespund tot cu deosebiri în gradul de dezvoltare a sistemului nervos. Creerul unui *Cuvier* cîntăresce cu 500 de grame mai mult ca media creerilor de la indiviđi de aceeași etate și din rasa albă. De asemenea creerul unui *Gambette*, care nu se deosebesce sub raportul greutatei, presintă în schimb o structură fină.

Influența stărei trupesci asupra spiritului.—După ce am studiat raportul dintre corp și spirit în genere, urméză să vedem dacă la o aceeași persónă, starea organismului său are vre-o influență asupra manifestărei spiritului.

Mai întîi de tóte constatăm că *sănătatea* e una din condițiile bunei stări a spiritului. Igieneștii sunt de acord a susține că «pentru ca viața spiritului să fie în plină prosperitate, corpul trebuie să-și păstreze forța sa». Buna funcționare a digestiunei, respirației, circulațiunei singelui, are o mare influență asupra stărilor sufletesci și se traduce prin o dispoziție, în timp ce starea contrară se manifestă prin o indispoziție.

Regimul, adecă aerul pe care il respirăm și alimentele cu care ne hrănim, aũ de asemenea influență asupra spiritului. Să notăm cu această ocasiune influența vătămătoare a otrăvilor pe care le absorbte omul de bună voe: alcolurile și tutunul. Acțiunea alcoolului e vedită și e de prisos a o aminti; cît despre tutun, care se pretinde a fi nevătămător, să cităm două din nenumăratele mărturisiri ale ómenilor luminați: «tutunul, zice unul din ei (romancierul Dumas), tutunul e im-

preună cu alcoolul, cel mai de temut dușman al inteligenței»; un altul (Augier) se exprimă tot atit de energetic: «după patruzeci de ani de fumare, zice el, am trebuit să renunț la această otrăvire care mă ducea prea degrabă la mormint».

Influența stărilor sufletesci asupra corpului. — Deosebitele stări sufletesci și în special emoțiunile influențază puternic asupra organismului: astfel surprinderea pôte opri respirațiunea; spaîma, frica, mînia iușesc bătăile inimei și fac să tremure tot corpul; desolarea provôcă lăcrimi și suspine; etc. Și dacă aceste stări se prelungesc, influența lor nu se mărginesce numai la turburări momentane, ci pătrunde mai adînc, sleind tôte puterile organismului și aducînd omul în așa hal, în cît nu se mai pôte ține pe picioare.

Din contra, alte stări sufletesci ca bucuria, speranța, încrederea, curagiul, aũ o influență favorabilă asupra organismului. Omul curagios reușese de multe ori înaintea altuia mai capabil, dar sficios. De asemenea încrederea într'un remediũ aparent (apă curată, de exemplu) pôte avea efectul dorit. În timpul epidemieî, cei mai expuși sunt cei care se tem mai mult de bôlă: o voință puternică asigură regularitatea funcțiunilor vitale și contribue la menținerea sănătăței.

De altfel tôte emoțiunile se reflectază pe figură, cea-ce e de un folos neprețuit în pedagogie, căci ne permite să ghicim cea-ce se petrece în sufletul copilului și să-l tratăm în consecință.

Concluziune.—Din influența reciprocă a spiritului și corpului, deducem că corpul nu e numai un «instrument» al spiritului, ci influențează la rindul său spiritul și-l poate chiar stăpîni. Omul nu este dar un spirit legat din întîmplare cu un corp, ci (după cum zice Bossuet) «*un tot natural.*»

EDUCAȚIA FISICĂ

Lecțiunea I.

PROGRAM: Importanța educației fizice, scopul ei.

Scopul educației fizice. — *Educația fizică are de scop a căuta și întrebuința apoi mijlocele cele mai nemerite pentru păstrarea sănătății și buna stare a corpului.*

Omul nu e numai corp, dar nici numai suflet; scopul educației trebuie să fie dar de a desvolta armonios atât corpul cât și spiritul, care sunt în legătură intimă și influențază unul asupra altuia. Acum cînd știm mai mult ca orîcînd strînsă legătură dintre spirit și corp, ar fi o greșelă de neiertat a cultiva pe unul în paguba celui-lalt. Nu trebuie să uităm că flórea vieții sufletesci își are împlîntată rădăcina în corp și de aici își trage sucul nutritiv care îi întreține puterea; neîngrijind corpul, sucul său — sîngele — se va slăbi și flórea nu va întirzia să se veștejescă. —

Să veghiem dar ca nu cumva prin o sforțare peste măsură a inteligenței să se sdruncine să-

nătatea, căci în cazul acesta nu ne folosim cu nimic, ba încă neputându-ne vindeca, am pierdut cea mai prețioasă comoră. E un calcul greșit acela de a sacrifica sănătatea pentru a căpăta de la minte mai mult de cit îi stă prin putință să ne dea; tot cea-ce putem face e de a întări sănătatea, dându-i cit mai multă energie, prin urmarea legilor igienice și în cazul acesta dobîndim de la creier, un maximum de muncă, ce pôte să-vîrși fără să rezulte nici un rău.

Importanța educației fizice.—Importanța educației fizice rezultă din însuși obiectul său. Într'adevăr ce pôte fi mai interesant pentru om de cit păstrarea sănătății sale? E o datorie morală pentru fie-care din noi a veghea ca nimic să nu ne sdruncine sănătatea. Desprețuirea legilor igienice ne pedepsește amarnic, răpindu-ne cel mai mare bun din lumea acésta: sănătatea; căci viața fără de sănătate e un chin. Numai cel ce a suferit său care a avut nenorocirea să aibă vre-un bolnav în familie, numai acela știe să dea prețul cuvenit sănătății; și omul înțelept trebuie să se foloséscă de experiențele altuia.

Dar educația fizică e importantă nu numai pentru că asigură sănătatea și întreține corpul în bună stare, cea-ce de altfel constituie un bine în sine, ci și pentru că înlesnesce activitatea zilnică.

Importanța educației fizice pentru activitatea corpului. — Caracteristica esențială a vieții fiind activitatea, se înțelege că sănătatea e o condiție principală pentru practicarea sa. Mai cu

seamă cind e vorba de activitatea agricolă sau industrială, sănătatea devine cu totul trebuincioasă, căci altfel pune în neputință de a munci. Buna creștere trupescă face corpul mai vioi și mai sprinten, calități prețioase pentru toți, dar mai cu seamă pentru cei ce vor trăi din munca brațelor lor, pentru meșteșugari. Sănătatea nu e numai principala condiție de fericire, ci mai e necesară pentru a putea lucra bine.

Importanța educației fizice pentru activitatea minții. — Puterile corpului și ale minții nu sunt separate, ci atirună una de alta : ambele se adapă de la un același riū, sîngele. Cea-ce se consumă într'un sens, se resimte și în cel-alt sens. Creerul cel mai bine organizat din lume, dacă aparține unui corp slab ce nu e în stare să-l nutrească bine, nu póte produce mult. Pentru ca activitatea minții să fie în flóre, corpul trebuie să-și păstreze dar vitalitatea sa și deplina fericire în lumea acésta e de a avea o minte sănătósă într'un corp sănătos.

Importanța educației fizice pentru moralitate.—Influența educației fizice nu se mărginesce aici, ci lucru de necređut, se întinde și asupra moralității omului. Buna stare trupescă, ce rezultă din îngrijirea fizică, are de efect o ridicare a tonalității vieței, un bun umor, o dispozițiune sufletescă, care dă pace și seninătate sufletului, îl predispune la bună-voință către semenii săi și-l face să se gîndescă numai la lucruri bune.

Dar nu numai atit, acéstă energie corporală se

comunică și sufletului, care ia stăpînire de sine, conducându-se numai după lumina rațiunei. S'a zis cu dreptate că «cu cît corpul e mai slab, cu atît comandă sufletului și cu cît e mai forte, cu atît mai mult i se supune».

Bunul umor se traduce apoi pe figură, care ia o expresiune veselă, împrăștiătoare de raze de fericire; buzele cînd se întredeschid, răspîndesc rouă dătătoare de viață; ochii chiar pare că surid; totul în sfîrșit, denotă o stare de sărbătore trupească și sufletească ce înveselesce și pe cei de prin prejur.

Contrar omului sălbatec, care cînd e stăpîn pe putere fizică, o întrebuițeză la săvîrșirea celor mai mari nedreptăți, omul educat își găsesce în energia corporală un izvor nesecat pentru exercițiul moralității.

Educațiunea fizică nu trebuie dar despărțită de educația intelectuală și morală, căci nu numai că asigură sănătatea și vigoarea corpului, care sunt de altfel destul de prețioase prin ele însăși, dar mai ajută și la dezvoltarea intelectuală și morală.

Principiile educației fizice. — E o credință greșită în popor de «a lăsa copilul să crească în voia lui». De sigur că neștiința a făcut să nască această credință, căci de cîte ori omul nu isbutesce ceva prin puterea minții sale, se lasă la voia întîmplărei. Acum însă cînd Pedagogia a ajuns cu ajutorul Igienei să dea precepte sigure de creștere a copilului în diferitele sale perioade de dezvoltare, ar fi o greșelă de neiertat a mai

urma sfaturile neîntemeiate ale bunicei saŭ a se lăsa în voia întîmplărei, căci întimplarea duce de multe ori la prăpastie.

Omul nu e ca animalul, legat de legile naturii, ci prin istețimea minții sale, a ajuns să le cunoscă și să le întrebuițeze în propriul său folos. Natura ne dă un produs în formațiune, copilul, care se va desvolta după trăsăturile schițate în organizațiunea sa; educațiunea însă cunoscatore a legilor naturii copilului, intervine, înălătură apucăturile sale care ar da loc la rele și desvoltă pe cele bune. Cea-ce constituie demnitatea omenescă e tocmai acest dar prețios de a putea lua parte la propria sa creștere, completînd schița naturii.

Crescî cum ți-e felul.—De un timp încoace, s'a răspîndit părerea că e mai bine a purta copilul ușor îmbrăcat ca «să se deprindă cu răcēla». Originea acestei credințe vine de acolo, că noi orășenii vedēnd pe copiii de țărani suferind frigul fără să răcēscă, deducem că îmbrăcămîntea ușoră întărește pe om și-l deprinde să lupte mai bine contra răceleii.

Adevērul e că copilul de țaran e voinic cu tōte-că e îmbrăcat ușor, iar nu că îmbrăcămîntea ușoră il face voinic; căci chiar cînd are o constituție atit de tare ca să rabde frigul, creșterea sa e influențată și copilul devine mai scurt de cum ar fi trebuit să fie. Intr'adevēr, haînele folosind a apăra corpul de frig, cu cît il vor apăra mai rău, cu atit și corpul are nevoie să pro-

ducă mai multă căldură și prin urmare să consume o mai mare cantitate de sînge ca să-și păstreze temperatura trebuinciosă; orî această diferență de material ce se cheltuesce din cauza îmbrăcăminteî ușore, ar fi fost întrebuintat la creșterea corpului.

Imbrăcămintea e dar pentru om o economie de hrană și ideea că întărim corpul deprindându-l să rabde de frig, e o părere greșită: mulți copii sunt atît de bine întăriți, în cit se duc pe lumea cea-laltă.

Lecțiunea II.

PROGRAM: *Mijloce pentru a-și păstra sănătatea: hrana, îmbrăcămintea. — Sfaturi pedagogice față de capriciile căpătate de copii, relative la hrană și îmbrăcămintea.—Imbrăcămintea la fete; tendința de a se găti; reprimarea acestei tendințe.*

Mijloce pentru a-și păstra sănătatea: hrana.—Actele care ne întrețin viața consumă o parte din țesutul organelor ce le produc; această pierdere e reparată prin înlocuirea substanțelor întrebuințate cu materii luate din sînge. Munca intelectuală sau mușchiulară consumă de asemenea țesuturi din creier sau din mușchiu: alt-fel nici nu s'ar putea produce.

Tóte aceste cheltueli ale organismului sunt întreținute prin hrană, adecă prin substanțe ce pot fi asimilate de aparatul digestiv și pot intra în sînge. Hrana este dar combustibilul mașinei omenesci și de la îngrijirea calității și cantității sale depinde buna funcționare a aparatului digestiv și sănătatea organismului în general.

Sfaturi relative la hrana copilului. — 1° *In privința cantității.*—E lesne de înțeles că a

mînca prea puțin sau prea mult e rău și într'un caz și în altul. Mîncarea peste măsură strică, fiind-că îngreuiéază munca digestivă—și mai curînd sau mai tîrziu aduce înbolnăvirea organelor digestive; mîncarea puțină e iarăși un rău, căci nu e în stare să repare tóte perderile organismului. Același lucru are loc și la o mașină: îi dăm prea mult combustibil, face explozie; îi dăm prea puțin, nu funcționéază în deajuns.

Omul care consideră hrana ca un mijloc de trai, iar nu ca scopul vieței sale, omul care nu s'a datat la excese de nutrițiune, într'un cuvînt, omul care are senzațiunea de poftă neperversită, are prin acésta o călăuză sigură pentru nutrițiune. În general, cînd ne sculăm de la masă greoi sau numai cu fața înroșită, e semn că am mîncat prea mult.

Asupra chestiunei cită cantitate de alimente să se dea copilului, s'ar părea că mai puțin de cit unui om mare; e ușor însă de constatat că *copilul are nevoie de aceeași cantitate de alimente ca și un om matur*. Într'adevăr copilul are de reparat mai puține perderi ca omul matur, fiind-că el nu muncesce; în schimb însă trebuie să crească — și de unde să-și ia elementele necesare, dacă nu din nutrițiune?

Se va lăsa dar copilul să mănince cit voesce, căci păcatul de a mînca peste măsură e mai mult al celor mari, de cit al copiilor: copilul cînd scie că are masa sigură, nu mănîncă pentru mai multe zile.

Copilul are prin urmare nevoie de tot atita hrană ca și un om mare, și pentru a nu i se îngreua aparatul digestiv, e bine să i se dea de mâncare mai des. Nu se va lăsa dar copilul să aștepte până la vremea mesei, sub pretext că «iși strică pofta de mâncare», căci în acest caz mănincă într'adevăr cu atita poftă în cit îi vine rău. «Nu e rău de a mânca cînd ți-e foame, ci e rău de a continua să măninci după ce ți-ai potolit foamea».

2° *In privința calității*, alimentele se împart în alimente animale și alimente vegetale; la fie-care masă trebuie să se servescă un amestec proporționat din amîndouă felurile, mai mult încă, alimentațiunea trebuie variată de la o masă la alta, pentru ca organismul să găsească tóte elementele trebuincioase întreținerii sale.

Cu privire la calitatea alimentațiunii copilului, se crede că e bine să i se dea mai puțină carne, acéstă observațiune adevărată pentru copiii mai mici de 5 ani, e neîntemeiată pentru cei mai mărișori, care au nevoie să mănince tot atit ca și un om mare.

Mai e încă o întrebare: trebuie să împlinim lăcomia copiilor pentru dulcețuri și fructe, căci de multe ori s'a observat că se îmbolnăvesc din acéstă cauză? — E bine să li se dea în totdeauna după masă, căci ajută foarte mult mistuirea; în felul acesta, ei știindu-și porțiua de fructe asigurată, nu vor mai căuta să mănince în ascuns

înainte de masă—care este adevărata cauză pentru care se îmbolnăvesc.

Să mai amintim o observare care nu e ținută de loc în seamă: la masă nu trebuie grăbire, dar nici ședere multă. Nu trebuie grăbire, căci alimentele care nu sunt mestecate în deajuns se mistue cu greș; pe de altă parte e bine să ne obișnuim a ne preumbla puțin după masă, ceea ce ușurează mistuirea: s'a zis că «omul mistue cu picioroalele cît și cu stomacul».

Sfaturi relative la îmbrăcăminte.—Imbrăcăminte ne folosește ca să ne apere de fenomenele atmosferice cît și de atingerea altor corpuri. Imbrăcăminte e dar un mijloc pentru viață, iar nu un scop; și acela care nu are în vedere acésta în facerea îmbrăcăminte sale, ci alte scopuri nenaturale, păcătuesce din punctul de vedere al igienei și al moralei.

¹⁰ *Imbrăcăminte trebuie făcută după corp, iar nu corpul după îmbrăcăminte.* --- Haînele să fie comode ca să nu supere activitatea organelor; ghetele de asemenea să fie după picior, căci nu puține dureri de cap vin din cauza încălțăminte prea strinse. Ce să mai zicem de instrumentul de tortură, numit corset! Nu pôte fi un singur om care judecând limpede, să nu osîndescă întrebuintarea corsetului. Mai cu seamă cînd e vorba de întrebuintarea timpurie, cînd corpul nu e pe deplin desvoltat, e lesne de închipuit cîtă vătămăre aduce sănătăței!

Obiceiul înfășatului trebuie odată părăsit, ne-

fiind de cît o superstiție vătămătoare copilului. Începutul acestui obicei de sigur că s'a luat de la mame, care neputînd păzi într'una copilul, le-a venit în gînd să-l lege sdravăn pentru a se asigura că nu se va putea mișca în cît să cadă jos. Obiceiul odată înrădăcinat, s'a uîtat cauza care i-a dat naștere și astă-zî se crede că înfășatul e cu totul trebuincios «ca să crească copilul drept».

Din contra, înfășatul împedecă libera dezvoltare a corpului și nu sunt puținii copii gheboși sau cu picîorele strîmbe din cauza relei înfășări. Pe de altă parte e ușor de înțeles cît trebuie să sufere micuța ființă care e ținută cu minele în jos și drept ca soldatul timp de un an neînterupt! Dacă am păstra o amintire cît de slabă asupra acestei grele încercări la care suntem supuși la venirea pe lume, am fi pôte mai puțin barbari cu viitórele generațiuni. Mamele înțelepte aû observat că mulți copii al căror plîns nu putea fi împăcat cu nici un preț, tăceaû de îndată ce erau desfășați. Acest adevăr îl exprimă cu mult haz un filosof german (Kant): «Copiii înfășați ca nisce momii, nu pot să-și misce membrele; să se înfășure tot așa și un om matur și se va vedea dacă n'are să strige și el».

²⁰ *Imbrăcămîntea trebuie schimbată după timp, în așa fel ca să apere în deajuns contra răcelei.*—E o nebunie a se îmbrăca cine-va ușor pentru a se arăta voinic sau «a-și arăta talia», căci de sigur sănătatea sa nu va resista

la prea multe încercări și mai curînd saū mai tirziū va plăti scump o așa voinicie. Se înțelege că nu e vorba de a se îmbrăca astfel ca să se producă zăpușelă, ci numai să nu se simtă cea mai mică răcélă; și nu ne dăm înapoi a mărturisii că a se deprinde cine-va plăpînd și moleșit e mai rău încă de cît a umbla ușor îmbrăcat. Fiind-că însă acest caz se arată foarte rar și e ocazionat mai mult de firea omului de cît dintr'un exces de conservare, avem de combătut numai îmbrăcămintea ușoră.

Că incheere, trebuie să o spunem cu părere de rău că aceste precauțiuni de păstrarea sănătăței nu sunt luate în seamă numai pentru a se urma «moda», pe care un profund cugetător a calificat-o de imorală. «La mode parisienne» hotăresce de constituția atitor copii, prin felul de îmbrăcăminte pe care îl mai scornesce. Și nu sunt puținii copii a căror sănătate și chiar viéță a fost sacrificată vanității materne.

Lecțiunea III.

PROGRAM: Aerul curat, locuința, curățenia la copii; necesitatea și mijlocele de a 'i deprinde să fie curățî.

Aerul.—Aerul este elementul cel mai necesar pentru întreținerea vieții: fără de mincare pôte trăi omul mai multe zile, dar fără de aer, nici un minut. Noi trăim în aer și prin aer și dacă ar dispărea aerul, viața s'ar stinge pe Pămînt și o liniște adîncă ar urma neobositei activității de acum. A respira e sinonim cu a trăi.

Înțelegem dar ce importanță trebuie să aibă curățenia aerului asupra sănătății noastre. Proba o găsim în viața țăranului care cu tôte că se nutrește prost, e totuși voinic fiind-că respiră un aer curat; am putea zice că aerul ține pe țăran.

Locuința.—*Locuința trebuie construită pe un teren nivelat și curat; ne vom feri de terenurile înălțate cu gunoe saũ de cele jõe și mlăștinõe. Terenurile cu gunoe stricã aerul, în urma ploei mai cu seamã, și rãspîndesc microbi care pot cauza o mulțime de bõle. Iar terenurile umede aduc egrasierea (umedela pereșilor) casei,*

cea-ce vatămă sănătatea, fiind-că apa din pereți se evaporază mereu în casă și strică aerul.

De asemenea nu e bine a ne muta îndată ce s'a construit o casă, fiind-că pereții sunt încă umedi; va trebui să așteptăm cel puțin o jumătate de an de la terminarea construcției, în care timp e nevoie să o aerăm de cîte ori e timpul frumos.

Locuința trebuie să fie bine luminată prin ferestre înalte și numeroase, care să reprezinte un sfert din suprafața de luminat. Intr'adevăr, s'a observat că o feréstră înaltă luminează mai mult de cît o feréstră de aceeași suprafață, însă mai josă și mai largă.

Luminatul mai depinde și de orientăția camerei: camerele aședate înspre răsărit sau înspre apus, sunt mai bine luminate de cit cele dinspre sud și nord. Acéstă observațiune trebuie să o avem în vedere la împărțirea locuinței; camerele de locuit le vom construi înspre răsărit și sud, sau înspre apus și sud, iar salonul îl vom aședa înspre crivăț. Camerele de locuit trebuie să priméscă lumina direct din afară, iar nu prin coridóre; și e bine să fie zugrăvite cu o culóre dulce, care să nu supere ochii.

Lumina e de cea mai mare importanță pentru sănătate, în cit s'a zis că «bólele nasc la întu-neric și se vindecă la lumină». Soarele prin razele sale e un puternic desinfectant, căci mulți microbî și germenî mor fiind mai mult timp în

razele lui. Un proverb francez zice: «unde soarele intră rar, medicul intră adesea».

Locuința trebuie să fie spațioasă și bine aerată.—O cameră de dormit trebuie să aibă pentru fie-care persoană cel puțin 32 metri cubici de aer, adică să fie înaltă de 3 metri, să aibă 3 metri lățime și 3 metri și jumătate lungime. Pentru două persoane e nevoie de o cameră de două ori mai mare și așa mai departe. Cum însă asemenea dimensiuni sunt pentru cei mai mulți imposibil de realizat, vom aera odaia, în timpul ernoii în fie-care diminuează, iar vara, chiar totă ziua—observând numai să nu se facă curent.

Aerul se strică prin însăși respirația noastră, care constă în a absorbe oxigen—elementul care întreține viața și în a da afară acid carbonic—un gaz vătămător. Același aer respirat pentru a treia oră e deja o otravă, experiența s'a făcut condensându-se acest fel de aer și injectându-se lichidul căpătat în pielea unui animal: animalul mőre. Așa dar, în localurile publice, unde stau mulți ómenii într'o cameră, al cărui aer nu le e de ajuns nici pentru un ceas, e de neapărată trebuință să se așeze un ventilator care să primească mereu aerul din lăuntru.

Locuința trebuie să fie cît se pőte de curată.—CurăȚenia nu costă nimic și prețuesce foarte mult; e în putința tuturor de a îngriji ca odaia unde locuesce mai cu seamă (și în general, acestea sunt mai neîngrijite, odaia cea mai curată fiind ținută pentru musafiri), să fie cît se pőte de

curată; de aceea e bine ca în această cameră să nu se așeze de cît mobilierul necesar, pentru a putea fi șters regulat; draperiile pe lingă că întunecă casa, apoi sunt o adevărată pepinieră de praf. Pe jos nu se va mătura, ci se va șterge cu cîrpa, ca să nu se facă praf.

Cel mai frumos titlu pentru o gospodină e de a avea curat în casă; cele ce cred că se pot distinge prin îmbrăcăminte se înșelă amarnic: în tot cazul nu-și atrag de cît admirația ómenilor de nimic. Curățenia e dar o virtute ce o póte cuceri femea săracă ca și cea bogată; luxul nu póte fi virtute, prin însuși faptul că nu e la îndemîna tuturor.

Curățenia la copii.—Curățenia la copii e de cea mai mare importanță pentru sănătatea și desvoltarea corpului lor, căci ușurează funcțiunea pielii, care la dînșii e atît de activă. Pe lingă această, deprindendu-i de micî să fie curați, li se asigură o calitate prețioasă în viitor.

Nu resultă însă de aici ca să-i oprim să se jóce la aerul liber, vom îngriji numai ca în acest timp să aibă o haînă mai traînícă și-i vom învâta să se spele îndată ce aũ isprăvit jocul. Cel mai sigur mijloc de a-i deprinde să fie curați e de a le pune condițiunea să se spele și să se ștérgă pe haîne de îndată ce aũ mîntuit jocul.

Nu le vom permite nici-odată să intre în casă, feșteliți pe ghete și pe haîne și îi vom trimete fără de cruțare să se spele, în caz cînd se aședă

la masă cu minele și figura în stare de necurătenie.

Cînd întilnim pe stradă niște copii curați, chiar de ar fi simplu îmbrăcați, ne face o deosebită plăcere să-i privim și fără de voiea noastră, ne întrebăm «ai cui ar fi óre?». Cu drept cuvînt dar se judecă părinții, după starea de curătenie și moralitate a copiilor lor.

La școlă, institutorul are de asemenea rolul de a veghea ca copiii să fie curați, făcînd cercetări săptămînale și de cite ori scóte copilul la lecție să observe ca să fie spălat bine, cu hañele și ghetele în stare bună (pot fi cîrpite, dar nu rupte); iar pentru cei lipsiți cu totul de mijlóce, să apeleze la inimile generóse.

Lecțiunea IV.

PROGRAM: Mișcare și odihnă, somnul, — Viața sedentară.—Exercițiul pentru dezvoltarea corpului și mlădierea lui: gimnastica și jocurile libere.—Efectul lor fizic și moral.

Mișcare și odihnă, somnul. — Omul e o mașină minunată, însă care are nevoie de repaos pentru a-și îndrepta perderile suferite. O mașină poate funcționa într'una, cît timp are combustibil deajuns; nu tot așa e și omul, care are nevoie să-și asimileze mai întîi alimentele și apoi să le întrebuițeze ca combustibil. În timp ce însă mașina se strică în măsura în care este întrebuițată, omul cu cît se obișnuiește la lucru, cu atît se face mai vrednic să muncască: organul se întărește prin exercițiul. Causa e tocmai fiindcă corpul își îndreptă perderile în măsura în care le-a întrebuițat.

Odihna e dar trebuincioasă omului, căci în acest timp organismul său se curăță de sguarele ce au luat naștere din consumarea țesuturilor prin muncă, și apoi își îndreptă perderile suferite prin asimilarea de noi materialuri luate din sînge.

Odihna cea mai desăvârșită o are omul în timpul când doarme, căci atunci nu numai corpul ci și mintea sa sunt în nelucrare; somnul e dar condiția muncii. 8 ore de somn neîntrerupt sunt tot atit de trebuincioase ca și hrana zilnică; căci la ce servește hrana dacă nu se lasă timpul când să fie asimilată? Înțelegem dar înțelepciunea proverbului francez: «cine doarme, cinază».

Puterea de muncă atirne de felul omului; nimeni nu trebuie însă să întrebuițeze peste măsură forțele sale—pană la totala lor sleire. Munca intelectuală consumă tot atit de mult ca și cea fizică și are încă mai multă nevoie de odihnă, fiind-că creierul e mai gingaș de cit mușchiul. Prin urmare nu se va ține neîntrerupt mai mult de 3 ore o activitate intelectuală; pe de altă parte nu se va citi nici-odată în prima oră după masă. E regretabil că părinții care știu că nu trebuie pus la muncă un cal îndată după tain, nu opresc—ba chiar și îndemnă—să învețe copilul după masă; nu voim să deducem de aici că părinții s'ar îngriji mai puțin de copilul lor de cit de un cal, ci numai atit că ei nu-și închipuesc că învățătura întrebuițeză tot atita forță ca orî și ce altă muncă.

Vięta sedentară.—Vięta sedentară prelungită pôte vătămă sănătatea, aducând slăbirea celor mai însemnate funcțiuni ale organismului. La omul care șede mult timp pe loc, respirațiunea e slabă, circulațiunea încetă și digestiunea grea; urmarea e că organele corespunđetore slăbesc, plă-

minii ne mai fiind întrebuițați în întregime pot da loc la oftică, inima prinde grăsime și stomacul cu nesfirșitele sale boli, fac viața amară.

Ce e de făcut dar, cînd toți suntem nevoiți să ne petrecem o bună parte din viață în felul acesta?—Ne vom îngriji mai întîi să ținem corpul drept, astfel ca respirațiunea să nu fie împedecată; apoi din cînd în cînd ne vom sforța să respirăm mai adînc (oftînd), pentru ca plămîni să se deschidă în întregime; îndată apoi și inima va începe să bată mai tare și un fior de viață se va simți în tot corpul.

Apoi, de cîte ori e timpul frumos, nu vom învăța în casă, ci pe afară și nu stînd pe loc, ci plimbîndu-ne. Plimbarea iușește circulațiunea sîngelui care se imbibă cu aer curat, în cît dă o mai mare vioiciune corpului și minții—și lecțiunea e învățată mai ușor. În timpul vacanței ar fi păcat să stăm inchiși în casă și nu la aer liber: orele petrecute în aer curat, nu numai că trebuie socotite ca bine întrebuițate, dar încă mai prelungesc viața.

Trebuința de exerciții fizice. — E cunoscut de toți jocurile la care se dedau animalele tinere;—am putea zice chiar recunoscut, căci nimeni nu vede în acésta de cît o trebuință firească a naturei lor; ne pare dar lucru ciudat cum același instinct legitim e refuzat copilului.

De sigur că neștiința și părerile greșite sunt cauza acestui mare neajuns, căci ori-ce s'ar zice, nu se pôte susține că părinții ar fi atit de ne-

păsătorii de sănătatea copilului lor. Se ține copilul legat în casă sau i se dă drumul pe afară cu un stăpîn pe cap; și ce se întîmplă? — Cînd izbutesce și el să fie liber, dorința pentru joc înfrînată de atîta timp, trece marginele puterii sale și copilul se îmbolnăvesce. Acéastă lecțiune a fost deajuns pentru mamă ca pe viitor să-l veghîeze și mai de aproape. La drept înșă, nici jocul, nici copilul n'a fost de vină, ci mama care l-a oprit să se jöce cîte puțin în fie-care zi; căci nu e rău de a se juca cînd natura cere, ci e rău de a urma jocul după ce corpul a obosit.

Gimnastica și jocurile libere.—*Gimnastica e arta de a desvolta și întări corpul.* Deosebim gimnastica la aparate și gimnastica corporală—care constă în diferite mișcări făcute fără de nici un aparat.

Gimnastica la aparate are de scop de a da putere corpului și mai cu seamă brațelor, căci ele intră mai mult în joc. Acest fel de gimnastică obosesce repede, de aceea nu e bine să fie întrebuițată la copii mai mici de 15 ani.

Gimnastica corporală are de scop de a desvolta corpul și de a-i da o mlădiere și înfățișare plăcută. Acest fel de gimnastică se pöte săvîrși la orî-ce vîrstă și în tot timpul anului: iarna în casă și vara la aer liber.

Dar dintre töte exercițiile fizice, acelea care se potrivesc mai bine naturei, acelea care obosesc mai puțin și distréză mai mult, sunt jocurile. Gimnastica e monotonă și de scurtă durată, căci

obosesce prea mult și aduce corpul într'o slăbiciune care ține mai mult timp; jocul obosesce și el, dar cu un fel de oboselă plină de viață — ca să zicem așa: jocul lasă corpul mai vioi de cît înainte. Jocul mai e însemnat prin plăcerea deosebită pe care o aduce copilului, și plăcerea e un îmbold puternic a funcțiunilor trupesci și sufletesci. Afară de aceste, noi înșine nu căutăm în exercițiile fizice de cît un mijloc de a întreține sănătatea; noi nu dorim putere mușchulară, care nu s'ar putea desvolta de cît în paguba minței, ci numai sănătate și vioiciune;—și amîndouă aceste elemente de fericire ni le asigură jocurile.

Efectul lor fizic și moral. — 1° *Prin exerciții se desvoltă plămîniș, cãci rãsuflarea devenind mai activã, aerul strãbate în tot plãmînul și desprinde pãrțile de jos care se lipiserã din cauzã cã inspirațiunile nu erau destul de adînci.*

2° *Prin exerciții se iușesc bătăile inimii, astfel cã circulațiunea se face mai repede și mai puternicã, în cît strãbate prin tôte vinișórele (capilarele) și împedecã sîngele sã stagneze; în felul acesta corpul e mai bine nutrit, cãci și țesuturile cele mai ascunse primesc sînge în deajuns.*

3° *Exercițiile aduc poftã de mîncare și ușurãzã mistuirea.* Exercițiile fãcute cu o jumãtate de orã înainte de masã, aduc poftã de mîncare și determinã o secrețiune îmbelșugatã de sucuri gastrice care ușurãzã mistuirea.

4° *Exercițiile fizice mai contribuesc la desvoltarea copilului: celulele tinere (din care e*

format organismul său) ca să se pótă nutri bine și prin urmare ca să pótă crește, trebuiesc exercitate.

Afară de tóte aceste rezultate ale exercițiilor fizice, jocurile mai cu seamă aũ o mare influență și asupra stărei morale, producând un bun umor și o seninătate sufletescă—care sunt darurile cele mai plăcute în societate. Dacă am pune acum în fața acestui tabloũ tipul omului slăbănog și lipsit de vlagă sau a celui posomorit și trăsmit, am ști să-ı prețuim și mai mult valórea.

Să dăm dar libertate copilului să-și găsească plăcere în jócă, pentru a nu o căuta în altă parte.

EDUCAȚIA INTELECTUALĂ.

Lecțiunea I.

PROGRAM: Operațiunile care la un loc p^ortă numirea de inteligență: primirea, păstrarea, reproducerea și elaborarea.

Metoda educației intelectuale.—Știm că educația intelectuală are de obiect găsirea și modul de aplicare a mijlócelor de dezvoltare a minței. Care ar putea fi însă aceste mijlóce? — Aceleași ca cele întrebuintate în educațiunea fizică, adică: nutrirea și exercițiul.

Hrana minței omenesci sunt cunoștințele, iar exercițiul minței constă în prelucrarea cunoștințelor căpătate. Cu alte cuvinte, educația intelectuală nu e de cit igiena și gimnastica minței; de principiile sale se călăuzesce instrucțiunea, al cărui obiect e predarea cunoștințelor.

Maî înainte însă de a schița principiile educației intelectuale, e nevoie să definim inteligența și să enumerăm operațiunile ce le cuprinde.

Operațiunile care la un loc p^ortă numirea de inteligență.—Sub numele de *inteli-*

gență se înțelege totalitatea operațiunilor mintale prin care luăm cunoștință și înțelegem atît cea-ce se petrece în afară de noi, cît și în lăuntru nostru.

Aceste operațiuni sunt:

1⁰ *Operațiunile de primirea cunoștințelor.*—

Operațiunile prin care luăm cunoștință despre tot cea-ce ne înconjură cît și despre propriul nostru corp; operațiuni numite *sensațiune* și *percepțiune*.

2⁰ *Operațiunile de păstrarea și reproducerea cunoștințelor.* — Operațiunile prin care se păstrează și la nevoie se reproduc cunoștințele astfel cum s'aũ căpătat saũ sub o formă nouă; operațiuni numite *memorie* și *imaginație*.

3⁰ *Operațiunile de elaborarea cunoștințelor.* — Operațiunile prin care cunoștințele sunt transformate în elemente proprii ale gîndirei; operațiuni numite: *comparațiune*; *abstracțiune*, *generalisațiune*, *judecatã* și *raționament*.

Putem forma următorul tablou de operațiunile mintale care la un loc pörtã numirea de *intelligență* :

INTELIGENȚA	}	I. Operațiunile de primirea cunoștințelor prin care mintea își formezã primele cunoștințe despre lume.	<i>Sensațiune</i> <i>Percepțiune</i>	}	cu ajutorul simțurilor.
		II Operațiunile de păstrarea și reproducerea cunoștințelor prin care mintea păstrează și la nevoie reproduce cunoștințele astfel cum le-a căpătat saũ sub o formă nouă.	<i>Memorie</i> <i>Imaginație</i>	}	cu ajutorul asociației stărilor lor sufletești.

INTELEGENTA	{	III. Operațiunile de elaborarea cunoștințelor prin care mintea prelucră cunoștințele, transformându-le în elemente proprii de ale gândirei.	{	<i>Comparațiune</i> <i>Abstracțiune</i> <i>Generalisațiune</i> <i>Judecată</i> <i>Raționament</i>	}	cu ajutorul rațiunii.

Mijlocele educației intelectuale. — În primul loc, educația intelectuală se îngrijescă ca cunoștințele pe care le capătă mintea cu ajutorul simțurilor, să fie cât se poate de exacte; în acest scop propune mai multe mijloce de educație a simțurilor.

Pentru ca apoi mintea să se folosescă de aceste materialuri adunate, trebuie să le păstreze cât mai mult timp și cât se poate de fidel; de aici nevoea de a se educa memoria.

În sfârșit, educația intelectuală își propune de a procura mijlocele prin care cunoștințele să fie prelucrate cât mai bine: cu acesta se ocupă educația judecătorei.

*

În lecțiunile viitoare, vom avea dar să ne ocupăm cu explicarea operațiunilor intelectuale cât și cu principiile generale pentru educația lor.

Lecțiunea II.

*PROGRAM: Cum dobândim primele cunoștințe?—
Sensații și percepțiuni.*

Sensațiune și percepțiune. — Noi primim deosebite impresiuni de la lumea înconjurătoare cît și din propriul nostru corp; aceste impresiuni, cînd sunt destul de intense (tarî), pun în lucrare simțurile noastre și dau loc la sensațiunii. Se numește dar *sensațiune, rezultatul unei impresiuni exercitate asupra simțurilor.*

Mintea noastră interpretează apoi sensațiunile, le raportază la un corp din afară sau la corpul nostru însuși și combină pe cele ce provin de la un același corp, pentru a-și forma o cunoștință cît mai completă despre starea și calitățile sale. *Acastă operațiune a minții noastre, prin care ne formăm cunoștințe despre obiectele și fenomenele lumii înconjurătoare, se numește percepțiune.*

Cum vedem dar, impresiunea dă loc la sensațiune și acésta, la rindul ei, dă loc la percepțiune. Impresiunea este un fenomen fizic, care punând în lucrare un organ al simțurilor noastre (ochiul;

urechea, etc.), excită terminațiunile nervului cuprins în acel organ, care excitațiune e transmisă (comunicată, înminată) de nerv creierului — unde se transformă în senzațiune. Prin urmare, senzațiunea exprimă singurul fapt de a simți, adică e o stare cu totul subiectivă, căci nu cuprinde explicațiunea cauzei sale, a obiectului de la care provine. Percepțiunea exprimă faptul de a cunoște, adică de a-și da seamă de starea și calitățile obiectului care a cauzat-o. Percepțiunea presupune un act de inteligență care combină deosebitele senzațiuni produse de un același corp și ne dă o cunoștință completă despre dînsul. Pentru a ne forma o percepție completă despre un obiect, e trebuinciosă conlucrarea tuturor simțurilor pe care le pôte impresiona acel obiect; de aici înainte, e destul ca să avem de la acel obiect o singură specie de senzațiune spre a fi perceput. De exemplu, pentru a ne forma o percepțiune despre portocală, va trebui să cercetăm toate însușirile sale, adică toate senzațiunile ce le înfățiședă (formă, culóre, miros, gust și pipăit); ne am format astfel o cunoștință completă despre portocală — și e de ajuns cu o altă ocasiune de a avea o singură din aceste senzațiuni (de formă și de culóre, d. e.), pentru a deduce că avem înaintea ochilor o portocală; căci suntem siguri că ar avea loc și celelalte senzațiuni, dacă am face experiență, dar e tot atit de nefolositor de a o face, pe cit e de nefolositor de a silabisi, odată ce am învățat să citim.

Clasificarea senzațiilor. —La vîrsta în care începem a studia stările noastre sufletesci, senzațiile nu se mai înfățișează în stare curată, adică lipsite de orî-ce element de cunoștință; de aceea e nevoie să le analizăm* cu atențiune și curățindu-le de elementele străine pe care le-am asociat* prin experiență, vom căpăta senzațiunea curată.

Senzațiunea elementară, curată, astfel cum rezultă în ultima analiză, presintă trei proprietăți: 1° de *calitate*, 2° de *intensitate* și 3° de *sensibilitate*. Calitatea deosebesce senzațiunile de diferite specii; intensitatea deosebesce senzațiunile de aceeași specie între ele; iar sensibilitatea e plăcerea sau durerea ce caracterisază pe fie-care senzațiune în parte.

1° După *calitatea* lor diferită, deosebim șase specii de simțuri: 1° *vădul*, 2° *auđul*, 3° *mirosul*, 4° *gustul*, 5° *pipăitul* și 6° *simțul vital*.

2° Fie-care din aceste specii de senzațiuni ni se înfățișează în deosebite grade de *intensitate*: de la senzațiuni *slabe*, care abea pot fi simțite—până la senzațiuni *foarte intense*, care devin dureroase.

3° În privința gradului de *sensibilitate* cu care se înfățișează în general fie-care specie de senzațiune, putem stabili următórea clasificare ierarhică (orînduită), în care considerăm ca simțuri *inferióre* pe acelea în care precumpănesce caracterul de sensibilitate și ca simțuri *superióre* pe acelea în care gradul de sensibilitate e slab. Simțu-

rile inferioare sunt: simțul vital, gustul și mirosul, iar simțurile superioare sunt: văzul, auzul și pipăitul.

Simțul vital.—Simțul vital ne pune în cunoștință despre starea generală a corpului nostru. În starea de sănătate, adică în stare de perfectă funcționare a tuturor organelor corpului, simțim o bună dispoziție, iar când funcționarea organelor linceșce, simțim o neliniște (în copilărie), o indispoziție generală (în maturitate) sau o slăbiciune (în bătrânețe) — după etatea noastră.

Simțul vital ne mai pune în cunoștință despre nevoile nutriției organismului, prin senzațiuni de foame și sete; precum și despre starea particulară a fie-cărui organ, în caz de boală. Rolul său e dar considerabil pentru păstrarea vieții noastre.

Simțul gustului.— Simțul gustului ne informează despre «gustul» corpurilor care vin în atingere cu limba. Numai corpurile licide și cele care se topesc, pot să producă senzațiuni de gust. Asemenea corpuri, când sunt introduse în gură, excită terminațiunile nervoase din limbă, aceste excitațiuni sunt transmise de nervii creierului — când le percepem ca senzațiuni gustative.

Se pot deosebi cu mare precisiune, cinci feluri de gusturi: *dulce, amar, acru, sărat și metalic* (cotlit). Variațiunile de intensitate ale acestor feluri de senzațiuni, cât și diferitele lor combinațiuni nu au numiri speciale; astfel se zice: acrișor, foarte acru; amăruș, foarte amar, etc.

Simțul mirosului.— Simțul mirosului ne in-

formeză despre mirosul corpurilor gazoase și acelor ce se pot vaporiza. Într'adevăr, numai acest fel de corpuri pot străbate în fosele nasale, unde excită terminațiunile nervoase, excitațiune care e transmisă de nerv creierului — și astfel simțim mirosul.

Sensațiunile de miros neavând numiri particulare, pentru a le putea deosebi, întrebuițăm numele corpului de la care provin; astfel zicem: miros de trandafir, de rozetă, de lămiță, etc.

Simțul atingerii. — Simțul atingerii are loc pe întreaga suprafață a corpului nostru. Organul său e pielea care e prevădută cu terminațiunile nervilor ce o pun în comunicație cu creierul. Nervii nu sunt răspîndiți de o potrivă pe totă suprafața corpului: limba, buzele și minile sunt foarte simțitoare, fiind-că ramificațiunile nervilor sunt bine dezvoltate în aceste organe; spinarea e mai puțin simțitoare, fiind-că nu are atîția nervi.

Simțul atingerii ne pune în cunoștință despre *temperatura* corpurilor și despre însușirea suprafeței lor, care poate fi *netedă* sau *aspră*.

Cînd atingem de bună voie un corp cu mîna, se zice că îl *pipăim*; și fiind-că noi întrebuițăm numai mîna spre a lua cunoștință despre însușirile de temperatură și de netedime ale lucrurilor, s'a numit pe nedrept simțul atingerii: pipăit—uitându-se că aceleași însușiri le putem căpeta și cu obrazul, de exemplu. Atingerea ne procură mult mai multe cunoștinți de cît simțul

vital, gustul și mirosul, de aceea face parte din simțurile superioare.

Simțul auđului.—Simțul auđului ne informeză despre sunete. Sunetul se produce prin vibrațiunile aerului care străbate în urechi, excită terminațiunile nervului acustic, excitațiune care se transmite creerului—unde se preface în senzațiune.

Ca și cele-lalte senzațiuni, sunetele se deosebesc după gradul de *intensitate*. Dar cea-ce e special sunetului, e diferența de *tonalitate* care variază la intervale regulate, astfel că pôte forma o scară musicală sau o gamă suitore și scoboritoare. Acestă proprietate a sunetului face cu puțință arta muziceii care a ajuns la o dezvoltare atit de mare; de aceea și simțul auđului e numărat printre simțurile superioare.

Dacă vibrațiunile aerului nu se succed regulat, rezultă un sunet nedeslușit, numit vuet sau zgomot.

Simțul vėđului.—Simțul vėđului ne pune în cunoștință despre forma și culórea lucrurilor. Organele vėđului sunt ochi: două organe sferice în interiorul cărora străbate ramificațiunile nervului optic, care le pune în comunicație cu creerul.

În o senzațiune de culóre se pôte deosebi trei însușiri: *intensitatea*, *saturația* și *tonalitatea*. Intensitatea atirná de cantitatea de lumină; saturația atirná de puritatea sa, care e maximă în culorile simple ale spectrului* și mai mică în diferitele nuanțe ale unei aceleași culor; iar deosebiriile de ton sunt acelea care există între cu-

lorile spectrului: roș, portocaliū, galben, verde, albastru, indigo și violet.

Prin senzațiunile de formă, vęđul ne pune în cunoștința despre *întinderea* lucrurilor, calitate prețioasă pentru inteligență, căci ne dă o idee despre lumea din afară și face cu puțință întocmirea științelor. Simțul vęđului e dar cel mai însemnat din tóte.

Lipsescă omului simțurile inferioare, și inteligența sa va perde foarte puțin; fără de simțurile superioare însă, nu e cu puțință nici o licărire de inteligență.

Lecțiunea III.

PROGRAM: Deosebiri individuale în felul de a percepe).*—*Iluziuni și halucinațiuni.*

Omul are o credință nestrămutată în simțurile sale; nimeni nu-l poate convinge că simte greșit: cine l-ar putea îndupleca să creadă că chinina e dulce, sau că trandafirul mirósă urit? Cu atit mai multă încredere are în privința celor-lalte simțuri: nimeni nu i-ar putea spune că i se pare că are o durere, sau că i se pare că a audit ceva, vădut ceva sau pipăit — afară numai cînd el însuși se îndoește în acéstă privință. De acea și discuțiunea e atit de categorică asupra lucrurilor ce le-a simțit el însuși: «am vădut cu ochii mei», «am audit cu urechile mele» — spune el cu siguranță; și nimeni nu e în stare să-l abată de la părerea lui.

Totuși sunt cazuri în care omul se înșelă de fapt și cele mai de multe ori o recunósce el însuși mai târziu. Acésta se intimplă: 1° în caz de

*) Chestiunea puterei imaginelor la copii, mai e odată trecută sub titlul «imaginația la copii» în lecțiunea XV.

bólă, 2° în interpretarea senzațiilor și 3° în caz de halucinație.

Greșelile simțirei în stare de bólă. — Fiecare știe că în caz de bólă de stomac, mai cu seamă, toate alimentele par amare și cu toate că știm că ne înșelăm, întemeiați pe experiența de mai înainte, în care aceleași feluri de alimente le simțeam gustoase, zicem că nu ne place — și nu suntem în stare să le mâncăm. În zădar vine mărturia celor-lalți că mîncarea e bună și că ni se pare numai din cauză că ne e «limba amară», căci nu ne pôte hotări de loc.

De asemenea și mirosul e alterat: nu putem suferi mîncarea în ochi și simțim că ne face rău. În durerile de cap, mirosul florilor devine nesuferit: tuberoza pôte aduce gréță; în timp ce mirosul de lămie pare răcoritor și plăcut.

Tot astfel în cazul cînd avem călduri, ne înșelăm în aprecierea temperaturii corpurilor: ni se par peste măsură de reci «ca ghéța» sau din contra le atribuim mai multă căldură de cît aũ în realitate.

Cînd ne dóre capul, știm cu toții, cît de rău ne face sgomotul cel mai mic. Șopotele par că «ne trece prin cap» și în general sunetele le simțim mai tari de cum sunt. În caz de ameteală, tocmai contrariul se întîmplă: urechile ne vijie în cît nu mai aũdăm nimica în jurul nostru și e nevoie să ni se vorbescă tare pentru a putea înțelege ceva.

Nu ne mai ocupăm de cazul în care organul

extern suferă, căci e ușor de înțeles că nu-și poate împlini bine rolul său: surdul nu prea aude, miopul nu vede de cit de aproape, presbitul, din contră, nu vede de cit la ore-și care distanță, etc. O bătă curiosă a ochiului e aceea în care nu poate deosebi culórea roșie, bătă numită daltonism.

Greșeli de percepțiune provenite din cauza relei interpretări. — În stare de sănătate completă simțurile ne dau prin urmare cunoștințe adevărate, așa cum se înfățișează și la ceilalți ómenți, adecă fie-care simț nu ne înșelă nici odată în senzațiunile ce ni le procură.

Prin experiență însă, omul a asociat deosebite senzațiuni ce i se înfățișează mai adesea împreună, astfel că din existența uneia conchide existența celor-lalte. Se înțelege că acésta constituie un progres pentru mintea omenescă, însă celor mai puțin dibaci li se întâmplă adesea a se înșela în prevederile lor.

De exemplu, o senzațiune de miros nu e capabilă prin ea însăși să ne aducă altă cunoștință de cit cea de miros precum și o plăcere sau neplăcere; acésta e *percepțiunea primă* a mirosului. Prin experiență însă aflăm că un același fel de miros se datoresce unui anumit fel de obiect, în cit putem ghici de mai înainte cauza sa; astfel deosebim mirosul de trandafir, de rozetă, de tuberoză, etc. De asemenea ne putem face o idee despre direcțiunea din care vine mirosul și chiar de aprecierea distanței obiectului ce l-a produs, etc. Tóte aceste percepțiuni pe care

nu ni le procură direct simțul, ci le am asociat noi prin experiență, se numesc *percepțiuni cîștigate*.

În percepțiunile cîștigate se pôte dar foarte bine să ne înșelăm: astfel, dacă simțind un miros de violete, am căuta să vedem florile, ne am putea înșela, căci același miros pôte proveni și de la parfum.

Auđul ne procură și mai multe percepțiuni cîștigate: ajungem să cunoștem o persónă numai după vocea sa, ba chiar și după mersul său; de asemenea deosebim sunetele după cauza care le a produs: deosebim tunetul, de uruitul trăsurei sau de bubuitul tunetului, deosebim sunetele produse de diferite instrumente; mai mult încă, știm, fără să întórcem capul, cam la ce depártare se află o trăsura și dacă avem timpul să trecem pe cel-alt trotuar, etc.

Se 'nțelege că de multe ori se pôte să ne înșelăm, și acésta se observă mai cu seamă la copiii care, din lipsă de prevedere, se întîmplă să fie călcați de trăsura.

Dar cele mai multe percepțiuni cîștigate ni le prócură vederea, care jócă cel mai mare rol în vieță și a ajuns să înlocuésca aproape cele-lalte simțuri. Percepțiunile prime ale vederii sunt numai cele de lumină, de culóre și de forma suprafețelor; tóte cele-lalte cunoștințe ce ni le formăm prin vedere sunt percepțiuni cîștigate.

Despre o portocală, de exemplu, simțul vėđului nu ne arată de cit că e de culóre portocalie și

de formă sferică; ideia de gust, de miros și de pipăit ce ne deșteptă sunt dobândite prin experiență—și e destul de a vedea o portocală, pentru a-î simți gustul în gură «a ne lăsa gura apă»—cum se zice și chiar ne pare că simțim și mirosul său răcoritor. Se poate întâmpla însă ca portocala să nu existe de cit în mintea noastră, în realitate ne fiind de cit o zugrăvelă măestrită pe pînză.

Ilusiuni.— Acest fel de interpretare greșită a unei percepțiuni, se numesce *ilusiune*.

Vederea e în particular supusă la ilusiuni, de aceea e și de atita importanță educațiunea sa. Astfel, din departe o alee patrată ne pare rotundă și o colină înaltă ne pare mică. La multe ilusiuni dă loc și refracțiunea: un băț pus în apă pare rupt; de asemenea o monedă pusă într'un vas cu apă, pare că plutesce, arătându-se mai sus de fund. Pescarii n'ar mai prinde nici o dată peștele dacă s'ar încredința vechului; ei știu însă din experiență, să lase plasa mai în jos de cit pare că li se arată peștii. Arborii unei alee par că se îndesesc și se micșorează cu cit sunt mai îndepărtați; de asemenea cerul pare că se împreună cu pămîntul la orizont; dintre două cuburi de aceeași mărime și aședate la aceeași îndepărtare, dintre care unul e alb și cel-alt negru, cel alb ne pare mai mare, din cauză că culórea albă reflectează în jurul său lumină și dă în aparență o mai mare întindere obiectului; etc.

Dese-orî celor care au piciorul de lemn li se

pare că îi dore saŭ că e obosit; ilusiunea se explică prin faptul că creerul care primea înainte impresiunii de la piciorul netăiat, s'a deprins a le atribui unei cauze petrecute în picior, și continuă această localizațiune chiar după ce piciorul a fost tăiat. De asemenea cînd examinăm un lucru cu bastonul ni se pare că îl «simțim în virful bastonului».

Halucinațiuni. — *Se numesce halucinațiune senzațiunea produsă în noi fără să-i corespundă nici o cauză din afară.* Acésta are loc cînd nervul e puternic excitat din lăuntru, din cauză de bôlă saŭ în somn, astfel că dă loc la senzațiunii ca și cum ar avea o cauză reală în afară.

În caz de bôlă grea, se arată vedenii în ochii suferindului, tréz fiind; de asemenea îi pare că aude trăgîndu-se mereŭ clopotele.

Visele nu sunt de cit niște halucinațiuni petrecute în timpul somnului; cînd însă aŭ loc și în stare de veghe, e semn de nebunie.

Lecțiunea IV.

PROGRAM: Educația simțurilor în general, în special a vădului și auzului.

Educația simțurilor constă în a deprinde fie-care simț să traducă cu cât mai mare precizie impresiunile ce le primesce.

Prin ce mijlôce pôte ajunge un simț la asemenea perfecțiune?—Prin două mijlôce: întâi prin *observațiune*, care constă în a cerceta cu atențiune cea mai mică deosebire dintre senzațiuni de același fel, și al doilea, prin *exercițiū*, care perfecțiunează aparatul sensibil și îl face din ce în ce mai îndemînată să simtă cele mai mici deosebiri. E de prisos să mai adăugăm că organul de care se folosește într'atita, trebuie îngrijit cu deosebire, căci altfel pôte slăbi din cauza lucrului prea mare ce i se cere.

Educația gustului.—Simțul gustului se arată foarte de timpuriū la copil; așa s'a observat că el e în stare să cunoscă schimbarea laptelui, de asemenea cînd e hrănit cu biberon, simte dacă laptele e îndulcit sau nu, căci s'a observat că de

cite ori respingea biberonul, se uitasă în realitate să se pună zahăr.

Cele d'intîi exerciții ale simțirei le face copilul cu limba: de acea duce el la gură tot ce-l cade în mină.

Prin observație și experiență, simțul gustului ajunge la o oare-și care dezvoltare: bucătari, negustorii de vinuri, chimiștii, se folosesc mult de acest simț în ocupațiunile lor.

Pentru viața zilnică, gustul e de ajuns așa cum ni l-a dat natura; ba trebuie să veghlem să nu devie prea capricios, învățând copilul să mănince tot ce se găsește la masă.

Educația mirosului.—Simțul mirosului se dezvoltă, din contra, cel mai tîrziu la copil: el e nesimțitor la mirosuri pînă la vîrsta cînd începe a vorbi.

Plăcerile procurate de miros sunt cu mult mai nobile ca cele ale gustului, căci cuprind ceva mai mult de cit un simțămînt animalic; totuși trebuie cultivat cu măsură, căci moleșește omul și îi ia gustul de lucru. E bine a găsi o desfătare în mirosul florilor în momente de recreație, pentru a mări încă plăcerea adusă de terminarea lucrului; cu condiție însă ca acesta să ne însuflețescă și mai mult la lucru, căci după cum s'a zis: «cel mai bun repaus e cel ce urmăze muncei».

Copiii pot să-și găsească plăcere adunând flori și jucându-se, dar li se face un mare rău deprindîndu-i cu flori în piept și cu haîne parfumate.

Educația pipăitului. — Pipăitul e unul din cele trei simțuri superioare ale omului; el singur ne pune în cunoștință despre realitatea lumii din afară de noi, de acea și senzațiunile ce le procură ne servesc de cunoștinți sigure și neîndoioase: «cea-ce se pipăe e sfint».

Förte rar lipsesce omului acest simț și de aceea e întrebuințat să înlocuască auđul și vėđul. In institutele de surdo-muđi și de orbi se face educația pipăitului în așa fel, în cit ajung să se înțelegă prin semne și să deosebescă lucrurile prin pipăire. Un caz celebru e acel al unei americane, care fiind surdo-mută și órbă din nascere, a ajuns să convorbescă, să scrie și să citescă prin semne, în cit deveni ea însăși profesórá la institut.

Inceputurile de pipăit, le face copilul cu buzele, în căutarea sínului. Tocmai mai tírziú începe a se sluji de mîni și acésta cu mare greutate, căci el nu e deprins să aprecieze depártarea lucrurilor și cînd le întălnesce la întimplare, le apucă și el cu mîna. Inainte de a umbla, copilul pare a nu avea mare siguranță în pipăitul cu mina, de aceea, póte, duce el lucrul la gură, căci buzele îi sunt mai exercitate.

Desvoltarea pipăitului e de mare importanță în copilărie, căci procură primele elemente de cunoștință. De cite orí e cu puțință, vom da copilului să pipăe lucrul ce i-l explicăm, întorcéndu-l pe tóte fețele sale și numindu-í însușirele ce le presintă precum și aseménările și deose-

birile față de lucrurile pe care le cunoște deja. Încă din vechime s'a observat acest dar prețios al omului de a pipăi zicându-se că «omul e deștept fiind-că are două mîni».

Educația auđului. — Auđul ia o importanță mai mare la om, atît prin faptul că ne permite a înțelege exprimarea gîndirilor și simțimîntelor semenilor noștri, cît și prin plăcerile estetice ce ni le procură arta care se adresază auđului — musica.

Simțul auđului e capabil de o foarte mare perfecțiune: acésta se pôte observa la cei ce se ocupă în special de musică. Așa, se zice, că unii maestri de musică sunt în stare să deosebescă din auđ sunetele a 50 de instrumente dintr'o orhestră.

Vom face dar simțitoare urechea copilului, punându-l să asculte melodii frumoșe, căci auđul, ca orî și ce simț, se desvoltă prin exercițiu, apoi îl vom pune pe el însuși să cînte, deprindându-l să-și asculte propria sa voce, pentru a executa bucata cît mai bine. Scopul nostru nu e însă de a face maestri iscusiți în arta musicăi, ci vom căuta să-i facem simțitorî la plăcerile procurate de musică, care le innobiléză inima. Cintelece din școlă trebuie să deștepte plăcere și să repauzeze mintea, iar nici de cum să fie executate cu scopul de a perfecționa copiii în musică.

Alegerea bucăților de musică are o mare importanță, căci de aici depinde succesul educativ al cîntecului. Vorbele trebuiesc pronunțate deslușit

și trebuiesc să fie cunoscute copilului, de asemenea e nevoie să fie înțeles cîntecul în întregime, căci altfel nu-l poate simți.

Educația vîdului.—Vîdul e cel mai însemnat simț dintre toate, căci de el se folosește omul în tot timpul de veghe. Sunt nenorociți, de sigur, surdo-muți, dar mai nenorociți încă sunt orbi; de acea și proverbul popular zice: «să te păzesci ca ochii din cap». Surdo-mutul ajunge prin semne să înlocuască vorbirea—el e lipsit numai de plăcerile muzicii; prin ce mijloc însă să-și înlocuască bietul orb vederea? Prin educația pipăitului învață înti'adevăr, să deosebască lucrurile; dar ce idee își poate face el despre lume și despre semenii săi?

Simțul vîdului ajunge să înlocuască în mare parte celelalte simțuri; vederea singură ne poate aminti toate calitățile lucrului pe care am avut ocaziune a-l cerceta altă dată, de acea și percepțiunile cîștigate ale vederii sunt supuse mai mult ca oricare la erori. Educațiunea vederii are de scop de a ne feri de aceste erori și de a deprinde ochiul să percăpă cele mai mici deosebiri dintre însușirile lucrurilor.

În vîrsta de leagăn, vederea copilului nu e deslușită; lumina mai mult îl orbesce de cit îl impresionază, în cit abia poate deosebi pe mama lui sau pe doică. De îndată ce începe să umble însă, ochii îi jîcă în cap, setoși de a lua cunoștință de lucrurile înconjurătoare. La această vîrstă, copilul e peste tot ochi; pare că nu s'a uitat de loc și

a văduț totul. Privirea noastră e distrată și fugitivă, fiind-că noi cunoșcem lucrurile și suntem preocupați de altele, în cît de multe orî ni se întimplă să ne uităm, fără să vedem; privirea copilului, e din contra activă, fiind ațîțată de curiozitatea neștiinței lui.

Prin educație, vederea ajunge să îmbrățișeze foarte multe lucruri de odată; așa ni se istorisese cazul unui băet de scamator, care era în stare să observe dintr'o singură aruncătură de ochi tóte obiectele dintr'un galantar.

De asemenea prin educație vederea póte deosebi cu mare precisiune nuanțele dintre culorî: pictorul deosebesce 3-4 nuanțe, acolo unde ceilalți nu vęd de cît o aceeași culóre.

S'aũ inventat multe mijlóce artificiale în scop de a educa vędul și auđuł la copiii din școlă; noi credem însă că educația simțurilor în școlă, nu are de scop de a forma nici pictorî, nici musicanți.

Lección V.

PROGRAM: Atențiunea. Ce este atenția? Exemple.— Atențiunea involuntară și voluntară. — Stimulentele atențiunei involuntare.

Fie-care din noi știe că pentru a înțelege mai bine un lucru, e nevoie de a ne îndrepta tótă puterea minței asupra aceluși lucru, ne mai gândind-ne nimic la alt-ceva. Școlarul care vrea să înțelegă bine explicațiunea profesorului, îl urmăresce cu mintea tóte vorbele și caută să pricépă tóte argumentările sale; gândindu-se cu totul numai la lección.

Acéstă încordare a minței nóstre prin care ne gândim numai la lucrul ce ne intereséză, se numește atențiune. Din contra, starea în care mintea nu e preocupată de nimic, se numește *distracțiune*.

De asemenea cînd voim să ne amintim ceva, facem o sforțare prin care înlăturăm orî-ce preocupare ce ne-ar putea distra, pentru ca suvenirul să ne pótă veni mai ușor în minte: și în acest caz avem un exemplu de atențiune.

Tot astfel cînd voim să examinăm calitățile

unuî lucru, cercetăm cu luare aminte toate impresiunile ce le procură simțurilor, ne lăsând să se strecóre vre-o altă preocupățiune în mintea noastră: iarăși un exemplu de atențiune.

Atențiunea ce o punem la cercetarea calităților lucrurilor și fenomenelor din lume se numesce *observățiune*. De exemplu, botanistul *observă* calitățile deosebitelor plante și le grupază după caracterele lor asemănătóre; fisicianul *observă* fenomenele naturei pentru a deduce cauzele și legile lor.

Cînd observațiunea e amestecată cu un sentiment de admirațiune, adecă cînd e făcută cu scop de a mulțumi mai mult inima de cit inteligența, atunci pörtă numele de *contemplațiune*. De exemplu, să presupunem un astronom și un poet care ar privi împreună un apus de soare: astronomul preocupat de cercetări științifice, s'ar gîndi la legile mișcării pămîntului; în timp ce poetul liber de aceste preocupățiuni, găsesce în acest fenomen numai sentimente cu care să adape plăcerile inimii sale. Privirea astronomului e un exemplu de observațiune, iar cea a poetului e un exemplu de contemplațiune.

Atențiunea ce o punem în cercetarea stărilor sufletesci și în genere a lucrurilor nemateriale, se numesce *reflecțiune*. Filosoful, de exemplu, *reflectează* asupra esenței sufletului și asupra manifestărilor sale; noi inși-ne, de cite ori cercetăm stările noastre sufletesci, se zice că reflectăm.

Atențiune involuntară și voluntară. — În toate cazurile pe care le am studiat până acum, atențiunea era făcută de bună voie; une-orî însă, suntem atenți fără voiea noastră, atrași fiind de un lucru óre-care. Acest fel de *atenție* se numesce *involuntar*, în deosebire de cea d'intîi care se numesce *atenție voluntară*.

Atențiunea voluntară își are dar cauza în noi, pentru-că a luat nascere cu propria noastră voință; în timp ce atențiunea involuntară e cauzată în afară de noi. De exemplu, starea sufletului în timpul cînd compunem o temă, e o stare de atențiune voluntară, fiind-că în acel moment suntem cu totul absorbiți de subiectul temei, gîndindu-ne cum să-l desvoltăm mai bine, cum să întrebuițăm o limbă mai armonioasă, să observăm regulile gramaticale, etc. Dacă în acel moment însă, auzim un strigăt sfășietor în stradă, pe dată suntem abătuți de la ocupațiunea ce ne frămînta, și de voie de nevoie stăm să ascultăm cea-ce se va mai întimpla. În acest caz în care neașteptata impresiune ne a atras atențiunea fără de voiea noastră, avem un exemplu de atențiune involuntară.

Din aceste exemple, éasă și o altă deosebire între atențiunea voluntară și cea involuntară: atențiunea voluntară cere o sfortare prin care se alungă din minte tot ce e strîn preocupărei sale, sfortare cu atit mai mare cu cît stările sufletesci ce vrea să le alunge sunt mai puternice, sfortare anevolósă și pentru cei mai mulți de neinvins

cînd e vorba de înlăturat o percepțiune plăcută: de exemplu să înveți auzînd musica; din contra, atențiunea involuntară nu cere cea mai mică sforțare, ba adese-orî e recreativă: ce sforțare ar cere ascultarea unei arii plăcute?

Fenomenele fizice în actul atenției.—Atențiunea fiind o stare excepțională a spiritului, se manifestă în afară prin o completă nemișcare a corpului și prin trăsuri particulare ale figurei: ochii staî neclintiți, sprincenele ridicate, obrajii contractați, totul în sfîrșit arată sforțarea spiritului de a nu fi distrat de nimic.

Dar influența atenției nu să mărginesce aci, ci se exercită cu o mai mare putere asupra funcțiunilor vitale: respirațiunea se scurtază și se încetinesce; inima, din contra, bate mai tare, pentru a face față reînnoirii gazurilor din sînge și în special pentru a activa circulațiunea din creier; digestiunea suferă de asemenea, dacă actul de atenție are loc îndată după masă.

Puterea deosebită a minții în timp de atenție se datoresce tocmai prisosului de sînge ce alimentază regiunea activă a creierului care e pusă astfel în stare de a putea desvolta tîtă energia ce posedă. Același fenomen mai explică pentru ce în timpul atenției omul nu mai e ocupat de nimic străin de chestiunea ce-l preocupă—pentru ce de exemplu nu mai simte senzațiunile obișnuite ca bătaia ceasornicului, uruitul trăsurilor, ba une-orî se uită chiar pe sine: cauza e că restul creierului e sărăcit de sînge.

Stimulentele atențiunei. — Cu toții știm că lucrul care ne place, îl isprăvim mai repede. Causa e că plăcerea ce ne aduce acea ocupațiune ne face să fim atenți, astfel că lucrăm mai iute. Interesul sau plăcerea insuflată de o ocupațiune, e susținătorul cel mai tare al atenției.

Așa dar cînd vom avea o lecțiune mai grea, vom trebui să o studiem cu răbdare, căci răbdarea ușurează sarcinele; vom mai trebui să ne închipuim plăcerea ce vom avea cînd o vom ști și interesul pentru viitor.

Profesorul, pentru a putea cuceri atențiunea elevilor săi, trebuie să ție seamă de aceste două elemente în explicațiunile sale. Explicațiunea să se facă cu tonul alternat și cît se pôte de deslușit. Se va întrebuița din cînd în cînd forma întrebătoare, care deșteptă interes și împedecă slăbirea atențiunei, cerîndu-se chiar răspunsul de la elevi, cea-ce face explicațiunea mai însuflețită prin plăcerea pe care o simt elevii de a deslega ei însăși chestiunile. Dacă școlarul nu cunoșce întrebarea, e semn că nu a fost atent și în acest caz rușinea față de colegii săi îl pedepsește în deajuns; iar în caz cînd nu știe să dea răspunsul numai, se întrébă pe cel ce zice că știe.

Plăcerea insuflată pentru un obiect prin explicațiune e o artă care întrebuițată de un profesor dibace, pôte hotări pe un elev să urmeze viața sa întrégă acel obiect.

Lecțiunea VI.

PROGRAM: *Condițiunile atențiunei.*—*Mica durată a atențiunei.*—*Noutatea.*—*Schimbarea.*—*Puține lucruri de odată.*—*Atențiunea impusă.*

Mica durată a atențiunei.—Atențiunea fiind un act de efortare, nu poate ține mult timp căci ne obosesc curind. Pentru a susține atențiunea timp de o oră neîntrerupt, suntem nevoiți să facem mai multe efortări, întărind-o îndată ce a slăbit; în cit o atențiune de o durată mai lungă, nu e în realitate de cit o serie de acte de atențiune mai mult sau mai puțin scurte, după puterea fie-căruia.

Insăși efortarea pe care o facem în atențiunea voluntară, ne arată că ea nu e o stare naturală, ci un produs al dezvoltării noastre mintale, o stare excepțională, contrară chiar condițiunei de existență a stărilor sufletesci, care e schimbarea.

Ghicim dar că copilul ale căruia facultăți mintale nu sunt încă dezvoltate și care din natură e neastimărat, nu va putea fi capabil de atențiune de cit pentru un scurt timp.

Condițiunile atenției: I. *Noutatea.*—Unul din

cele mai bune mijl6ce de a ațita atenținea copilului, e de a-l înfățisa lucruri noi, mulțumind astfel întru citva curiositatea lui. Noutatea e o puternică înboldire a atenținei; setea de a afla ceva nou, atit de nesățiosă la copil, reculege micile sforțari ale spiritului său și-l mai dispune la cite-va momente de atenține.

Cu toții știm gustul copilului pentru studiile noi, nerăbdarea cu care răsfoesce încă de acasă cărțile noi; dar și descurajarea sa cînd nu p6te pricepe acele lucruri. In explicarea unui lucru nou, vom căuta prin urmare pe cit e cu putință să ne folosim de cunoștințele de până atunci ale copilului, făcîndu-l să înțelégă lucrul nou cu ajutorul celor știute.

II. *Schimbarea.*—Mai toții copii sunt atenți la începutul lecțiunei, dar în curînd obosesc; și dacă ar fi să ne ocupăm în tot timpul cu un același obiect, ar fi un adevărat chin pentru dinșii. De acea în o aceeași jumătate de zi îi ocupăm cu mai multe obiecte; acéstă schimbare odihnesce frageda minte a copiilor care obosise cu un același fel de preocupare.

Intre obiecte e bine să se lase o mică recreație, căci cea-ce se perde în timp se cîștigă în intensitate; într'adevăr, după recreație vedem copiii iarășii vioi și gata de a face o nouă lecțiune. Idealul educației e de a căpêta atenția copilului pentru cit-va timp, și apoi a-l lăsa liber.

In alternarea obiectelor, vom avea în vedere ca un obiect mai ușor să urmeze celui mai greú

și vice-versa. De asemenea vom pune obiectele cele mai grele dimineața, cînd mintea e mai viată.

III. *Puține lucruri de odată.* — Nu urmază însă să punem prea multe obiecte de odată, creștînd că prin schimbarea mai desă vom face cursul mai atrăgător. Departe de a căpeta mai multă atențiune prin mijlocul acesta, nu facem de cît să zăpăcim mintea copilului, care la sfîrșitul clasei nu s'ar alege cu nimic. Omul de rasa neagră ametește cînd trebuie să numere mai mult de 3, și noi să cerem de la un copilaș cite cinci obiecte de odată?

Mijlocul de a susține atențiunea prin schimbare, nu constă dar în variația obiectelor, care e o schimbare prea bruscă pentru mintea cea fragedă a copilului, ci în variația explicațiunei. Explicațiunea la copil trebuie să se facă înfățișându-i tóte fețele lucrului, întrebuintînd cît mai multe mijloce pentru a-l face să înțelégă aceeași chestiune, și mai cu seamă slujindu-se de exemple bine alese și cunoscute copilului, care impresionéză atît de mult mintea lui.

Mai bine să știe copilul să dea exemple fără să pótă spune regula, de cît să știe regula fără să pótă da exemple: în cazul întîi însemnă că pricepe chestiunea, însă nu a memorisat regula; în cazul al doilea, însemnă că a bucherisit regula fără să o înțelégă — cea-ce e mai rău de cît a nu ști nimica, căci lucrurile ținute în minte fără a fi înțelese nu numai că nu folosesc la nimic, dar sunt o adevărată povară a minței.

Atențiunea impusă. — După ce am studiat mijlócele directe prin care să susținem atențiunea, să trecem acum la mijlócele indirecte, adecã la cele prin care vom înlătura cauzele de distrațiune, forțând astfel indirect atențiunea.

Sã punem un copil să învețe în grãdinã; orî citã sfortãre ne am da, nu va fi de ajuns să-l facem atent. In zãdar îi vom porunci să nu-și iee ochii dupã carte, cãci din cînd în cînd tot își aruncã privirile: în mijlocul impresiunilor plãcute ce îi vin din tóte pãrțile, îi e cu neputință să mai fie cu gîndul la lecție. Sã-l schimbãm însã într'o odaie închisã, unde nimic nu-l póte distra, fiind-cã are numai cartea înaintea ochilor, și lui singur îi va veni mai ușor ca să-și adune mințile și să nu se mai gîndescã de cit la lecțiune.

Una din grijele nóstre va fi dar de a pune școlariî în așa condiții în cit nimica să nu-i distreze.

Vom observa mai intîi ca școlariî să aibã o ținutã bunã; pot să stea sprijiniți de spate însã să ținã minele pe bancã; cãci o stare molatecã a corpului arãtã cã și mintea linceșesce. Tablourile se vor lua de pe pereți, de cite orî nu sunt de trebuință. Asemenea dacã școlariî sunt cu fața înspre stradã, trebuie uns cu cretã o parte din geam, pentru a-i împedica să se uite.

Dar mijlocul cel mai sigur pentru a susține atențiunea în clasele primare, e de a pune întrebãri din bancã. La aritmeticã, unde e nevoie să

se facă lecțiunile la tablă, se va cere ca toți scolarii să fie atenți, și să urmărească calculele, pentru ca orî cînd vor fi întrebați, să pótă aráta greșelile făcute de școlarul de la lecție. Aceași metodă se va întrebuița la gramatică, în timpul analizei la tablă sau chiar pe carte.

Institutorul ce merită acest nume se va asigura ca elevii să plece din școlă cu lecțiunea știută, căci e absurd a cere copilului din clasele primare să mai învețe și acasă. E de ajuns — ce zic?—e prea mult pentru dînsul că e ținut aproape tótă ziua la școlă, pentru a-î cere să mai învețe și acasă—cea-ce nu face nici domnul institutor.

Cu acéstă ocaziune trebuie să înfierăm metoda pedepselor corporale pentru ne-învățatură, care e o pată prea mare adusă nobilei științe, chiar de la începutul predărei sale. Criminalii cînd sunt ascultați de judecătorul de instrucție, li se ia lanțurile—și copiilor să li se cêră atențiune în mijlocul emoțiunei de frică? Li se spune o dată chestiunea și apoi li se cere să o repete: ne îndoim dacă domnul institutor ar putea-o face în mijlocul aceleași turburări. Trebuie să se știe că cartea nu se învață de frică, ci *cu* plăcere.

Lecțiunea VII.

PROGRAM: Atențiunea la copii. — Curiositatea la copii. — Mijloce pentru desvoltarea atențiunei.

Curiositatea la copii.—Curiositatea este începutul științei: acéastă dorință arđetóre de a ști a împins omul să cerceteze lucrurile asupra cărorora nu se dumirea, făcându-l capabil de observație și judecată.

E lesne de explicat, prin urmare, ca să întilnim curiositatea în tótă ardórea sa la copil. Abia venit pe lume, el e uimit de scenele ce se desfășóră în fața simțurilor sale și arde de dorința de a afla și de a cunoșce totul; el nu e ca bătrínul care, în lunga sa carieră, a aflat tóte în cît «nu mai are ce admira», ci caută la ríndul său să-și explice forțele naturei, pentru a se feri de unele și a se folosi de altele, întrebuintându-le cît mai bine în vieță.

În educațiunea rațională a copilului trebuie să se țină seamă de acéastă însușire a naturei sale, folosindu-se a-í ațița atențiunea și a-í înlesni înțelegerea. Cunoștințele intelectuale cît și cele morale chiar, trebuesc predate în așa fel în cît să

deștepte curiositatea copilului; căci altfel ne adresăm în vînt: «îl intră pe o ureche și îl iese pe cealaltă».

S'a zis cu dreptate că dintre toți copiii, cei mai greu de educat, sunt cei nesimțitori; fiind-că aceștia sunt incapabili de atenție și de orîce efortare intelectuală. Curiositatea e dar o calitate prețioasă la copil și educatorul trebuie să știe să o menajeze, adecă să n'o înăbușe, dar nici să o ațite peste măsură. Copilul peste măsură de curios, caută să afle totul, dar nu-i rămîne nimic în cap. Vom satisface dar curiositatea, în măsura în care își pôte însuși cunoștințele, ne spunêndu-i o chestiune nouă pînă ce nu știe deja pe cele vechi. Curiositatea sprijinită pe o temelie solidă duce la geniū, în timp ce alimentată fără de nici o regulă, formeză un om de nimic.

Atențiunea la copii.—Dar curiositatea copilului nu se manifestă numai prin întrebări, ci el însuși încercă să-și o satisfacă de cîte ori îi e cu putință, și numai cînd nu isbutesce apelză la cei din casă. Cu cită atenție examinéză copilul de ce păpușa închide ochi: o ridică și iar o aplcă și totuși nu pôte da de rostul mecanismului; «trebuie să aibă ceva înăuntru» își zice el și din acel moment începe a fi chinuit de gîndul de a o strica ca să vadă ce are înăuntru; curiositatea îi cresce în fie-care zi, în timp ce pe de altă parte începe a i se urî păpușa, pînă cînd dorința de mult ascunsă precumpănește și iată-l ca un al doilea hirurg că strică capul păpușei.

În general, tot ceea ce se adresează la simțurile copilului, îi ațîță curiozitatea, îi captivează atențiunea și îl dispune să observe pentru cîtva timp. Ba une-orî e capabil de atîta răbdare în cît ne uimește pe noi înșine: mai toți copiii răsfoesc pe nerăsuflătele cartea nouă pentru a privi figurile.

Dintre operațiunile intelectuale ale copilului, imaginațiunea fiind cea mai dezvoltată, e singură capabilă de atențiune pentru mai mult timp. Cine nu știe cu cîtă atențiune ascultă copilul o poveste; ochii îi staū țintă, pare că ar voi să o absorbă dintr'odată, și corpul îl ține nemișcat ca să nu-și tulbure liniștea; și cîtă nerăbdare arată cînd întrerupem puțin istorisirea!

Nu tot astfel se întîmplă cu chestiunile care se adresează judecăței lui; și acesta e natural: mai întîi cunoștințele de soiul acesta sunt prin ele însăși reci și indifferente, și apoi această facultate nu e încă în deajuns dezvoltată la copil. Dacă se mai adaugă pe lîngă acestea și o metodă prostă de predare, înțelegem de ce învățătura pare copilului un adevărat chin.

Educațiunea atenției. — Fără atențiune, învățătura e cu neputință, după cum nu se pôte executa o lucrare fără de sfortare. Școlarul distrat repetă lecțiunea de zece orî, fără să-i rămînă nimic în cap; în timp ce prin încordarea minței ar fi reușit s'o învețe numai în 2—3 orî. Nimic mai vătămător pentru dezvoltarea intelectuală, de cît deprinderea de a fi într'una distrat, fără a-și putea stăpîni mintea. Forțele superioare ale inte-

ligenței lincelesc și slăbesc în lipsă de exercițiu, iar imaginația domnește în desordine; în cît s'au numit aceste naturi «spirite de muște.»

Atențiunea măsoară cantitatea de energie intelectuală, după cum gradul sfortărei arată puterea mușchiulară. În cazuri de bătă, tot cea-ce preține atențiune e o povară: o convorbire îndelungată obosesce cu totul. De asemenea idiotii, al căror creier e puțin de tot dezvoltat, nu sunt capabili de atențiune. Ómenii de rasă inferioară amețesc cînd aũ vre-o convorbire cu un europén și cer răgaz pentru a-ı putea răspunde; chiar privirea lucrurilor neobișnuite ıı obosesce. Așa ni se istorisesc că niște Indieni fiind preumblați pe stradele Londrei s'au zăpăcit într'atita în cît cînd aũ ajuns acasă și după ce s'au desmeticit, abia a fost în stare să exclame unul din ei: «prea mult fum, prea mult zgomot, prea multe case, grozav de multă lume».

Atențiunea e condiția ordinei și precisiunii în gîndiri; de la ea depinde puterea de pătrundere în reflecțiune, cît și amănunțimea observațiunei. Prin observațiune atentă, omul póte descoperi mai multe asemenări și deosebiri de cît de la prima vedere; cu modul acesta, simțurile se dezvoltă și mintea se oțelesce, preparând calea marilor descoperiri omenesci.

Dar atențiunea are o mare importanță și în viața de tóte zilele: omul atent e prevădător, e aședat, căci își cumpănește vorbele și faptele; de acea el se bucură de o mare încredere și stimă

din partea concetățenilor săi. Viéța lui nu se scurge în pustiú, ci e roditóre; el nu se plînge de urit—acea golicione nesuferită din creer, ci simte că trăesce; iar la bătrînețe, frumósele amintiri de modul cum și-a împlinit rolul în viéță, dau o mîngăere bine meritată ultimelor sale zile. Fericit, acel ce a dat atenție timpului, a știut să-l prețuésca și să-l întrebuinteze bine; fericit, acel ce a susținut cu tãrie lupta nobilã de tóte zilele: el meritã bine-cuvîntarea urmașilor și cunoscúților săi!

Față cu rolul imens, pe care îl are atențiunea în viéța nóstrã, nu rămîne de cît a căuta cu îngrijire să deprindem pe copii să fie atenți — cînd trebue — combătênd pe cît e cu putință moliciunea saú zburdãlnicia lor. In lecțiunile precedente am vêđut prin ce mijlóce putem ațîța și susține atențiunea copilului; educația atenției constã în a întrebuinta cu măsurã în fiecare zi aceste mijlóce. Și din momentul în care mama saú institutorul a isbutit să capete pentru cîtva timp atențiunea sincerã a copilului, din acel moment e asigurat progresul lui.

Lecțiunea VIII.

PROGRAM: Memoria.—Exemple.—Ce este memoria: păstrarea, reproducerea și recunoșcerea. — Condițiunile fiziologice ale memoriei.—Condițiunile psihologice ale memoriei: Asociația.

Dintre nenumăratele stări sufletesci care se petrec în om, în cursul vieții sale, unele mai slabe, nu lasă nici o urmă de existența lor — «ca și cum nu s'ar fi întâmplat»; cele mai intense însă se păstrează în mintea omului constituind un fond de cunoștințe.

Astfel, diferitele specii de *percepțiuni* se păstrează în mintea noastră și ne permit să cunoștem lumea: pe această posibilitate se întemeiază știința — căci dacă mintea ar perde cunoștințele pe dată ce și le-ar forma, s'ar asemăna cu un vas care se deșertă în măsura în care se umple.

Tot astfel se păstrează în mintea noastră *sentimentele*, care înlănțuite în ordinea în care s'au produs, constituie istoria vieții noastre.

Hotărârile se păstrează de asemenea în mintea noastră; probă, mulțumirea sufletescă sau remușcarea ce o simțim când ne amintim de ele.

Cum vedem dar, toate categoriile de stări sufletesci pot să se păstreze în mintea noastră; pe această putință se întemeiază chiar vorbirea, căci, fiind-că omul a învățat că fie-care cuvânt exprimă un lucru, o cugetare, sau un sentiment și fiind-că ține minte toate acestea, el se poate adresa semenilor săi și poate fi înțeles de ei.

Acastă facultate a minței noastre de a păstra și reproduce stările sufletesci trecute se numesce memorie; iar stările sufletesci reproduse de memorie și recunoscute ca stări ce au avut loc în trecut, se numesc amintiri sau suvenire.

Între un suvenir și starea sufletescă primitivă pe care o reproduce, nu este o deosebire de natură—cum ar fi, de exemplu, între un portret și originalul ce-l reprezintă, ci numai o deosebire de intensitate. Suvenirul este starea primitivă mai palidă și cu trăsături mai puțin precise. Așa, de exemplu, să căutăm să ne amintim o poiană frumoasă unde am petrecut în lunile călduroase și ni se va prezenta ca o vedenie slabă înaintea ochilor; tot astfel amintindu-ne o arie de muzică, o simțim par'că în pavilionul urechei.—Ni se va obiecta, poate, de ce un suvenir mai intens nu se confundă cu o percepțiune similară, însă mai slabă?—Causa e că suvenirele sunt însoțite de conștiința că reprezintă stări din trecut, iar nu actuale—act ce se numesce recunoșcere.

Prin urmare, deosebim în memorie 3 acte bine determinate: 1° *Păstrarea stărilor sufletesci în*

minte, 2° Reproducerea lor ca suvenire și 3° Recunoscerea suvenirelor ca stări ce au avut loc în trecut.

Păstrarea stărilor sufletesci. — Păstrarea mai temeinică și mai fidelă a stărilor sufletesci depinde de următoarele două condițiuni:

1° *De starea spiritului nostru în momentul când memorisăm.* E știut de toți că o impresiune plăcută se păstrează, se ține minte mult timp. O pagină interesantă din istorie se învață numai de cit. De asemenea jăcă un mare rol atențiunea ce o punem la memorisare: un școlar distrat pôte repeta lecțiunea de zece orî, fără ca să-î rămînă nimic în minte. Proverbul latin: «cine lucrăză cu tragere de inimă, lucrăză mai ușor»* e foarte înțelept.

2° *De repetirea acelorași stări sufletesci în aceeași ordine.* Pentru a învăța o lecțiune, o repetăm de mai multe orî; — mijlocul acesta e atit de sigur, în cit copiii învață lecțiunile fără să le înțelégă.

Reproducerea stărilor sufletesci ca suvenire. — Reproducerea stărilor sufletesci depinde de asemenea:

De starea spiritului nostru în momentul când ne amintim. Când voim să ne amintim ceva, trebuie să fim atenți și să chemăm în gînd tôte stările sufletesci în legătură cu cea căutată, sus-trăgându-ne la orî-ce cauză de distrațiune: de aicea vine obiceiul de a închide ochii când voim să ne aducem aminte de ceva.

*) „Qui amat, non laborat“.

Recunoscerea suvenirilor. — Pentru a recunósce o stare sufletescă nu numai ca suvenir— adecă ca fiind o reproducere a unei stări trecute, ci a nune cînd s'a petrecut, ne alegem ca punct de plecare un alt suvenir mai însemnat— despre care știm cînd s'a petrecut și cercetăm dacā a avut loc înainte saū în urma aceluī suvenir.

Aceste puncte de plecare sunt stările sufletesci cele mai intense care, prin urmare, se păstréză mai îndelungat — luptând mai bine ca cele-lalte în contra uitărei. Ele nu sunt alese de noi, ci ni se impun: astfel unele întîmplări din copilărie, un examen strălucit, căsătoria, etc. sunt evenimente pe care omul nu le uită nici odată și care îi servesc să-ī lumineze trecutul saū, căci pe lingă aceste stări principale se grupéză o mulțime de alte stări secundare—care înșirându-se în ordinea apariției lor, forméză întregul istoric al vieței nóstre.

Explicația memoriei: A). *Condițiuni fiziologice.*—Stările sufletesci cînd se produc pentru întia-și dată, lasă niște urme în creier, prin modificarea unora din elementele sale (celule și fibre); aceste urme se păstréză mai mult saū mai puțin timp, după intensitatea stărilor sufletesci care le-a dat loc—și a-și aminti, însémnă a resuscita, a reînvia aceste urme, restabilind legătura dinamică primitivă.

Acéstă explicațiune se întemeiéză pe cazurile de bólă ale memoriei, în care s'a observat că per-

derea parțială a memoriei corespunde cu atrofierea unei regiuni a creierului.

Operațiunea nervoasă e aceeași în percepție ca și în suvenir și se petrece în aceleași elemente; —proba e că suvenirul obosesce creierul ca și percepțiunea.

S'ar putea obiecta însă, cum de pot persista aceste urme față de reînnoirea substanței creierului prin nutrițiune și apoi unde ar avea loc atâtea urme pentru nenumăratele stări sufletesci? —La prima obiecțiune, trebuie să recunoscem că cea mai mare parte din urme dispar, unele însă mai intense resistă în mijlocul schimbărilor continue de nutrițiune, după cum de exemplu se păstrează semnele de vaccină totă viața. Cît despre a doua obiecțiune, privitoare la posibilitatea de a coexista atâtea urme pe care le-ar presupune memoria, răspundem cu succes că creierul posedă o jumătate de miliard de celule și mai multe miliarde de fibre.

B). *Condiții psihologice: Asociația stărilor sufletesci.*—Explicațiunea fiziologică a memoriei nu ne lămuresce de cît asupra condițiunilor de reproducere în general a stărilor sufletesci. Trebuie să ne întrebăm acum, pentru ce, din nenumăratele suvenire ce le păstrăm, ne vine în minte cutare suvenir—și nu altul.

Rațiunea e în ideea precedentă a suvenirului, care tinde să recheme toate stările sufletesci cu care a mai fost în legătură. De exemplu, mă gândesc la tunet; de ce? — Pentru-că vęd fulge-

rând. Experiența ne-a învățat că aceste fenomene sunt nedespărțite, și de aceea cînd ne gîndim la unul din ele, ne vine în minte și celălalt. Tot astfel un cuvînt de la începutul unui vers ne aduce aminte versul întreg sau chiar o strofă. Copiii uită de obicei cuvintele de la începutul strofelor, fiind-că între acestea și ultimele cuvinte ale strofei precedente legătura e ruptă prin o pauză.

Acastă proprietate ce o au stările sufletesci de a se rechema una pe alta, în cazul cînd una din ele a apărut în conștiința noastră, se numesce *asociația stărilor sufletesci*.

Lecțiunea IX.

PROGRAM: Diferențe individuale în felul de a păstra impresiile.—Diferite feluri de memorii.—Conscient, inconscient, uitare.—Memoria la copii.

Diferite feluri de memorii. — În actul memoriei ne putem aminti fie reprezentarea obiectului său fenomenului, fie numai cuvîntul care îl traduce. Astfel zicem că ne-am adus aminte de o persoană, cînd ne-a venit în minte fisionomia sa, sau cînd ne-am amintit numele său. De asemenea fulgerul, de exemplu, ne amintesc fie cuvîntul tunet, fie reprezentarea sa—în care caz ni se pare că simțim tunetul într'un grad óre-care în urechile noastre. Deosebim dar două feluri de memorii: *memoria lucrurilor* sau *fenomenelor* și *memoria cuvintelor*.

Memoria lucrurilor și fenomenelor pórta deosebite numiri după felul obiectelor la care se aplică: astfel se zice, memoria locurilor, memoria întîmplărilor, memoria fisionomiilor, memoria sunetelor etc.

Memoria cuvintelor se póte raporta de asemenea, fie la cuvîntul scris, fie la cuvîntul vorbit.

Reminiscență și recunoșcere.— Un suvenir nu e complet de cît cînd aparițiunea sa e însoțită de conștiința că a mai avut loc în trecut; altfel pîrtă numele de *reminiscență*. De exemplu, îmi vine în minte un vers, fără ca să-mi dau seamă de poesia din care face parte saũ de autorul ei; în zădar mă muncesc să-mi aduc aminte cel puțin dacã l-am citit saũ auzit cînd-va, pentru a nu-mi însuși dreptul altuia — și dacã de fapt nu e o creațiune a mea proprie, avem un caz de reminiscență.

În cazul cînd suvenirul, în loc de a fi căutat, se presintă de la sine, resuscitat fiind de însăși percepțiunea care i-a dat naștere, în acest caz suvenirul pîrtă numele de *recunoșcere*. De exemplu, cînd întălnesc o persoană care mi-a fost cunoscută odată, dar pe care o uitasem, de odată reinviéază în mine imaginea fisionomieii sale din trecut, în cît îmi dau seamă de cine e vorba; în cazul acesta se zice că am recunoscut acea persoană.

Memoria la copii. — Încă din vîrsta în care copilul începe a vorbi, memoria sa se arată destul de energică; ea are însă o mare lipsă, acea de a nu fi recunoscută. Până pe la 5—6 ani imaginația fiind cea mai dezvoltată dintre tóte facultățile intelectuale ale copilului, influențéază foarte mult suvenirile sale, ba chiar și percepțiunile.

Așa se explică pentru ce copiii sunt supuși atît de des la iluziuni și la percepțiuni superficiale: imaginațiunea lor fiind foarte activă, impru-

mută din tonul său percepțiunei, în cît o altereză. Dacă copiii se înșelă la cea-ce aū sub ochi, e ușor de înțeles că cu atît mai mult se vor înșela în suvenirile lor. Dese orî ei amestecă realul cu imaginarul, adecă cea-ce aū simțit cu cea-ce și-aū închipuit numai. De asemenea se înșelă în aprecierea timpului: un eveniment întîmplat de o lună îl povesteste ca și cum ar fi avut loc erî. Nu mai amintesc confusiunea ce o fac ei între «azi» și «mîne»; căci acêsta se datoresce mai degrabă lipsei de precisiune a ideilor exprimate prin aceste cuvinte, de cît unei lipse de recunós-cere a suvenirului.

Tocmai la vîrsta între 6 și 10 anî, memoria devine în flóre, scăpată fiind de influența supê-rătoare a imaginației și dobîndind o deosebită pu-tere de tărie și precisiune. La acêstă vîrstă mintea copilului e deschisă de tóte părțile, gata să primescă orî-ce impresiune; în cît s'a zis cu drept cuvînt că «el e numai ochi și urechi». De acea educatorul trebuie să veghieze cu deosebită îngri-jire ca atmosfera morală înconjurătoare să fie sã-nătósă, cu alte cuvinte ca nu cumva copilul să vie în atingere cu servitorî și copii rêu crescuți, de la care numai lucruri frumóse nu póte vedea nici aūdi.

La acêstă etate copilul are într'atît desvoltată memoria, în cît memoriséză multe cuvinte pe care nu le înțelege. Ni se istorisesc cazuri ułmitóre în acêstă privință; așa o copilă de 9 anî știa geo-grafia pãnă la cele mai mici detalii: orașele, rîu-

rile și munții cei mai neînsemnați, mai mult încă, știa și populațiunea fie-cărui oraș. Ea ajunsese la această perfecțiune de memorie, întrebuințând bucățele de hîrtii pe care avea însemnat fie-care nume de oraș cu detaliile sale: capitala cărui județ e, riul de care e udat, populațiunea sa, etc. ce folos însă că după terminarea examenului a pierdut tot acest bagaj de cunoștințe. De asemenea ni se istorisesc cazul unei fetițe care știa de minune franțuzesce, nemșesce și englezesce, în cît era în stare să convorbescă orî cît în fie-care din aceste limbi, dar nu putea să răspundă de cît în limba în care era întrebată. Explicațiunea acestui fapt e ușoară, dat fiind că ea legase învățarea acestor limbi numai de memorie, vîrsta nepermițîndu-i să asocieze cuvintele similare în jurul ideiei pe care o traduc: nechibzuiții părinți însă, credeaî că o face acesta din încăpăținare, forțînd-o cu orî-ce preț să răspundă în altă limbă de cît cea în care era întrebată: din această cauză copila se înbolnăvi și muri.

Dar cine nu cunoșce destui copii care să știe cite 2—3 limbi? Putem întrevedea după acum că această încărcare a memoriei copiilor e vătămătoare sănătăței lor, și dacă natura nu i-ar fi înzestrat într'adevăr cu o deosebită ușurință de memorisare, mortalitatea ar fi încă mai mare printre ei.

Diferențe individuale în felul de a memorisa.—Felul de a memorisa variéză nu numai după vîrstă, ci chiar la indiviții de aceeași etate.

Fie-care posedă în grad deosebit *uşurinţa de a-şi întipări* ceva în minte, *tăria de a păstra* cit mai mult timp un suvenir, *fidelitatea*, adecă reproducerea cit mai exactă şi detailată a suvenirului şi în fine, *uşurinţa de a-şi aminti*.

De obicei aceste calităţi de memorie variază în raport invers: așa unul care învaţă cu uşurinţă, uită de grabă; în timp ce altul care învaţă mai greu, ţine minte mai bine; tot astfel uită de grabă şi cel care învaţă până la detalii neînsemnate.

Darul de a ţine bine în minte suvenirul şi de al reproduce cu fidelitate, constituie o *memorie de talent*; iar uşurinţa de a-şi aminti un suvenir la timp, dă loc la acea ce se numeşte *prezenţă de spirit*.

Din contra, fie-care din cele patru calităţi ale memoriei, avute într'o măsură mică de tot, constituie un defect. Astfel cel care nu învaţă cu uşurinţă se zice că are o *memorie greoie*, cel care uită de grabă în cit «îi intră pe o ureche şi îi ese pe cea-laltă» se zice că are o *memorie fugitivă*, iar cel care îşi aduce aminte anevoe şi după multe frământări—căruia «îi stă cuvîntul pe limbă» şi totuşi nu-l pôte spune, se zice că are o *memorie îndărătnică*.

În sfîrşit, înspre bătrîneţe, creierul perde orî-ce putere de a memorisa lucruri noi, fiind obosit, iar pe de altă parte ocupat cu suvenirile din trecut; așa în cit *bătrînul trăeşte în trecut* mai mult de cit în present. Numai în felul acesta se pôte explica cum lui i se pare presentul în de-

cadență față de trecut; și cum ne istorisesc o aceeași întâmplare de zece ori: căci ține minte istorisirea, ca fiind întâpărită încă din tinerețe, dar uită că ne a mai spus-o de atâtea ori.

Conscient, inconscient, uitare. — Fie-care posedă un număr de suvenire *conștiente*, adică prezente spiritului, astfel că le poate reproduce ori când cu cea mai mare ușurință. De exemplu, o lecțiune bine învățată e un suvenir în stare de conștientă; de asemenea întâmplările zilei, cit și cele mai însemnate din viață, sunt în stare de suvenire conștiente.

O mare parte din suvenire stau însă în o umbră din ce în ce mai întunecată, după gradul lor de intensitate și numai când vine în minte o stare sufletescă în legătură cu una din ele, poate să o aducă în cercul luminos al conștiinței; astfel de suvenire se zic *inconștiente*.

Restul de suvenire despre care nu ne putem aduce aminte cu nici un preț, în repetate rânduri, se zic că sunt *uitate*. Astfel pentru toți oamenii suvenirile din cei d'întîi trei ani ai copilăriei sunt uitate: nimeni nu are nici o umbră de amintire despre această perioadă din viață «ca și cum nu s'ar fi întâmplat».

Une-ori uitarea provine însă numai din lipsa unei stări de conștiință, care să fie în strînsă legătură cu suvenirul căutat; în acest caz uitarea e relativă numai, căci suvenirul ne vine în minte cu o altă ocaziune sau chiar îndată după ce am încetat să-l căutăm.

Lecțiunea X.

PROGRAM: Mijlóce de desvoltare ale memoriei.

Importanța memoriei.—Memoria e susținătoarea tuturor stărilor sufletesci ale omului; fără dinsa nu ar fi cu puțință cea mai mică licărire de inteligență, de sentiment sau voință. Memoria e tezaurul cunoștințelor căpătate prin simțuri, cât și a cunoștințelor prelucrate; fără de dinsa ar dispărea personalitatea, căci omul nu s'ar mai recunoște în decursul vieții sale.

Resultă dar că rolul memoriei e imens în educațiune, căci fără de ajutorul său nu se poate face nici un pas înainte; prin urmare e de neapărată trebuință să studiem cu îngrijire mijlócele de a o desvolta.

Cum vom ajunge să desvoltăm memoria, adecă să întărim puterea sa de funcționare?—De sigur, desvoltând fie-care din cele patru însușiri ale sale, care am văzut că sunt: ușurința întipăririi, tăria păstrării, fidelitatea și ușurința reproducerei.

Mijlóce de a ușura memorisarea. — E un fapt de observațiune comună că cea-ce ne inte-

reséză și cea-ce ne place, ne intră mai ușor în cap; acesta e un principiu după care se poate determina gradul de ușurință al obiectelor de învățat de către aceiași copii. Intr'adevăr, dintre două chestiuni care ne interesază în mod deosebit într'un același moment și care ne ar produce plăcere într'un grad deosebit, se poate prevedea de mai înainte acela care ar fi studiat mai ușor și mai bine.

Cu cită ușurință învață copilul o poveste și în schimb cu cită greutate învață alfabetul! Mai de grabă ar prefera el să învețe 25 de povești de cit cele 25 de litere ale alfabetului; și totuși e lesne de înțeles că munca cerută memoriei în cazul întâi e incomparabil de mare față de cea cerută în cazul din urmă. Care să fie dar farmecul ce-l face să prefere o muncă mai grea uneia mai ușore?—De sigur că plăcerea: povestea captivéză copilul în timp ce alfabetul îl plictisese.

Dar acéstă influență a interesului și a plăcerii nu se manifestéză numai în copilărie, ci se întinde mai departe în timpul tinereței și al maturității, cu acea deosebire că interesul priméză mai mult de cit la copil, care nu e în stare să-l înțelegă pe deplin.

Din aceste observațiuni, deducem necesitatea ca *predarea cunoștințelor să se facă sub o formă interesantă și atrăgătoare astfel ca învățarea lor să producă plăcere*. Prin urmare, învățămîntul trebuie să fie clar, să procedeze de

la cunoscut la necunoscut și de la ușor la mai greu, astfel ca să pótă fi înțeles în întregime.

Nimēnuī nu-ī place, nici nu-l intereséză o chestiune ce nu póte să o pricépă; prin urmare, profesorul care explică lămurit și caută să stabiléscă legătura dintre lecțiunī, astfel ca să formeze un lanț neîntrerupt, nu contribuie numai la desvoltarea judecătēi elevilor, ci le ajută și memoria în același timp. Tot cea-ce se învață pe înțeles și în ordine, ușuréză sarcina memoriei, căci se întipăresce mai ușor în minte și se ultiă mai greu prin faptul că o singură cunoștință dă la iveală întregul lanț din care face parte.

Mijlóce de a întări păstrarea suvenirului.

—Să presupunem că prin întrebuițarea mijlócelor schițate, am ajuns la deprinderea de a învăța cu fórte mare ușurință; nu e de ajuns numai atit, trebuie să ne îngrijm ca cele învățate să le păstrăm cit mai mult timp în minte, pentru ca orī cînd am avea nevoie, să ne pótă servi. Ne vom ocupa dar acuma cu mijlócele prin care am putea să înlăturăm aplicarea maximei generale «cea-ce se ciștigă ușor, ușor se perde» — idealul nostru fiind de a desvolta memoria în așa fel, în cit să întipărăscă ușor și să păstreze mult timp.

Dintre tóte stările sufletesci ale omului, acelea care se întipăresc mai temeinic în memoria lui, sunt de sigur cele care i-a mișcat inima, cit și cele prelucrate de propria sa judecată. Cea-ce ne-a zguduit puternic córdele simțirei saū ne-a

costat o lungă sforțare de judecată se înțelege că se vor uita greu.

Totuși și acest fel de suvenire slăbesc din ce în ce, perd din detalii cu timpul, devin palide și în cele din urmă cad pradă uitărei, dacă nu le împospătăm din cînd în cînd amintindu-ne de ele.

Cu atît mai mult aș nevoe să fie repetate cunoștințele, pentru a le asigura trăinicia lor. Încă din vechime s'a zis că repetițiunea e sufletul învățătorei, căci prin acest mijloc se împospătează și se dă putere de viață suvenirelor.

Modul cel mai nemerit de repetire, e de a revedea odată cu învățarea unei lecțiuni, pe toate cele cu care stă în strînsă legătură. În felul acesta obiectul e în totdeauna present în minte și nu mai e nevoe de acea sforțarea vătămătoare sănătăței ce se obișnuiesc tocmai pe timpul căldurei și cînd creerul e mai obosit.

Cea mai mare parte din elevi nu învață în tot timpul anului, cit învață în ultima lună. Și numai cînd vîd că pericolul se apropie de tot, deșchid și ei geanta — și asemenea celor zăpăciți în caz de foc, care în loc să ia giuvaerurile, pun mina pe lucruri de nimic, — tot așa și școlarul nostru își umple capul cu chestiuni neînsemnate, aruncate la întîmplare, de care se cotorosesce chiar de a doua zi după examen.

Mijloce de a desvolta fidelitatea memoriei.—Sunt cazuri în care e nevoe ca suvenirul să fie cit se pôte de precis și de amănunțit, pentru a reprezenta imaginea fidelă a stărei sufletesci

ce i-a dat loc. E de trebuință dar să cultivăm și această însușire a memoriei, cu toate că cu mai puțină stăruință ca pentru cele-lalte.

Nimeni nu mai pretinde astăzi «bucnea cărței» și am fi fericiți să constatăm că tuturora le inspiră dispreț această metodă uriciósă de a învăța. O lecțiune spusă bine cu vorbele sale, e o probă că a fost înțelesă. Să deprindem elevul să se opréscă în primul loc asupra ideilor și apoi asupra precisiunii cuvintelor. Mai cu seamă când e vorba de copii mici, ar fi o greșelă a insista asupra modului lor de exprimare, dacă suntem convinși că știu ce voesc să spună. Minteá lor fragedă nu e încă în stare să dea atențiune deopotrivă ideiei și cuvintului; trebuie să preferăm dar precisiunea în idei, căci precisiunea vorbirii se va desvolta de la sine.

Cu toate acestea definițiunile și regulele principale din științi, teoremele din geometrie și formulele, trebuesc enunțate cu precisiune.

Ca mijloc pentru desvoltarea fidelității memoriei se întrebuințéază, se abuzéază chiar, de *recitațiuni literare*, adecă de bucăți de prosă și poesie ce se dau de învățat textual. Pentru ca aceste mijlóce să-și ajungă scopul, trebuie să fie pe deplin înțelese atit ca fond cit și ca formă și mai trebuie păzită o strictă proporție față de gradul de desvoltare a cugetării elevilor.

Mijlóce de a ușura aducerea aminte. — În sfirșit o ultimă calitate a memoriei care servescé óreși cum de încoronare celor-lalte, e ușurința de

a-și aduce aminte. Căci dacă «memoria mă servește după gustul său, nu după al meu», dacă nu-mi pot aduce aminte la timp, atunci prea puțin îmi folosește.

Elevii se servesc de mijloace care de care mai ridicole ca să-și asigure aducerea aminte a unei numiri mai greu de ținut minte, a unei formule sau a unei date. De obicei ei descompun numirea sau o asociază cu alte cuvinte mai des întrebuințate, care presintă asemănare în privința sunetului. Se înțelege că asemenea asociațiunile mecanice, de și reușesc pentru moment în scopurile, totuși sunt vătămătoare inteligenței fiind-că o întunecă. Singurul fel de asociațiune mecanică permisă e aranjarea cuvintelor de memorizat în așa fel în cit să rimeze; așa de exemplu versificarea excepțiunilor gramaticale, care se raportă la aceeași regulă, ușurează memoria fără să vatăme inteligența.

Dar adevăratul mijloc recomandat de Pedagogie, e *asociarea rațională a cunoștințelor*, după adevăratul lor raport.

Concluziune.— Ca încheiere al acestui studiu, observăm că educațiunea memoriei nu trebuie făcută pentru ea însăși, ci în vederea celor-lalte operațiuni intelectuale: memoria să fie ca o slugă credincioasă a inteligenței, iar nu să o subjuge.

Lecțiunea XI.

PROGRAM: Formarea noțiunilor : cuvîntul.—Limbagiul la copii.—Importanța vorbirei pentru dezvoltarea intelectuală.

Formarea noțiunilor. — Cu ajutorul percepțiunei și a memoriei, mintea omenescă își adună o sumă de cunoștințe despre deosebitele lucruri și fenomene din natură. Dacă omul s'ar mulțumi numai să considere separat fie-care din aceste cunoștințe, mintea sa ar fi cutropită de mulțimea și varietatea lor, și nu s'ar mai putea ridica nici odată mai presus, ca să și le explice. El grupază însă aceste cunoștințe răzlețite după caracterele asemănătoare ale obiectului lor, extrage reprezentarea lor comună, și lăsând la o parte însușirile individuale ale obiectelor de același fel, își formează o *noțiune* despre ele.

Noțiunea e dar reprezentarea caracterelor comune ale obiectelor de același fel. O noțiune se formează prin compararea obiectelor de același fel, făcându-se abstracțiune de însușirile lor deosebite. Așa, de exemplu, am în minte reprezentarea unei cărți foarte frumos legate pe care am

zărit-o erî la librărie; pe de altă parte mai am o sumedenie de reprezentări relative la alte cărți pe care le am vădut: mai mari și mai mici, mai gróse și mai subțiri, legate și nelegate, cu figuri, cu țifre sau text curat, tratând despre deosebite materii, etc. Dacă comparăm aceste reprezentări despre obiectul carte, găsim că tóte aũ două însușiri esențiale prin care se asémănă între dínsele, anume: că sunt formate din coli de hărtie tipărite și că aũ de scop fie de a instrui, fie de a distra numai; făcênd dar abstracție de însușirile lor secundare privitóre la formă, mărime și conținut, ne formăm o *noțiune despre carte*.

Trebuința de cuvinte pentru a fixa noțiunile.—Noțiunile sunt dar un produs al minței nóstre; ele fiind desbrăcate de orî-ce însușire individuală, nu represintă nimic determinat în natură, ci în mod indiferent tóte obiectele care aũ caracterele comune cuprinse în noțiune. Astfel noțiunea «carte» nu represintă o anumită carte, ci însușirea de carte în general; ea se aplică dar orî căruî obiect îndeplinesce acéstă însușire.

Noțiunile fiind niște abstracțiuni la care s'a ajuns cu mai mult sau mai puțină sfortare a minței, s'ar perde și s'ar amesteca unele în altele, dacă nu le-am fixa cu ajutorul *cuvintelor*.

De altfel tóte cuvintele represintă numai noțiuni și nu sunt în stare prin ele însăși să exprime individualitatea; căci ar fi cu neputință să avem cîte un cuvint pentru fie-care obiect în parte.

Importanța vorbirei pentru dezvoltarea intelectuală. — De sigur că vorbirea e darul cel mai prețios al naturei omenesci. Singur omul e în stare să comunice lumina inteligenței și focul inimei sale. Vorbirea solidarizează omenii, face cu putință societatea și e prin urmare condițiunea civilizațiunii și a oricărui progres. Fără de vorbire omul nu ar fi ajuns stăpînul Pămîntului, căci știința nu ar fi fost cu putință. Să recunoștem însă că în toate aceste cazuri vorbirea e ajutată de scriere, arta minunată care vorbește ochilor cu un glas puternic și neperitor ce se poate adresa la orî cîți omeni din present ca și din viitor.

În afară de cunoștințele comunicate prin vorbire care contribuiesc indirect la dezvoltarea noastră intelectuală, vorbirea e un instrument de perfecțiunarea gîndirei pentru însăși cel ce o exprimă. Într'adevăr, scopul vorbirei fiind de a deștepta în altul o cugetare a noastră, e nevoie ca să *analizăm* gîndirea noastră, să o facem cit mai precisă și mai clară pentru ca să o putem traduce cit mai bine prin cuvinte, astfel ca să fim înțeleși. Are dreptate proverbul cînd zice: «gîndește și apoi vorbește» pentru-că altfel suntem expuși a nu fi înțeleși sau a spune inexacțiții. Omul își înțelege gîndul său fără să-l mai analizeze, pentru a-l exprima însă altuia, trebuie să-l precizeze și să-l clarifice.

Dar nu numai atît. Vorbirea trebuie să ordoneze și închege elementele gîndirei despărțite

prin analiză, făcând *sinteza* lor. Pentru a deștepta cît mai fidel cugetarea noastră în altul, nu e de ajuns numai a traduce perfect ideile noastre, ci e nevoie a traduce și raportul lor. S'a zis cu drept cuvînt dar că «ordinea și precisiunea vorbirei e simbolul ordinei și precisiunei în gîndiri»; prin urmare căutînd să explicăm altora o chestiune, ne luminăm noi înșine mai bine asupra ei.

Limbagiul la copii.—*Limbagiul e o grupă de semne cu ajutorul cărora își exprimă omul stările sale sufletesci.* Deosebim două feluri de limbagiuri: limbagiul exclamativ și *vorbirea*.

Limbagiul exclamativ traduce primele emoțiuni ale omului în momentul producerei lor chiar. El se compune din sunete nearticulate și strigăte, adecă din acea-ce se numesce în gramatică *interjecțiuni*.

Probabil că la început omul nu avea de cît acest fel de limbaj, de óre-ce mintea sa nu ajunsese la gradul de dezvoltare pentru a-și putea forma noțiunii și fiind-că, după cum se susține, el nu era în stare să articuleze sunete.

La copil, de asemenea, acest fel de limbagiū se dezvoltă mai întii. Nicī odată copilul nu se înșelă în traducerea emoțiunilor sale prin interjecțiuni. Nicī odată nu confundă el strigătul de mirare și de bucurie *iii* cu strigătul de mustrare *aaa!* Copilul ne înțelege la început mai mult după tonul vorbirei, de cît după cuvinte. Cine n'a observat cum ține el ochii țintă cînd e ocă-

rit, pentru ca să vadă dacă ne-am supărat într'adevăr, și cum izbucnesce el îndată în plîns, sau în ris. Glumele sunt de asemenea foarte bine înțelese de copil: aceleași cuvinte zise cu un ton deosebit, provăcă în el sentimente deosebite.

Vorbirea, singură, e în stare să traducă toate stările sufletesci ale omului atît din present cît și cele pe care și le amintesc din trecut; ea se servește în acest scop de sunete articulate, înțelese de toți cei ce știu aceeași limbă, sunete numite *vorbe*.

Încă de la vîrsta de opt luni, copilul începe a pronunța într'una silabele *ma*, *ta* și *da*, care prin reduplicare îi vor servi apoi să desemneze cele trei ființe scumpe din jurul său: mama, tata și doica. Vîrsta de cînd copilul începe să vorbescă cu adevărat, variază după gradul de dezvoltare naturală a minții și a cîrdelor vocale (din gîtlej); în termen mijlociu putem fixa însă etatea de 2 ani.

Primele cuvinte pe care le învață copilul sunt cele care desemneză lucrurile și ființele din jurul său, adecă *substantivele*. Numindu-i lucrul pe care i-l arătăm, el ajunge cu timpul să-l numescă la rîndul său cînd îl vede sau să și-l închipuescă cînd aude pronunțându-se numele său.

Două adjective pe care le înțelege de timpuriu copilul sunt «gigea» pentru a exprima însușirea de bun și frumos și «cîh» pentru a exprima contrariul.

Ceva mai tîrziu începe a întrebuița verbele

cele mai uzitate: a mânca, a bea, a se juca;— să nu credem însă că verbele aŭ pentru copil exact același înțeles ca pentru noi, căci el nu e în stare încă să înțeleagă sensul lor de a arăta o lucrare, stare sau fire, cea-ce exprimă abstracțiunii de ale minții còpte; probă e greutatea cu care înțeleg copiii chiar în clasa II primară, definițiunea verbului. Pentru copil «a bea» însemnă lapte sau apă, «a mânca» însemnă mîncare și a se juca însemnă «jucărie».

Se amintim cu această ocaziune obiceiul general de a se adresa copilului într'o limbă stricată și mîncînd din cuvinte. E o tendință neînlăturabilă în noi de a ne adapta limba după felul vorbirei celui căruia ne adresăm: cu ungurul vorbim în felul limbei ungurești, întonînd primele silabe ale cuvîntului; cu evreul vorbim lungind vorbele și cu copilul, mîncînd din vorbe. De sigur că această metodă exercită o influență rea pentru desvoltarea vorbirei copilului, de acea trebuie să ne sforțăm a o evita.

Lecțiunea XII.

PROGRAM: Judecata.—Exemple de formarea judecăților.—Intuiția ca punct de plecare.—Tendința copiilor de a generalisa.—Importanța lecțiilor de lucruri.

Ce este judecata.—La toate facultățile intelectuale pe care le am studiat până acum, vorbirea de toate zilele le atribuia exact același înțeles ca și definițiunea științifică. Înțelesul însă în care se ia cuvântul «judecată» în vorbirea de toate zilele, e cu mult mai restrâns ca cel științific. Așa, de exemplu, când se zice de cine-va că «are judecată» sau că «e om cu judecată»? — Atunci când se deosebesce de oamenii de rând prin puterea de pătrundere a inteligenței sale sau când judecă de obicei cu sînge rece fără să se lase condus de nimic străin preocupărilor sale. În vorbirea comună se înțelege dar prin cuvântul «judecată» numai drépta judecată sau judecata solidă. Când cine-va cere sfatul, adică judecata altuia într'o chestiune, pretinde multă cumpănire a binelui de rău și în caz când e satisfăcut, își zice: «într'adevăr, cutare e om cu judecată.»

În știință însă, înțelesul cuvîntului *judecat*ă e cu mult mai larg: cînd cine-va a exprimat o observare cît de simplă, cum de exemplu: «acéstă hărtie e albastră» sau «tata nu e acasă»—zicem că a făcut un act de judecată. Judecata este dar în natura orî-cărei inteligențe omenesci, numai a-tit că varîeză în intensitate de la un individ la altul.

Să cercetăm acum în ce constă operațiunea judecăteli astfel înțelese; pentru aceea să luăm propozițiunea «acéstă hărtie e albastră», propozițiune ce exprimă o judecată¹⁾ și să analizăm ce s'a petrecut în mintea noastră înainte de a o enunța. Simțul vîdului ne-a procurat o sumă de senzațiuni identice cu a obiectelor ce le numim «hărtie» și în plus încă cîte-va senzațiuni: de formă, de culóre, etc. Mintea noastră fiind preocupată de o anumită însușire a obiectului hărtie—voind să căutăm, de exemplu, o cólă de hărtie albastră—îndată ce i se presintă acéstă însușire, o despărțesce de cele-lalte și atribuind-o lucrului cărui aparține, își zice în minte sau se exprimă cu vorbe: «acéstă hărtie e albastră». Să luăm acum cea-laltă judecată «tata nu e acasă» și să cercetăm ce s'a petrecut în mintea noastră înainte de a forma-o. Fiind întrebați dacă e tata acasă, ne am dus de am căutat dacă ființa ce corespunde reprezentării tatălui nostru se găsește în casă, și rezultatul fiind negativ, ne am format

¹⁾ Prin «judecată» se înțelege atît puterea spiritului de a judeca—atît facultatea judecăteli, cît și produsul judecăteli.

judecata enunțată în propozițiunea: «tata nu e acasă».

Esența operațiunei judecăței e dar aceeași în aceste cazuri deosebite—cu toate că în cel d'întîi se afirmă și în cel din urmă se negă și cu toate că în cazul întîi se atribue o însușire pe cînd în cel de al doilea se atribue un raport; — prin urmare *operațiunea judecăței* e aceeași în toate cazurile și *constă în a atribui unui obiect* (ființă, lucru, fenomen sau noțiunile lor) *însușirea sa și raportul ce presintă.*

Judecata la copil.—Judecata intră în exercițiū de îndată ce copilul începe a-și da seamă de impresiile ce primesce de la lumea înconjurătoare. Astfel copilul deosebesce de timpuriū apa de lapte, numai după înfățișare; de asemenea judecă despre depărtarea lucrurilor de la dinsul. Ceva mai târziu începe a întrebuița și noțiunî în formarea judecăților sale; să nu credem însă că noțiunea are la copil înțelesul precis din vorbirea noastră, ci cît se pôte de general și confuz. Astfel «gigea» însemnă pentru întîia-și dată la copil, tot cea-ce e bun, frumos, dulce, plăcut, bălător la ochi, etc.

O greșelă însă a tuturor copiilor, cînd se încercă pentru întîia-și dată să exprime o judecată, e omiterea verbului: astfel ei zic: «Costică cuminte» sau «Costică răutăcios» în loc de «Costică este cuminte» sau «Costică este răutăcios»; acésta din cauză că ei nu-și dau seamă de înțelesul verbului «a fi».

Intuiția ca punct de plecare în exercitarea judecăței la copil. — Judecata se poate aplica fie la o noțiune, fie la un obiect anumit; de exemplu: «apa este un ligid» și «acéstă apă e sărată». Din observațiunea că copilul pricepe tocmai târziū înțelesul precis al noțiunilor, rezultă că trebuie să avem în grije ca primul material pentru exercitarea judecăței sale să i-l procurăm din lumea sensibilă și anume acele obiecte pe care le-a vădūt în deajuns saū le-a pipăit.

Vom deprinde mai întâi copilul să vadă și să pipăe cu atențiune tóte lucrurile din împrejurul saū și apoi il vom îndemna să-și dee seamă despre dinsele, ajutându-l noi cîte puțin. Mai târziū îl vom cere să ne explice și nouă aceste lucruri și să le definéscă; în acest scop, ne vom preface că nu știm ce este scaunul, masa, ușa, feréstra, cînele, pisica și alte lucruri și ființe cunoscute lui, spunându-și să ne explice în așa fel ca să le putem recunósce. In caz cînd ne explică confuz, îl vom numi obiectele ce se mai pot cuprinde în definițiunea lui, până cînd ajunge să enumere tóte caracterele deosebitóre ale obiectului. In felul acesta nu numai că-i exercităm vorbirea, deprindédu-l să se exprime corect, dar în același timp îl întărim puterea de observațiune și-i exercităm judecata.

Cercetarea obiectelor de la îndemîna copilului trebuie să exercite mai întâi judecata sa, pentru cuvîntul că pe acestea copilul le înțelege mai bine și fiind-că pe de altă parte, în domeniul

lumei sensibile (lumei materiale) totul e lămurit, căci cade sub simțurile noastre. Minte omenească procede de la concret la abstract; în același fel trebuie să ne ridicăm în educația judecăței copilului, adecă de la obiectele vidibile și pipăibile treptat la noțiuni din ce în ce mai generale.

Se înțelege însă că chiar în felul acesta de procedare, copilul va face multe judecăți greșite; în loc de a ride însă de slăbiciunea minței lui, vom căuta să-l îndreptăm și să-l dăm curaj înainte, după cum pasărea își încurajază puil să zboare din cuib. Dacă suntem într'adevăr dibaci, putem prevedea neisbînda sa, astfel ca să-l ajutăm la timp și să-i înlesnim calea, fără ca să simtă copilul de loc. Numai atunci capetă el curaj și încredere în cugetările lui cînd vede că reușesce prin el însuși—de și în realitate e ajutat pe sub mîneacă poate.

Tendința copiilor de a generalisa. — *Generalisațiunea este operațiunea mintală prin care ne formăm noțiunile*, generalisația nu e dar de cît un caz particular de judecată, căci știm că noțiunile se formeză prin reunirea punctelor de asemănare a obiectelor particulare.

Cum să ne explicăm prin urmare faptul că copiii generaliséză fórte de timpuriu, de cînd au învățat primele cuvinte; — căci de sigur nici nu ne póte trece prin minte să le atribuim atita putere de judecată la acéstă vîrstă.

Pentru a putea da un răspuns la acéstă întrebare, să luăm vre-o cite-va exemple de genera-

lisare la copil: așa, copilul zice «coca» (băet) la oricare copil pe care îl vede, la un tablou ce reprezintă un copil sau chiar un bătrîn, la o fotografie, la un mărtisor pe care e gravat Domnul Isus-Christos etc.; numesce «măr» oricare fruct: pară, persică, caisă, măr, etc.

Din aceste cazuri rezultă că generalisațiunea copilului e confuză și desordonată; ea n'a luat dar naștere prin o operațiune de judecată, ci numai din cauza *percepțiunei confuze și a lipsei de cuvinte*.

De ce nu generalizează copilul cuvîntul «mamă»? — Fiind-că pe ființa ce reprezintă acest nume, o are într'una sub ochi, în cit i s'a întipărit adînc în minte nu numai figura ci și statura și vocea chiar. Din contra unii copii zic «tată» oricărui domn ce are ore-și care asemenea cu tatăl-său: e destul să-l vadă cu barbă și mustăți, pentru a-i zice îndată, «tată».

Copilul dar nu e capabil de a generaliza cu judecată; generalisările lui constituie mai mult o greșelă de recunoșcere, din cauză că vioiciunea prea mare a reprezentărilor despre obiecte aruncă o penumbră asupra conturului făcîndu-le mai puțin precise. Iar alte-orî copilul, de și e în stare să deosebescă obiectele, totuși le numesce cu o aceeași vorbă din lipsă de cuvinte.

Lecțiunea XIII.

PROGRAM: *Raționamente. — Exemple: Raționament inductiv și deductiv. — Desvoltarea raționamentelor la copii.*

Ce este raționamentul. — *Raționamentul este o operațiune mintală prin care ne formăm o judecată cu ajutorul altor judecăți ce au un raport între ele.* De exemplu, dacă pentru a afla că diamantul arde, am face experiență și ne am convinge despre acésta, ne am format judecata că «diamantul e combustibil (adecă că arde)»; am fi putut însă indirect să ne formăm aceeași judecată, știind pe de o parte că «orî-ce cărbune e combustibil» și pe de altă parte că «diamantul e un fel de cărbune».

Am fi raționat astfel:

Orî-ce cărbune e combustibil
însă, Diamantul e un fel de cărbune
prin urmare, Diamantul e combustibil.

Judecata pe care ne am format-o prin raționament se numesce *concluziune*, iar judecățile cu ajutorul cărora ne am format-o se numesc *premise*.

De asemenea dacă am căuta să închidem aer într'un balon și să-l cîntărim pentru a afla dacă e greu, pôte că n'am reuși; prin mijlocul raționamentului însă ajungem îndată la rezultat.

În acest caz am raționa astfel:

Știm că	Tóte corpurile sunt grele
însă	<u>Aerul e un corp</u>

prin urmare, Aerul este greu.

Cum vedem, raționamentul nu e de cît o formă superióră de judecată, căci în loc de a afla raportul între noțiuni, află raportul între judecăți.

Pentru ca raționamentul să fie însă valabil trebuie ca judecățile luate ca punct de plecare să fie adevărate în întregime și să aibă un astfel de raport între ele, în cît conclusiunea să urmeze de la sine. Exemple de raționamente false întălim zilnic, nu atît din cauză că premisele nu sunt adevărate, ci fiind-că conclusiunea nu urmează logic, «e trasă de pěr» — cum se zice.

Raționament inductiv și deductiv. — Deosebim două feluri de raționamente: *raționamentul inductiv* și *raționamentul deductiv*.

Raționamentul se zice deductiv, atunci cînd conchidem de la adevăruri generale la cazuri particulare.

Așa de exemplu, este un adevăr general pentru tótă lumea că «tot cea-ce are un început are și sfîrșit» fiind-că nimeni nu-și pôte închipui un lucru cu un capăt numai; de la acest adevăr general se pôte conchide o mulțime de adevăruri din ce în ce mai puțin generale precum și nu-

mai un anumit caz particular. Așa putem deduce treptat că «tot ce se nasce are un sfârșit» apoi că «orî-ce om are un sfârșit» și în cele din urmă că «cutare om are un sfârșit».

Raționamentul ar fi sub forma acésta :

Tot cea-ce are început, are și sfârșit
 însă Tot cea-ce se nasce, are un început
 prin urmare, Tot cea-ce se nasce are un sfârșit.

Raționamentul se zice inductiv, cînd de la adevăruri particulare conchide un adevăr general. Astfel fisicianul a observat cum cad diferitele corpuri pe pămînt și întrunind tóte caracterele lor comune, formuléază un adevăr general, o lege, ce se aplică cãderei orî-cãruî corp pe pămînt. De asemenea naturalistul a observat că fie-care specie din animalele mamifere presintă caracterul de a avea o colónă vertebrală, el este prin urmare îndreptățit să conchidă că «tóte mamiferele sunt vertebrate».

Cînd e vorba de fenomene, inducțiunea are o valóre sigură, căci se întemeiéază pe principiul ordinei din natură: așa de exemplu, cit timp vor cădea corpuri la suprafața Pămîntului, li se va putea aplica legea din Fistică.

Nu tot astfel se petrece, cînd e vorba de adevăruri relative la obiecte, căci aci un caz neobservat póte desmînți inducțiunea. Așa de exemplu, din observarea mamiferelor din Europa se indusesse că «tóte mamiferele sunt vivipare (nasc puî)»; acéstă inducțiune nu mai prețuesce astă zi, căci s'a descoperit în Australia un gen de ma-

mifere care fac ouă. În științele descriptive dar, inducțiunea nu valorază de cît în starea actuală a științei, pentru că este conchisă dintr'un număr determinat de cazuri particulare.

Raționamentul la copii.—E ușor de înțeles că copilul care are în capul lui numai fapte particulare, va fi aplecat mai mult să inducă de cît să deducă. Deducerea este operațiune de spirit matur, care și-a format o sumă de adevăruri generale, astfel că le pôte aplica ori-cărui caz particular; inducțiunea, din contra, se potrivește de minune cu mintea copilărească care generalisază fără de măsură.

Inducțiunea copilului este însă tot așa de șubredă ca și generalisările lui, căci se sprijină numai pe aparențe: așa dacă s'a întîmplat odată să aibă vre-un neajuns de la un om cu barba roșie, induce că «toți oamenii cu barba roșie sunt reuțicioși»; de asemenea dacă s'a întîmplat să se întorcă din drum, pe cînd voia să mîergă la școlă, și apoi să nu știe lecția, induce numai de cît că «nu e bine să te întorci din drum» și cînd i se va mai întîmpla să se întorcă din drum, se va duce atît de descurajat la școlă, în cît într'adevăr nu va ști lecția—cu tôte că o învățase bine

În genere tôte superstițiile nu sunt de cît nisce induceri sprijinite pe întîmplări fără de nici un raport între ele; superstițiile sunt dar cel mai mare dușman al rațiunei și afară de acesta înjosesc omul și îl face jucăria întîmplărei. Nu este, nici pôte fi vre-o legătură între ziua de «Marți»

și nereușita întreprinderii începută în acea zi: Marțea este tot așa de favorabilă ca orî și care altă zi; nu de la zi, ci de la om atîrnă reușita întreprinderii, zilele sunt așa precum și le face omul: bune pentru cei buni și muncitori, rele pentru cei-lalți. Ba de fapt Dumineca e cea mai rea pentru ómenii vicioși, fiind-că în acéstă zi «își uită ei de necazuri» —afundându-se încă în prăpastie.

Prin urmare e o datorie de întîia ordine pentru părinți de a veghea ca nu cum-va să se încuibeze în sufletul copilului acest șarpe care îl înveninează moralitatea, îl întunecă inteligența și îl slăește puterile, prin frica neîntemeiată ce o întipăresce.

O altă cauză a raționamentului greșit la copil, o întălnim chiar la punctul de plecare, adecă în premise. Copilul judecă mai mult cu inima de cît cu mintea și conducându-se în raționamentele sale de astfel de judecăți șubrede, se înțelege că va ajunge la o conclusiune falsă. Așa cunoșcem cazul unui copil care a judecat cu o pătrundere uimitóre o faptă urită a unui coleg de școlă; cînd însă a venit vorba să judece aceeași faptă făcută de astă dată de un prieten, inteligența i s'a întunecat ca prin minune și el deduce că nu e vinovat. Amintindu-i-se atuncî sentința pe care a dat-o cu cite-va zile mai înainte într'un caz identic, el nu-și mai putu ascunde starea sufletescă ce-l stăpînea și exclamă; «păcat săracul, mi-e prieten!».

Pentru a îndrepta copilul de asemenea greșeli, e bine să ne adresăm treptat mai mult inteligenței sale și cînd a devenit mai mărișor să-l deprimem să facă și el același lucru. În tot cazul ar fi prea barbar să luptăm pe față ca în contra superstițiunei; trebuie să avem în vedere că nu e înger ci e copil și nu trebuie să cerem prea mari sacrificii de la tinăra sa inimă.

În sfîrșit, o altă greșelă de raționament la copil, pe care pare că părinții o cultivă zilnic, e acea de a căuta argumentele în vederea concluziei. Într'adevăr ce se petrece în mintea copilului cînd caută el să-și îndreptățescă o greșelă?—El plécă de la greșela făcută — care îi servește de concluziune și caută cam cu ce argumente să probeze că nu putea face altfel și că prin urmare nu e vinovat.

Ne vom feri dar de a pune copilul în asemenea încurcătură de logică, care cu timpul îi pôte falsifica raționamentul — și pentru acésta nu e nevoie de a-i trece cu vederea greșelile, ci numai de a nu-i cere să le îndreptățescă.

Desvoltarea raționamentului la copii. — Raționamentul copilului se desvoltă prin exercițiu cu condiție numai ca să nu întrécă puterile sale. De aici ca primă observațiune, vom căuta a exercita mai cu seamă raționamentul inductiv, care predomină în copilărie. În acest scop ne vom servi de cazurile concrete din jurul său, pentru a-i procura primele noțiuni de știință.

La școlă de asemenea, un profesor dibace gă-

sesce în fie-care zi ocasiunea să exerciteze raționamentul copiilor. Și mai nu e obiect de studiu unde să nu se găsească un exercițiu pentru raționament; așa de exemplu în Geografie și Istorie, unde s'ar părea că raționamentul n'are ce căuta, încă i se poate face un loc. În Geografie căutând a explica felul pământului și a climei prin pozițiunea geografică a țării, felul de producțiune agricolă și industrială prin felul pământului și a climei, etc. În Istorie de asemenea se pot pune o sumă de întrebări în povestirea unui eveniment: s'a procedat bine sau rău, pe drept sau pe nedrept--și în acest caz cum trebuia să se facă?

Cit despre exercitarea raționamentului deductiv, acesta își găsește un model perfect în Matematică, cărora se dă o importanță bine meritată în învățămînt;—păcat numai că nu sunt predate în vederea acésta.

Lecțiunea XIV.

PROGRAM: Imaginația. — Exemple: Imaginația determinativă și creatoare).*

Se numesce imaginație operațiunea mentală prin care ne reprezentăm lucruri și întâmplări ce nu s'au prezentat nici odată simțurilor noastre.

Putem deosebi două feluri de imaginațiuni: după cum reprezentarea la care dă loc e un produs al minții noastre propriie, sau a fost provocată de o descriere. În cazul întâi imaginațiunea se zice *creatoare*, fiind-că reprezentarea a fost plăsmuită cu propriile elemente ale minții noastre; iar în cazul al doilea, imaginațiunea se zice *determinativă*, fiind-că reprezentarea a fost determinată de imaginele cuprinse în o descriere.

Imaginația determinativă, explicațiunea sa. — Imaginația determinativă ne folosește de cite ori căutăm să ne reprezentăm în minte un lucru sau un fenomen necunoscut nouă, după descrierea ce ni se face; de exemplu, cînd voim

*) Imaginația reprezentativă ne fiind de fapt de cît un caz de memorie, se găsește tratată sub această formă în lecțiunea IX.

să ne închipuim un animal după descrierea sa' său cînd ne închipuim peripețiile unui roman ca și cum s'ar desfășura înaintea noastră; — același fel de imaginație întrebuițăm cînd ne închipuim o clădire după planul său.

Operațiunea imaginației determinative constă în a deștepta imaginele inspirate de descriere și a le combina în așa fel ca să reproducă cît mai exact reprezentarea celui ce ne-o descrie.

Puterea imaginației determinative se manifestă foarte deosebit de la un individ la altul — după darul său natural și după cultura ce o are: același roman său aceiași bucată de poezie e gustată în sute de feluri.

Imaginația creatóre.—Cu ajutorul imaginației creatóre omul își închipuesce un viitor mai bun pentru dînsul și semenii lui, își închipuesce mijlócele cu care să pătrundă mai adînc secretul naturei, își închipuesce, în sfîrșit, o lume cu culori mai vii — spre a-și potoli setea pentru tot ce e nou și interesant.

Imaginațiunea are dar un întreit rol: 1° în viața de tóte zilele, 2° în știință și 3° în artă.

Rolul imaginației în viața privată. — Rolul imaginației în viața de tóte zilele e de a ne închipui un viitor și în același timp mijlócele prin care să-l putem realisa.

1° imaginația viitorului. — Nevoea cea mai imperiósă a omului, e de a-și plásmui un viitor pentru dînsul: omul trăesce mai mult cu gîndul de cît cu fapta. Intr'adevăr cel desorientat,

cel care nu-și pune nici un scop în lumea acésta,— omul pasiv cu tóte că agitat, e purtat de valurile întâmplărei, în neputință de a se feri de prăpastia ce-l așteptă. El vede tóte în negru, un nimica îl neliniștește, zefirul chiar îi pare o furtună. *) Din contra, omul care are un scop, care își trage o linie de purtare, împărțindu-și activitatea zi cu zi, într'un cuvint, omul care își conduce viața după preceptele sănătóse ale rațiunei, nu póte să vadă natura de cit în culorí vesele; — căci omul se oglindesce în natură: dacă îi surîđi, îi suride.

2° imaginația mijlócelor. — Imaginația ne mai servește să concepem mijlócele prin care să ajungem la scopul dorit și cu cit imaginația mijlócelor va fi mai vie și mai practicabilă, cu atit și scopul devine mai realizabil.

Rolul imaginației în arte. — Scopul artei e de a ne crea o lume ideală sau numai o lume fictivă* care să ne atragă prin proporțiile sale nerealizabile. Imaginațiunea are dar un mare rol în artă: atit în creațiunile fictive, unde ne represintă alt-ceva ca în natură, cit și în creațiunile ideale unde ne represintă perfecțiunea în cel mai înalt grad.

*) Poetul greșesce cînd zice că

Nu póte avea un ceas de mulțumire

Fiind-că se uită prea adînc în omenire.

Dacă ar cerceta într'adevăr adînc nenorocirile omenesci, ar găsi sau că sunt iremediabile — și în acest caz ar fi mai cîștigat să le înfrunte cu hărbăție de cit să se plîngă în zadar; sau că nenorocirile omenesci se pot îndrepta—în care caz desigur că ar fi mai bine să se lupte în acest scop.

În creațiunea unei opere de artă, deosebim două momente: concepțiunea operei și execuțiunea ei.

Concepțiunea operei.— Concepțiunea operei implică la rîndul ei două operațiuni: concepțiunea scopului și concepțiunea mijlócelor. Orice artist se pune la lucru în vederea unui scop anumit ce-l are în minte și numai după ce are la îndemînă un număr îndestulător de mijlóce.

Alegerea subiectelor, chiar a celor mai sublime, e foarte ușoră: orî-cine ar putea gasi cît de multe; greutatea stă însă în aflarea mijlócelor de tratat: în acésta constă meritul geniului. Subiectul odată conceput, artistul își îndrăpță atențiunea asupra ideilor pe care le stîrnesce — până cînd acestea ajung în număr îndestulător ca să constituie opera sa.

Execuțiunea operei.— Rămîne ca artistul să alégă materialul adunat și să-l dispună conform regulilor genului artistic din care face parte opera sa: dacă e vorba de o poezie, de exemplu, trebuie să aibă în vedere regulile gramaticale, acelea de metru, rimă, armonie, etc.

Rolul imaginației în știință.— În sfîrșit imaginațiunea creatóre mai are un rol însemnat acolo unde s'ar părea la prima vedere că nu póte avea nici un loc — în știință. Adevărurile științifice nu cer, ce e drept, de cît sprijinul rațiunei; însă până aũ fost găsite și stabilite, aũ avut nevoie de imaginație: imaginația, sprijinită de rațiune, plăsmuiesce atit ipotezele cît și mijlócele de verificare.

Invențiunile și descoperirile științifice nu sunt întâmplătoare, ci sunt fructul unei îndelungate cercetări: Newton întrebat cum de a putut descoperi legea atracțiunii corpurilor ceresci, răspunse: «gîndindu-mă în totdeauna».

Explicațiunea imaginației creatoare. — In orî-ce act de al imaginației creatoare, deosebim două lucruri: 1° *materia*, adecă felul suvenirelor pe care le-a întrebuintat și 2° *forma*, adecă schimbările aduse acestor suvenire.

Cîmpul de operație al imaginației se întinde asupra tuturor stărilor sufletesci; într'adevăr, toate stările sufletesci fiind cu puțință de reamintit, pot servi de materie imaginației.

Rămîne să vedem, care este natura schimbărilor pe care le suferă suvenirele întrebuintate ca materie imaginației. Principalele proceduri sunt în număr de trei:

1° *Prin mărire și micșurare.* — Fie-care se poate închipui mai bogat de cum este sau mai tîner de cît nu-î; de asemenea e un păcat al celor mai mulți de a mări lucrurile și întâmplările pe care le povestesc. Aproape toți copiii au acest obicei și de acea le plac lor atît de mult poveștile, căci acolo găsesc în deajuns cu ce să-și adape imaginațiunea lor cea ardetore: în poveste, adesea numai epitetele de «mare», «foarte mare» sunt deajuns ca să le producă plăcere. Tot prin acest procedeu se crează puteri supra-naturale: cai ce sboră cu călăreții prin nourî, uriașii și balaurii.

2⁰ *Prin combinație.*—Prin combinație de suvenire de același fel, imaginația poate crea o mulțime de opere: acest procedeu se întrebuintează în combinarea culorilor unui tablou, în compozițiunea unei drame, etc. Dar mai mult încă e întrebuintată combinarea suvenirelor de ordine deosebite; în deslegarea problemelor de geometrie ne închipuim în totdeauna o figură particulară — combinând astfel în imaginație abstractul cu concretul. Tot prin combinarea abstractului cu concretul s'a format simbolele, unde găsim ideile cele mai abstracte reprezentate prin idei concrete: astfel dreptatea se reprezintă prin o balanță.

3⁰ *Prin construcție.*—Dar forma cea mai superioară a imaginației se realizează prin procedeu construcției care consistă în a combina unele părți dintr'o idee cu părți din alte idei; în felul acesta se formază idei cu totul noi — adevărate creațiuni. Astfel cît e de deosebită idea de om și de frunză, totuși aceste idei au părți asemănătoare ca: idea de organizație, de viață și de mörte, etc. — și prin apropierea acestor părți asemănătoare, s'a putut zice că «generațiile ómenilor se succed ca acelea ale frunzelor».

Lecțiunea XV.

PROGRAM: Imaginația la copii. -- Desvoltarea imaginației).*

Imaginația la copii. — Imaginația se manifestă la copii foarte de timpuriu; încă de pe la 3 ani, în termen mijlociu. La această vîrstă, facultățile intelectuale propriu zise ne licărind încă, imaginațiunea domnesce în mod absolut, fără de nici un control. Chiar și percepțiunea cît și memoria sunt influențate și puse în serviciul imaginațiunei, în cît am putea zice că copilul nu trăesece, în adevăratul înțeles al cuvintului, ci viséază.

Imaginația se manifestă la copii în jocurile lor, în povești și în frica de misterios.

Manifestarea imaginației în jocurile copiilor. — În jocuri, imaginația copilului se conduce în plină libertate după caprițiul său; și acele jocuri încintă mai mult pe copil, care impun o mai puțină constringere zborului imaginației sale. Intr'a-

*) Chestiunea «iluziunii și halucinațiunii» e tratată în lecțiunea III.

devăr s'a observat că jucăriile pe care le născocesce singur copilul, îi plac mai bine de cît cele cumpărate și acesta din cauză că imaginația sa se exercită în plină libertate în cazul întîi, în timp ce o anumită jucărie nu-î pôte servi de cît la un singur fel de joc. Așa, de exemplu, în timp ce o cutie de soldați nu-î servește de cît a se juca înșirându-î în monotonie pe masă, cîte-va bețe înfipte în pămînt îl distréză de minune, fiind-că în acest caz el e liber să facă răsboi aruncând cu pietre în soldații lui închipuiți și călcînd în picior pe cei ce nu i-a putut ochi. Afară de aceasta bățul îi servește în tôte jocurile, făcînd din el un cal, un biciu, o pușcă: tot ce poftesce.

Care băiat în copilăria lui n'a «călărit pe beț»? Și cine n'a vędut cum își hățuesce el calul lui imaginar, cum îl bate și cum apoi îl domolesce, dacă a luat prea tare vînt. El e într'atita captivat de obiectul închipuirei sale, în cît cea mai mică contrazicere din partea realității îl supără amarnic.

Dar copilul nu desesperéză la venirea iernei: își găsesce îndată calul în casă. Ia un scaun, îl lęgă cu ață și calul e gata: uitați-vă numai cum îl hățuesce și-l bate cu biciul și apoi nu care cum-va să nu-î lase cineva «căluțul să męrgă în pace» caci se face roș de minie și-l amenință cu calul lui nărăvaș.

Manifestarea imaginației copilului în povești.—Vara, copilul nu prea simte plăcere pen-

tru povești, căci își petrece ziua mult mai bine cu jóca; iérna însă arde de dorința de a auđi și a spune cit mai multe povești.

De sigur că povestirea e pentru ei mai mult o afacere de imaginație de cit de memorie, căci altfel ar rămânea inexplicabil farmecul ce-i încintă la ascultarea povestei. Vorbele sunt niște schelete góle fără de corpul imaginii ce represintă; copilul trebuie prin urmare să vadă în felul lui desfășurându-se scenele din poveste și o altă probă o găsim în intreruperile lui: «cit de mare?», «cit de frumos?» la care se arată mulțumit de i se răspunde: «mare cit casa asta» sau «frumos de-ți lua ochii».

Inchipuirile misterioase la copil. — Copilul fiind un óspe nou pe lume, e explicabilă firea lui timidă și sfiiciósă față de necunoscut, cit și inchipuirile lui misterioase. Așa, făcând grimazuri înaintea unui copil mic, el va ríde cit timp recunósce persóna; de îndată ce însă contracțiunile feței urméză mai repede, astfel ca să nu pótă deosebi figura adevărată a persónei, copilul se schimbă la față și caută să se ascundă. De asemenea cînd are bombóne într'o cutie, îi deșchide mereu capacul ca să se convingă dacă n'au perit, cu tóte că n'a lăsat un singur moment cutia din mină.

Mai toți copiii au frică de fantome, de stafii și de alte bazonii de felul acesta; de sigur că natura lor îi predispune la asemenea credințe,

însă cînd acestea aũ luat un corp în imaginaȚiunea lor, atunci trebuie să căutăm cauza în afară de dinșii, în poveștile fiorose ce le aũ auzit saũ în barbarul mijloc de a-ĩ înfricoșa cu intenȚie pentru a-ĩ aduce la ascultare. Acéstă chestiune fiind însă prea importantă, ne va ocupa în special în lecȚiunea despre «sugestiune».

EducaȚiunea imaginaȚiei. — Din cele spuse rezultă că în prima periódă a copilăriei, imaginaȚiunea e atot puternică, e vie și desordonată. Nu pôte fi dar vorba să o mai desvoltăm încă, ci vom căuta numai să o regulăm și să o cultivăm.

Vom ajunge să regulăm imaginaȚiunea punênd-o în acord cu judecata crescêndă a copilului; iar pentru a cultiva imaginaȚiunea îi vom da o alimentaȚiune alésă și sănătósă.

Mijlóce de a regula imaginaȚiunea copilului.

—ImaginaȚia copilului e de un gen aparte, ea are foarte puține legături cu realitatea, de aceea am putea-o numi mai bine fantasie. După firea copilului, deosebim două tonuri în fantasia sa: unii sunt zburdalnici, iar alȚii în număr mai mic sunt «așeȚaȚi».

Nu trebuie să ne bucare de loc firea copilului tăcută și liniștită, căci acéstă se datoresce în cele mai multe cazuri, unei constituȚii slabe saũ chiar unui germen de bólă; unui asemenea copil, pe lingă ajutóarele medicale ce-ĩ vom da, ne vom îngriji să-ĩ înveselim firea îndemnându-l la jócă

saŭ așitându-î imaginațiunea prin basme bine alese, prin istorisirî de călătoriî și prin fabule.

În cazul fericit însă, cînd acéstă fire aședată, nu se datoresce constituției slabe, ci unei inteligențe premature, ar fi păcat să căutăm a-l îndopa cu prostul material de fantasié, înabușind aptitudinea sa deosebită.

Să venim acum la copiii zburdalnici: aceștia se jócă și în vis și viséză și în jócă. Să avem în grijă dar de a dămoli acéstă apucătură fantastică în măsura în care cresc; altfel ne vom trăzi că avem niște «copiii mari» în loc de ómenî serioși.

Cine nu cunósce tinerî căroră le-a crescut și «măseaua de minte» fără ca totuși să le fi venit minte: ei viséză cite'n lună și în stele saŭ din contra vęd totul în negru. «Băiatul mamei» care a trăit numai în desmerdări și în o lume fantastică e foarte rău pregătit pentru viéță: firea lui molatecă cînd va veni în atingere cu valurile agitate ale lumei, i se vor părea amare de tot și desnădejdea cea mai adîncă va înlocui dulcele ilusii ce-și făcuse despre viéță.

Pentru a împedeca imaginațiunea copilului să ajungă visătoare, trebuie a o ocupa în măsura puterei sale cu jocuri saŭ cu istorisirî; de asemenea mai trebuie să pretindem copilului ca în momentul cînd ne vorbesce lucruri seriose să nu fie distrat, ci să se gîndescă la cea-ce voesce să zică; în felul acesta începem a-l deprinde să-și stăpînescă fantasia pentru un moment cel puțin și a-

poi încetul cu încetul va ajunge de la sine să o domineze cu totul.

Mijlóce de alimentare a imaginației copilului. — Printre mijlócele de alimentare a imaginației copilului, în primul rînd vin *jocurile*. În jocuri desfășoră copilul o imaginațiune plină de vieță; și cu cit acésta desfășurare e făcută în o mai mare libertate și după capriciul lui, cu atit îi produce mai multă plăcere. Fetițelor, de asemenea, le plac mai mult o păpușă simplă de cit o alta gătită; și acésta fiind-că păpușa gătită nu le póte distra în deajuns: după ce o aplécă de cite-va orî ca să închidă ochiî saú după ce o strîng de cite-va orî de piept ca să țipe, s'aú săturat de dînsa — în timp ce păpușa negătită le dá de lucru în fie-care zi: acum o îmbracă într'un fel, mîne într'alt fel, așa că în fie-care zi găsesc plăcere jucându-se cu dînsa.

Basmele apoi produc o plăcere nespusă copiilor, mai cu seamă în timpul ernei. E bine să le satisfacem acésta dorință însă numai în măsura în care le póte învăța; de acea, înainte de a le spune un basm noú, le vom pretinde să ne istorisescă și ei pe cel care i l-am spus în rîndul trecut. În felul acesta se exerciteză inteligența și vorbirea lor și în același timp ne asigurăm că nu le vom încărca mintea spunêndu le prea multe basme. Mai trebuie apoi să alegem basmele, evitând pe cele fioróse saú mistice; în par-

ticular copiilor sficioși le vom spune basme de vitejie.

S'a atribuit o prea mare influență poeziei în dezvoltarea imaginației; în realitate însă plăcerea copilului pentru poezie nu se datorește faptului că ar gusta-o, ci mai mult muzicii ce rezultă din rimarea versului: e constatat că copiii nu pot memoriza poezii cu versuri lungi.

O adevărată influență asupra imaginației copilului o mai au *fabulele, parabolele, anecdotele* bine alese cât și *clasicele bucăți din Biblie*, care păcat numai că nu se găsesc scrise într'o limbă mai atrăgătoare.

Lecțiunea XVI.

*PROGRAM: Ordinea de dezvoltare a facultăților.—
Armonia facultăților.—Concluzie pedagogică.*

Ordinea de dezvoltare a facultăților. — Mentea copilului se asemănă cu o florică a căreia boboci nu se dezvoltă de o dată, ci treptat—începând de la tulpină în spre vîrf. După cum nutrițiunea și prin urmare dezvoltarea unui boboc depinde de starea de saturație a bobocilor din josul lui, tot-astfel și dezvoltarea unei facultăți sufletești a copilului atîrnă de gradul de dezvoltare a facultăților inferioare.

Așa ne spune rațiunea că trebuie să aibă loc; rămîne să cercetăm numai dacă realitatea confirmă prevederea noastră. Dar mai înainte trebuie să lămurim ce înțelegem prin cuvîntul «facultăți inferioare», căci dacă prin asemănare cu dezvoltarea bobocilor, am numi facultăți inferioare pe cele care se dezvoltă mai întîi, n'am făcut nimic—căci tocmai acesta căutăm să aflăm.

Vom determina însă erarhia facultăților conducându-ne de aceleași principii ca în clasificăția

erarhică a organismelor. Un organism se zice mai inferior ca un altul cînd are o structură mai simplă și nevoi mai puține de cît cel-alt: melcul e mai inferior ca oia, fiind-că are o organizațiune mai simplă și mai puține nevoi pentru conservarea vieții; omul care e organismul cel mai superior din cîte sunt pe pămînt, are mai multe nevoi ca orî-care pentru întreținerea sa.

Tot astfel o facultate va fi inferiôră alteia, cînd va avea un mecanism mai simplu și va avea nevoie de mai puține facultăți în exercitarea sa, de cît cea-laltă. Facultatea cea mai inferiôră va fi dar acea care nu are nevoie de nici o altă facultate pentru exercitarea sa și care prin urmare presintă mecanismul cel mai simplu; din contra facultatea cea mai superiôră a omului va fi acea care are nevoie de concursul a cît mai multor facultăți și operațiunea căreia presintă prin urmare mecanismul cel mai complicat.

Călăuzindu-ne de aceste principii, să căutăm acum a stabili erarhia dintre cele patru mari facultăți intelectuale ale omului, adecă dintre: percepțiune, memorie, imaginație și judecată. Am vădut că judecata presupune memorie, pe de altă parte judecata în formele sale superiøre, are nevoie și de imaginație: prin urmare *judecata e o facultate superiôră atît memoriei cît și imaginației*. Imaginația la rîndul ei ar fi cu nepuțință să se exercite fără materialul păstrat de memorie: deducem dar că *imaginația e o facul-*

tate superi3ră memoriei. Memoria însă nu face alt-ceva de cît păstrează și reproduce stările de conștiință ce i s'au încredințat; orî primul material pentru exercițiul său îi e procurat de percepțiune: prin urmare *memoria e o facultate superi3ră percepțiunii.* Ordonând acum raporturile erarhice găsite între aceste facultăți, avem: percepțiunea e inferi3ră memoriei, care e inferi3ră imaginației, care la rîndul său e inferi3ră judecăței.

Obiectul acestei lecțiunii e să aflăm ordinea de desvoltare a facultăților intelectuale la copil; până acum am ajuns să găsim ordinea erarhică a acestor facultăți. Rămîne să vedem dacă există un raport între ordinea de desvoltare a facultăților și ordinea lor erarhică; orî rațiunea ne spune că este un raport și anume că facultățile intelectuale se desvoltă în ordinea lor erarhică. Intr'adevăr, nici nu ne-am putea închipui cum o facultate s'ar desvolta înaintea alteia mai inferi3re de care depinde; cum imaginația, de exemplu, și-ar putea lua sborul fără ca mai întîi să fie hrănită cu material păstrat de memorie. Să stabilim dar că *ordinea de desvoltare a facultăților e: mai întîi percepțiunea, în urmă memoria, apoi imaginația și în urmă judecata.*

Pentru a putea fixa cît de aproximativ vîrstele în care se găsesc desvoltate fie-care din aceste facultăți, trebuie să apelăm la observațiune. Și observațiunea unui copil de inteligență mijlocie,

ne conduce să considerăm patru faze caracteristice în dezvoltarea facultăților sale:

1° *Prima fază*, care ține până pe la 4 ani, e caracterisată prin deosebita *activitate a simțurilor* copilului; la această vîrstă copilul e setos de impresiuni: el caută să vadă tot și să pipăe tot ce vede.

2° *A doua fază*, care ține de la această vîrstă cam până pe la 11 ani, e caracterisată prin ușurința de *memorizare* și prin puterea *fantasiei*; la această vîrstă copilul e în stare să memorizeze o mulțime de lucruri pe care nu le înțelege și în același timp e jucăria fantasiei sale—am putea zice că e fantastic.

3° *A treia fază*, care ține de la 11 până la 15 ani, e caracterisată prin aceea că judecata începe a înlocui puțin cîte puțin fantasia.

4° *A patra fază*, care ține de la 15 ani înainte e caracterizată prin precumpănirea *judecăței*: adolescentul capătă încredere în cugetările sale și caută prin sine însuși să se convingă de adevăr și eróre.

Armonia facultăților.— Există o strînsă legătură între facultăți, în cît perfecționarea uneia influențază și pe cele-lalte. Puterea de observațiune ușurează sarcina memoriei și de fidelitatea memoriei atîrnă soliditatea judecăței. Cînd zicem despre cine-va că are o judecată solidă, se presupune că are de asemenea o memorie fidelă și puterea de a observa corect.

Dar cantitatea de energie intelectuală a fie-căruia e mărginită; ne e cu neputință prin urmare a desvolta de o-potrivă pe toate aceste facultăți. Dacă am căuta, de exemplu, să cercetăm până în amăruntime toate lucrurile pentru a desvolta puterea de observație, memoria nu ar fi în stare să păstreze toate aceste detalii și nu am ajunge nici odată să ne ridicăm la cauzele și legile lor. Tot astfel dacă ne am încărca memoria cu o mulțime de cunoștințe, nu am fi în stare să le înțelegem și să le orinduiem. Așa dar, puterea minții omenesci fiind mărginită, întinderea cunoștințelor împedecă aprofundarea lor.

Conclusiune pedagogică.—Cercetarea ordinei de desvoltare a facultăților intelectuale la copil e de o importanță capitală în Pedagogie, căci permite a fixa metodele educației sale intelectuale. Intr'adevăr, creerul copilului desvoltându-se foarte repede, aduce an cu an schimbări uimitore în inteligența lui, în cît un lucru pe care-l înțelegea sau îl memorisa anevoe într'un timp dat, ajunge să-l înțelégă sau să-l memorizeze cu mare ușurință după un an numai.

Știind însă epocele în care predomină fie-care din facultățile intelectuale, vom putea profita de momentul cînd o exercită cu mai mare ușurință cîștigând astfel din timp.

Prin urmare, în prima fază, în care predomină percepțiunea, vom da cea mai mare îngrijire educației simțurilor copilului. În a doua fază, în care

predomină memoria și imaginațiunea, vom da copilului cunoștințe folositoare în viață, alese astfel ca să pótă fi legate de imaginațiunea sa. În a treia fază, în care predomină memoria și judecata, vom profita de manifestarea judecătii pentru a-î întipări și restul de cunoștințe necesare ce sunt în legătură cu judecata. În sfirșit, în faza a patra în care predomină judecata, ne va preocupa cu deosebire exercitarea judecătii.

Nu urméză însă ca în primele faze să cultivăm percepțiunea și memoria numai pentru ele însăși, ci chiar după atunci trebuie să ne preocupe ca să le desvoltăm în vederea imaginațiunii și a judecătii. Memoria trebuie să fie servitorea credincioasă a judecătii și prin urmare ea trebuie să-și păstreze forțele pentru stăpînul său iar nu să ajute și pe vecinî. Memoria trebuie dar să nu reție de cît cea-ce e necesar pentru viață și pentru exercitiul judecătii sau al imaginațiunii — după felul de ocupație a persoanei ce o posedă.

Imaginațiunea și judecata sunt cele două facultăți principale ale inteligenței omenesci și în jurul lor trebuie să graviteze cele-lalte, pentru-ca prin căldura și lumina ce le-o împrumută, să le facă roditoare. Educațiunea intelectuală trebuie să cultive în copil atit pe logician cît și poetul, prin urmare trebuie să predee atit partea științifică cît și cea literară, pentru ca oricare direcție va apuca copilul, să găsească calea bătută.

Lecțiunea XVII.

PROGRAM. Surmenagiul intelectual.

Munca intelectuală nu e o energie gratuită, ea obosesc tot atit ca și munca fizică. Cel mai ușor act mintal, o percepțiune, o amintire, nu se săvârșesc de cit prin consumarea unei cantități de țesut cerebral; singele năvălesc atunci ca să repare perderea și o urcare de temperatură are loc. E destul de a înfățișa ochilor o culóre mai vie, saũ de a auđi un sunet ascuțit, pentru ca celulele cerebrale să intre în activitate și să ridice tonalitatea vieței nóstre. Experiența a probat că în astfel de împrejurare puterea póte cresce cu a cincea parte din forța sa de mai innainte, dar în curind după acea urméză o obosélă care póte ține mai multe ore. In regulă generală deci, excitanții (ațițătorii) sistemului nervos reușesc pentru cît-va timp să învioreze omul; dar în propria sa pagubă, căci nu după mult timp aduc o slăbiciune generală.

Acéstă observațiune e de cea mai mare importantă, căci ne dă mijlocul de a munci în deajuns fără

să obosim. Intr'adevăr, fie-care din noi știe greutatea ce o simte de a lucra la o oră în care nu e obișnuit: îi trebuie atunci o mare sforțare de voință până ce încetul cu încetul îi vine «gustul» de lucru, dar această excitare de către voință consumă foarte mult, une-orî mai mult chiar de cît lucrul de săvîrșit.

La cei dar care nu-și au ore regulate de lucru, organismul suferă zilnic, desordinele în funcțiunea sa devin din ce în ce mai adînci, și atunci se declară o teribilă boală, numită *surmenaj intelectual*, adecă o obosire adincă a sistemului nervos.

Cum vedem dar, a avea surmenaj intelectual, însemnă a fi ruinat din temelie, căci sistemul nervos ia parte atît la funcțiunile fiziologice cît și la cele spirituale. Cine presidăză bătăile inimei? Cine presidăză digestiunea? Cine presidăză respirațiunea? — Iată dar cum cele trei mari funcțiuni ale vieței trebuie să suferă de asemenea, și această deducție e confirmată pe deplin de simptomele acestei bóle: bătae de inimă, dispepsie, lipsă de poftă de mîncare; apoi: amețelă, durere de cap, curgeri dese a singelui pe nas, nervositate și miopie.

Cum vom putea preveni dar această nenorocire? — Înălăturând cauzele care o produc: neregularitatea și excesul de muncă. Vom căuta dar pe cît e cu putință a avea *ore anumite pentru învățat* în fie-care zi. Cu chipul acesta creerul se deprinde a se congestiona automatic, astfel că e

gata să intre în activitate fără a mai fi nevoie de o sforțare voluntară cea-ce constituie o mare economie de forță.

Acest fenomen al congestionărei automate la timp, prin deprindere, se cunoscea de mult pentru stomac; astfel știm că doctorii recomandă cu insistență la persoanele suferinde de stomac, să aibă anumite ore de masă, pentru ca astfel prin deprindere stomacul să se congestioneze și să secreteze sucurile la timp, făcându-se o mare economie a forțelor sale. Același fenomen se petrece însă și 'n creier, și dacă până acum n'a fost cunoscut, cauza e că întregul mecanism cerebral era ascuns sub un văl misterios.

De fapt însă el a fost practicat de marii cugetători ce onorează omenirea, care timp de zeci de ani de zile, cu un zel neobosit se găseau la aceeași oră la masa de lucru.

Regularitatea activității asigură *sănătatea*, primul element de fericire;

Regularitatea activității formeză *energia caracterului*, al doilea element de fericire;

În sfârșit, de la regularitatea activității depinde, în mare parte, *progresul* și unitatea de vederi; —și acesta e secretul operelor geniale.

Regularitatea activității trebuie, să fie dar deviza școlarului ce se gîndesce la viitorul său. El nu va neglija decî lecțiunile «cînd e ascultat» nici va învăța peste măsură «cînd știe că trebuie să-l asculte», ci va învăța după puterea lui lecție

cu lecție; în felul acesta nu numai că lecțiunile se lăgă între ele și devin mai ușor de ținut minte, dar și creerul se deprinde cu porția sa de muncă regulată, astfel că o execută mai bine și mai ușor.

Dar chiar activitatea executată la timp *nu trebuie prelungită* după ce se simte oboséla; iar când începe durere de cap sau amețelă, trebuie întreruptă cu orî-ce preț. Durata puterei de a munci variază de la unul la altul; în general putem spune însă că în clasele primare timpul de învățatură e bine să se mărginésca la cel petrecut în școlă, cu alte cuvinte nu trebuie să se cêră copilului să mai învețe și acasă; în școléle secundare, până la vârsta de 15 ani ocupația va putea fi de 1—2 ore în afară de școlă; iar de la 15 ani în sus, de cel mult 3 ore.

Elevii care cu tot zelul ce-l depun, nu dovesc lecțiunile în acest timp, vor face mult mai bine a-și alege activitatea manuală, ne mai perdându-și vremea și sănătatea prin gimnaziile pentru a ajunge în cazul cel mai favorabil, un nenorocit funcționar!

O a treia condițiune higienică a activității intelectuale e ca *materialul învățat să fie înțeles*; altfel nu e de cît o îngreuiare a minței, care nu numai că nu servește la nimic, dar e încă vătămătoare. Nu mulțimea cunoscințelor hotăresce valoarea unui om, ci felul cum le-a înțeles. Dacă o chestiune nu e înțelésă, fie din cauza greută-

teii ce o presintă, fie din cauza timpului prea mult ce-l cere, e mai bine a o lăsa la o parte sau a o studia numai în parte.

Se înțelege însă că nu toate obiectele cer exercitarea rațiunii: limbele, geografia, istoria, au a face mai mult cu memoria; există însă și aici metode de a-le învăța mai rațional, în tot cazul mai puțin mecanic. Astfel, în istorie, faptele se vor învăța după legătura lor causală; în geografie, localitățile se vor lega de imaginea pozițiunii lor pe hartă, producțiunile țării se vor pune în legătură cu solul și cu clima; în învățarea limbilor se va întrebuița de asemenea metoda comparativă, adică se va învăța odată toate cuvintele cu aceleași rădăcini, regulile gramaticale comune se vor înlănțui de asemenea iar excepțiunile se vor explica prin deosebirea spiritului limbei; etc.

În resumat, igiena activității intelectuale se poate reduce la 3 propozițiuni: *activitate regulată ținută în marginea puterilor, înțelăsă și înlănțuită cu cunoștințele avute.*

Acésta este partea preservativă a igienei cerebrale, adică partea care caută să păstreze buna activitate a minței; partea a doua caută să mărească acésta aptitudine la lucru.

Mai întâi în trăsuri generale, igiena corporală e folositoare și minței; în plus însă muncitorul intelectual mai are de săvârșit *exercițiul fizice*. Să nu uităm că omul nu e numai spirit, el are și

mușchi; și aceștia trebuiesc exercitați în măsura trebuinței de a-și păstra sănătatea.

Exercițiul fizic nu trebuie făcut cu scop de a desvolta mușchi, cea-ce nu ar putea avea loc decât în paguba forțelor intelectuale, ci trebuie făcut în stricta măsură necesară pentru nutrirea mușchilor și împedecarea stagnațiilor sîngelui. Nu avem nevoie prin urmare de exerciții de forță, nici de cele care cer intervenirea creierului (tirul, scrima etc.), ci numai exerciții recreative care să dea mlădiere și vioiciune corpului: cu alte cuvinte noi nu cerem de cît *o minte sănătosă într'un corp sănătos*.

EDUCAȚIUNEA MORALĂ

PROGRAM: Ce se înțelege prin educațiunea morală ?

Educațiunea morală are de obiect să formeze conștiința copilului și să-l deprindă apoi să urmeze numai după glasul conștiinței sale.

Ne vom ocupa dar mai întâi cu formarea conștiinței copilului — desfășurând înaintea sa sentimentele omenesci și deosebind pe cele bune de cele rele; apoi vom căuta să-l deprindem să nu asculte de cit de vocea conștiinței sale — căci nu e de ajuns să-l facem să cunoscă Adevărul, Binele și Frumosul, ci mai trebuie să-l dăm în același timp și puterea sufletescă, voința, ca să le practice.

Educațiunea morală se împarte prin urmare în *educația sentimentelor și educația voinței.*

A) EDUCAȚIA SENTIMENTELOR.

Lecțiunea I.

PROGRAM: Sentimente. — Exemple: Plăcerea și durerea. — Efectele lor asupra funcțiunilor mintale și corporale.

Sensațiuni și Sentimente. — Omul nu e un privitor liniștit în natură, care cu sînge rece ar căuta numai să-și explice lucrurile și fenomenele ce-l înconjoară, ci el este *mișcat* în același timp, simte plăcere pentru unele și durere din partea altora.

Ce este însă *plăcerea* și ce e *durerea*?

Sunt două specii de stări sufletesci pe care nimeni nu le confundă, fiind-că cu toții le am încercat și le cunoșcem; nu putem dar să le definim mai bine de cît cu însăși termenii prin care le exprimăm.

Plăcerile și durerile se împart în două clase, după cum provin din o cauză organică, sau din o cauză sufletescă. Cele care provin din o cauză

organică, se confundă cu *sensațiunile*; de exemplu: plăcerea unui miros plăcut, durerea unei arsurii, etc.;—iar cele care provin din o cauză sufletescă, poartă numele de *sentimente*; de exemplu, plăcerea ce o simțim la vestea morței unui amic, etc.

Se numesce dar sentiment, plăcerea saŭ durerea isvorită dintr'o stare sufletescă.

Clasificațiunea sentimentelor. — După obiectul la care se rapórtă, sentimentele se împart în trei grupe:

1) *Sentimente egoiste* saŭ personale, acelea care se rapórtă la noi *înșine*—și care se datoresc iubirei de sine;

2) *Sentimente altruiste* saŭ sociale, acelea care se rapórtă la *semenii* noștri—și care se datoresc iubirei de specie;

3) *Sentimente superioare* saŭ ideale acelea care depășind sfera atragerilor personale, se rapórtă la *idei*; aceste sentimente se datoresc iubirei de adevăr, frumos, bine și credință.

Efectele sentimentelor asupra funcțiunilor mintale.—¹⁰ *Asupra inteligenței.* — Sensibilitatea influențază foarte mult stările intelectuale, dând mai multă vioiciune unora din ele și întunecând pe altele — după cum aceste stări sunt saŭ nu în armonie cu sentimentul dominant. Când suntem indispuși, priveliștea cea mai plăcută nu e în stare să ne miște; totul pare că se întunecă înaintea ochilor: vedem și auđim, fără să înțelegem nimic. Din contra, când suntem bine

dispuși, un lucru de nimic ne face plăcere, pentru-că în acea stare de vioiciune, răspîndim în jurul nostru raze de veselie, care se reflectează asupra aceluși lucru și ni-l arată plăcut.

De asemenea cea-ce place omului, înțelege mai ușor și mai bine și se întipărește mai adînc în memorie. Cine nu știe ușurința cu care învață copilul o poveste și pe de altă parte, cît de greu învață alfabetul! Deosebirea vine de la plăcerea ce o simte pentru poveste, în timp ce cu învățarea alfabetului i se urêsce amarnic. Plăcerea inspirată de un studiū, e un motor puternic care desfășoră tôte forțele intelectuale ale omului, dându-i o mai mare putere de pătrundere și memorisare.

O influență contrară exercităză sensibilitatea asupra stărilor intelectuale ce o contrazic, întunecându-le și apoi înlăturându-le din memorie. Astfel se știe cum în momentele de fericire, evităm aducerea aminte a stărilor care ar putea-o tulbura; cum, din contra, la supărare sau la furie, nu ne vin în minte de cît stări cu care se pôte hrăni;—de acea omul care judecă liniștit, nu se înfurie nicî odată. Pe de altă parte, durerile cele mai îngrozitoare se uită, în timp-ce momentele de fericire ne însoțesc până la pragul mormîntului! Mai mult încă, stările sufletescî plăcute devin mai pure cu trecerea timpului, fiind-că memoria, ca un maestru dibace șterge tonurile care le întu-

necaŭ—înfățișându-le astfel, din îndepărtare, mai vii și mai plăcute.

Judecata indulgentă a mamei, care iubindu-și prea mult copilul, nu-î recunoște greșelile și zicătoarea că «omul judecă pe alții după sine», ne arată în deajuns până la ce grad inteligența omului poate fi influențată de sentiment.

2° *Asupra voinței*.—Sensibilitatea influențează de asemenea asupra voinței, dându-î avânt, cînd e vorba de o lucrare ce e în armonie cu sentimentul dominant și împedecînd-o în caz contrar. Ideea trebuie încălzită de sentiment, pentru a putea pune în lucrare voința.

E știut că cea-ce ne place, facem mai repede și mai bine. Nu e sacrificiŭ pe care să-l cruțăm pentru o persoană iubită. Și cîți elevi nu învață un obiect ce le displace numai din simpatie pentru profesor! Lunga răbdare a geniului e susținută de plăcerea cunoștințelor descoperite și de speranța dobîndirei altora în viitor.

Efectele sensibilității asupra funcțiunilor corporale. — In genere, *plăcerea* e însoțită de o creștere a puterei noastre vitale, circulațiunea devine mai activă și respirațiunea mai adîncă; expresiunea veseliei zugrăvesce fața sa și raze de vioiciune se răspîndesc în jurul său. Din contra, *durerea* oboșesce, slăește forțele organismului, inima bate mai încet și respirațiunea devenind insuficientă, aduce dese oftări; figura trădeză această frămîntare lăuntrică și cei d'împrejur

nu întârzie de a se întrista și ei. Grijele și ne-
cazurile slăbesc și o constituție de fier.

Fiind-că sensibilitatea influențează mai cu seamă
inima, de aceea în vorbirea zilnică se zice că
«vine de la inimă».

Lecțiunea II.

PROGRAM: Caractere generale ale sensibilității copilului.

Nestatornicia simțirei la copil.—Copilul e jucăria împrejurărilor: mintea lui fragedă și neexperimentată e uimită pe fie-care ceas de lucruri noi care îl mișcă în chip deosebit. Afară de această, memoria sa fugace nu poate ține în loc valurile emoțiunilor pentru a se adăpa mai mult timp cu un același sentiment, de aceea emoțiunile copilului sunt scurte.

Sensibilitatea copilului fiind determinată mai mult din afară, e schimbăcioasă ca și cursul împrejurărilor în care se află. Acum îl vezi plângând și după puțin timp începe a rîde cu aceeași ușurință, căci memoria fragedă a copilului nu e în stare să țină în loc emoțiunea, care nu întîrzie să se scurgă.

Nestatornicie la minte ca și la corp, acesta e caracterul copilăriei.

Superficialitatea simțirei la copil.—Sensibilitatea copilului e mai mult aparentă de cît

reală; și nici nu ar putea fi altfel, dat fiind că sensibilitatea distrăză copilul, în timp ce pe noi ne obosesc. Așa se explică pentru ce, când copilul nu mai are de ce să plingă, își frecă ochii: puțin plîns îl distrăză; în general, de cîte ori observăm că copilul mai mult mîrie de cît plinge și se întrerupe din cînd în cînd, e semn că această decurge dintr'o trebuință a naturei lui;— vom face dar mai bine lăsându-l în pace.

Intr'adevăr, *observăm că emoțiunile cu cît sunt mai puternice, cu atît sunt mai mute*; în primul moment cînd cade în prada lor, omul rămîne «ca trăsnet». De îndată ce însă prima lacrimă udă obrazul, e semn că emoțiunea s'a potolit, treptat, treptat, urmază suspinele, frîngerile de mîină, vaetele, cînd în suflet a mai rămas o urmă slabă de emoțiune. Cu cît dar emoțiunile se manifestază mai viū, cu atît sunt mai slabe în lăuntru.

Copilul e mai puțin simțitor de cum se crede, și traducînd manifestările sale după felul nostru de a vedea, îi vom atribui sentimente pe care nu le are. Mamele aū putut observa momente de sensibilitate vie cînd copilul, lăsând de-odată jocul, le sare în git și nu se mai satură sărutându-le— cea-ce ar exprima un sentiment adînc, dacă pe dată n'ar începe să-și sărute cu același nesaț și păpușa.

Inceputurile moralității la copil. — La ce

vîrstă a copilului încep a se arăta primele semne de idee morală?

Răspunsul e greu de dat, întru cît atîrnă în mare parte de gradul inteligenței sale și de educațiunea ce a primit-o. În general, putem spune că semînta moralității nu încolțesc atît de degrabă după cum cred mamele nerăbdătoare de a-și vedea copilul cît mai mare și după cu nău creșut chiar unii cugetători. Greșela vine de acolo că noi traducem actele și manifestările copilului după felul nostru de a simți, pe cînd ele nu exprimă în realitate de cît o sensibilitate superficială, fără de nici o legătură cu vre-o idee morală.

Așa, ni se istorisesc cazul unui copil de doi ani și jumătate care mîncă în ascuns o bucată de zahăr, cea-ce el știa că nu are voie; și fiind surprins, se schimbă la față. Acastă schimbare de înfățișare a copilului s'a atribuit «luptei între plăcerea de a minca zahăr și *un început de remușcare*», adică unei idei morale că a săvîrșit un fapt rău. Orî cîtă bună voință am avea, se înțelege că nu putem atribui schimbarea la față a unui copil de doi ani și jumătate vre-unei idei de remușcare. Departe de a fi semnul unui început de moralitate, acastă expresiune a figurei copilului nu arată de cît téma de care e cuprins, căci el a înțeles că a fost vedut și se așteptă la pedepsa pe care a mai îndurat-o și altă dată în aceeași împrejurare.

Dar dacă trebuie să credem istorisirea faptului

unei copile de cinci ani, care fiind odată lăudată de mama ei îi spuse: «mamă, a-și dori să te ved încă mai mulțumită, a-și voi să fiu totdeauna bună; dar spune-mi, de ce nu pot fi în totdeauna bună»? și un alt caz în care un copil nu se socotea pedepsit în deajuns pentru o greșelă ce o făcuse, și care cerea, printr'un fel de sentiment de dreptate, o pedepsă mai mare; trebuie să considerăm aceste fapte ca niște excepțiuni onorabile în care scînteia moralității începe a licări atît de curînd.

Natura copilului.—Dar dacă e stabilit că ideile morale se formeză tocmai tîrziu, ne putem totuși întreba dacă copilul e din natură inclinat spre bine sau în spre rău, cu alte cuvinte, dacă actele sale, fără a fi morale în sine, se potrivesc sau nu cu ideile noastre de morală.

Răspunsul la acéstă întrebare e de mare însemnătate pentru educațiune, căci ne arată calea ce trebuie să urmăm: dacă copilul fără de știrea lui ar fi inclinat numai spre bine, dacă ar săvîrși numai fapte ce se potrivesc cu ideile noastre morale, n'am avea de cît să încurajăm și să desvoltăm tendințele sale; iar dacă copilul ar fi inclinat numai spre rău, ar trebui să căutăm să desrădăcinăm răul și să plantăm binele.

Observațiunea ne arată că copilul nu are numai tendințe bune sau numai tendințe rele, ci le posedă în grad deosebit pe amîndouă, grad care depinde de starea de moralitate a părinților și

bunicilor săi. Părinții imoralii dau naștere la copii înclinați spre rele, iar părinții onești dau naștere la copii buni din natură; și educațiunea fiind dată de aceeași părinți, influențază tot în același sens, măbind răul în cazul întâi, desvoltând binele în cazul din urmă.

Lecțiunea III.

PROGRAM: Factori interni și externi în dezvoltarea sentimentelor la copii. — Mijloce generale pentru dezvoltarea sentimentelor: exemplul, comunicarea sentimentelor, influența ideei, exercițiul.

Factorii interni în dezvoltarea sentimentelor la copii.—Dezvoltarea sentimentelor (bune sau rele, după natura copilului și educațiunea ce o primesce) la copil se face în măsura în care inteligența sa progresază. Acastă legătură dintre dezvoltarea conștiinței morale și dezvoltarea inteligenței se explică ușor prin faptul că pentru a face cu știință bine sau rău, trebuie să se deosebescă cât mai adâncit binele de rău, cea-ce atîrnă de gradul de dezvoltare a inteligenței.

La început, cînd sensibilitatea domnesce, bun e cea-ce îi place copilului și rău e cea-ce nu-î place. Treptat apoi, cînd copilul începe a înțelege și a căpeta încredere în părinți, bun e cea-ce îi spune părinții și rău de la cea-ce îl opresce. Ajuns la vîrsta școlei, dacă institutorul și-a atras simpatia — fără de care nu pôte influența de loc

moralitatea, atunci copilul socotesce de bun cea-ce îl învață institutorul.

La un grad mai înalt de dezvoltare, bun e cea-ce aprobă și laudă lumea, iar rău este cea-ce aduce dispreț. În sfârșit când conștiința morală a ajuns la maturitate, binele și răul e judecat la lumina rațiunii sale.

Factorii externi în dezvoltarea sentimentelor la copii. — Am văzut că factorii interni, adică sufletesci, de la care atîrnă dezvoltarea morală a copilului, sunt: 1° apucăturile sale naturale mai mult înspre bine sau înspre rău și 2° gradul de inteligență. Factorii din afară care influențază dezvoltarea morală a copilului sunt foarte mulți: toate ideile și împrejurările desfășurate înaintea sa. Toți acești factori ne pot servi ca mijlôce pentru educațiunea morală a copilului; de aceea vom studia pe cei mai însemnați.

Mijlôce generale pentru dezvoltarea sentimentelor.—*Influența exemplului.*—Unul din cele mai puternice mijlôce întrebuintate în educațiunea morală a copilului e influența ce o exercităză exemplele asupra sa. Copilul e ca o maimuță, el imităză toate, el e imaginea în care se oglindesc starea de moralitate a casei părintesci. Acestă apucătură de a imita tot ce vede și aude, se datoresce slăbiciunii ființei sale care, avînd un fond mic de cunoștințe și o voință slabă, nu pôte lucra numai din capul său, ci are nevoie să imiteze.

La o vîrstă mai înaintată imitațiunea se dătoresce mai mult simpatiei, care îl împinge să facă cea-ce vede făcînd cei-lalți copii. De aici nevoia de a veghea cu atențiune moralitatea copiilor cu care vine în atingere, îndepărtînd pe cei răi, căci merele rele strică și pe cele bune. Vom opri apoi și pe servitóre să stea de vorbă cu copilul, căci numai lucruri frumoase nu pôte auzi de la ele.

Dar părinții însăși sunt niște exemple vii în ochii copilului și dese-orî ei îi pot inspira cu fapta cea-ce nu reușesc cu vorba. Astfel morala de a-și iubi frații nu pôte fi mai bine infiltrată de cît prin exemplul de armonie dintre tatăl și mama.

Tot astfel și cele-lalte virtuți pot fi întipărite în copil prin exemplul purtării părinților săi. Un filosof roman ne spune că el a învățat răbdarea de la moșul său, modestia de la tatăl său și mila de la mama sa.

Invățătorul de asemenea va căuta să dea exemple cu fapta, va profita cu dibăcie de toate întimplările dintre copii pentru a le arăta deosebirea dintre bine și rău, dintre drept și nedrept. Căci nimic nu pătrunde mai ușor și mai adînc în spiritul copilului ca exemplul.

Comunicarea sentimentelor. — Sentimentele sunt comunicative; binele și răul e molipsitor ca și bóla: Omul virtuos împărtășesce moralitatea și altora prin influența pe care o exercită prin ideile și faptele sale; din contra, omul vișios răs-

pîndesce în jurul său o atmosferă stricată care poate molipsi pe cei ce o inspiră.

Inima copilului e deschisă celui ce știe să o câștige; copilului nu-i trebuie iubire filosofică pe care el n'o înțelege, el se orientează numai după aparențe; îi citește în față: în timpul unei povești, numai de cît își îndreptă ochii săi micuți spre figura mamei, și îndată a înțeles dacă e supărată sau nu.

Ne vom purta dar cu copilul așa precum am dori să fie, ne vom preface chiar că nu înțelegem unele din capriciile sale; căci mijlocul cel mai bun e de a-i insufla sentimente bune, în loc de a-i bănuși pentru apucăturile sale rele. Căci, după cum am mai spus, copilul face multe rele fără să-și dea seama; oprindu-l nu facem de cît să-i atragem atențiunea asupra răului, deșteptându-i curiozitatea și determinându-l să mai repete de cîte ori va profita de lipsa noastră; educatorul dibace se preface că nu-l vede și-l îndepărtază de la vorbirea sa și fapta aceea, insuflându-i altele sănătoase.

De asemenea pentru a deștepta în copil simpatia, ne vom purta noi înșine cu dînsul astfel, nu însă numai în momente de dispoziție, ci în totdeauna.

Influența ideii asupra sentimentelor.—Idea influențează de asemenea asupra sentimentelor, căci aducînd mai multă lumină asupra obiectului lor, le încălzește în același timp: cea-ce omul cunoște mai bine, iubesc mai mult. Pentru a

insufla patriotismul de exemplu, nu sunt de ajuns numai lecțiunile sentimentale, ci vom căuta să-l facem cunoscut patria, făcând descrierea sa pitoréscă și istorisirea faptelor strămoșesci. Pentru a deștepta iubirea de mamă, se va da o idee de starea nenorocitului orfan.

Așa ni se istorisesc că o institutóre vedând că un copil căruia abia îi murise mama, rîdea nepăsător cu conșcolariii săi, ținu o cuvîntare la sfîrșitul clasei în care înfățișa starea nefericitului copil—cea-ce mișcă într'atîta inimile copiilor, în cît s'aũ făcut mai ascultători de părinți.

Exercițiul moralității. — Copilul ajuns odată la un grad de desvoltare morală, îl vom pune să facă ucenicia moralei, adecă îl vom pune să facă el însuși cea-ce noi i-am arătat prin exemple. Pentru acésta vom căuta să-i dăm ocașiune unde să se exerciteze și ne vom îngriji să-i procurăm mijlócele. Practica iubirei nu se póte face mai bine de cit acasă față de rude și la școlă cu colegii. De asemenea, dând de pomană, copilul se învață milos și servind pe altul se învață îndatoritor.

Vom observa numai ca aceste exercițiuri să fie potrivite minței sale; astfel ca să înțelégă însemnătatea lor și să póta gusta plăcere îndeplinindu-le.

Acéstă ucenicie bine îndeplinită, îi deschide calea la fapte încă mai mari și mai nobile, cînd nici un sacrificiũ nu va putea cumpăni plăcerea datoriei împlinite.

Lecțiunea IV.

PROGRAM: Sentimente egoiste: mândria, ambiția, sentimentul de demnitate, modestia, invidia, orgoliul, frivolitatea, vanitatea.—Mijloce de a împedica dezvoltarea celor rele și de a le combate când le observăm la copil.

Din iubirea de sine bine înțelesă, isvoresc o mulțime de sentimente bune, care aduc mulțumire în prezent, formeză un trecut nepătat și asigură fericirea în viitor. Fericirea omului stă în inima lui: e dar în putința tuturoră s'o cucerească; averea, desfătările, onorurile, învățătura chiar, nimic dar nimic din afară nu pôte să o formeze prin ele-însăși. Cu privire la acésta, o anecdotă ne spune că un Șah al Persiei simțindu-se într'una nefericit, hotări să cêră sfatul astrologilor. Aceștia îi spuseră că singurul mijloc de a se face fericit e să pörte cămașa unui om cu totul fericit. Se trimese pe dată să se caute printre ómenii cei mai bogați din țară, dar în zadar: nu s'a găsit nici unul care să se crédă într'adevăr fericit. Pe cînd se întorceau fără de nici un re-

sultat la împărat, întâlnesc din întâmplare un muncitor lipsit de avere, dar bogat la suflet, care întrunea condițiunile cerute. El era atît de fericit în cit ar fi putut împărtăși împăratului, păcat numai că n'avea cămașă.

Iubirea înțeleptă de sine e dar o datorie morală ce interesază societatea, fiind-că asigură fericirea fie-cărui membru al ei și prin urmare a tuturor la un loc. Pe de altă parte, cum ar fi cu puțință ca un om ce nu se iubesc pe sine și prin urmare nu-și îngrijesc de cel mîi apropiat suflet, care e al său, să iubească pe semenii săi?

Tot din iubirea de sine bine înțelėsă, isvoresc și sentimentele superioare; sufletul nostru pentru a fi pe deplin fericit, are nevoie să guste pe lingă mulțumirea de sine și mulțumirea rezultată din iubirea semenilor, o altă mulțumire mai eterică, mai sublimă, care dă un caracter mai nobil și celor-lalte sentimente, mulțumirea gustată în lumea Ideilor—care lărgesc orizontul vederei noastre, și Credința — aromatul ce împedecă știința să se corupă.

Adevărul e că mai toți ómenii se iubesc pe sine dar mai mult orbesce. Sunt puținii muritori care își îngrijesc de seninătatea sufletului lor și care caută zi cu zi să se perfecționeze moralicește și materialicește! E rar acel curaj sufletesc de a-și examina zilnic faptele, ca și cum ar fi ale altuia și a căuta îndreptarea celor rele și e-

vitarea lor pe viitor! De aceea e rară și fericirea pe Pământ!

Sentimente isvorite din iubirea de sine virtosă.—Primul sentiment pe care trebuie să-l deștepte adevărata iubire de sine e *sentimentul demnității*. *Demnitatea e un sentiment ce inspiră omului respectul de sine și în genere a persoanei omenesci.*

Vom deștepta simțimintul demnității la copil făcând apel mereu la dînsul: «un copil ce se respectă nu face nici-odată așa» — îi vom zice. Dar în același timp noi înșine trebuie să-l dăm exemplu de considerație pentru persoana sa; avea multă dreptate proverbul latin că «cel mai mare respect se datoresce copilăriei». Și totuși cit puțin se urmăzează această metodă: cite odată «se suie copilul în cap» și nu după mult timp pentru o mică greșelă i se aruncă o căutătură barbară și i se dă pedepse ce-l umilesc.

Trebuie ca copilul să se simtă ajutat, mai mult de cît condus; trebuie ca el să vadă în povețe un ordin al rațiunei ce și l-ar impune singur dacă ar avea inteligența mai dezvoltată, iar nu o voință capricioasă ce-l poruncește. Și să nu se credă că sentimentul demnității astfel educat, ar face pe copil neascultător: din contra, cînd copilul e învățat să vadă în povețe numai urmărirea binelui său, și cînd aceste sfaturi sunt venite la timp și-s date cu bunătate, e cu nepuțință să aibă loc încăpăținarea.

Din sentimentul de demnitate nasce ambiția, *adecă acel sentiment care ne ațită să devenim din ce în ce mai perfecți, pentru a câștiga mai multă stimă în ochii lumii*. Ambițiunea astfel înțelesă nu e numai un sentiment legitim, e o virtute, e caracteristica omului ce ține la demnitatea sa.

Să deșeptăm dar în copil ambiția de a se întrece în fie-care zi pe el însuși, și în acest scop să-i arătăm progresul ce-l face și în același timp cea-ce îi rămîne de făcut, înfățișându-i treptele ce trebuie să urce pentru a ajunge un om care să facă cinste părinților—ca mulțumire a sacrificiilor îndurate pentru dînsul.

Din satisfacțiunea simțită în urma unui progres realizat nasce *mândria, adecă acel sentiment care ne înalță în proprii noștri ochi*. Sentimentul de mândrie trebuie ținut în sine și nu trebuie manifestat întru nimic, afară numai prin expresiunea senină a frunței; altfel își perde din caracterul său moral. Mândria care caută să se răsrîngă asupra altora, întâlnește rezistența acestora și rezultatul e că tulbură pacea sufletescă.

Mândria trebuie însă cumpănită de sentimentul *modestiei*, care îi opresce avîntul și îi arată adevăratul merit. Omul care se entusiasmază pentru toate nimicurile, nu poate fi capabil să săvîrșescă un lucru mare; el e orbit de glorie care îl întîrziază în loc de a-l da noi forțe pentru muncă. În convorbiri, modestia îndemnă de a-și expune

cu rezervă părerile, gata de a primi pe ale altuia, dacă ne par mai bune; ea determină sinceritatea convorbirei, ne ascundând lucrurile neștiute, căci nu e rușine a nu ști, ci a arăta că știi ceia-ce în realitate nu știi; iar în caz de greșeli, rîdînd singur mai întîi, cei-lalți vor rîde mai puțin.

Sentimente isvorîte din iubirea de sine viciósă.—Din iubirea de sine bolnăviciósă isvoresc sentimentele egoiste vicióse care aduc cel mai mare rău sufletului ce le hrănesce și înjosesce pe om în fața concetățenilor devenind obiectul lor de rîs.

Unul din aceste sentimente bolnăvicióse e *vanitatea, adecă preocuparea de a fi remarcat pentru lucrurile cele mai neînsemnate.*

Sămînța vanității e sădită de către mame de fórte de timpuriu. Se laudă copilul în fața sa pentru cele mai mici lucruri. De cîte orî nu s'a întîmplat ca în mijlocul laudelor aduse copilului către musafiri, vanitósă mamă să fie întreruptă de vanitatea copilului: «mamă, spune și lucrul pe care l-am zis azi diminéță». Mulți copii cred că se vorbesce despre ei, de cîte orî se vorbesce pe ascuns, fiind-că au observat lucrul acesta une-orî.

De asemenea gátela la copii nu e de cît o imitație a părinților: copilița, care după ce a fost îmbrăcată, se duce fuga la oglindă ca să se contempleze, nu face de cît să maîmuțărăscă gesturile pe care le-a vėđut la mamă-sa. Și la o asemenea priveliște caraghiósă, mama își ese din fire, o desmėrdă, accentuând încă rėul.

Arătând originea și dezvoltarea vanității, mijlocele de îndreptare urmăză de la sine.

Orgoliul e părerea exagerată a meritelor sale. Acest sentiment urit predispune la aroganță în toate convorbirile; cea-ce face pe orgolios de nesuferit în ochii tuturor. Il vom seca dar de la origină, împedcând copilul să se laude singur.

Dar de sigur, cea mai rea din toate e *invidia*, *adecă sentimentul de ură ce are cine-va pentru un om superior lui.* Invidiosul caută prin toate mijlocele să tîrască pe rivalul său în noroiul în care se tăvălesce; el e paralizat în activitatea lui de viermele ce-l róde adînc și este într'o stare de tulburare sufletescă ce-l sdruncină sănătatea.

Invidia se arată de obicei încă din copilărie din cauza nechibzuinței părinților care arată mai multă iubire copilului cel mic saú celui mai deștept. Așa ni se istorisesc cazul unei fetițe de 2 ani care a mușcat pînă la sînge brațul fratelui său nou născut, din cauza invidiei.

Va trebui dar să explicăm copiilor mai mărișori, că dacă îngrijim mai mult pe fratele lor mai mic, n'o facem din o deosebită iubire pentru el, ci din causă că e mai slab și are mai multă nevoie de ajutorul nostru. Intru cît privesce nechibzuința de a iubi mai mult pe copii mai bine dotați de la natură, e condamnabilă din toate punctele de vedere; din contra trebuie să se dea mai multă atențiune celor mai slabi, ușurându-le astfel nenorocirea lor — căci, în definitiv, vinovații sunt însăși creatorii lor.

Lecțiunea V.

PROGRAM: *Sgârcenia, mânia, crușimea. — Mijloce de a le combate. — Frica. — Educația curagiului.*

Sgârcenia. — *Sgârcenia e sentimentul de idolatrie pentru bani*; ea tiranisește omul lipsindu-l de lucrurile trebuincioase, numai pentru neșafiul de aur; cît despre a face bine cuiva, acesta nu se pôte aștepta de la un sgârcit.

Sgârcenia e mai mult viciul ómenilor maturi, de cît a copiilor. Copilul nu pôte fi sgârcit, fiindcã el simte mai multã plăcere pentru lucrurile ce le capetã în schimbul banilor, de cît păstrând moneda.

Copilul e din contra *risipitor*, cãci ne-avênd idee de munca ce o represintă banul, e atras de plăcerile ce i le procurã cheltuirea și repede își ușurează buzunarul.

E mai bine dar a nu da parale în mîna copilului, îngrijind însã de a-î satisface noi înșine toate trebuințele sale legitime; și chiar cînd îi vom da, îi vom pretinde sã ne spunã pe ce vrea sã

le cheltuescă; cu care ocaziune pôte avea loc o povață asupra valorii banului cît și asupra lucrului ce vrea să-l cumpere.

Cumpătarea cheltueleur e o virtute; căci deseori se risipește odată cu banul și viața.

Mânia.—*Mânia e un sentiment violent pricinuit de o cauză reală sau închipuită care pare a fi supărătoare.* Mânia e slăbiciunea acelorora mai cu seamă care nu sunt în stare să se stăpînescă pe sine astfel ca să judece cu singerece cauzele supărării și mijlocele cele mai nemerite de îndreptare, ci dau drumul instinctului animal ce-l pune într'o atitudine sălbatecă, le întunecă inteligența, și le slăbesce voința. Omul la mânia nu mai e stăpîn pe sine, el lucrăză fără să-și dea seama—numai după impulsunile patimei ce-l stăpînesce.

Mânia nu numai că nu e o tărie de caracter, ci e o slăbiciune; acéstă afirmare pare în contradicere cu manifestarea violentă a mâniei; e destul însă să observăm că în acéstă stare omul e stăpînit de partea *animală* a lui, iar cea *sufletescă* e paralizată într'atita în cît nici nu-și dă seamă de cea-ce se petrece. Intr'adevăr, omul slab de caracter e mai ușor cuprins de mânia, fiindcă el nu e în stare să se stăpînescă pe sine și să-și păstreze calmul; și reciproc, mânia aduce slăbiciune sufletescă, atingînd demnitatea și subjugînd voința, pe lîngă slăbiciunea trupescă pricinuită de forțele pe care le-a consumat.

Înțelegem dar de ce copilul se mînie cu atîta ușurință pentru un lucru de nimic. Mijlocul cel mai nemerit de a combate mânia la copil, e de a o lăsa în pace pînă se potolesce și apoi a ne adresa la judecata copilului arătându-î că a fost la mijloc un lucru de nimic, că tóte strigătele și gesturile séle caraghióse nu aũ slujit la nimic, că din contra, dacã s'ar fi adresat cu bunătate de la început, s'ar fi putut înlătura cauza supărării sale.

Principalul e de a-l lăsa în pace pînă cînd s'a liniștit pe deplin, ne arătând nici un semn de neliniște, prefăcîndu-se chiar a nu-l lua în sémă. A căuta să-l liniștesc în toiul mâniei sale, nu numai că e zadarnic, dar e un rău fiind-că devine încăpăținat.

Din nenorocire însă, nu numai că nu se observă acéstă regulă care lovesce bunul simț, dar părinții par a-și găsi o plăcere făcînd copilul răutacios. Il necăjesc fără de nici un motiv, îi ia jucăriile, îl contrazic și fel de fel de lucruri care îl supără. Ce să mai zicem de exemplul ce-l are cînd părinții însăși devin obiectul mâniei!

Institutorul are de asemenea datoria de a-și păstra sîngele rece în tóte împrejurările din clasă, acésta nu însemnă că nu trebuie să pedepséscă; dar trebuie să n-o facă cu răsbunare și violență, ci din contra să arâte părere de rău și să pretindă de la școlar făgăduința că nu-î va mai da ocazie în viitor la asemenea nemulțumire. Ni se

istorisește că școlarul unui mare filosof, venind acasă, găsi pe tatăl său furios, și fiind surprins de manifestările lui atât de sălbatece, exclamă cu mirare: «acésta n'am văđut-o nici odată la profesorul meu». Fie ca școlarii noștri în fața aceleiași priveliște regretabile să zică de asemenea: «acésta n'am văđut-o nici odată la domnul institutor»!

Cruđimea.—Maí e învinuit copilul că ar fi *crud*, că ar fi fără de milă pentru alții în timp ce lui nu-í place să sufere răul.

Trebue să observăm de la început că copilul nu știe răul ce-l face; el chinuesce fluturile fără să-și dea seamă de suferința acestuia; proba e că dacă îi explicăm răul ce l-a săvirșit, începe a plinge și caută să repare greșéla mîngiînd victima. Se 'nțelege că avem în vedere un copil mic; cît pentru cei maí mari, aceștia nu fac de cît să urmeze obiceiul format din copilărie; ei își dau seamă de suferința ce o impun, dar li s'aú impetrit inima prin deprindere.

În educațiunea obișnuită însă, nu numai că nu se combate cu înțelepciune cruđimea la copil, dar părinții însăși îl deprind cu răutatea: de cite ori n seu dá un bėț copilului ca să bată lucrul de care s'a lovit! Metodă care păcătuesce în două privinți: întii, însufleșcesc lucrurile, în loc să deprindă copilul a fi maí atent, căci altfel așa păștesce, și al doilea, se învață răsbunător și răutăcios: acum își bate lucrurile ce par că-í fac rău

și pe urmă își va bate conșcolarii care îl vor contrazice.

Vedem dar cum sistema obișnuită de educație, e rea din temelie și cum în mare parte, părinții, iar nu copiii, sunt de vină; părintele care se plinge de purtarea copilului său, își dă singur pe față incapacitatea de a-l educa.

Frica. Educația curajului.— *Frica e sentimentul ocazionat de așteptarea sa și de închipuirea unei întâmplări vătămătoare.* Frica e un sentiment mai mult înăscut, dar contribuie în bună parte și educatorii noștri la desvoltarea sa.

Cine n'a avut ocasiunea să vadă părinți și mai cu seamă servitóre inspirând copilului frică în scop de a-l liniști. E amenințat copilul cu fel de fel de animale imaginare sau reale, cu săracii care iaș în traistă copiii neascultători, cu zgomote ascunse și alte lucruri care îngrozesc o minte matură. Ba une-oră se merge mai departe: se chemă un sărac cu traista de-a spinare, care se preface că vrea să ia copilul, spunând că a aușit că nu e cuminte. E lesne de închipuit spaima sărmaneii ființe, care nu-și găsește locul unde să se ascundă! Nu e de mirat dar ca viața întrégă a unui om să fie influențată de frica întâipărită din copilărie.

Mama morală, cu durere de inimă și cu simțămîntul datoriei de mamă, nu va lăsa dar copilul pe mîna servitórelor, căci de la ele nu se pôte aștepta educație—mai întâi fiind-că sunt próste și pe lingă acésta mai sunt și de rea credință;

ci singură va procura primele elemente de cunoștință copilului, va căuta să-î explice după mintea lui, făcând să-î dispară din cap frica de misterios.

Ne mutăm într'o casă nouă, și cu toate că suntem cu mintea còptă, totuși simțim un sentiment de nelinisce și chiar de tēmă; dar copilul care pentru întâia-și dată vine pe lume, slab la minte ca și la corp, ce impresie de misterios trebuie să aibă!

Educația bună caută să înlătore acest sentiment, arătând rațiunea tuturor lucrurilor, și dezvoltând veselia și curajul. Cu modul acesta se asigură copilului un element de fericire în viitor, căci dacă omul întreprindător se înșelă cîte odată, apoi fricosul se va înșela în totdeauna.

Lecțiunea VI.

PROGRAM: Sentimente altruiste: Simpatia.—Mijloce de a desvolta simpatia la copii. — Mila pentru cei nenorociți și pentru animale.—Indulgența.

Simpatia. Isvorul comun al tuturor sentimentelor altruiste e simpatia. *Simpatia e tendința omului de a se identifica cu semenii săi și chiar cu celelalte ființe, împărtășind plăcerea și durerea pe care o simt dînșii.*

Omul simpatisează pentru toți semenii săi în general și acesta se poate observa mai cu seamă pentru cei care inspiră milă, dar în particular simpatisează cu cei cu care are óreși-care raporturi: cu părinții, cu rudele și cu amicii. În special simpatia mamei pentru copil e cea mai devotată din toate; fie-care din noi știe sacrificiile ce le îndură ea în caz cînd copilul se îmbolnăvesce: cîte nopți nedormite, cîte zile de frămîntare; în cit multe mame ar dori mai bine să sufere ele în locul copilului! În al doilea plan vine iubirea copilului pentru părinți. De ce iubesc copilul părinții mai mult de cit pe orî-cine? — Pen-

tru-că lor le datoresce viața și creșterea, pentru că trăesc la un loc și împărtășesc împreună bucuriile și nevoile și în sfirșit ca un reflect al iubirei părintesci.

De asemenea simpatia e atrasă mai mult de acei care suferă, de cit de cei fericiți. Vestea că cine-va a câștigat la loterie ne lasă indiferenți, pe cînd la auđul că o familie a rămas pe drumuri, arđendu-ı casa, suntem mișcați pănă în adîncul inimel. Pentru ca vestea bună despre o persónă să ne misce, trebuie să avem óre-carı raporturi cu dînsa, în timp ce nenorocirea unui om necunoscut ne deștéptă indată simpatie.

Simpatia mai variéază după cum întimplarea s'a petrecut de curînd saű de mult timp: suntem mai mult mișcați pentru peripețiile unui răsboi actual, de cit pentru ale unuia din trecut. De asemenea altfel simpatisăm cu o întimplare din orașul nostru, de cit dintr'un alt oraș și cu atit mai puțin din o altă țară.

Simpatia e tendința omului de a trăi în societate; s'a zis cu dreptate că omul e un animal sociabil și moral. Nevoea de a se grupa ființele e cu atit mai mare, cu cit organismul lor e mai desvoltat; înțelegem dar de ce acest instinct de grupare a luat forma cea mai superióră la om. Ar fi cu neputința unui singur om și chiar unei familii să petrecă în singurătate felul de viața din societate. Un moment de reflexiune ne arată că tóte mijlócele de trai ne sunt procurate de

cei-l-alți ómenî și că cea mai mare parte din ele ar fi cu neputință să le facem noi singuri. Feful de viéță de astă-zî e atît de perfect, cît nici n'a putut trece prin minte strămoșilor noștri: în cîtă siguranță trăim acum! cîtă suferință se alină acum grație medicinei! și ce orizonturi s'aũ deschis vederei omului! Aceste tóte numai grație societăței, care a făcut cu putință cultivarea științei prin împărțirea leului de muncă între ómenî. Și ce fior dulce ne cuprinde cînd ne gîndim cele ce vor mai vedea strănepoții noștri...

Înțelegem dar de cîtă însemnătate e cultivarea simpatiei la copil, căci simpatia e legătura invizibilă dintre ómenî, ce face cu putință societatea și *viitorul speciei nóstre depinde numai de la forma cît mai perfectă a societăței.*

La început copilul își iubescé părinții numai pentru binele ce primesce de la ei, căci nu de puține ori s'aũ vedut copii iubindu-și mai mult doica. Incetul cu incetul iubirea sa de părinți devine mai luminată și acésta se póte observa în strigătele sale de ajutor. Tocmai mai târziu începe el a-și da seamă de binefacerile și sacrificiile ce le primesce de la părinți și atunci le acordă pe lingă iubire și respect.

Iubirea frățescă dintre copii se desvoltă de asemenea treptat. Viéța lor la un loc, egalitatea ce o simt între ei, jocurile la care se dedaũ împreună, tóte aceste fac să se strîngă relațiuni de simpatie între dînșii.

Mijloce de a desvolta simpatia la copii.— Vom cultiva dar aceste începuturi de simpatie ale copilului, care sunt baza celor-lalte. Vom cultiva iubirea către părinți, deșteptându-le încrederea în ei, arătându-le că nu le voesc de cit binele și evitând pe cit e cu puțință ordinele capricioase. Copilul arată une-orî mai multă istețime de cit am crede și e de ajuns ca să prindă două povești contrare, pentru a pierde încrederea în părinți și a-și socoti chiar de dușmanii ai libertății lor

Pentru a cultiva iubirea frățească între copii, vom arăta cit e de bine să aibă cine-va frați, în care va găsi singurul sprijin și mângiere după ce părinții nu vor mai fi, îi vom deprinde de mic să facă hatir unul altuia, dar mai cu seamă vom fi cu tótă luarea-aminte să nu se ivescă între ei gelosia.

Și ca o primă dispoziție a simpatiei către străini, vom deprinde copilul să răspundă cu politețe la tóte întrebările musafirilor; ne vom feri însă să-ținem prea mult, dându-le voie să părăsescă camera, fiind-că ar fi absurd să pretindem copilului să asculte ca o statue discuțiunile noastre, în care ei nu găsesc nici o plăcere. O altă greșelă însă care face pe copil sficios e téma ce le-o inspirăm cu venirea musafirilor: «dacă vine acum cine-va și te găsește în halul acesta» «dacă vine acum cine-va și te-ar auți ce zici» și alte amenințări de felul acesta, care tóte îi deșteptă ură în contra musafirilor.

În sfârșit, la vîrsta de școlă, se va desvolta în copil simpatia pentru toți ómenii în genere, arătându-i-se binefacerile ce le primesce de la societate și cum el însuși e dator să muncescă pentru ca la timp să contribuie cu partea sa de lucru.

Mila. — *Mila e sentimentul ce ne cuprinde în fața suferinței unei ființe, sentiment însoțit de tendința de a-i da mîna de ajutor.* Omul incapabil de milă e un monstru: cel puțin nu tremură la gîndul că lui însuși i se va putea întimpla aceeași nenorocire și cît de greu i-ar veni dacă s'ar purta și alții astfel cu dînsul!

Vom deștepta simțimîntul de milă la copil, povățuindu-l să nu ridă nici-odată de defectele și nenorocirile altuia căci li se póte întimpla și lor, ba din contra să-l compătimescă și să-l ajute dacă se póte.

Să deprindem copilul să facă bine altuia și mulțumirea sufletescă ce o capetă, îl va însufleși și mai mult pe calea acésta, formându-l un caracter prețios în vieță.

Dar nu numai atît, să se deprindă copilul să nu vorbescă de rău pe nimeni în dos, chiar cînd nu are în vedere nici o intenție: în felul acesta îl scutim de caracterul josnic de a intriga. Să se gîndescă bine înainte de a judeca pe cine-va, apoi să aibă curajul părerilor sale și să-i spună curat în față — în felul acesta trebuesc educați copiii.

Ucenicia milei o vom face-o cu animalele: vom

deprinde copiii să se pórte cu blîndețe cu animalele, spunîndu-le folosul ce ele ne aduc; le vom arăta că animalele simt ca și omul și că e păcat a le chinui în zadar. Vom învăța dar copilul să respecte vieța sub orî-ce formă s'ar manifesta: să nu rupă măcar o flóre de cît în vederea unei trebuințe.

Indulgența. — *Indulgența e sentimentul de care suntem călăuziți, cînd iertăm greșelile cui-va.* Ea e de asemenea un semn de omenie și de bunătate sufletescă. E o datorie morală de a ierta de cite ori nu e la mijloc o intenție rea, căci trebuie să ne gîndim că greșela e păcatul omului. E destul în acest caz să-l punem în vedere greșela și să-l povățuim să n'o mai repete în viitor: remușcarea ce o simte îi va fi de ajuns.

Să deprindem pe copii să fie indulgenți—și pentru acésta să ne purtăm noi înșine astfel cu ei.

Lecțiunea VII.

PROGRAM: Sentimente superioare. — Sentimentul intelectual, iubirea de adevăr.

Maî presus de sentimentele egoiste și altruiste întâlnim la om sentimentele *superioare* sau *ideale* care încoronază óreși-cum pe cele-lalte. Aceste sentimente ridică omul în regiuni maî înalte prin caracterul lor eteric, curat sufletesc.

Sentimentele superioare se împart după obiectul la care se referă în: sentimente *intelectuale*, sentimente *estetice*, sentimente *morale* și sentimente *religióse*.

Sentimentul intelectual e provocat de dorința omului de a ști și a-și da seamă de tóte. E o tendință înnăscută în om de a căuta să-și explice tóte, tendință care se arată încă din copilărie sub formă de curiozitate și care e cu atit maî nesățióasă, cu cît e maî satisfăcută. Geniile, care sunt flórea poporului care i-a produs, aũ în cel maî înalt grad acest sentiment. Marele filosof grec Socrate, fiind persecutat pentru ideile sale, zise într'o zi: «O Atenienilor, dacã mî-ați da să aleg

între a nu măi filsofa saŭ a muri, v'aș răs-punde: voi măi bine să mor!».

E o datorie dar pentru fie-ce om, orî-care ar fi ocupațiunea sa zilnică, să-și îngrijescă de min-tea lui, căci prin lipsă de exercițiŭ mintea slă-besce. Cît folos n'ar avea țăranul nostru dacă măcar un ceas pe săptămînă ar buchisi o carte de agricultură. Chiar celor care aŭ o ocupațiune intelectuală le măi trebuie o *cultură generală*, care împedecă mintea de a se îngusta numai prin exercițiul aceleași ordine de idei.

În educațiunea copiilor vom avea în vedere nu numai să procurăm cunoscințe, ci să căutăm să le organizăm, adecă să le orînduim, să arătăm legătura dintre ele și pe cît e cu putință să le explicăm. Ținta noastră principală trebuie să fie de a exercita și desvolta mintea măi curînd de cît a o îndopa. Nu mulțimea cunoscințelor de-termină valorea unui om — în acest caz un dic-tionar portativ ar aduce măi mare folos, ci is-tețimea și adîncimea minței sale. Științele care ajută măi mult la desvoltarea minței sunt: ma-tematicile, pentru desvoltarea raționamentului, științele fizice, pentru metoda observației și știin-țele naturale, pentru clasificățiune; predarea lor trebuie să se facă astfel în cît să atingă în cea măi mare măsură acest scop. Nu învățarea pe din afară a unei teoreme e scopul predării ma-tematicilor, nici buchisirea unei descrieri, scopul

științelor: cu chipul acesta se ruinează mintea în loc de a o desvolta.

Logica e o adevărată igienă și gimnastică a minții și din punctul ei de vedere trebuesc tratate științele. Cunoștințele care nu se învață în acest scop, și care nu aũ vre-o valóre în viețã, nu numai că sunt nefolositóre, dar sunt o sarcinã vătãmátóre care îngreuiéazã activitatea intelectualã.

Sã deprindem pe copii să-și dea sémã de cele ce spun și pentru acea să-i învățãm să se gîndéscã și apoi să vorbécã; lucrurile pe care nu le știũ sigur să le zicã sub formã de întrebare sau de îndoélã, căci nimic nu e mai uricios de cît incãpãținarea de a susține lucru pe care nu-l știie—cãutãnd fel de fel de argumente doveditóre; în felul acesta judecata se pervertesce și ajunge să formeze argumente în vederea conclusiei, în loc de a-și forma conclusia din argumente, dupã cum face orĩ-ce minte luminatã.

Sã mai obișnuim pe copii să nu cugete cu cuvintele, care sunt niște schelete góle, ci să se învețe să cheme în mintea lor ideile corespundétóre, care daũ cugetãrei o mai mare precisiune și vioiciune.

Iubirea de adevěr. -- *Iubirea de adevěr e acel sentiment care ne determinã să facem să corespundã limbajul cu starea sufletéscã ce voim a exprima.* Tendința de a exprima adevěrul e înãscutã în om și pe acésta se bazéazã re-

lașunile dintre ómenii: e o datorie dar a nu abuză de încrederea ce se acordă cuvintelor noastre; conștiința acestei datorii o aũ chiar și cei care aũ păcãtuit contra adevãrului, cea-ce se pôte observa prin grozava rușine ce o simt cînd sunt desminții. Insuși cel care comite minciuna, îi cade mai curînd saũ mai tîrziu victimã, fiind-cã inteligența sa se pervertesce ajungînd sã-și credã propriile sale neadevãruri, iar din partea semenilor întãlnesce dispreț și neîncredere, ca ciobanul din fabulã. Dacă minciuna ar fi practicatã de toți ómenii, societatea n'ar mai putea exista.

Adevãrul la copil. — Totuși s'a susținut cã omul ar avea din naturã tendința de a minți și cã numai în urma educațiunei s'ar deprinde sã spunã adevãrul, aducîndu-se drept probã caracterul tuturor copiilor de a minți. Falșitatea acestei pãrerii o putem judeca de mai înainte, fãrã a o cerceta. Dacă tendința omului ar fi sã mintã, adecã sã spunã alt-ceva de cît cea-ce cugetã, simte și voesce, atunci la ce ne ar mai fi înzestrat Dumnezeu cu darul vorbirei? Vorba e comunicarea dintre sufletele omenesci și se bazãzã pe încrederea reciprocã de a fi traducerea fidelã a stãrei sufletesci ce o exprimã;—altfel vorbirea ar rãmînea cu tristul rol de a comunica basme și glume.

Dar acẽstã pãrerere e greșitã fiind-cã plẽcã de la o observațiune superficialã. Se pretinde cã natura copilului e de a minți: greșelã! Copilul pãnã

la cinci ani nu spune nici adevăr nici minciună : el vorbește numai. Să observăm și ne vom convinge că la această fragedă vîrstă, în care copilul abea începe a minii gîngășul instrument al vorbirei, nu-și are fixate încă înțelesul precis al cuvintelor, în cît se jîcă mai mult de cît vorbește ; el găsește mai multă plăcere de cît folos în vorbire și de aceea zice lucruri de neînțeles numai să se audă vorbind. Afară de acesta, copilul mic ne avînd încă dezvoltată arta amintirei, este jucăria imaginației : el amestecă cea-ce a fost cu cea-ce este și chiar cu cea-ce își închipue numai, căci confundă trecutul cu prezentul și închipuirea cu realitatea. Copilul dar greșește și se înșelă, dar nu minte, căci a minți însemnă a căuta să înșeli pe altul cu vorba.

Cît despre cei mai mărișori, aceștia, de și sunt în genere conștienți de neadevărul ce au să-l zică, totuși nu se pot opri, împinși de nevoea de a comunica și altora farmecul imaginației ce-i încîntă și, pentru a fi ascultați, o dau și ei sub forma realității. Mijlocul cel mai nemerit în acest caz e de a le arăta că înțelegem gluma ce o fac.

Adevăratul moment în care pîte apare minciuna e cînd copilul a ajuns la o ore-și care precisiune de idei și cuvinte, și cînd prin urmare i se pîte presupune intențiunea de a ascunde adevărul.

Combaterea minciunei la copil. — Minciuna intenționată are dar un scop, fie de a se scuti

de durere (negând o greșelă de exemplu) fie de a-și procura o plăcere (atribuindu-și un lucru pe nedrept, de exemplu).

Ca și cele-lalte viciuri, deprinderea de a minți se datoresce próstei educațiuni a copilului. Mai întii, însăși părinții se fac culpabili înșelând copilul, fie din prostul gust de a se distra, fie spre a-și ascunde propria lor nesciință sau lene de a explica, fie chiar din o rea intențiune; se păcătuiesc astfel în două direcțiuni: 1° se refuză copilului hrana sa sufletéscă și 2° se deștéptă în el neîncrederea, căci mai curînd sau mai tîrziu va afla că a fost înșelat.

Nu urméză de aici că trebuie să explicăm copilului totul, căci el e cîte odată fórte indiscret tocmai din pricina nesciinței sale; vom trebui însă să fim dibaci eșînd din încurcătură prin schimbarea discuției, iar cînd nu e chip de scăpare, îi vom spune că e vorba de un lucru greú de înțeles pentru dînsul.

O altă greșelă a părinților e că pun la o prea mare încercare sinceritatea copilului, de care n'ar fi capabil póte cea mai mare parte din domnia lor: «Cine a spart paharul acesta?» — ne adresăm răstit copilului. «Nu eú» — îngînă micuța ființă, tremurând. Ce credea nechibzuitul părinte că are să i se răspundă? Nu cunoscea de mai înainte pe culpabil? și apoi în felul acesta se aștepta să capete mărturisirea de la un copil?

Trebuea să se prefacă că nu știe pe vinovat, să

cerceteze pe toți cei din casă, spunând că cel care nu mărturisesce singur se mai face culpabil și de un neadevăr — și de sigur că copilul venea să-și cêră ertare, cu care ocaziune i se putea da un sfat pentru viitor.

Și același părinte care cu un moment înainte pretindea adevărul de la copil, e dispus să-și primescă minciunile zise din vanitate!

Nu trebuie să ne entusiasmăm de calitățile sale, după cum nu trebuie să deseserăm de defectele sale. Trebuie să ne păstrăm cumpătul ne-adorând copilul ca pe un idol, cea-ce l-ar face orgolios, dar nici arătându-și dispreț, cea-ce l-ar împinge și mai înainte pe calea răului.

Cît privește despre educațiunea adevărului la copil ar putea fi resumată astfel: părinții să dea exemplu prin vorba și purtarea lor de o perfectă practicare a sincerității și să se acorde copilului încredere prevenindu-l însă că în caz cînd va fi prins cu o minciună, va perde încrederea.

Lecțiunea VIII.

PROGRAM: Sentimentul estetic. — Ce este frumosul, ce este arta? — Desvoltarea gustului pentru frumos la copii.

Unul din cele mai nobile însușiri ale naturii omenesci e și admirațiunea ce o simte pentru tot ce e frumos, numită *sentiment estetic*.

Ce este însă frumosul?—E acea calitate a lucrurilor și fenomenelor care deșteptă în noi un sentiment de admirațiune. Sentimentul estetic depinde dar atât de lucrurile ce-l provocă, cât și de persoana în care se deșteptă. Lucrurile și fenomenele nu sunt frumoase prin ele-însăși, ci prin efectul ce produc asupra noastră; ele au însă un caracter comun care face să deștepte un sentiment de aceeași natură la toți oamenii. Un lucru asupra frumuseții căruia există păreri deosebite, nu merită numele de *frumos*, ci cel mult însușirea de *plăcut*; lucrul într'adevăr frumos nu e «cel ce-î place omului», ci acela care deșteptă sentimentul estetic la toți oamenii—de și în grad deosebit.

Cea-ce constituie caracterul de noblete al sentimentului estetic e *desinteresarea absolută*, căci cea mai mică preocupățiune întunecă frumosul și-l face chiar să dispară cu totul. De exemplu, cînd tîmna eșim pentru preumblare la cîmp și dăm de un lan nesfirșit de griu, ne pierdem cu mintea în mijlocul acestei priveliști, fiind stăpiniți de sentimentul frumosului; îndată ce ne am gîndi însă la belșugul ce va rezulta și la alte considerațiuni practice, frumusețea dispare. Din contra, sentimentul estetic e alimentat prin comunicarea lui la cei-ce ne însoțesc: de acea simțim un neastîmpăr și prin diferite exclamațiuni căutăm să le atragem atențiunea asupra obiectului ce ne farmecă, gustând o vie mulțumire în caz cînd și ceilalți simt ca și noi. Așa se explică pentru ce copilul cînd a învățat o poveste nouă, arde de dorința de a o spune și altora. Înțelegem dar importanța considerabilă ce o jîcă în societate sentimentele estetice, care prin năzuința lor de a se revărsa în afară, dilatéză inimele și le pune în comunicație, îndepărtând preocupățiunile care le separă.

Mai mult încă, sentimentul estetic are pînă la un punct un caracter *moral*, căci nu pôte apare într'un suflet preocupat într'una de interese materiale; iar pentru cei ce-l simt devine din ce în ce mai nesățios, astfel că-l îndemnă să caute mijlócele de perfecționare a frumosului atit în

acțiunile sale cît și în lucrurile din afară; din această trebuință a eșit *arta*.

Ce este arta? — *Arta, în sensul restrîns al cuvîntului, e mijlócele întrebuintate de om pentru realizarea frumosului. Arta e dar producerea meșteșugită a frumosului; ea a luat naștere din neîndestularea omului cu frumusețea prezentată de natură. Frumusețea în artă ne deșeptă același sentiment ca și frumusețea din natură și dacă produce une-orî mai mult efect asupra noastră de cît o frumusețe naturală, cauza e că ne cere mai puțină sfortare ca să o gustăm, căci ea e trecută deja prin prisma unui suflet omenesc. Afară de acesta, frumosul prezentat de artă apare în tótă puritatea lui, curățit de unele pete ce-l întunecă și condensat pe o întindere mică, cea-ce în natură se presintă nemărginit. Dar puterea cea mare a artei vine din eternalizarea frumuseței: frumusețea în natură e trecătoare, arta intervine însă și o opresce, răpind-o fatalei legi a distrucțiunei.*

Artele frumoșe se împart în trei grupe:

1° Cele care se adresază vederei: Arhitectura, Sculptura și Pictura;

2° Cele care se adresază auđului: Muzica și Poesia;

3° Cele care se adresază atît vederei cît și auđului: Arta oratorică și dramatică.

Desvoltarea gustului pentru frumos la copii. — De timpuriu se schițeză la copil atît ten-

dința de a deosebi frumosul de urît, cît și primele manifestări ale nevoei de artă. Vom căuta dar să cultivăm aceste începuturi estetice făcînd pe copil să guste mai întii frumusețile naturale: florile, insectele, pasărilor, iar mai târziu îi vom putea arăta diferite peisaje, tablouri, figuri etc.

Odată copilul deprins să caute în toate satisfacerea sentimentului estetic, va fi îndemnat a o întruni în purtarea sa însăși, astfel că i se deschide calea curățeniei și a politeței.

Dar după cum am zis, copilul are și apucături artistice: cine nu știe plăcerea ce o simt copiii a desena lucrurile și mai cu seamă ființele pe care le aŭ vădut? Nevoea de a avea înaintea ochilor lucrul saŭ ființa ce le-aŭ produs o dată plăcere, îi face ca să le mîzgălescă și ei cum pot. De sigur că pentru noi acea mîzgălitură nu reprezintă nimic și n'am putea-o ghici nici-odată de n'am afla-o din gura copilului; pe dînsul însă îl mulțumesc în deajuns, căci el îi împrumută imaginațiunea sa.

În loc dar de a rîde de nedibăcia sa, cum adesea se obișnuesc, vom trebui a-l ajuta în încercarea sa, conducîndu-i mîna și explicîndu-i rînd pe rînd părțile figurei desenate.

Plăcerea de a auți cîntînd se manifestă la copil încă din leagîn. La noi în țară mai cu seamă e un obicei general de a cînta copilului pentru a-l face să tacă saŭ pentru a-l adormi și fie-care a avut prilejul să vadă cum el începe cu muzica

sa de îndată ce nu i se mai cântă. Póte chiar din cauza acestuî obicei gustul cînteculuî e atît de generalisat la noi și avem muzicanți destuî, în timp-ce puținul gust pentru artele plastice se datoresce lipsei de educație în acéstă direcțiune.

Ce să mai spunem de plăcerea ce o aũ copiii pentru basme! Sunt în stare orî-ce sacrificiũ să-și impună, numai să li se povestéscă un basm! Și ar trebui să ne folosim de acéstă ardóre a copiluluî pentru a-l face să fie mai cuminte și mai ascultător, promițendu-î că-î vom spune o poveste frumósă și realisând-o din cînd în cînd. Copiluluî îi place însă să spună el însuși povești, de acea cînd vedem că nu are cui le spune, e omenesce a-l asculta, saũ cel puțin a ne preface că suntem atenți.

Educația estetică la școlă.—Odată cu predarea scrierei trebuie să începă în școlă și predarea desenuluî, care e óre-și cum mai atrăgătoare și póte împrumuta din farmecul său și scrierei. Incepe-vom însă desemnul prin linii? Acésta ar fi metoda logică a predărei desenuluî; metoda psihologică ne arată însă ca fiind mai bine a începe prin obiecte reale, simple de tot la început și apoi treptat mai grele.

Invățătura să fie óre neplăcută în sine și numai folosul ce aduce ne face să o studiem?—Talentele și geniile ce onoréză omenirea sunt gata să o desmintă; căci ce alt de cît farmecul cuceirii adevăruluî susține lunga răbdare a operilor

lor? Dacă învățătura nu aduce nici un gust, cauza e reaua metodă a predării, care disprețuește metoda psihologică impunând metoda logică, care e bună pentru omul matur, dar nu și pentru copil.

Copilul care acasă încă de la 5 ani mîzgălea hîrțiile ba chiar și ușile cu fel de fel de figuri, de îndată ce se duce la școlă, unde sub numele de desemn i se arată numai linii și unghiuri, perde gustul chiar și pentru micile sale caricaturi.

Ar fi de dorit să se țină în școlă mai multă socotélă de natura copilului și treptata sa dezvoltare; altfel școlă nu se va presenta în ochii săi de cît ca un adevărat institut de tortură.

Cîntul e de asemenea de absolută necesitate în școlă, căci pe lingă că înnobilază inima, are un efect igienic colosal pentru dezvoltarea plămînilor. Acest exercițiu se impune cu atît mai mult cu cît viața sedentară, atît de contrarie naturii copilului, are de efect între altele și scurtaresc respirațiunei.

Totuși trebuie să ne ferim a crede că timpul de școlă trebuie petrecut numai în cîntece și jocuri, să se învețe jucându-se numai, ci aceste exerciții se vor face la timpul lor, iar învățătura trebuie predată *cu plăcere*.

Lecțiunea IX.

PROGRAM: Sentimentul moral. — Criteriū moral. — Sançtiune. — Desvoltarea sentimentului moral la copii: exemple, exemple istorice, maxime.

Sentimentul moral. — Inima omului care e un isvor nesecat de sentimente, îl îndemnă să lucreze atit în vederea binelui său propriū, cit și pentru binele semenilor săi. Acest foc sacru care încălðesce ideile și hotăririle nòstre și le pune în acțiune e *sentimentul moral*.

Sentimentul din care decurg acțiunile făcute în vederea individului însuși, se numesce *sentiment egoist*, iar sentimentul din care decurg acțiunile făcute pentru binele altuia, se numesce *sentiment altruist*. Sentimentul egoist și altruist corespunde cu cele două instincte pe care le găsim la tóte animalele: instinctul de *conservare a individului* și instinctul de *conservare a speciei*, fără de care viéta ar fi cu neputință.

Ce deosebesce instinctul de conservare al animalului de sentimentul moral al omului? — Primul e nereflectat, orb, adecă animalul nu-și dă

seamă de scopul pentru care îl execută; apoi instinctul de conservarea speciei e limitat la un cerc mic de ființe (la puii săi și la conviețuitoare); omul își dă însă în întregime seamă de scopul actelor sale și simpatia sa e largă, căci cuprinde întreaga omenire existentă și chiar pe cea din trecut.

Criteriū moral. — Instinctul animalului mai cuprinde însă și mijlocele de întrebuițat pentru îndeplinirea sa; sentimentul nostru moral ne îndemnă numai să voim binele, fără să ne arăte cum să-l realizăm, cea-ce nu e de ajuns, căci am putea foarte bine să voim *binele* și să facem *rău*. O altă facultate a omului e însărcinată cu acesta: *rațiunea*.

Rațiunea singură poate deosebi binele de rău; ea singură poate sluji de criteriu, de călăuză în acțiunile noastre.

Unui ce mai nobil se datoresc dar actele noastre: sentimentului moral care îndemnă și rațiunii care călăuzesce; dar tocmai prin acest fapt că sunt un produs superior al organizației noastre, urmază că nu sunt distribuite în aceeași măsură la toți (cum e instinctul la aceeași specie de animale), ci variază după gradul în care le-a moștenit individul și după educațiunea sa.

Binele și răul nu se moștenesc numai, ci se și învață: prin exercițiul binelui omul devine mai bun—și acesta este chiar rațiunea de a fi a educațiunii morale.

Sancțiune. — Prin urmare, omul a cărui rațiune nu e dezvoltată (fie din natură, fie din lipsă de educație), astfel că nu poate întrevădea toate urmările actelor sale, se întâmplă să greșescă, să se înșele în intențiunea sa; mai mult încă, când însăși izvorul acțiunilor sale, sentimentul, e slab și bolnăvicios, poate greși intenționat, poate păcătui.

Intrebarea este: Ce se întâmplă când omul greșese sau când păcătuesce? Ce se întâmplă, din contra, când practică dreptul și binele? Într'un cuvânt, care este sancțiunea actelor noastre?

Prin *sancțiune* se înțelege plăcerea sau durerea ce ne aduce săvârșirea unui act sau numai intențiunea de a-l săvârși.

După proveniența sa, sancțiunea poate fi: *naturală, socială și divină*.

Sancțiunea naturală este plăcerea sau durerea isvorită în autorul însuși al actului. Ea cuprinde atât satisfacerea conștiinței împăcate sau mustrarea conștiinței călcate cât și urmările fisco-morale ale actului.

Astfel, disprețuirea datorii către sine, aducând atât slăbirea fizică și morală cât și o remușcare, o amarnică părere de rău, a păcatului săvârșit; de asemenea disprețuirea datorii către semenii săi, aduce mustrarea de cuget cât și slăbirea morală — tocmai din această cauză glasul conștiinței se întunecă și omul e împins din ce în ce pe calea răului, așa în cât e nevoie să intervină so-

cietatea pentru a lua libertatea celor care nu mai sunt în stare să o cirmuască.

Sancțiunea socială se împarte la rîndul său în: sancțiunea *legală* și sancțiunea *opinieii publice*.

Sancțiunea legală cuprinde pedepsele și recompensele prevădute de lege pentru nerespectarea drepturilor altuia său pentru un serviciu deosebit adus statului. Sancțiunea penală nu impune de cît restricțiuni bazate pe principiul «nu face altuia cea-ce nici altul nu vrei să-ți faci ție».

Sancțiunea opiniei publice constă în lauda sau hulirea semenilor noștri. Ea regulază relațiunile zilnice dintre ómenii și se bazază pe un principiu pozitiv «pórtă-te cu altul, așa precum ai vrea să se pórte și el cu tine».

Sancțiunea divină implică pedépsa sau răs-plata în o viață viitoare pentru actele noastre.

Desvoltarea sentimentului la copii.—*Precepte.* — Sentimentul moral cuprinde sentimentul dreptății care îndéamnă «a da fie-căruia ce e al său» și sentimentul umanității care îndéamnă «a face binele, orî de cîte orî e cu putință».

Știm, că cel puțin până la cinci ani, nu se arătă sentimentul moral în copil și nici n'ar putea fi altfel, fiind-că până la această vîrstă rațiunea nu e în deajuns desvoltată pentru a distinge cît de superficial binele de rău. Educațiunea morală trebuie să începă însă mai înainte de această vîrstă, încă de cînd copilul începe a vorbi, cu acea deo-

sebi că în loc de a ne adresa rațiunii lui, vom căuta a-l mișca inima—și pentru acesta e de neapărată trebuință a câștiga încrederea și iubirea copilului.

Cum vom putea căpăta încrederea copilului?—Aritându-i noi înși-ne încredere și căutând a-l face să înțeleagă că nu-l voim de cît binele. Trebuie să se deprindă copilul să nu vadă în povește o voință personală, ci un ordin al rațiunii pe care și l-ar impune el singur, dacă ar avea inteligența mai dezvoltată: capriciul și arbitrariul trebuie cu totul înlăturat. Copilul arată cîte odată mai multă istețime de cît ne închipuim și e destul să ne prindă cu două povește contrare sau cel puțin să se deștepte în el îndoelă, pentru ca fsaturile noastre să nu mai aibă nici un efect; el devine în acest caz încăpăținat și chiar cînd ne ascultă, o face de silă și de frică, gata fiind a se sustrage de îndată ce nu mai e sub ochii noștri.

Chiar cu observarea acestei regule, trebuie să ne ferim a da copilului prea multe precepte și în tot cazul să-l cerem mai puțin de cît îi permite natura lui; căci, de obicei, cînd se dau prea multe ordine se consideră mai de grabă folosul părinților de cît al copilului. În deosebă, mamele par a-și găsi o distracție dînd la povește copilului, și ce trebuie și ce nu trebuie, în cît bietul copil nu știe nici el pe care să o facă mai întîi și de acea nu face pe nici una sau în tot cazul numai pe cele care i se repetă mai adesea. Nu

e de mirat dar ca mulți copii să-și iubescă mai mult pe tatăl de cît pe mama lor — care «nu se îndură măcar un deget să pună pe ei» (adecă să-î bată). Așa ni se istorisesc cazul unei fetețe care a mărturisit în fața mamei sale: «ce păcat că tata trebuie să plece la manevre și nu tu!».

Nu trebuie dar să impunem autoritatea noastră copiilor, ci mai curînd să o provocăm cîștigînd încrederea și iubirea lor.

Exemple. — Dar nu e de ajuns a povățui pe copil, nu e de ajuns numai a-î arăta calea binelui și dreptului, trebuie a-î înfățișa și exemple, care ating mai bine spiritul său neexperimentat: S'a zis încă din vechime că «pe cît e de lungă și grea calea preceptelor, pe atît de scurtă și de ușoră e calea exemplelor». Să le dăm noi înșine exemplu de virtuțile și calitățile ce-î povățuim să le cucerescă și vom reuși mai bine; căci copilul mai cu seamă are mai multă încredere în cea-ce vede de cît în cea-ce aude.

Și cînd ne gîndim la cite contraziceri dintre vorbele și faptele noastre sunt ei martori, ar trebui să roșim ceva mai mult, plîngîndu-ne de purtarea lor! Nu mai zicem nimic de cazul cînd păcătuim și cu vorba înaintea lor...

Exemple istorice. — Unde exemplele vii nu sunt de ajuns, vom îngriji a înfățișa copilului exemple istorice, faptele mari și nobile ale ómenilor din deosebite timpuri, care aũ onorat omenirea prin felul lor de a gîndi și de a se purta.

Trecutul nu e în totul pierdut, ci el aruncă o umbră a existenței sale asupra prezentului și după cum s'a zis, în multe privințe «cei vii se conduc după cei morți».

Să înconjurăm dar copilul de modele de practicarea virtuții de către ómenii mari din trecut și să-i facem să respire din acele vieți nobile care vor fi în totdeauna materia din care se compune energia morală.

Lecțiunea X.

PROGRAM: Sentimentul patriotic: iubirea de țară, de neam și de limbă. — Mijlóce de desvoltare.

Omul își iubesc în totdeauna înainte de omnire, patria sa și înaintea patriei, familia din care face parte — cu care nu este de cit un corp și un suflet. Până acum ne am ocupat de cultivarea iubirei și a datoriei către om în general; rămîne să cercetăm datoriile către patrie și către familie precum și mijlócele de desvoltare la copil.

Să observăm de mai înainte că, cu cit cercul simpatiei se restrînge, cu atit iubirea devine mai intensă și prin urmare cu atit datoriile morale se preciséză, cresc, până a cere sacrificiul din partea noastră.

Cine nu aprobă sacrificiile făcute în familie? Cine nu aprobă susținerea demnităței familiei sale? Cine dar póte reprobă sacrificiile făcute pentru patrie? Cine póte reprobă susținerea demnităței națiunei sale? Omul se nasce într'o națiune, după cum se nasce într'o anumită familie; aceste titluri nu-î pot spori nici sdruncina întru nimic ca-

litățile sale; cel mult pot arăta niște indicii de posibilitate a caracterului său în fața necunoscuților; de îndată ce însă cunoscî pe cine-va ca virtos și capabil, e ridicol a mai avea în vedere originea sa. Omul care își ascunde naționalitatea sa și familia, căruia îi e rușine de originea sa, acela e un om de nimic: nici o origine nu e demnă de un om valoros; pôte contrariul.

Fie-care să-și iubescă dar familia sa ca pe sine însuși, să-și iubescă bucata de pămînt, fie mare fie mică, unde a vădut pentru întia-și dată lumina sôrelui, unde a petrecut dulcii ani ai copilăriei și unde și-a nutrit corpul și sufletul. Numai petrecînd între străini, află cine-va valoarea țerei sale, numai atunci izbucnesc în el focul patriotismului — exclamînd ca poetul:

«Fie pînea cît de rea,

«Tot mai bine în țara mea!».

Dar nu numai țara în care ne am născut merită iubirea noastră, ci și neamul din care facem parte; căci ce valoare pôte avea pămîntul fără de ómenii ce îl însuflețesc? Și prin iubirea de *neam*, nu înțelegem numai iubirea concetățenilor, ci a întregii serii a strămoșilor noștri care s'aũ luptat și aũ pus umăr la umăr pentru a ne asigura starea noastră de astăzi, cît și a urmașilor noștri pentru care datorî suntem a lupta la rîndul nostru, asigurându-l de tot ajutorul ce ne stă prin putință. Patria noastră este dar România din present, din trecut și din viitor.

Sentimentul patriotic numai atunci e complet, cînd pe lingă iubirea de țară și de neam, mai cuprinde și iubirea limbei cu care ne am trezit și care pentru întia-și dată ne a sunat armonios în pavilionul urechei noastre. Și iubirea de limbă se manifestă în primul loc, întrebuițînd-o cu dragoste ori de cîte ori putem fi înțeleși de cei cărora ne adresăm.

Mijloce de desvoltare a sentimentului patriotic.—Sentimentul patriotic se bazază dar pe comunitate de teritoriū, de trecut istoric și de limbă, pe comunitate de obiceiuri, de legi și de interese și mai cu seamă pe comunitatea simțimintelor și a voinței. Cum vom desvolta dar sentimentul patriotic la copil?—Plecînd de la principiul că «cea-ce cunoscî mai bine iubescî mai mult.»

Vom deștepta iubirea de țară, descriind cu culorî vii pozițiunile sale pitoresci, dulcéța climei sale și fertilitatea solului său: acesta e obiectul geografiei. Pentru a mări încă efectul acestei descrieri, vom adăuga pe lingă hartă, diferite peisage și monumente ce pot căptiva inima copilului. Studiul geografiei care se mărginesc numai la înșirarea numirilor de munți, rîuri și orașe, pe lingă că se predă cu greū, nu-și îndeplinesc principalul său rol.

Iubirea de neam va tresălta la auđul faptelor mari ale strămoșilor noștri, la aflarea suferințelor ce aū îndurat ei și lupta îndelungată ce aū sus-

ținut-o până la ajungerea buneî stări economice și politice de astăzi. Se va aprinde în copil focul patriotismului cînd va cunósce obiceiurile și instituțiile strămoșilor săi, precum și doînele cu care își alinau ei durerile. În felul acesta trebuie predata istoria patriei în școlile primare măcar, dacă nu și în gimnaziî, adresându-se mai mult inimiei de cit memoriei, făcînd bunî patrioți în loc de erudiție și chiar din acest din urmă punct de vedere se greșesce, căci trebuie să se știe că ceea ce atinge inima se întipăresce mai adînc ca ceea ce se presintă ca un obiect curat al inteligenței. Nu e de mirat dar ca copiii să învețe anevoe și cu silă un manual de istorie în care nu găsesc de cit numiri și date.

De asemenea cînd ne vom cunósce și înțelege limba îndeajuns, cînd fie-care cuvînt nu va fi un sunet mort în capul nostru, ci va deștepta adevăratele imaginî ce represintă, numai atunci vom putea gusta dulceața limbei și o vom întrebuinta cu drag. Pentru a ajunge însă la acésta, va trebui a pune în mîna copilului modele de ale scriitorilor însemnați, observînd a le citi cu atențiune și a-și da sémă atît în întregimea lor cit și fie-care frasă deosebit, explicîndu-le cuvintele neînțelese, nu prin alte cuvinte, ci pe cit e cu putința prin conținutul lor. Vom deprinde dar copiii a simți bucățile celite, a respira óre-și cum parfumul lor, fără de care înțelegerea nu e completă.

Progresul unei națiuni atîrnă în bună parte de

la înțelegerea membrilor săi; în acest scop sunt stabilite legi după care să se reguleze libertatea fie-căruia după un principiu comun al libertății pentru toți, adecă hotărîndu-se drepturile și datoriele fie-căruia.

E nevoie prin urmare, a face cunoscut copilului aceste legi, a-le arăta cuvîntul lor de a fi, cit și folosul ce-l aduc asigurând liniștea și progresul națiunei. Tot odată se va arăta forma de guvernămînt a statului și folosul său care constă în a executa legile și a lucra pentru propășirea națiunei, explicându-se cu acéastă ocaziune și rostul dărilor care e de a contribui fie-care după putința sa la susținerea cheltuelilor publice. Tóte aceste cunoștinți constituie obiectul unui studiu numit *învățămîntul cetățenesc*, al cărui scop e de a înlesni respectarea legii.

Dacă cunóscerea tradițiunilor naționale e necesară pentru ațîțarea focului patriotic, cunóscerea legilor în momentul în care trăim e de trebuință la întreținerea acestei flacări și la practicarea dreptății și iubirei între concetățeni.

În clasele primare nu trebuie predat învățămîntul cetățenesc într'un același an, ci treptat, în măsura în care mintea copilului se desvoltă și dobîndesce mai multe cunoștințe despre patria sa. Se vor explica mai întîi instituțiunile ce sunt la îndemîna copilului, adecă cele din comună, apoi instituțiunile județene și în urmă acele ale statului.

Dar patriotismul, ca oricare sentiment, trebuie

stăpînit de rațiune pentru a nu degenera, din nobil și legitim cum este, în un viciu. Principiile după care îl vom regula, față de cele-lalte națiuni, sunt aceleași ca principiile regulatorii a iubirei de familie față de concetățeni. Cine ar aproba de exemplu răpirea dreptului altora în folosul familiei sale? Tot astfel nu pôte fi aprobată răpirea drepturilor unei națiuni în folosul alteia. Și, din contra, cine n'ar desaproba pe acela care, vedînd pe mama sa amenințată de un criminal, ar ședea cu mînele în șolduri? Aceași datorie o are fie-care de a-și apăra Patria sa mamă în contra încalcărilor nelegiuite ale străinului.

E un obicei rău la copii mai cu seamă, de a-și huli unul altuia națiunea; educătorea înțeleptă va căuta să-i desvețe de acéstă purtare uriciósă, care din jócă cum e la început, se transformă cu timpul într'o ură pasionată. Mai întii, de ori-ce națiune ar fi cine-va, prin însu-și faptul că e *om*, desprețuirea lui se reflectéză și asupra bîrfitorului; dar acésta e și contra intereselor patriei, care are nevoie de liniștea și unirea întregii populațiuni, ale căror interese sunt solidare.

Patriotismul bine înțeles nu pôte fi de cît în armonie cu interesele omenirei, după cum drepturile familiei nu sunt în contradicere cu acele ale națiunei. Mai mult încă, aceste grupe sunt necesare progresului, căci prin micimea razei lor și legătura mai strînsă a raporturilor, ațîță omul la lucru. Așa, de exemplu, dacă s'ar desființa fa-

milia, luându-se copiii a fi crescuți în comun de către Stat, ar mai exista ardoarea neobosită a părinților la lucru? — De sigur că nu. Ei vor munci atît cît le trebuie pentru nevoile lor zilnice, bogații în mare parte nu vor mai lucra de loc, alții chiar vor dispera de viață, prin răpirea mîngăerei și speranței ce și-o puneau în creșterea copiilor lor. Tot astfel și idea de patrie e trebuincioasă pentru progresul omenirii: puținii sunt care pot înbrățișa iubirea întregii omeniri; toți sunt însă în stare a-și iubi patria, cu care are atitea legături și pe care o cunoște, contribuind în același timp cu porția sa de lucru la prosperarea sa.

Națiunile, ca și indivizii, se concureză și caută să se întrecă una pe alta pe calea industriei, comerțului și științei și acésta e o puternică îmboldire înspre progresul comun.

Lecțiunea XI.

PROGRAM: Sentimentul religios. — Desvoltarea sentimentului religios.—Valórea sentimentului religios pentru desvoltarea morală.

Știința și Religia. — Mediocritățile științifice, cînd aũ ajuns la cunoșcerea fenomenelor de pe Pămînt, aũ cređut că misterul a dispărut pentru ei, că totul se explică de la sine și că, prin urmare, nu mai e nevoie de Dumnezeu! Același lucru se observă și la unii elevi, care îndată ce aũ învățat explicarea fulgerului, tunetului și electricității, cred că cunosc ultimul cuvînt din cartea Naturei!

Savanții însă, acei care își petrec viața lor întregă studiind Natura, simt din tóte părțile marginile științei peste care e cu neputință să trecă —și asemenea spicelor de grîu pline, își plécă nobila lor frunte în fața Necunoscutului. Numai savantul știe cit de presus e puterea acelei Mini maiestóse și splendórea cu care se manifestă în imensa Natură, în cit mintea omenéscă nu e în stare să-și inchipue....

Stinca de care se va lovi în totdeauna cercetările omenesci e *Causa primă*: care e originea materiei? Orî-cît și-ar frămînta mintea, orî în ce chip ar întoarce-o, fie că ar presupune că Universul se datoresce «intimplărei», fie că ar presupune niște «legi după care materia primitivă s'a ordonat în sisteme solare», rămîne totuși aceeași întrebare: de unde vine materia?

Și cum materia nu a putut apare așa din senin—fiind-că mintea ne spune că din «nimic» nu se pôte face «ceva» de la sine, cum pe de altă parte materia nu s'a putut crea pe sine — cea-ce presupune că a existat deja în momentul creațiunei sale, rămîne singura părere ce o pôte primi rațiunea noastră: *intervenția unei puteri supra-naturale*.

Știința proclamă dar sus și tare existența lui Dumnezeu și nenumăratele stele ce represintă tot atîtea sisteme solare ca al nostru, sunt martori vădiți ai manifestărei sale.

Morala și Religia.—Dar pe lingă splendórea ce se desfășórá înaintea ochilor noștri, în lăuntrul nostru găsim glasul tainic al conștiinței care mărturisesce cu aceeași tărie în favórea Ființei supreme. Altfel cum s'ar explica la om scînteia acéstă divină?

Omul nu e dar numai «un animal moral» ci în același timp și religios. Să-i răpim sentimentul religios și i-am paralizat în mare parte tendințele sale de a face bine, mai mult încă i-am sădit

desnădejdea în viață și i-am luat ori-ce putere de lucru; căci, după cum zice proverbul, «cine lucrează, se roagă». Credința insuflă omului putere la lucru: cu credința că va culege rode, răscolesce pământul țaranul cu sudoarea frunței sale; cu credința de a ciștiga, riscă negustorul averea sa; în sfârșit, credința că va ajunge la țarm, dă curaj marinarului a se aventura în largul mării.

Fără de sentimentul religios, Universul ar fi o imensitate datorită întâmplărei, unde glasul omului s'ar perde în pustiū și unde viața n'ar avea alt scop de cît mórtea! Fără de credință, viața ar fi lipsită de farul strălucitor ce-o luminează în trecătórea, dar conștiinta ei stare pe pământ.

Morala nu póte fi dar completă fără de sentimentul religios, care îi servește óreși-cum de încoronare.

Pe de altă parte, religia se bazéază pe morală; căci fără de morală, religia nu e de cît o superstiție; fără de morală, omul pretins religios nu e de cît un lingușitor, un solicitator al favórei divine. Căci, prin religie, nu se înțelege practicarea cultului extern: a merge regulat la biserică și a ține cu sfințenie posturile; — ci îngrijirea simțimintului acela intern cu strictețe și evlavie, — cultul exterior ne exprimând de cît nevoea imperiósă de a-l manifesta în afară.

Se ia drept om religios acela care se roagă cu smerenie aducând laudă bunului Dumnezeu, în timp ce, pe de altă parte, calcă glasul conștiinței

sale care îi arată legile divine! Cea mai înaltă glorie ce stă în putința omului a o aduce lui Dumnezeu, e de a-și petrece viața dupe preceptele sănătoase ale rațiunii și de a căuta din ce în ce a deveni mai bun.

Grija zilei de mine, e cea mai prețioasă pîne zilnică cu care se pôte hrăni sufletul orî-cărui muritor: ea îl previne de multe rele, îndepărtază spiritul de la meditațiile vătămătoare ale zilei și înnobilază în cel mai înalt grad existența sa.

Desvoltarea sentimentului religios la copil. — Sentimentul religios e acela care pune în comunicare omul cu Ființa Supremă. Acest sentiment se găsește sub diferite forme în inima tuturor ómenilor; el apare la copil de îndată ce acesta începe a căuta să-și dea sémă de lumea înconjurătoare. «Mamă, cine a făcut sórele? cine a făcut păsărica care cîntă atît de duios?» — întrebă el cu nerăbdare. «Bunul Dumnezeu» — i se răspunde. «Dar unde e Dumnezeu?» — întrerupe el ardînd de curiositate. «Sus în Cer; el a făcut tot ce se vede și pôte face orî-ce voesce». Și aceste zise, se pôte observa pe fața lui impresia misteriosului.

Cum vom desvolta sentimentul religios la copil, acest sentiment care îi va servi de sprijin în viață?

Inainte de vîrsta școlei, ne vom mulțumi a-î arăta ordinea admirabilă ce domnesce în natură, splendoroa zilei senine, delicatetea și mirosul plă-

cut al florilor, cîntecul duios al păsărilor: tóte acestea în scop de a-î inspira încrederea în legile Naturei și ale lui Dumnezeu. De asemenea unele din precepte morale îi pot fi înfățișate în legătură cu sentimentul religios

Și cel mai nemerit mijloc de a-î face o idee despre Dumnezeu, este a-L compara cu un tată de familie: după cum tatăl pórta grija copiilor săi, pentru care aceștia la rîndul lor îi datoresc respect și iubire, tot astfel Tatăl ceresc al tuturor ómenilor procură mijlócele la toți cu cea mai mare bună-voință; în schimb suntem datorî cu toții a-L păstra cea mai curată iubire și cel mai adînc respect în inimile nóstre — lucrând din răsputeri spre cea mai mare glorie a Creațiunei Sale.

Ajuns la vîrsta școlei, îl vom învăța rugăciunea de tóte zilele, îndemnîndu-l să o repete cu dragoste dimineța și séra înainte de culcare; ne vom păzi însă de a-î porunci acésta: credința se inspiră, nu se impune. Dar cea-ce trebuie să veghiem cu îngrijire, e ca să nu profaneze ideile sfinte; acésta e condamnabil nu numai din punctul de vedere religios, ci și acel al moralei și al demnităței proprii a copilului.

Un mijloc de a preveni acest urit obicei, e de a-î inspira respectul și iubirea pentru lucrurile sfinte și mai presus de tóte pentru Dumnezeu al cărui imagine represintă. În acest scop îi vom recomanda să nu facă prea mult uz de sentimentul religios și să nu pronunțe numele lui

Dumnezeu de cît în timpul rugăciunii, cînd trebuie să o facă cu mare evlavie, căci prin repetirea desă, respectul se împuținează și gura odată deprinsă pôte asocia acest nume, care ne înalță sufletul până la cer, îl pôte asocia cu lucruri josnice.

Vom face dar educațiunea copilului la lumina acestui ideal, care dă un scop vieței și ațită omul la fapte bune.

B). EDUCAȚIA VOINȚEI.

Lecțiunea I.

PROGRAM: Voința. — Exemple. — Acte spontanee, reflexe, instinctive, voluntare și deprinderi. — Influența dezvoltării inteligenței și a sensibilității asupra voinței.

Stările sufletesci ale omului se manifestă în afară prin activitatea sa sau numai prin expresiunea gestului și a vorbirei. Aceste manifestări sunt înțelese fiind-că exprimă aceleași stări sufletesci la toți oamenii și fiind-că fie-care știe legătura dintre ele.

Unele din actele omului nu sunt produse însă de nici o stare sufletescă, ci provin numai din cauze fizice: acestea sunt *actele spontanee* și *actele reflexe*.

Actele spontanee sunt acelea care se datoresc iritațiunilor interne produse mai cu seamă în măduva spinăreii și măduva alungită. Aceste iritațiuni sunt provocate de un prisos de energie

nervosă îngrămădit în organism și care e de ne-a-părată trebuință să fie cheltuit pentru păstrarea echilibrului vital, sănătatea. Omul nu-și dă seamă de scopul lor în momentul cînd le execută — și numai prin cercetări a ajuns să stabilească cauza lor. Exemple de acest fel de acte avem: cînd copilul își sughe degetele, cînd după somn execută diferite mișcări, etc.

Actele reflexe sunt acelea care se datoresc unei excitațiuni externe a nervilor sensitivi, fără ca creierul să ia parte. Ele se produc prin transmiterea acestor excitațiuni la măduvă, unde se reflectează, întorcîndu-se prin nervii motori care determină mișcarea. Exemplu de mișcări reflexe sunt: contracțiunea irisului la lumină, strănutatul, secrețiunea sucurilor gastrice prin iritațiunea pereților stomacului de către alimente, etc.

Actele cărora le corespund stări sufletesci se împart ele însăși în trei grupe: *acte instinctive*, *acte voluntare* și *deprinderi*.

Actele instinctive sunt acelea care se execută cu știință, însă dintr-o impulsivitate naturală, adecă fără a-și da seamă de scopul lor. De exemplu, actul copilului de a căuta sinul și de a sughe e un act instinctiv, curiositatea la copil e de asemenea un act instinctiv, etc.

Actele voluntare sunt cele executate în deplină cunoștință de cauză, adecă în vederea unui anumit scop. Actele voluntare se execută dar în urma unei hotăriri luate, care la rîndul

său presupune motivele pentru care s'a luat hotărîrea și concepțiunea deosebitelor acte între care s'a făcut alegerea.

Prin urmare orî-ce act voluntar presupune ca avînd loc în conștiință trei momente :

1° *Concepțiunea* deosebitelor acte între care trebuie să se facă alegerea ;

2° *Deliberarea*, adecă cercetarea motivelor¹⁾ și mobilelor²⁾ pe care le presintă fie-care din aceste acte ;

3° *Hotărîrea*, adecă alegerea aceluî act a căruî executare pare că ar aduce mai multe folóse.

Acéstă putere a spiritului omenesc de a se hotărî în deplină cunoștință de cauză și fără de nici o constrîngere din afară, se numesce voință.

Prin urmare cele două momente d'intîi : concepțiunea și deliberarea sunt acte intelectuale, iar hotărîrea e un act de voință.

Acéstă explicațiune e valabilă numai pentru elita intelectuală, adecă pentru cei la care inima bate sub ordinele rațiunei ; la muritorii de rînd însă, puterea voinței se simte mai departe în cursul deliberărei, atrăgînd atențiunea asupra cutărui său cutărui motiv, îndepărtînd chiar pe unele pentru a favoriza un act a căruî împlinire ar a-

1). Se numesce *motiv*, orî-ce rațiune de ordine *intelectuală*, de a face ceva sau a nu face. De exemplu : idea datoriei, idea interesului, etc.

2). Se numesce *mobil*, orî-ce rațiune de ordine *sensibilă* de a face sau nu ceva. De es. : simpatia, ura, etc.

duce mai multă plăcere momentană ; de obicei dar, nu balanța rațiunei stabilește partea cea mai grea, ci mîna ascunsă a voinței.

De exemplu: Am găsit o sumă mare de bani în stradă, fără să ne observe nimeni: ce trebuie să facem? S'o ascundem pentru noi sau s'o predăm la poliție? O adevărată furtună sub-craniană se nasce atunci datorită luptei dintre elementele bune și cele rele din om, în care victoria atîrnă de caracterul său. Dacă e vorba de un om virtuos, acesta va avea de ales între o datorie sfîntă, aceea de a respecta dreptul altuia, și între mulțumirea ce-i vor putea aduce acea sumă de bani; conștiința sa fiind neperversă, va lăsa liberă balanța să cadă de partea cea mai grea și exclamînd un «voi să rămîn sărac și curat», depune banii. Omul slab de înger însă, va tărăgăni mai mult deliberarea, fiind cu luare aminte ca nu cumva să se strecore vre-un motiv puternic care să-l hotărască să dea banii; el va începe să-și spue în mintea lui: că păgubașul trebuie să fie bogat, de ore-ce a purtat la el o așa sumă, în timp ce el e sărac și își va putea împlini multe nevoi, că nu l'a văzut nimeni cînd a găsit banii și alte multe de acestea, pînă ce hotărîrea odată ticluită, își invocă ca un motiv de îndreptățire a nesocotinței lui, că «ar fi un prost să dea banii, lasă să se învețe minte păgubașul să nu mai pierdă și de altă dată».

Actele de deprindere sunt acele, care din cauză desei lor repetiri, cer mai puțină sfor-

țare astfel că se execută mai ușor. Mersul, vorbirea, scrisul, toate sunt niște deprinderi; să ne amintim numai greutatea cu care am învățat a ține tocul în mână pentru a măzgăli primele litere și acum cu câtă ușurință ne alunecă pana pe hîrtie! De asemenea copilul învață cu anevoe să se țină pe picior și iată-l după cît-va timp cum alergă nepăsător după un fluture!

Influența dezvoltării inteligenței și a sensibilității asupra voinței. — Voința omului stăpîn pe sine e condusă de inteligență și cu cît acesta e mai dezvoltată, cu atît are puterea de a invoca mai multe motive și a le cîntări mai bine. Omul luminat e dar mai chibzuitor și înțelege mai bine cea-ce are de făcut, de cît cel mărginit la minte.

Sensibilitatea are o influență și mai mare asupra voinței, influență care devine supărătoare dacă trece ore-și care margini. Voința presupune de obicei o dorință la care tinde, așa că are nevoie de un grad ore-care de sensibilitate: un om cu totul nesimțitor n'ar putea voi, nici lucra; de asemenea mobilul, adecă rațiunea de ordine sensibilă, e mai puternică de cît motivul, adecă rațiunea de ordine intelectuală. O sensibilitate prea vie pôte împedeca chiar voința: acesta e caracterul naturelor nehotărîte. Așa se explică pentru ce copilul și în genere femea, la care sensibilitatea predomină, e schimbătoare ca și vremea — cea-ce a făcut pe Shakespeare (poetul Șecspir) să exclame: «femea numele tău e nestatornicia».

Lecțiunea II.

PROGRAM: Instincte și dispozițiuni naturale la copii. — Incurajarea tendințelor bune și reprimarea de la început a tendințelor rele.

Instinctul curiozității. — Ne-am ocupat cu curiozitatea la copii în educațiunea intelectuală; rămîne să considerăm acum acele manifestări ale acestui instinct care privesc educațiunea morală.

Fără îndoelă că une-orî copilul se arată curios fără să fie împins de dorința de a cunoște, ci numai ca să-și găsească un mijloc de vorbă. Copilul nu suferă mult timp să tacă: pentru el monotonia e un chin și de aceea observăm la dînsul un neastîmpăr general sau o preocupațiune lăuntrică, cînd e nevoit să tacă—iar dacă e răsfățat ne ametește cu o mulțime de întrebări fără de nici un rost. Pentru a combate această conrupere a curiozității, nu e bine să nu-î răspundem sau să-l pedepsim, ci vom căuta să înlăturăm în totdeauna cauza ce-î dă loc, adecă uritul: cum vedem că începe cu astfel de întrebări, repede să-î găsim de jocă — «aa, dar tu nu te-ai jucat de

mult cu cutare jucărie» îi vom zice și îndată vom observa că fața sa se umple de bucurie — uitând de cea-ce ne întrebuse. De asemenea nu trebuie ținut la masă până cînd se scólă toți, ci cum a mîncat să i se dea voe să se ducă; — în felul acesta am economisi obișnuitele observațiuni ce i se fac la masă pentru neastîmpăr și gălăgie.

O altă manifestare urită a curiozității e de a asculta la ușă cea-ce se vorbește în odaie; de sigur că nici în acest caz copilul nu caută să se instruescă, mai mult încă, el știe că face o faptă urită — probă, rușinea ce o simte cînd e prins. Mijlocul cel mai nemerit de a combate această manifestare bolnăvicioasă de curiositate, cînd se repetă, e de a chema copilul în odaie și al pune în genunchi să asculte convorbirea noastră.

Instinctul imitațiunei. — Incă din vechime se observase că copilul mic nu e de cît o maimuță și un papagal; această aplecare a naturei sale se datoresce instinctului de imitațiune, care îl împinge să facă cea-ce a vădut pe alții făcînd și să zică cea-ce a auđit vorbindu-se.

În cei d'intîi ani ai copilului, instinctul imitațiunei se manifestă din cauza neștiinței sale; apoi din cauza iubirei ce o are pentru cei în mijlocul cărora crește; iar mai tîrziu, cea-ce îl împinge să imiteze pe cei mari, e dorința de a ajunge și el mare cît mai curînd.

Așa dar, prima grijă ce trebuie să o avem e ca să nu aibă copilul de cît exemple bune; apoi vom face apel la personalitatea lui în măsura în

care crește — deprindându-l să-și dea seamă în totdeauna cea-ce face.

Instinctul proprietății. — Instinctul proprietății se arată foarte de timpuriu la copil, însă numai unilateral — asupra cea-ce îl privește pe sine. Copilul mic ține să i se respecte ce este al său, dar el nu respectă dreptul altuia și acesta din cauză că el nu știe de cât de plăcerile și durerile sale, nu și de ale altuia. Cu câtă căldură își apără dînsul lucrușorul său, — să ne gîndim numai la tonul cu care spune: «acela e-al meu!» și la gesturile ce le face. Iar dacă îndrăznesce cine-va să nu i-l pună îndată la loc, răscolă totă casa: se face roș de minie și începe a țipa până cînd e ascultat.

Dar pe de altă parte el nu voește să știe de proprietatea altuia: cum a vădut o jucărie în mîna fratelui său mai mare, îndată o cere — începînd a țipa «da!, da!» până cînd se convertește cel mărișor a i-o da, sau până e împăcat cu alt-ceva. În măsura în care crește însă copilul, începe a se desvolta cîte puțin și simțîmintul dreptului de proprietate al altuia: așa vedem copii care înapoéză îndată jucăria fratelui său mai mic, dacă acesta se pune pe plîns.

Ca observațiune ce avem de făcut asupra acestui instinct, e ca să deprindem copilul să fie stringător — căci instinctul de proprietate nu cere numai apărarea în contra încălcărilor streine, ci și păstrarea în stare bună a lucrului avut: pa-

gubele ce rezultă din neîngrijirea noastră nu trebuie să ne usture mai puțin de cît cele care provin din încălcarea altora. Iar cînd copilul a ajuns să se folosescă cu înțelepciune de instinctul propriății sale, va fi înclinat prin însuși acest fapt să recunoscă și să respecte bunul altuia.

Instinctul răsbunării.—Instinctul răsbunării, acela care împinge copilul să caute pedepsirea ființei reale sau imaginare ce presupune că i-a făcut vre-un rău, se arată foarte violent la copil. Intr'adevăr, cu cît îi stă cuiva mai mult prin putință să-și răsbune, cu atît se preocupă mai puțin de acesta—căci știe că va găsi orîcînd ocaziune; din contra, omul cărui nu-î stă prin putință să-și răsbune, e chinuit groaznic—căci se cutremură gîndindu-se că pôte va muri nerăsbunat; prin urmare copilul, care din fire e neputincios, trebuie să fie torturat amarnic de setea răsbunării și abea dacă găsesce alinare cerînd ajutorul altora.

Așa se explică pentru ce el nu se liniștesce, cînd s'a lovit, de cît bătîndu-se lucrul ce i se pare vinovat: a cădut jos, se bate petrele sau podelele; s'a lovit de masă, se bate colțul mesei: «na, na, bătae!»—și ca prin farmec îi trece durerea. Iar dacă suferă vre-un neajuns de la cineva din casă, alérgă gâfuind la mama sa, ca să-î spună să-l bată și nu tace, dómne păzesce, pînă cînd nu se preface mama lui că bate pe cel ce i-a făcut rău. Tot astfel se explică satisfacerea ce o au

cei mai mărișori cînd li se spune o poveste în care răul-făcător și-a primit răsplata.

Instinctul răsbunării ne amintesc timpurile de sîlbătēcie a omului, de aceea e bine să cūtăm a-l îmbliîdi—iar nu să-l mai ațțăm încă, după cum se practică în cele mai multe familii. În interesul fericirei copilului e nevoie să-l deprindem să-și stăpînēscă setea de răsbunare, care îl turbură într'atita pacea sufletēscă: să lase să trecă mai bine de la el, de cît să fie veșnic emoționat—iar dacā cazul e mai greū, să apeleze la justiție și să aștepte în liniște îndreptățirea sa.

Tendința împrietenirei. — Copiții mici sunt prietenoși din fire între dînșii: abea aū făcut cunoștință și s'aū împrietenit într'atita în cît le vine greū să se despărțēscă. Jocurile în comun le place mult mai bine de cît singuri; — se mai cērtă ei, nu e vorbă, se mai supără cîte puțin,— dar plăcerea ce o simt de a se juca mai mulți la un loc e prea mare pentru ca să țină seamă de unele neajunsuri ce le întălnesc în acest fel de jōcă.

Prietenia copiilor e însă în genere trecētoare: ușor se împrietenesc, ușor se iaū la cērtă saū se uită; adevērata prietenie cere o concesiune reciprocă și copilul din fire nu e tocmai concesiv. Totuși se întălnesc copii, care din cauza împrejurărilor și a potrivirei de caracter, lēgă între ei un prieteșug temēinic care ține tōtă viēta lor.

Tendința luărei în rīs. — Foarte mulți co-

piil aũ aplecarea de a rîde de defectele fizice saũ de condițiunile de nascere ale altora: la școlã mai nu e copil care sã nu aibã cite o poreclã. Acestã tendințã neomenescã provine fie din rãutate, fie numai din gustul de a zeflemisi; în amîndouã cazurile însã ea rãnesce sufletul celui ce se vede luat în ris și acesta cu atît mai mult, cu cît se potrivește mai bine defectului ce-l are.

Vom cãuta dar sã combatem pe cit e cu putințã acestã apucãturã sãlbatecã, ne tolerãnd nici odatã sã rîdã de altul în fața nãstrã și explicãndu-ĩ cã e pãcat sã rîdã de defectul de care l-a scutit Dumnezeu și apoi i se pãte întimpla și lui o astfel de nenorocire, în care caz de sigur cã nu i-ar pãrea bine sã mai fie luat în ris încã.

Lecțiunea III.

PROGRAM: Acte voluntare.—Voința propriu zisă, scop, mobil.—Desvoltarea voinței la copii.—Exercițiul voinței.—Respectarea individualității.

Voința în deosebire de dorință. — Voința de și tinde ca și dorința către o stare închipuită, totuși se deosebesc între ele prin felul obiectului lor cît și prin sfortșarea deosebită ce o cer.

Nimeni nu pôte voi de cît cea-ce crede că îi stă prin putință, în timp ce pôte dori ori-ce îi trece prin minte. Așa pôte voi cine-va să fi împărat?—de sigur că nu, fiind-că i-ar lipsi mijlocele pentru ajungerea acestui scop; dar e liber să dorască a fi împărat cît timp pottesce. De asemenea nimeni nu pôte voi să se facă vremea frumoasă, pôte dori însă acêsta.

Prin urmare voința se ia în urma unei reflecțiuni în care am judecat putința de a o aduce la îndeplinire; dorința din contra e cu totul orbă și capricioasă: tot ce se vede și se aude pôte deveni obiectul său fără de nici o preocupare de realitate.

Afară de acésta, în momentele de voință omul e conștient de personalitatea lui și poate că nici o dată nu e mai stăpîn pe sine de cit cînd ia o hotărîre energică; în timp ce în momentele de dorință își uită starea lui presentă, purtându-se cu gîndul prin o lume închipuită.

De aici rezultă că voința e o stare cu totul activă și prin urmare cere óre-și care sforțare pentru întreținerea sa; din contra dorința e o stare melancolică întreținută de lene—cea-ce nu numai că nu cere vre-o sforțare, dar nu e în stare să-și o închipue măcar în visurile sale cele dulci, căci dorința aspiră la scop fără să aibă nevoie de mijlóce.

Din aceste observațiuni deducem că dorința e o stare sufletescă deosebită de voință, că omul poate dori fără ca să voéscă în același timp și că mai mult încă, voința intră de multe ori în luptă cu dorința.

Voința propriu zisă, scop, mobil. — Din explicațiunea actului de voință în lecțiunea trecută și din deosebirea ce am făcut-o între voință și dorință, rezultă că orî-ce act de voință e caracterizat prin următoarele două puncte: 1° își are rațiunea sa de a fi și 2° are un scop anumit; cu alte cuvinte, cine voesce într'adevăr, știe pentru ce voesce și-și dă seamă de ceea ce voesce.

Voința este dintre tóte stările sufletesci acea care caracteriséză mai mult personalitatea unui

om: voința este omul. Intr'adevăr un act de voință trebuie să aparțină în întregime persoanei în care are loc, adecă să nu fie silit nici măcar îndemnat de un altul — în care caz nu mai e al lui. Actul de voință trebuie să decurgă din propriul său îndemn și să fie executat în felul său de a înțelege și a simți: numai atunci aduce după sine merit sau pedepsă.

Voința la copil. — Din cele spuse, e ușor de ghicit că copilul să nu aibă voință: îi lipsește inteligența trebuincioasă, îi lipsește și îndemnul de sine. El este jucăria împrejurărilor, e condus mai mult de cât se conduce singur și chiar când pare a-și da seamă de actele sale, încă fantasia sa e în joc.

Voința este produsul unui spirit matur și stăpîn pe sine; nu trebuie dar să grăbim cócerea fructelor în primăvara vieței, de témă să nu se strice prea curînd.

Educația voinței și respectarea individualității copilului. — Rolul nostru va fi dar mai mult negativ, constând în a veghea cu îngrijire ca nimic să jignescă simțul de demnitate al copilului. E o mare dibăcie a ști nu numai să dai povețe bune, dar și cum să le dai. Copilul trebuie condus în așa fel în cât să nu fie constrîns de loc și să i se pară că lucrăză de buna lui voe. Una din preceptele pedagogice pe care trebuie să o avem în vedere în educația copilului e că trebuie mai de grabă să-i insuflăm, de cât să-i bănuim.

Maî e nevoie apoi să deprindem copilul să nu vadă în povețe o voință a părinților, ci un ordin al rațiunei pe care și-l ar impune el singur, dacă ar avea inteligența maî dezvoltată: capriciul și arbitrarul trebuie cu totul înlăturat. Trebuie să facem pe copii să înțelegă că nu urmărim de cit binele lor, că ei n'ar fi putut cresce fără de ajutorul nostru și că în sfîrșit, e o datorie pentru noi de a-i povățui și a-i îndruma pe calea cea bună.

Le vom arăta că părinții sunt răspunzători înaintea lui Dumnezeu și a ómenilor de felul cum își cresc copiii: cînd un copil e rău, nu pe dinșul îl învinovătesce lumea, ci pe părinți—zicînd că «e rău crescut»; legea pedepsește deasemenea părinții pentru pagubele aduse altora de către copiii lor. Le vom arăta că dacă se pòrtă bine, se bucură de libertate, căci nu aũ nevoie să fie supraveghiați nici constrînși și pe de altă parte și noi suntem mulțumiți.

Dar nu numai atît, maî trebuie să le probăm că într'adevăr numai interesul lor ne preocupă în povețele ce le dăm și pentru acésta e nevoie ca să ne conformăm fapta cu vorba.

Odată aceste măsuri luate, maî trebuie să ne păzim de a le da prea multe sfaturi de odată; altfel înăbușim într'însul orî-ce germen de personalitate, saũ îl facem îndărătnic.

Pòte că calitatea cea maî prețioasă a unui educator e să aibă răbdare acolo unde trebuie. Așa,

de exemplu, pentru ce sunt ocăriți copiii în general? — Pentru-că fac zgomot, pentru-că își feștelesc hainele și alte nimicuri de acestea. «Să nu mai dea Dumnezeu așa copil, totă ziua trebuie să stai cu gura pe el» — zice o mamă care se pretinde că știe să dea educație. Și idealul educației ei ar fi ca copilul să se învețe să mănince frumos, să-și păstreze bine hainele și să-și petrecă ziua ca o statuie! Ei bine, acesta numai educație nu e, ba tocmai contrarul educației.

Ce să mai zicem de părinții care pare că găsesc o plăcere contrazicând copilul și cred că își întemeiază mai bine autoritatea, impunându-și voința lor! Autoritatea care impune jugul fără de nici o condiție nu poate fi temeinică, căci așa e firea omului, care se arată încă din copilărie, că el duce orî-ce greutate numai să știe pentru ce. De altfel e dureros să constatăm ca o astfel de sistemă să aibă loc între părinți și copii.

Să se arate dar motivele pentru care se dă o povață copilului, să i se dovedască că îl îndemnăm la acesta, nu pentru că așa voim noi, ci pentru că așa e bine să facă. Și cînd copilul se va convinge despre acesta, va căpeta încredere în părinți și atunci cu iubire și cu inima deschisă va veni să le cêră sfatul orî de cîte orî va simți nevoie.

Mai trebuie apoi să încurajăm puțin inițiativa copilului, pentru acea e bine să primim unele din părerile lui, chiar dacă s'ar găsi și altele mai

bune. După cum ajutăm copilul să umble, ținându-l de mîină, tot astfel e nevoie să-l ajutăm și în primele sale încercări de voință, căci altfel cu greu va ajunge să o capete prin el însuși.

Odată ce am ajuns să-î dezvoltăm îndemnul de sine, mai e nevoie să-l facem să aibă și puțină încredere în el însuși; în acest scop îl vom deprinde să se gîndescă mai întîi bine înainte de a începe să facă ceva și numai cînd vede că nu poate reuși, să se rîde de un altul să-î spună, căci «cine întrebă de două ori, nu greșesce nicî odată.» În sfîrșit îl vom întipări că chiar dacă greșesce nu trebuie să se descurajeze, căci greșela făcută de copil se poate îndrepta și că numai atunci este într'adevăr vinovat, cînd a greșit cu intenție sau cînd nu s'a gîndit la cea-ce face.

Și cînd într'adevăr am isbutit să dezvoltăm simțul de demnitate al copilului, să dezvoltăm îndemnul de sine și să-l deprindem să se gîndescă în totdeauna înainte de a hotărî ceva, putem fi siguri că am cultivat în deajuns terenul voinței.

Lecțiunea IV.

PROGRAM: Pedepse și recompense. — Mobilele la care facem apel în aplicarea pedepselor și recompenselor.

Știm că omul lucră fie din îndemnul apucăturii sale naturale, fie din îndemnul unei deprinderi ce și-a format-o, fie în sfârșit cu voință. Până acum ne am ocupat cu educația apucăturilor naturale ale copilului cit și cu mijlocele de întărire ale voinței în general; rămîne prin urmare să studiem cum putem desvolta în special buna voință și apoi cum se pot forma bunele deprinderi.

Idealul Educațiunei ar fi ca numai prin vorbă să deștepte în copil simțimintul de perfecționarea lui însuși și de bună voință către semenii săi; din nefericire însă nici educatorii nu sunt preparați în deajuns pentru acésta și nici mulți copii nu ar fi așa de simțitori. Trebuie multă dibăcie ca să ajungă cine-va să infiltreze aceste simțiminte copilului chiar în mod practic și aplicabile numai în sfera activității sale—și încă e cu putință să

se găsească cazuri în care dibăcia cea mai istetă unită cu o răbdare îngerescă, să nu fie în deajuns.

Ce este de făcut în asemenea cazuri? — Acea ce se practică pe o scară mai întinsă de cât ar fi nevoie: *pedépsa* și *recompensa*. Rațiunea pedepsei e cunoscută aproape de toți părinții, deși cele mai de multe ori nu e ținută în seamă, cine n'a audīt spunându-se: «să nu-mi bănuiesci, cînd te-ai face mare, de ce nu te-am bătut».

Rațiunea pedepsei e prin urmare acesta: copilul e neștiutor și neprevădător—lăsându-l dar să calce legile naturale, l-am expune la pedepsele prea aspre ale Naturei, care în cele din urmă i-ar aduce mórtea; pe de altă parte lăsându-l să calce legile morale, n'ar urma nici o pedépsă momentană, dar i s'ar pregăti o alt grozavă în viitor. Datoria noastră e să-i punem în vedere toate aceste, potrivit minței sale, dar dacă constatăm că vorba răsună în pustiū, suntem nevoiți a recurge la mijlóce mai simțitóre, pentru a preîntîmpina rēul și a-l îndemna la bine.

Mobilele la care facem apel în aplicarea pedepselor și recompenselor sunt de două ordine: de ordine fizică și de ordine morală—după cum se exercită asupra simțurilor sau asupra sentimentelor.

Mobilele de ordine fizică.—Principiul după care vom alege mijlócele de a influența pe cale fizică voința copilului constă în a-l lipsi pentru cât-va timp de un bun ce-l aduce plăcere, sau a-l

impune direct o durere — iar ca recompensă, a-î procura o plăcere deosebită. Călăuziți de acest principiu putem găsi mijlocele cele mai nemerite de pedepsă și recompensă. Să cercetăm dar mai întâi care sunt elementele ce produc copilului plăcere; le găsim în număr de trei: hrană, îmbrăcăminte și jocă.

Hrana este cea d'întîi trebuință a omului, fiindcă întreține însuși actul vieței sale. Stomacul cînd nu primesce la timpul obișnuit alimente, produce o senzațiune foarte neplăcută numită foame, senzațiune care prelungindu-se, ajunge să fie supărătoare, iar în cele din urmă, cînd și provisiunea de sucuri din sînge e pe sfîrșite, nevoia de hrană devine durerósă și scóte omul din simțiri — îndemnându-l să muncéscă saũ să fure. Copilul este mai simțitor încă la foame, fiindcă el nu e în stare să-și o stăpînéască cîtu-și de puțin; cine nu cunósce «foamea neînblîndită de școlar» care cum lasă génta din mîna, alérgă la dulapul cu pîine și nu găsesce de loc timp să răspundă dacă a fost ascultat saũ nu.

Oprirea de la masă e dar un bun mijloc de pedepsă în mîna părinților și mai cu seamă a profesorilor, căci pe de o parte sănătatea și demnitatea copilului nu e vătămata cîtuși de puțin, iar pe de altă parte foamea influențéază foarte mult asupra lui. Din contra, ca mijloc de recompensă i se póte da fructe deosebite și prăjituri — după care se bat toți copiii.

Îmbrăcămintea aduce de asemenea copilului plăcere și durere: ziua în care i se cumpără un rînd de haine e pentru dînsul o sîrbătoare, iar cînd e nevoit să umble cu haine rupte e plin de durere (presupunînd că nu e deprins cu astfel de îmbrăcăminte); îmbrăcămintea pôte dar servi deasemenea ca un mijloc de pedépsă și recompensă.

Jóca e pentru copil o córdă mai simțitoare de cît îmbrăcămintea și pentru unii din ei tot așa de simțitoare ca hrana; din punctul nostru de vedere însă jóca le întrece pe amîndouă, căci pôte fi întrebuițată cu mult mai des ca mijloc de pedépsă sau recompensă. Nemișcarea și uritul chinuesce amarnic pe copil; ca pedépsă, îl vom putea ține dar în picióre, în genunchi sau închis numai în casă, iar ca recompensă îi vom lăsa deplină libertate să se jóce, îi vom cumpăra jucării, etc.

În sfîrșit ca mijlóce fizice de pedépsă mai pot fi întrebuițate: îndreptarea greșelei sale cînd e cu puțință, munca silită, piperul pe limbă pentru vorbele urite și în ultima resursă: linia.

Mobilele de ordine morală. — O a doua cale pe care o putem întrebuița spre a îndepărta copilul de rău și a-l îndemna la bine e calea sentimentală. Copilul simte plăcere nu numai cînd i se dă o prăjitură, ci și cînd e lăudat; de asemenea e trist nu numai după ce a fost bătut, ci și după ce a fost muștrat.

Influența mobilelor de ordine morală asupra copilului se explică atît prin egoism cît și în o măsură mai mică care crește cu etatea sa—prin simpatie. Copilul e mai simțitor pentru demnitatea sa de cît se crede; lăudându-l, el se îngîmfă, căci vede demnitatea sa ridicată în ochii noștri; din contra, muștrându-l, el se găsește umilit și se întristeză pînă în adîncul sufletului său.

Cu cît copilul crește și cu cît relațiunile dintre el și părinți sau profesori sunt mai strînse, cu atît și lauda sau muștrarea aŭ o mai mare influență asupra sa, căci se exerciteză și pe o altă cale, prin simpatie. Am văzut o copilă de 6 ani care nu numai că se sforța să aducă cele trebuincioase mamei sale bolnave în pat, dar dedea o atenție, neobișnuită la această vîrstă, mersului și vorbirei sale—pentru ca nimic să nu o supere: căci o muștrare venită din partea ființei sale iubite și încă în o asemenea împrejurare, i-ar fi sîngerat inima. De asemenea unii copii învață numai din iubire citre profesor, acesta din cauză că lauda și stima venită din partea obiectului lor de iubire, le umple inima de bucurie. În al treilea rînd vine influența laudei sau a desaprobării din partea societății în mijlocul căreia trăește: dacă copilul aude vorbindu-se numai de bine despre el, e însuflețit și mai mult pe calea binelui; din contra, dacă vede că e arătat cu degetul, se simte mîhnit și îi vine greu să mai dea ochi cu lumea.

Prin urmare, mobilii sentimentali nu numai că pot fi întrebuințați ca mijlôce de pedepsă și recompensă, dar trebuie chiar întrebuințați în primul loc—și numai cînd vedem că în felul acesta nu ajungem la nici un rezultat, numai atunci suntem nevoiți «a o întorce pe fôea cea-laltă». Cînd numai o căutătură e de ajuns saũ cînd nu e nevoie de cît de un semn, să nu întrebuințăm mai mult; ar fi și păcat, o crimă pedagogică chiar, de a umbla cu rêul față de un copil simțitor care ar putea înțelege și cu binele.

Lecțiunea V.

PROGRAM: Pedepse ca urmări naturale ale faptelor.

În lecțiunea precedentă ne-am ocupat cu rațiunea pedepsei și cu mijlocele de pedepsă și recompensă. Orî cît ne-am sili însă să facem pe copil să înțelegă că nu urmărim de cît binele său chiar și în pedepsă, tot rămîne în el o umbră de îndoelă că ar fi la mijloc voința noastră mai mult de cît rațiunea lucrurilor. În felul acesta s'ar înăspri relațiunile între copii și părinți — și noi știm că fără de iubire și încredere nu e cu putință educațiunea.

Pedepse ca urmări naturale ale faptelor. —

E nevoie dar ca în împrejurările în care fapta sa și-ar atrage o urmare momentană și puțin vătămătoare, să n'o înlăturăm prin aplicarea unei pedepse de a noastră, ci să lăsăm copilul să sufere urmările propriei sale greșeli: acesta e sistemul *pedepselor naturale*.

Aplicarea acestui sistem de pedepsă e dar mărginită și a căuta să-i întindem hotarele, ar însemna să lăsăm copilul în voea soartei — cea-ce

numai educație nu s'ar chema. Pe de altă parte, orî-ce faptă care ar avea o urmare momentană și puțin vătămătoare trebuie să cadă în domeniul acestui sistem. Și acest fel de cazuri sunt mai dese de cît s'ar părea la prima vedere; ba în cele mai multe familii formeză aproape singurul obiect al pedepselor părintesci.

Să luăm cîte-va exemple din cele care se petrec aproape zilnic la copii, pentru a vedea cum li s'ar fi putut aplica sistemul pedepselor naturale:

Un copil vine de la jîcă cu haînele feștelite, cu ghetele pline de praf și cu mîinele mînjite; vine însă cu un aer triumfător căci a făcut multă vîndare ca precupeț saŭ a mînuit bine mingea; dar nu apucă bine să istorisescă mamei sale succesul lui, căci spre cea mai amară desnădejde, e întrerupt aplicându-i-se pe nerăsuflăte întrîga serie a animalelor patrupede, ba pe deasupra și o încăldire a urechilor. Care e rezultatul? — Părintele s'a tulburat în cît cu greŭ își mai vine în fire, își blestemă copilul și se blestemă și pe sine; iar pentru copil, ce prăpastie între starea sufletescă cu care a intrat în casă și cea cu care a fost primit! Și la urma urmelor copilul se așeză la masă în același hal, ba încă și posomorît. Ce recomandă Pedagogia în asemenea cazuri? — Recomandă ca părintele să asculte mai întîi cu bună-voință bravurile sale, atrăgîndu-i atenția asupra vre-unui fel de jîcă care ar fi periculos — și apoi să-i spună cu blîndețe să-și curețe haî-

nele și să se spele pe mîni. Am înlăturat scenele displăcute și nepedagogice de odinioară și pe de altă parte și greșéla e în întregime îndreptată. Chiar dacă s'ar întîmpla ca copilul să nu voéscă să-și îndrepte greșéla — să se curețe pe haîne și să se spele pe mîni — încă nu trebuie să se schimbe tactica, «să se întórcă cojocul», ci cu același umor i se va pune în vedere că a doua zi nu va mai fi lăsat să se jóce, spunîndu-i că nu e drept ca altul să se ostenéscă pentru a îndrepta urmele jocului său; iar părintele va trebui să se țină de cuvînt cu orî-ce preț, afară numai dacă i se promite solemn că nu va mai repeta îndărătnicia.

Să luăm acum un caz care se întîmplă adesea în timpul ernei. Copilul fiind neliniștit din cauză că n'are unde sburda, după ce s'a săturat privind cum ninge și după ce s'a mai învîrtit puțin prin casă, își găsește de jócă focul: ia o surcică, saú dacă are la îndemîna, o bucată de hărtie și o aprinde «voind să facă luminație». În zadar i se spune și mai cu binișorul și mai aspru, în zadar se atribue acestui fel de jócă superstiției caraghiose, căci copilul rămîne nedumirit; atunci mama enervată «perde răbdarea» se năpustesce asupra lui, îi smulge din mîna surcica saú hărtia și îi mai dă vre-o cite-va de cheltuélă. Care e rezultatul? — Mama s'a necăjit asupra «dracilor de ploduri», iar copilul plînge și se vaetă că nu e lăsat «să facă luminație» și cînd apoi se va găsi

odată în largul său, va isbuti într'adevăr să facă o iluminatie frumoasă, arzând covorul de pe jos—dacă nu și haïna de pe dînsul.

Ce recomandă Pedagogia în asemenea cazuri?—Recomandă ca educatorul să prevină copilul de pericolul la care se expune umblînd cu focul, iar nu să-î umple capul cu superstiții grosolane și dacă vede că copilul tot nu se îndură să lepede hîrtia aprinsă din mîină, să-l lase în pace și să aibă răbdare pînă cînd flacăra îi va ajunge la degete. Și iată-l atunci cum alérgă cu brațele deschise la mama sa, cerîndu-î ferbinte ajutor! Mama păstrînd același sînge rece, va căuta să-l lege la deget fără să scótă o singură vorbă din gură, căci nu póte fi mai grozavă muștrare pentru un om de cît tăcerea: cînd cine-va e ocărit pentru o greșelă, își impută mai puțin sie-și, căci «și-a luat plata» și cu cît e ocărit mai mult, cu atît să simte mai ușurat; aceeași observație se aplică și copilului cel mai rău crescut, cu tóte că într'o măsură mai mică. Se va lăsa dar copilul să se izbăvescă singur de greșela făcută și să zică din propriul său îndemn că «mama are dreptate»; în felul acesta, el nu numai că e apărat în viitor de a se arde mai rău, dar capetă încredere în mama sa și o iubescce mai mult încă—gata fiind a o asculta în alte împrejurări.

Folósele sistemului pedepselor naturale.—Dacă pentru îndreptarea actelor copilăresci, n'am întrebuinta de cît pedepsele nóstre, am vedut că

întiul rău ce ar urma va fi o *slăbire a raporturilor dintre părinți și copii*: părinții se arată nemulțumiți pe față, iar copiii cirtesc prin dos. Și nu putem zice că copiii nu au dreptate: a-i ocări și pentru ce trebuie și pentru ce nu trebuie, a fi cât e ziua de mare cu gura pe dinșii și de multe ori a le da mai multă bătae de cât mîncare, e o viață de chinuri.

Dar mai sunt și alte considerații care ne hotărăscesc să nu întrebuițăm de cît acest sistem de pedepsă, în cazurile ce intră în domeniul său. Așa, în cazurile de felul exemplului întii, adecă în acelea în care greșela se pôte îndrepta îndată, ar fi să *lipsim copilul de învățătura folositore în viață de a-și îndrepta singur greșelile*, dacă am întrebuița metoda obișnuită care consistă în a-și lua asupra-și ostenela de a îndrepta greșela copilului și în schimb a-l pedepsi, ca să nu ne mai dea asemenea lucru și pe viitor. Nu e nevoie să mai arătăm că acest procedeu e cu totul nepedagogic: observațiile făcute cu ocaziunea analizării exemplului întii se aplică la tóte cazurile de același fel; dacă mai spunem că însuși obiectul pedepsei e absurd, atunci am caracterisat în deajuns sistemul pedepselor părintesci: căci cum am voi ca copilul să se jóce pe afară fără să se feșteléscă sau să se jóce prin casă fără să facă răscolă? Bunul simț ne spune să-l lăsăm să facă și una și alta cu condiție numai ca la sfirșitul jocului să îndrepte totul.

În cazurile de felul exemplului al doilea, se *lipsește copilul de a lua cunoștință directă despre proprietățile unor lucruri înconjurătoare* și în același timp se *lipsește și de deprinderea cu legea cauzalității în natură*. «Nu pune mîna că te frige», «nu pune mîna că te arde», «nu pune mîna că te uđi» acestea sînt frazele care se repetă de sute de ori în familie. Nu ne putem explica cum un lucru așa de simplu nu e înțeles de părinți: ce pöte însemna pentru un copil cuvintele «frige», «arde», «ustură» cît timp el nu s'a fript nicî odată? — Să se lase dar copilul să se frigă și să se opărească cît timp e sub ochii părinților pentru a preîntîmpina nenorocirile ce s'ar putea întîmpla cînd copilul ar fi singur. Și în același timp ce lecție frumoasă ar primi din partea naturii și cît de prevădător va fi în viitor!

În sfîrșit să mai amintim că după ce copilul a eșit de sub supravegherea părinților el *nu întălnesce în lume de cît pedepse ca urmări naturale ale faptelor sale*. Din înlănțuit și supus ce era, ajunge de odată liber; de sigur că i se va întîmpla cea-ce s'ar petrece cînd i s'ar da drumul unei pasere închisă de mică în colivie: nu va putea zbura. Deprins să fie hățuit și cîrmuit la fie-care pas, el nu va fi în stare să se conducă cum se cade în vieță ci se va lăsa în voia întîmplărei—ne știind că omul, iar nu împrejurrările, hotăresce de sörta sa.

Lecțiunea VI.

PROGRAM: Principii generale în aplicarea pedepselor și recompenselor.—Pedepse antipedagogice.

Până acum am stabilit deosebitele feluri de pedepse și recompense; rămîne să ne ocupăm cu principiile generale de care trebuie să ne călăuzim în aplicarea lor—adecă *ce* trebuie să se pedepsască și să se recompenseze și *cum* trebuie să se pedepsască și să se recompenseze.

Ce trebuie să se pedepsască. Pedepse antipedagogice. --- Dacă părinții ar pedepsi copiii, numai în cazurile în care ar fi fost mai bine să-î fi lăsat să sufere urmarea firăscă a faptei lor, răul ar fi pe jumătate numai; cu părere de rău trebuie să constatăm însă și cazuri în care pedepsa nu e îndreptățită de nimic. Să cităm vre-o cîte-va exemple de acest fel de pedepse antipedagogice:

E un obicei barbar, pe care pôte fie-care din noi a avut neplăcerea să-l observe, acela de a zgîlțai copilul de cap cînd nu vrea să tacă cu nici un preț. Mai de grabă am prefera să se înde-

părteze copilul din acea odaie, dacă nu poate suferi plinsul, de cit să se expună la o asemenea scenă neomenescă.

Un alt exemplu. S'a perdut un lucru în odaie; copilul îl găsește, se jocă cu el și îl strică sau îl perde la rindul lui prin curte. E ore un caz de pedepsă? Ce vină se poate găsi unui copil care ia un lucru de pe jos și-l perde sau îl strică? E destul de cuminte el dacă nu ia și lucruri după masă.—Vina e a celui ce a perdut lucrul fără să observe sau fără să se grăbescă să-l caute. Mai mult încă, nu trebuie lăsat la îndemîna copilului mic nimic din cea-ce s'ar putea strica sau l-ar putea vătăma.

Alt exemplu. Un copil jucându-se pe lingă vatră, a vărsat oia cu apă ferbinte și s'a opărit, sau împedcându-se de covor cade jos, sau deschidînd ușa lovesce în cap pe fratele său ce se juca jos lingă ușă; în toate aceste cazuri și în altele asemenea, copilul e luat de obicei la bătae. Unde-i este vina? Intru cit îi vinovat el că a lovit pe fratele său cu ușa? A avut el intenție să-l lovească, sau cel puțin poate fi învinuit de neglijență? De loc. Vina este a celui care s'a pus lingă ușă, sau dacă copilul e prea mic, vina e a părintelui care l-a lăsat să se jöce pe lingă ușă. De asemenea, intru cit e copilul vinovat că s'a împedecat de covor? «Trebuie să se învețe să umble frumos prin casă» — ni se va răspunde. Admitem; dar ore nu și-a luat în deajuns plata? Cre-

dem că după vre-o cite-va cădături nu va deveni de la sine mai atent?—Tot astfel în cazul cînd ar vărsa óla cu apă ferbinte și s'ar opări. Să presupunem chiar că i s'a spus nu numai odată, dar de mai multe ori, să nu se mai învîrtescă pe lingă vatră; ei bine, păcatul suferinței îl împingea, sau póte chiar tótă bucătăria se reducea la vatră. Ce trebuia să facă mama? Trebuia să mute óla mai în fund și nimic mai mult. N'a făcut'o și copilul s'a opărit. Nu și-a primit el óre destulă pedepsă din partea Naturei nemilóse și mai era nevoie pe deasupra de o pedepsă omenescă?

Să trecem acum la pedepsele ce se dau în șcôla primară. Pentru ce se pedepsește în șcôlele primare? — Pentru neînvățatură și pentru indisciplină. Orî pedepsele pentru neînvățatură sunt cu totul nepedagogice. Repetăm că în șcôla primară copilul trebuie să plece cu lecția știută din clasă; cel mult i se póte cere să scrie acasă restul pe care nu l-a mîntuit la șcôlă. În asemenea condițiune, neștiința copilului se póte explica pe trei căi: 1° orî profesorul nu are metodă bună, 2° orî școlarul nu e atent, orî 3° inteligența sa e cu totul mărginită — în care caz nu e nimeni de vină.

Dacă cauza e că profesorul nu are metodă bună de predare, nu ar fi numai nepedagogic dar și neomenesce a pedepsi pe copiii ce nu știu lecțiile. Profesorul bun trebuie să aibă în vedere în totdeauna mediocritatea clasei sau chiar și ceva mai

jos și după puterea minții lor trebuie să-și potrivască metoda. Iar dacă cauza e lipsa de atenție a școlarului, atunci de sigur că el e vinovat și merită prin urmare a fi pedepsit. Dar să facem aci o importantă deosebire: știm că atențiunea e un produs al minții còpte și ca atare copilul nu va fi atent nu numai pentru-că nu vrea, dar și pentru-că nu pòte. Un copil nu pòte fi atent cînd n'aude bine, nu vede bine sau are o inteligență mărginită; în asemenea cazuri nu numai că nu pòte fi vorba de pedepsă, ci trebuie compătimit și așezat în banca cea d'intîi.

Copilului din șcòla primară nu i se pòte cere de cît manifestări exterioare de atenție, atenția lăuntrică trebuie cîștigată prin dibăcia institutorului. Cînd un copil își găsesce zilnic de jòcă cu mîna pe sub bancă sau îi place să înghiontască vecinii, de sigur că merită pedepsă; ținerea în picioare sau punerea în genunchi e cea mai nemerită pedepsă în asemenea cazuri. Dacă e nevoie de bătae, atunci să nu se aplice nici odată în timpul clasei, ci în totdeauna la sfîrșit; în felul acesta, pe lingă că institutorul și clasa nu se tulbură, dar și vinovatul e pedepsit mai amarnic, prin frica cu care așteptă momentul suferinței.

Din analiza exemplelor de pedepse antipedagogice enumerate pînă acum, deducem că *cea-ce merită pedepsă e reaua intențiune, actele de rea voință, precum și neglijența repetată.*

Ce trebuie să se recompenseze. — Chestiu-

nea despre cea-ce trebuie să se recompenseze la un copil, merită tot atita importanță ca și precedenta. Intr'adevăr, scopul recompenselor în Pedagogie nu e atit de a răsplăti o faptă bună, cît de a îmboldi copilul de a înainta din ce în ce pe calea binelui—și acele care nu ajung la acest scop saũ daũ chiar un rezultat opus, acele sunt niște recompense antipedagogice.

Nu e nevoie să mai luăm exemple de acest fel de recompense: ele sunt în mintea tuturor; și pe de altă parte nici nu avem nevoie de acésta pentru a putea răspunde la chestiune;—e destul să observăm că cea-ce merită recompensă e tocmai contrariul a cea-ce trebuie pedepsit.

Prin urmare, *cea-ce merită recompensă e intențiunea bună, actele de bună voință, precum și sîrguința.*

Și ce este recompensat atit în familie cît și în școlă?—Tocmai cea-ce nu stă în puterea omului să capete și prin urmare cea-ce nu constituie nimic de lăudat pentru cel ce posedă acele însușiri naturale.

Să analizăm singurul obiect de seamă al laudei, inteligența, căci cele-lalte sunt ridicule și nu merită a fi amintite. Cu ce rost s'ar putea lăuda acasă saũ la școlă că un copil e inteligent? E acésta o însușire pe care și-a cîștigat-o el? Stă în puterea lui de a-și mări capacitatea intelectuală?—Da, dar cu singura condiție ca să-și pue creerul la muncă regulată.

Munca, singură, merită a fi răsplătită, căci numai ea stă la îndemina orî cuî și pôte prin urmare a fi încurajată. Și nu stăm un minut la îndoelă a pune munca pe aceeași treptă cu moralitatea; căci pe de o parte moralitatea însăși presupune muncă și sîrguință: nimeni nu se nasce moral și toți ar fi în stare să devină morali, iar pe de altă parte munca însăși e morală.

Să ne întorcem dar privirile către copiii silitorî dându-le mîna de ajutor: în felul acesta nu numai că încurajăm și pe cei mediocri la lucru, dar se înboldesce și inteligenții cei leneși.

Lecțiunea VII.

*PROGRAM: Principii generale în aplicarea pedep-
selor și recompenselor. (urmare).*

După ce am studiat ce trebuie să se pedepsască și să se recompenseze și prin ce fel de mijloce, rămîne să mai vedem cum trebuiesc întrebuințate aceste mijloce.

Cum trebuie să se pedepsască.—Prima grijă pe care trebuie să o aibă educatorul în aplicarea unei pedepse, e ca pedépsa să fie pe cît e cu putință de dréptă—și pentru acésta e nevoie să-și păstreze răbdarea și cumpătul.

Să nu se lase nici o dată condus de impresiunea momentului, ci să caute mai întîi să-și astîmpere surprinderea sa și să-și domoléască indignarea. După un minut de întirziere el va vedea cu alți ochi fapta copilului și va afla pôte că neștiința i-a dat loc, iar nu reaua voință sa și neglijența; în tot cazul el va raționa mai limpede și mai omenesce.

Acest echilibru sufletesc odată luat, trebuie a ști după ce criteriū să se cîntărescă greutatea

greșelei, pentru a-î putea aplica o pedepsă dréptă. Criteriul pedepsei se sprijine pe trei principii: 1° Pedépsa e proporțională nu atit cu mărimea greșelei, cît cu gradul relei voinți cu care a fost săvîrșită; proporțiunea plécă de la 0 până la pedépsa cea mai aspră: neștiința nu se pedepsesce de loc saũ foarte puțin, neglijența se pedepsesce mai mult, iar reaua voință foarte mult. 2° Pedépsa e proporțională cu repetarea greșelei: prima greșelă trebuie pedepsită cu multă indulgență—póte fi mărginită chiar la un sfat între patru ochi, iar cele repetate, proporțional numărului lor. 3° Pedépsa e invers proporțională gradului de simțire a copilului, adecă cu cît un copil e mai simțitor, cu atit trebuie să i se dea o pedépsă mai ușoră și cu cît e mai neobrăzat, cu atit trebuie să i se dea o pedépsă mai grea: o aceiași greșelă făcută de doi copii cu simțire deosebită, trebuie pedepsită în chip deosebit, căci cea-ce o căutătură saũ o vorbă cade ca un trăsnet asupra copilului simțitor, abea linia póte avea același efect asupra celui-lalt. In educație nu póte fi vorba dar de un cod pentru pedepse, căci după cum am vădut, aceleași mijlóce aũ un rezultat deosebit la copii de condiție morală deosebită.

Pedépsa odată concepută în minte, trebuie să se aplice cu blândețe și bunătate, iar nu în mod violent și răsbunător. Ce fel de educațiune póte primi copilul de la tatăl care în momentul pedepsei se pórtă ca un calău! In acel moment el

nu mai e stăpân pe sine, ci dă drumul mînei și gurei să se conducă automatic. Să ne gîndim numai cită violență și rësbunare se cuprinde în frazele des obișnuite: «cum ai îndrăznit să nu m'ascuții» și «lasă că am să te învăț eu mînte!» Pare că rațiunea pedepsei nu ar sta în greșela făcută, ci în neascultarea ordinelor părintesci!

Dacă am pune acum în fața acestei scene, modul de pedepsire al mamei, înțelegem cum rëul e îndoit. De o parte rësbunare și violență, de cea-laltă parte nestatornicie și slăbiciune. Și cit de nepotrivit e cînd mama voesce să imiteze tonul și felul de pedepsă al tatălui: copilul o rîde pe față.

Nu, bunătatea nu e prostie; însă trebuie să știi cum să fii bun și acesta presupune multă tărie de caracter. A pedepsi cu blîndețe și bunătate nu însamnă a arăta nestatornicie și slăbiciune, ci a arăta mîhnire pentru greșela copilului și părere de rëu pentru pedepsa la care suntem nevoiți a recurge. Mîngăerea mamei îndată după ce a fost copilul pedepsit, nu însamnă bunătate, ci slăbiciune de caracter — și acest sistem comun tuturor mamelor (omitem excepțiile) aduce copilului atîta rëu, ca și sórele cînd se arată trandafirului îndată după plóe. Dar nu ar fi bine nici a prelungi peste măsură durata nemulțumirei, de témă ca copilul să nu se obișnuască cu acéstă stare

de lucruri, în cît să nu mai pótă avea nici o influență asupra lui.

În sfîrșit, să mai observăm că nu trebuie să se dea prea multe pedepse, pedepsele trebuie să constituie excepția, iar nu regula. Cu cît se dau mai multe pedepse, cu atît se scade efectul lor—și nu se mai póte aștepta nimic de la un copil deprins cu pedépsa.

Cum trebuie să se recompenseze. — Cumpătul și sîngele rece e de trebuință chiar și în aplicarea recompenselor, nu numai în pedepse; acésta pare uîmător la prima vedere, un moment de reflecțiune însă ne va convinge pe deplin.

De la început trebuie să admitem că lucrurile de nimic nu merită a fi recompensate; totuși cine nu știe că în momente de dispoziție, mamele găsesc pe dată ce lăuda la copil. Dar nu numai atît, cea-ce constituie un merit pentru copil la o vîrstă anumită, se pierde după trecere de cît-va timp, cînd copilul a mai crescut; trebuie să admitem prin urmare că lauda în asemenea cazuri ar fi iarăși nepedagogică. Așa dar, cumpătul e trebuincios în darea recompenselor.

Tot atît de trebuincios e și sîngele rece: a lăuda peste măsură o faptă, fie cît de meritorie, a se arăta mirat, ca și cum ar fi săvîrșit o faptă mai presus de puterile vîrstei sale, ar fi să i se închidă calea progresului. Tot din neputința de a se stăpîni vine iubirea bolnăvicioasă a mamelor pentru copiii cei mici: le face totul pe plac, le

laudă toate isprăvile, «îi suie în cap» — cum se zice, ne luând în seamă că în felul acesta își pregătesc multe zile amare, cînd se vor face mai mărișori.

În sfîrșit, să observăm că nu trebuie să se facă risipă cu lauda saŭ cu orî care alt mijloc de recompensă, căci s'ar putea îmbăta copilul de atîta glorie și rezultatul ar fi că ar amorti în calea progresului, dacă n'ar cădea chiar în prăpastie, încuibându-se în el sentimente nesuferite ca orgoliul, saŭ vanitatea.

Intr'un cuvînt, mijlócele de recompensare trebuie să fie întrebuintate în așa fel, în cit să deștepte în copil dorința de perfecționarea lui însăși — și pentru acésta e nevoie de a se arăta copilului, în momentul răsplătirei, progresul ce l-a făcut precum și cea-ce ar mai putea face. Cine nu știe cit de mult se bucură copilul cînd i se spune că «s'a făcut mai mare»; de ce dar nu l-am deprinde să simtă aceeași dorință de a ajunge mai bun și mai deștept? Cu cea mai mare căldură recomandăm dar să se întrebuinteze, orî de cite orî se înfățișează ocaziunea, acésta metodă și-l asigurăm un rezultat strălucit.

În școlă se și întrebuintează chiar rîvna, îmboldindu-se elevii a se întrece între dînșii prin laude, note și premii;—dar acésta metodă își are părțile sale rele și în majoritatea cazurilor aduce mai mult rău de cit bine, căci fără a lua în seamă sentimentele rele la care póte da loc, e destul că

metoda acésta face pe copil să învețe pentru școlă, pentru note, iar nu pentru folosul lui în viață. În felul cum învață mai toți elevii, cunoștințele seamănă cu niște materialuri îmbicsite în cap ca într'o magazie, iar nu orînduite și încheigate astfel ca să formeze temelia viitoareii clădiri intelectuale.

Suntem siguri că copiii cărora li s'ar deștepta de acasă îndemnul citre progres, nu ar mai avea nevoie la școlă de metoda rîvnei — pe care nu suntem departe de a o numi josnică. Inșă în starea de față a lucrurilor, rîvna pôte fi menținută încă în școlă, cu condiție ca să se observe pe cît e cu putință să nu dea naștere la sentimente de ură și gelozie între conșcolarii (pârîtul nu trebuie tolerat), să se caute a se deștepta cît mai mult interes și iubire pentru învățatură și în sfîrșit să se observe nu numai cea mai strictă nepărtinire, dar să se pună în același timp cea mai mare atențiune în darea notelor.

Lecțiunea VIII.

PROGRAM: Deprinderi. — Explicația psihologică a deprinderilor. — Importanța bunelor deprinderi pentru viață; virtute, vițiu.

Se numesce deprindere, năzuința sufletului omenesc de a repeta un act, de câte ori se înfățișează una din împrejurările primitive în care a fost săvârșit.

Cum se formază deprinderile. — Omul are o năzuință generală de a lucra, dar în particular tinde a săvârși acele acte pe care le-a mai făcut și altă dată. Acastă năzuință particulară se explică prin dispozițiunea, urma—ca să zicem așa, ce o lasă fie-care din actele sale, în cît ori de câte ori se înfățișează una din împrejurările care a determinat actul pentru întâia-și dată, se deschide calea bătută și omul e înclinat a o urma.

Tăria dispozițiunei cît și durata sa atirună de intensitatea și durata actului care i-a dat loc. Actele puțin intense sau de scurtă durată vor lăsa o urmă slabă și puțin temeinică de existența lor, în cît dacă nu se înfățișează în curind im-

prejurarea de a fi repetate, urma se perde și omul nu mai are nici o dispozițiune de a le mai săvârși. De cite ori nu spunem: «m'am desvâțat de cutare lucru, fiind-că nu l-am făcut de mult» voind să arătăm prin acésta anevoința ce o simțim în săvârșirea sa.

Dar dacă actul se repetă la timp, urma nu numai că nu se perde, dar se mai accentuează încă — și cu cit e repetat mai des, cu atât și urma se întăresce și omul capătă din ce în ce o dispozițiune mai puternică de a-l reproduce: se zice atunci că s'a deprins cu acel act.

Efectele deprinderii. — O primă urmare e că un act de deprindere se săvârșesce mai ușor: pe calea bătută se umblă mai lesne. Prin deprindere, omul ajunge să facă un lucru cu mai multă inlesnire, cu mai mare ușurință și mult mai bine de cit întâia-și dată: exemple găsim din belșug în toate direcțiunile — să ne gândim numai la deosebirea dintre callă și ucenic. Aceași urmare o au și deprinderile sufletesci: omul când trebuie să spună pentru întâia oară o minciună, îi vine foarte greu; de nevoie saū de bună voe deprinđându-se însă cu minciuna, o va spune cu atita ușurință, în cit va ajunge să credă el însuși propriile sale minciuni. De asemenea cel ce se încercă să înșele pentru întâia-și dată, îi vine tare greu și nu-l e îndemînă de loc; încetul cu încetul însă ajunge prin deprindere nu numai să înșele cu cea mai mare ușurință, dar să nu se

pótă stăpîni de a nu mai înșela—până cînd justiția îi ia puțința de a mai exercita această deprindere vătămătoare pentru semenii săi. Tot astfel, cum zice proverbul, «cine fură azi un ou, mîine va fura ș'un bou».

Din inlesnirea cu care se săvîrșesce un act de deprindere, decurge o altă urmare și anume că omul îl póte face fără să se mai gîndescă de loc și chiar fără să-și dea seamă că-l face. De exemplu, cine obișnuiesce să închidă séra ușa, îndată ce a intrat în odaie, ajunge prin deprindere să săvîrșescă acest act în mod mașinal, fără să se mai gîndescă, adecă cum închide ușa, pune mîna și pe chee de o răsucesce; ba une ori nu-și dă seamă măcar dacă a închis ușa, în cît e nevoit să încerce. Tot astfel mincinosul ajunge să spună minciuni, fără să-și mai dea seamă.

Importanța deprinderii pentru vieță. — Deprinderea e o economie a energiei omenesci: dacă omul ar întîmpina în fie-care din actele sale anevoința ce a avut-o cînd le-a săvîrșit pentru întîia-și dată, vieța ar fi cu neputință. Deosebirea actelor unui om matur de ale unui copil nu se datoresce atît creșterii corpului, cît obișnuinței. Am putea spune chiar că dacă omul n'ar fi înzestrat cu puterea deprinderii, nu ar ajunge nicî odată să umble, ci s'ar tîri ca și copilul; de asemenea n'ar ajunge să vorbescă, ci ar gîngăvi.

Aceași importanță o are deprinderea și pentru înteligență. Mai întîi, fără deprindere omul ar fi

lipsit de memorie, căci memoria însăși e o deprindere intelectuală: tendința de a gândi cea-ce a mai gândit deja. Orî fără de memorie, omul nu ar putea să aibă nici imaginație, nici judecată și prin urmare nici o licărire de inteligență. Dar afară de acéastă trebuință fundamentală a deprinderii pentru inteligența omenéscă, deprinderea mai are și o importanță de detaliu: ea înlesnesce toate operațiunile minței nóstre și le face mai ușor. Să ne gândim numai la deosebirea de învățatură a școlarului de la începutul anului față de cea din Mai: după două luni de vacanție în care creerul nu a fost exercitat de loc, ajunge greoi și cu toate că la începutul anului e multă dragoste pentru învățatură, cu toate că lecțiunile sunt mici și în genere ușore, memorisarea e greoe; în Mai din contra, cînd toate împrejurările sunt nefavorabile învățaturei, se învață mai ușor—nu atit fiind-că creerul s'a mai desvoltat, ci fiind-că s'a deprins.

Din observațiunea că deprinderea e o economie a forțelor omenesci, rezultă că e în același timp condițiunea orî-cărui progres. Intr'adevăr, omul ajungînd prin deprindere să consume din ce în ce mai puțină forță pentru săvirșirea actelor obișnuite, prisosul de forță îl pôte întrebuița la săvirșirea altor acte noi. Dacă matematicul ar aduna cu aceeași anevoință ca baba din piéță, el n'ar fi putut ajunge să calculeze operațiunile superióre ale matematicii. În genere putem spune

că ori ce act presupune cunoșcerea îndestulătoare a actelor inferioare cu care stă în legătură: progresul omului se face lin. nu prin salturi.

Importanța bunelor deprinderi; virtute, viciu.—În formarea deprinderilor fizice și intelectuale, rolul principal îl jocă aptitudinile naturale ale individului: mulți ar voi să ajungă niște maeștrii buni și își dau chiar totă silința, dar nu pot; în timp ce formarea deprinderilor morale e mai puțin influențată de apucăturile naturale și voința omenescă jocă rolul principal: ori cine poate deveni bun și drept numai să voască — aci se aplică mai mult ca ori unde maxima «încercă și vei isbuti».

O urmare e că deprinderile fizice și intelectuale sunt mai mult sau mai puțin bune, rar găsim deprinderi fizice și intelectuale rele — cum ar fi de exemplu deprinderea de a umbla ghebos sau deprinderea de a căuta argumentele în vederea concluziei; în timp ce deprinderi morale rele se găsesc din belșug. Amîndouă aceste considerațiuni ne face ca în educațiune să ne îngrijim în primul loc de formarea deprinderilor morale.

Buna deprindere morală se numesce *virtute*. Un act de umanitate, fie el făcut cu intențiunea cea mai curată, nu constituie o virtute; virtutea este dispozițiunea continuă de a face bine, e deprinderea încarnată de a practica datoria. Totuși nu trebuie să se credă că un act moral săvîrșit cu bună-voință rămîne sterp: de și cu o rîndunică

nu se face primăvară, totuși e vestitorea primăverei. Intr'adevăr, plăcerea pe care o simte omul la săvârșirea unui act bun, mulțumirea sufletească ce rezultă, îl îndemnă să mai facă bine și în o altă împrejurare—și dacă nimic nu se opune, e probabil că va face; și cînd a ajuns să-l săvîrșescă pentru a doua oară, a treia oară e mai probabilă încă—în cît virtutea e asigurată.

Deprinderile imorale se numesc *vițiuri*. Înainte de a se înrădăcina un viciu, de sigur că era contrazis de conștiință; dar după ce s'a repetat de vre-o cîte-va ori, el ajunge să se impună și cum pe de altă parte conștiința dispăre, viciul e pe deplin stabilit.

E de prisos a mai insista asupra importanței bunelor deprinderi în viață: opiniunea publică e de acord a condamna pe omenii vicioși. Trebuie dar a nu tolera nimic din cea-ce conștiința se opune, căci e destul de a săvîrși odată un act imoral pentru-ca viciul să ia naștere. Din contra trebuie a ne sforța ca binele să intre în felul de a gândi și simți al copilului pentru ca practicarea sa să-i vie din ce în ce mai ușoară, în cît să ajungă a-și împlini datoria ca prin instinct.

Lecțiunea IX.

PROGRAM: Deprinderea cu ordinea și cu exactitatea.—Neascultarea.—Indărătnicia.

Deprinderea cu ordinea și cu exactitatea.
—Ordinea și exactitatea în viață e condiția oricărui progres. Cine începe lucrul de la capăt, îl va isprăvi mai ușor; de asemenea cine se scolară de dimineță, departe ajunge. Una din cele mai grele puncte ale Filosofiei Vieței e de a proceda cu ordine și exactitate, adică de a ști să faci fie-care lucru la locul său și la timpul său: numai în felul acesta poate ajunge cine-va la țintă repede și fără să obosescă.

În excursiuni la munte, călăuza repetă mereu de «a merge fără grăbire», căci el are experiență că cei care s'aun iuțit aun rămas la jumătate de drum; tot astfel în suirea povârnișului vieței e nevoie de a merge încet și cu pași siguri, pentru a fi în stare să ajungi până la vîrf.

Rău lucru este a se opri mereu în drum, dar mai rău e a fi nevoit să te întorci din drum pentru a-l lua apoi de la capăt! Tactica vieței e

ca să faci puțin și bine pentru a nu fi nevoit să revii asupra aceluiași lucru și pe de altă parte e de ajuns să faci omul cîte puțin în fie-care zi, numai să nu rămînă zi și fără de acel puțin. Cu privire la acésta, e un obicei rău la școlari, acela de a transcrie teme la isprăvirea caetului: acésta e o adevărată pierdere de timp; de ce n'ar scrie de la început curat, cînd aș numai o singură temă, pentru ca să nu mai fie nevoiți la urmă a le transcrie pe tóte?

Ordinea este sufletul lucrărei: lucrarea care nu e făcută cu plan linceșesce și éșă altfel de cum am fi voit. Să ne uítăm numai la sutele de lucrători care zidesc un palat măreț: cîtă armonie de vederi, fiind-că toți lucréză dupe același plan și fie-care își are partea sa de lucru; rezultatul e că lucrul sporesce cît ai clipi din ochi, iar clădirea se înalță temeinic către ceruri. De obicei școlarul silitor se caracteriséză nu atît prin inteligență saș învătatură multă, ci prin învătatură regulată. El nu-și pierde timpul cel mai prețios din zi cu jóca saș cu plimbarea, pentru ca apoi să se pună la învățat séra, cînd e obosit saș cu gîndul la plimbare; ci cum a venit de la școlă, se și pune la lucru cu voioșie și cu gîndul la carte, în cît ajunge să isprăvescă lecțiunile repede și bine și apoi se recreză cu spiritul liniștit că și-a împlinit datoria.

Aceași importanță o are și exactitatea în vieță: nimic mai dureros de cît a ne imputa că am per-

dut o ocaziune din cauza neglijenței noastre, sau constatarea mai sfâșietóre încă că «e prea tirziü!». Mai bine a sosi cu un minut înainte de cit cu unul mai tirziü, dar și mai bine e încă a sosi tocmai la timp.

Nimic mai desplăcut de cit a se face cineva să fie așteptat: ómenii cel mai de seamă perd în ochii lumei în felul acesta — căci in momentele de așteptare lumea se pune a judeca: «orî că nu ne ia în seamă», își zic ei, orî e un neglijent» și în ambele cazuri rezultatul e același. Conferențiarul care e așteptat, perde jumătate din succesul său; tot astfel profesorul care nu intră la oră fixă în clasă, găsesce clasa turbulentă.

E dar de neapărată trebuință de a deprinde copilul de mic cu ordinea și exactitatea. In acest scop il vom deprinde să-și așeze la loc jucăriile de îndată ce a mîntuit jóca, să nu le lase împrăștiate prin casă sau prin curte și dacă nu se supune nu trebuie să ne tulburăm de loc, ci le vom stringe noi, iar a doua zi nu i le vom mai da să se jóce; asemenea il vom deprinde să-și pue hăinele la locul lor, pentru ca a doua zi să nu umble zăpăcit căutându-le prin tot locul. Tot astfel în timpul zilei să-și pună pălăria la un loc sigur, iar dacă nu găsesce loc, să-și o țină în mină, nu să o asvirle unde apucă și apoi să colinde tótă casa căutând-o.

Il vom deprinde cu exactitatea, cerându-i ca fix cu o jumătate de oră înainte de vremea mesei,

să mîntue jóca, pentru a avea timp cînd să se curățe și să se liniștască, iar nu să vie după ce s'aũ așezat toți la masă. Un alt mijloc de a-l deprinde cu exactitatea e de a nu-l lua nici odată la plimbare cînd nu e gata la timp; în loc de a-l aștepta și a-l ocări pentru întîrziere, facîndu-l să plîngă și tulburându-ne și noi, ar trebui să procedăm mai natural lipsindu-l de plimbare. În cazul acesta nici cértă, nici gălăgie, nici supărare, ci numai o mută execuțiune; nici mama nu se va mai văeta că «nu înțelege nici odată nimic din plimbare» și pe lingă acésta copilul nostru va prinde minte—și de acolo înainte, pace!: ba încă el va fi gata cel d'întîi.

Neascultarea și îndărătnicia.—Neascultarea și îndărătnicia se țin de mină, căci amîndouă se reduc la nesupunere. Totuși neascultarea e ceva mai nevinovată de cît îndărătnicia, căci se póte datori uitărei saũ neglijenței; în tot cazul cuprinde mai puțină rea voință de cît îndărătnicia.

Pentru a feri copilul de aceste deprinderi ne-suferite, trebuie să cercetăm mai întîi care sunt cauzele care pot face pe un copil neascultător saũ îndărătnic; nu găsim de cît trei: 1° darea de sfaturi ce nu se pot aplica firei lui, 2° darea de prea multe sfaturi și 3° nedibăcia în modul de a slătui.

Un educator bun nu numai că nu trebuie să pretindă copilului mai mult de cît îi permite natura, dar încă trebuie să se îngrijască a-î cere

în totdeauna mai puțin de cît îi stă prin putință. Dar greșéla vine tocmai de acolo că nu se cunoșce natura copilului — și încă a unui anumit copil—în deosebitele sale període de creștere; căci nu ne putem închipui un părinte care ar cere copilului său un lucru pe care ar ști sigur că nu-î e cu putință să-l facă.

Și fiind-că cercetările științifice în această direcțiune nu sunt de loc mai înaintate de cît bunul simț, vom proceda în cazurile îndoelnice în modul următor: căutăm să determinăm mai întîi voința copilului în mod indirect, plăsmuind o istorióră relativă la un copil care făcea cea-ce face el, sau am voi să facă; dacă nu isbutim în felul acesta, căutăm cu o a doua împrejurare a-î atrage atențiunea direct printr'un sfat blind; în sfirșit dacă după cite-va sfaturi făcute la intervale de cite-va zile vedem că nu reușim, facem mai bine a-l lăsa în pace pentru un anumit timp, de cît să-l vedem neascultător sau îndărătnic.

Mai trebuie apoi a nu da copilului prea multe sfaturi; în felul acesta îl facem să le calce fără de voea lui, ne fiind în stare să le iee în sémă pe tóte. Vom face dar o alegere între sfaturile de care are nevoie copilul, preferând mai întîi pe cele mai importante și mai la îndemina lui și dîndu-î treptat și pe cele-lalte în măsura în care ține sémă de cele d'întîi.

În sfirșit, aceste precauțiuni luate, mai e nevoie și de multă dibăcie în darea poveșelor. Trebuie

mai întâi a ști să le dai la timpul potrivit: a sfătui un copil cînd se jîcă sau cînd plînge, e a vorbi în zadar și pe deasupra a perde influența asupra lui chiar și în ocaziunile favorabile. Pe lîngă acésta, mai e nevoie a ști și cum să se dea povața—și acest lucru pretinde cu atît mai multă dibăcie, cu cît modul de sfătuire trebuie să varieze după umorul copilului și după greutatea faptului.

Lecțiunea X.

PROGRAM: Lenea, ipocrisia, furtul,—Nepoliteța..*

Lenea. — Lenea e un cusur atit de răspîndit, în cît e de prisos s'o mai definim: cine nu cunoște caracterul omului leneș și cine n'a făcut cîte-odată cunoștință directă cu acea linceđire trupescă și sufletescă!

Negreșit că une-orî o asemenea stare e creată de cauze fizice saũ morale—și în acéstă împrejurare nu numai că ar fi să pretindem prea mult naturei omenesci, dar ar fi nedrept chiar să o înfierăm—cu tóte acestea trebuie să admitem că de cele mai multe orî s'ar putea înlătura. Să cercetăm dar cam ce mijlóce am putea întrebuița spre înlăturarea lenei și în acest scop e nevoie să deosebim două fase caracteristice în manifestarea sa.

Prima fasă a lenei consistă în a se pune la lucru fără tragere de inimă și a-l lucra greoi și tărăgănat—dar în cele din urmă a-l mîntui. Acest

*) «Minciuna» a fost tratată cu ocasiunea chestiunii «iubirei de adevěr» din lecțiunea VII a educației sentimentelor.

fel de lene o întâlnim la școlarul care abea se pune la lecție: ia mai întâi caetul, se aședă mîh-nit la masă și după ce îl răsfoesce a lene până cînd dă de pagina unde trebuie să scrie, se hotăresce după ore-și care gîndire să se pună la scris—îi lipsesce însă tocul, de acea se scólă să și-l caute călcînd greoi; în sfîrșit dă Dumnezeu și scrie titlul temeî, apoi face iarăși o paușă, ca și cum ar fi tare obosit — în care timp stă cu condeiul în gură saŭ se învîrtesce pe scaun și abea în cele din urmă cu mult chin și amar își mîntue de scris.

Ce trebuie de făcut în asemenea cazuri?—Trebuie să i se înfățișeze felul nechibzuit cum își face datoria alături de felul cum ar trebui să facă, punîndu-i în vedere cum lui i se pare învățatura un chin, cum nu e în stare apoi să învețe cum se cade și cum în sfîrșit nu-și mai găsește timp de jîcă.

A doua fasă, mai înaintată, a leneî consistă în a nu face la timp cea-ce trebuie — cu tôte-că ar fi fost cu puțință. Lenea odată intrată în acéstă fasă, sleiesce mai adînc isvorul energiei omului și cu tôte că la început se arătă amăgitoare—înșelând omul că va face a doua zi cea-ce nu e dispus să săvîrșescă în acea zi — nu întîrzie a-l pune în neputință de a mai munci.

De sigur că în asemenea cazuri e nevoie să procedăm mai energic. Vom hotări mai întâi anumite ore de lucru în fie-care zi și vom cons-

tringe școlarul să le respecte cu sfințenie— vom avea însă în vedere să-î lăsăm și ore de jocă la timpul priincios; apoi nu-î vom tolera sub nici un cuvînt, afară numai dacă îi e cu neputință, să lase lecțiunea de azi pe mine: fie-care lecțiune să fie învățată la timpul ei, fără de preocupare dacă e probabilitate să fie sau nu ascultat — și pentru acésta e nevoie să-î arătăm lămurit că nu învață pentru școlă nici pentru profesor, ci pentru el însuși.

Dar mai înainte de a căuta să combatem lenea, e de absolută trebuință a ne dumiri dacă cauza neînvățătorei vine din lene sau din lipsă de inteligență—în care caz nu numai că ar fi nepedagogic, dar ar fi și neomenesce în același timp a sili școlarul să învețe cu orî-ce preț, ci vom face mai bine a-l îndruma pe o altă cale mai la îndemîna lui.

Lenea e mama tuturor vițiilor: într'adevăr, cel leneș — al căruî lucru stă pe loc, invidiază progresul vecinilor săi și în loc ca acésta să fie un îndemn pentru a se pune la lucru, el își pierde timpul «își arde lumînarea sa» hulind faptele altora și căutând să-î tîrască în mocirla în care se tăvălesce el însuși. Iar dacă leneșul nu are mijloce de trai, atunci el ajunge un adevărat pericol pentru societatea în mijlocul căreia trăesce, căci el lovesce de astă dată prin fapte — căutând să fure.

Furtul.—Furtul este însușirea bunului altuia

pe nedrept și fără de voea sa. Averele este cel mai sfânt drept al omului, căci este produsul muncii și economiei sale sau a strămoșilor săi; proprietatea e o întindere a personalității sale — și prin urmare când cine-va vede răpindu-i-se bunurile, se simte cu drept cuvânt atins până în adîncul sufletului său. De aceea și proprietatea e pusă sub ocrotirea legilor ca și persoana omului — și nu e cod de lege care să nu prevadă pedepse pentru furturi.

Dar nu numai atît: serviciul siguranței publice a ajuns astăzi la o așa perfecțiune, în cît aproape nu e furt care să rămînă nepedepsit. Trebuie să ne întrebăm atunci, cum se face că omenii voinicii sau deștepți, care și-ar putea agonisi pînea în liniște, se dedau la o astfel de meserie — cu tôte că știu că se pun în pericol de a fi pedepsiți?—Causa e că există în ei un impuls de nelăturat care îi orbesce asupra faptei lor și învinge orî-ce temere de a fi prinși.

Acest fel de omenii au arătat din copilărie apucătura de a se folosi de puterea sau istețimea lor în paguba celorlalți copii; apoi orî-ce isbîndă de acest fel îi încuragia pe calea răului — în cît încetul cu încetul s'a format în ei această grozavă deprindere, pe care numai închisorile sunt în stare să o înlănțuască.

Prin urmare vom căuta să deșteptăm pe cît e cu putință simțimîntul dreptății în copil și-l vom împedeca să facă asemenea neajunsuri fra-

ților săi sau altor copii; mai cu seamă cînd ne asigurăm că a fost la mijloc o rea intenție, ar fi o crimă a ne arăta nepăsători.

Ipocrisia.—Ipocrisia e acel vițiu de a nu avea curagiul faptelor sale și de a-și preface gîndul și sentimentele sale. Ipocritul îți spune una în față și alta în dos; dacă îl întrebî de ceva, în totdeauna îți răspunde că «nu știe, nici n'a vădut» —și abea cu mare greutate zmulgî un adevăr din întunecimele sufletului său. Apoi cu aceeași nerușinare cu care negă faptele rele, își însușește pe nedrept fapte bune — și cînd vede că se încurcă, amuțesce sau spune cu un aer plin de răutate: «lasă să fie așa».

Cîtă deosebire de omul sincer! Acesta îți spune verde în față ce are pe sufletul său și nu dușmănesce în ascuns pe nimeni — întemeindu-se numai pe presupunerî sau pe aușitele.

Să nu tolerăm dar nici un semn de ipocrisie la copil, care se trădéză îndată pe fața sa virgină și să înlăturăm în totdeauna ocasiunea de a se arăta fațarnic.

Politeța.—Politeța e o scrisóre deschisă de recomandațiune; ea nu costă nimic și e în stare să câștige totul—chiar cea-ce nu se pôte une-orî căpeta cu bani, adecă inima omenescă. Politeța e la îndemîna tuturor: numai să voiéscă cineva să fie amabil, și va putea.

Politeța e trebuinciosă nu numai față de superiori, ci și față de inferiori și nu numai față de

cei de care avem nevoie, ci față și de cei care au nevoie de noi. La vreme de nevoie se cunoște prietenia sa și buna creștere a cuiva: cînd îl vezi că îți arată simpatie și bună-voință să te ajute, ești mulțumit ca și cum ai fi primit într'adevăr mină de ajutor; dar dacă se arată rece sa și min-dru, nu mai înțelegi nimic de îndatorirea ce ți-a făcut-o, «îți ese pe nas» binele său.

Lecțiunea XI.

PROGRAM: Pasiuni și patimi.—Nascerea și dezvoltarea unei pasiuni: urmele pe cari le lasă în suflet.—Cum se poate preveni, prin supraveghere, dezvoltarea unei patimi.

Pasiuni și patimi.—Dintre nenumăratele inclinațiuni ale omului, acele care sunt favorisate de natura sa particulară și de împrejurări, pot ajunge să aibă o putere precumpănitore în sufletul său, în cit să-l influențeze întregul său fel de viață. O astfel de inclinațiune nemăsurată care stăpinesce sufletul unui om se numesce *pasiune* sau *patimă* — după cum obiectul său e o faptă bună sau rea. De exemplu, savantul care are o iubire înfocată de știință și care e absorbit de studiul său, se zice că are *pasiune* pentru știință; în timp ce nenorocitul care cum capătă un ban se duce să bea în loc să aducă pine acasă, se zice că are *patima* beției.

Nascerea unei pasiuni sau patimi. — Pasiunea sau patima nu pot răsări în orî-ce suflet omenesc, ci au nevoie să găsească terenul priincios

nascerei lor. Natura individului hotărăsce în primul loc felul pasiunii saū patimei ce e cu putință să capete, căci prin preferența pe care o acordă plăcerilor rezultate din satisfacerea înclinațiilor potrivite aptitudinei sale particulare, predispune la pasiunea saū patima corespunzătoare.

Predispunerea se datoresce organizației sale particulare saū e moștenită de la părinți: de câte ori n'auđim zicându-se cu drept cuvint «are cu semēna, că și tată-saū era un bețiv» saū «e darnic om ca și tată-saū». Să mai adăugăm influența mediului fizic care predispune pe toți conlocuitorii la anumite pasiuni saū patimi: așa de exemplu în Rusia unde clima e rece, se întâlnește mai des patima beției; iar în Turcia, țară căldurosă, se întâlnește mai des trindăvia cu toate patimele ce-ı urmăză.

Prin urmare întâia condiție a nascerei unei pasiuni saū patimi e natura particulară a omului; dar nu e deajuns numai un teren priincios de răsădit pentru ca să ia nascere o pasiune saū o patimă, mai trebuie să cadă sămînța—și sămînța pasiunilor și patimilor se găsesce în mediul moral. Așa, de exemplu, dacă s'ar lua copilul unui bețiv din casa sa părintescă și i s'ar da o creștere îngrijită până la tinerețe, iar de aici înainte s'ar supraveghea moralitatea persónelor cu care vine în atingere, e foarte probabil că el nu va căpeta acastă patimă—căci trăind într'un mediu sănătos, predispozițiunea sa n'ar fi putut întâlni ocasiunea de a se ațița.

Mediul moral e format de moralitatea persoanelor cu care are cine-va relațiune și de moralitatea cărților pe care le citește;—are dar multă dreptate proverbul din bătrîni «spune-mî cu cine te îndrăgești, ca să-ți spun cine ești», la care am putea adăuga, în urma avintului ce l-a luat de un timp încóce literatura josnică: «spune-mî ce citești și-ți voi spune cine ești» — căci e de ne-tăgăduit că mediul moral hotăresce în cea mai mare parte moralitatea unui om.

Desvoltarea unei pasiuni sau patimi.—De îndată ce pasiunea sau patima a incolțit, ea se desvoltă repede dacă a ajuns să încātușeze rațiunea: atunci imaginațiunea rătăcesce după placul său și voința jócă tristul rol de a o servi. Intr'adevăr, e destul ca rațiunea să închidă ochii, pentru ca imaginațiunea să-și închipuéscă obiectul pasiunii sau patimei ce hrănesce cu culori vii și să stîrnéscă o dorință arđetóre de a-l repeta.

E destul apoi ca să fi împins omul a mai satisface încă odată pasiunea sau patima sa năs-cîndă, pentru ca acésta să fi pus cu temeinicie piciorul stăpînirii pe sufletul său.

Cum se póte preveni nascerea unei patimi.— Imprejurările în care se nasce o patimă ne dau cheia mijlócelor de a o preveni. Prin urmare vom veghia cu îngrijire felul copiilor cu care se împrietenesce și vom căuta să se jóce acasă la noi sau la familia altui copil unde suntem siguri că vor fi supraveghiați de asemenea. Nu vom interveni de loc în timpul jócei lor —

în felul acesta i-am jigni prea mult sau am perde autoritatea asupra lor, ci vom sta de oparte nepăsători în aparență — cea-ce va fi deajuns să-î opréscă de la vorbe sau purtări necuviinčiose.

În cazul cînd merge să se jóce în altă parte, trebuie să ne céră voie și nici odată nu-î vom permite să se ducă acolo deadreptul de la școlă, ci va trebui să vină mai întii acasă ca să-și lase cărțile și apoi să plece. De asemenea îl vom deprinde să ne spună de cite ori se duce de acasă, ne tolerîndu-î nici odată să umble fără de căpétăi; ba chiar ar fi de dorit ca copiii mai micî de 15 ani să nu umble singuri alt drum de cit cel de acasă la școlă: plimbările să le facă împreună cu noi. Cit privesce despre plimbările, séra, nu trebuesc tolerate sub nici un cuvînt, căci sub tainicul întuneric se plăsmuesc cele mai rele patimi.

Cu aceiași îngrijire vom păzi apoi copilul de relațiunile cu servitori — nu urméză să-î trateze cu răcélă, ci vom opri numai ca să nu se trecă marginele buneî cuviinți, căci fără îndoélă o mulțime de rele le datoresc copiii numai servitorilor.

În sfîrșit, cînd e vorba de un adolescent, mai e nevoie să se supraveghieze și cărțile pe care le citește: romanele, haiduciî și alte bazaconiî de acestea nu trebuesc tolerate sub nici un cuvînt. Cit privesce despre ziare, de asemenea n'avem pentru ce a-î da voe să le citéscă, căci politica și informațiunile nu-l intereséză, iar dările de sémă despre crime și sinucideri îi sunt vătămátore.

Cum se p^ote preveni desvoltarea unei patimⁱ. — Am v^eđut c^ă cea-ce contribue ^{în} primul loc la desvoltarea unei patimⁱ e inc^ătușarea rațiunei—cea-ce se și exprimă ^{în} popor zic^îndu-se c^ă cutare «e orbit de patimă» sa^u «i-a luat Dumnezeu mințile». Așa dar va trebui să facem apel mai ^întîi la rațiunea adolescentului prigonit de patimă, pun^îndu-i ^{în} vedere purtarea sa nedemnă cît și urmările ce le p^ote avea; va trebui să-l deșeptăm din amort^ela ^{în} care zace și să-i deschidem ochii asupra prăpastiei ce-l așt^eptă.

Apoi vom c^ăuta să-i desamortⁱm voința, făc^înd apel la simțimⁱntul său de demnitate și la iubirea ce o datoresce părinților ^{în} schimbul sacrificiilor nenum^erate ce a făc^ut pentru dⁱnsul: cite noptⁱ nedormite, de cite ori n'au rupt bucățica din gură pentru dⁱnsul și cită neliniște au îndurat de cite ori se îmbolnăvia! Il vom îndemna dar să-și ia odată stăpⁱnire de sine și să-și înt^orcă gⁱndul de la obiectul patimei ce-l muncesce; să-și hotărască odată cu tărie c^ă nu va mai face pe placul patimei, c^ăcⁱ numai el e stăpⁱnul voinței sale.

Pe de altă parte vom face tot ce ne stă prin putință ca să-l impedecăm de a-și satisface patima sa — însă ^{în} așa fel ca să nu simtă rolul ce i-l jucăm și patima sa ne mai fiind alimentată, nu va întirzia să slăbescă și ^{în} cele din urmă să se desrădăcineze.

Lecțiunea XII.

PROGRAM: Temperamente.—Caractere.—Caractere intelectuale, emoționale și active.

Temperamente.—Se numește *temperament* rezultatul acțiunii precumpănitoare a unora din marile funcțiuni ale organismului omenesc. Aparatele funcționale ale organismului nu sunt deopotrivă dezvoltate la toți oamenii: unii au aparatul circulator și respirator mai dezvoltat, alții au aparatul digestiv mai dezvoltat, alții sistemul nervos și așa mai departe; urmarea e că funcțiunea corespunzătoare aparatului celui mai dezvoltat predomină asupra celorlalte funcțiuni și influențează într'un anumit fel sufletul omului.

Deosebim patru tipuri de temperamente: *sîngeros, nervos, limfatic și veninos.*

Indivizii aparținând temperamentului *sîngeros* au sînge mult și încărcat cu globule — din care cauză fața le e înroșită și circulațiunea sîngelui foarte activă. Ei sunt repede impresionabili însă slab emoționați; ca urmare, natura lor e schimbăcioasă și predispusă la blindețe.

Indiviđii cu un temperament *nervos* sunt slabii și palidii însă cu ochii vioi. Ei sunt foarte impresionabili și capabili de emoțiuni vii; ca urmare, ei au o natură iute și predispusă la multe slăbiciuni morale.

Indiviđii aparținând temperamentului *limfatic* au o constituție delicată, carnea môle ca bumbacul din cauză că e plină cu țesut celular, pielea de asemenea e fină iar circulațiunea sîngelui lînceďesce. Indiviđii de acest temperament sunt de obicei foarte vorbăreți, de acea au mai fost numiți și flegmatici.

Indiviđii de temperament *veninos* sunt caracterizați prin dezvoltarea deosebită a măruntaelor și în particular a ficatului care produce o mare cantitate de venin—de unde s'a dat acestui temperament numirea de veninos. Ei au o constituție robustă, fața le e gălbie și fără de lustru iar natura lor e de o violență spăimîntătoare care poate duce la cruđime.

După cum vedem, temperamentul are o forțe mare influență asupra omului, căci dă tonul stărilor sale sufletesci; prin urmare vom trebui să ținem sémă de temperamentul copilului în educația sa morală.

Caractere.—*Se numesce caracter fisionomia sufletescă a unui om, adecă felul său particular de a înțelege, simți și voi.* Ómenii se deosebesc între dinșii prin caracterul lor tot atit de mult ca prin trăsăturile feței; negreșit că

elementele sufletesci se găsesc la toți oamenii, însă modul lor particular de a fi determină o deosebire apreciabilă de la un individ la altul—după cum, de exemplu, îi deosebesce figura, cu toate că e compusă din aceleași părți.

După felul grupei de stări sufletesci care predomină la un om, deosebim trei tipuri principale de caracter: *caractere intelectuale*, *caractere emoționale* și *caractere active*.

Energia sufletescă fiind mărginită, nu se poate desfășura deopotrivă în toate direcțiunile, ci se dezvoltă cu deosebire în direcțiunea în care e mai mult întrebuințată: prin urmare, omul care lucrează mai mult cu inteligența va aparține tipului intelectual; cel care e sbuciumat într'una de emoțiuni, va aparține tipului emoțional; iar cel care face apel mereu la energia voinței sale, va aparține tipului activ.

De altfel această prevedere e confirmată pe deplin de realitate. E cunoscută răcéla caracteristică oamenilor de știință: ei nu sunt emoționați de nimicurile zilei și trebuie prea mult atins sufletul lor ca să se pótă stórce o lacrimă de plîns sau de rîs. Să ne gîndim în special la chirurgi care taie în carne omenescă cum ar tăia o bucată de stofă: răcéla lor vine din preocuparea curat științifică de care sunt absorbiți într'atita în cît înăbușă orî-ce emoțiune și lasă mînei precisiunea trebuinciosă. Să fie de față la o asemenea privește un poet și îndată și-ar întórce capul cu

gróză și ar începe să jelască pe patru-spre-zece córde nenorocirile vieței. Tot astfel omul activ nu se lasă mult timp emoționat de obiectul hotărîrii lui, ci caută să-l pună repede în aplicare.

Caractere intelectuale. — Tipul caracterelor intelectuale se împarte la rîndul său în patru subtipuri: *descriitor*, *imaginativ*, *judicios* și *erudit* — după cum predomină facultatea de a observa, închipui, judeca sau aminti.

Tipului descriitor aparțin ómenii cărora le place să descrie un lucru sau o întîmplare până la cele mai neînsemnate amănunțuni. Tipul judicios nu se perde în amănunțimi ci caută să-și dea seama îndată de lucrul sau întîmplarea ce vede sau aude. Tipul imaginativ se perde în închipuirile pe care singur și le plăsmuesce; e vorba de o întîmplare, el nu se preocupă mult nici de desfășurarea sa nici de cauzele care i-a dat loc, ci îndată începe a pluti în regiuni aeriene: «dacă ar fi fost altmintrelea, ei ce ar mai fi fost!» — și începe să spună cite 'n lună și stele. Acestui tip aparțin mai cu seamă copiii și ómenii fantasiști. În sfîrșit, tipul erudit e acela care în loc de a căuta să observe și să-și dea seamă prin el însuși, răscolesce memoria și repetă acea-ce a învățat sau auzit în acea privință. De sigur că acest tip e cel mai inferior și mai uricios din tóte: cu omul erudit e greu să stai la vorbă — în zădar te adresezi priceperii lui, căci el te strînge de gît cu párerile altora și din nenorocire acest tip își

îmulțesce din ce în ce clienții, grație relei metode de a învăța fără a-și da seamă prin sine-însuși. De la un bătrân e firesc să te aștepți a ți se însira bagajul vieții sale, dar e trist și desgustător a vedea o minte tinără și vioie înglodată de greutatea bagajelor streine.

Dar împărțirea tipului intelectual ar putea fi urmată înainte și pentru o riguroasă precisiune ar trebui să se oprască la fie-care individ în parte;— noi însă ne mulțumim cu atit. Mai e nevoie totuși să facem o împărțire importantă a acestui tip, după deosebitele feluri de memorisare: tipul *viđual*, tipul *auditiv* și tipul *motor*. Negreșit că oricare om memorisază în fie-care din aceste feluri, adecă atit imaginii viđuale cit și imaginii auditive și motrice, însă nu le ține minte pe toate deopotrivă și ca urmare e inclinat a întrebuița cu deosebire pe acea pe care o ține mai bine minte. De exemplu, o lecțiune se pôte învăța în trei feluri: memorisând-o cu glas tare, saũ memorisând-o în gînd— fără să se pronunțe cuvintele însă să se închipuască sunetele lor, saũ în sfîrșit memorisând înțelesul cuvintelor — fără să se închipuască sunetele lor; totuși școlarii nu învață de cit într'un anumit fel — după cum aũ simțul vęduluĩ saũ auđuluĩ mai dezvoltat.

Caractere emoționale și active. — Caracterele emoționale și active se înfățiședă în chip mai felurit încă la deosebiții ómenĩ;—am putea zice: cite inimĩ, atitea feluri de a simți. Totuși se gă-

sesc puncte asemănătoare care ar putea permite o clasificare sumară;—nu simte nimeni la fel, dar dacă cazul e atingător, nu se poate să nu simtă ceva, nu se poate, de exemplu, să stea cu mâna în buzunar când vede că un copil strigă ajutor, căci îl cuprinde flăcările.

Am putea deosebi următoarele clase ai tipului emoțional: contemplativii, care au un cult pentru Ființa Supremă; miloșii, carora le place să facă bine; prietenoșii, care au dispozițiuni bune pentru toți oamenii; patrioții care au un cult pentru țara în care s'au născut, neamul din care fac parte și limba pe care o vorbesc; apoi: fricoșii, mînioșii, invidioșii, încăpăținații, vanitoșii, etc.

Tipul caracterelor active se poate împărți de asemenea în: activii mediocri, marii activi și cuceritorii — după gradul de activitate ce se desfășoară.

Lecțiunea XIII.

PROGRAM: Factorii educativi în formarea caracterului: ereditatea și mediul (familia, școala, societatea).

Factorii în formarea caracterului. — Caracterul omului e produsul a doi factori: a *organizațiunii* sale și a *mediului* în care trăește. Organizațiunea o primesce de la părinți, care îi transmit odată cu caracterele comune speciei omenesci și o parte din caracterele lor individuale; cu toții știm că copilul sémănă părinților săi după statură, trăsăturile feței, culórea părului și ochilor — ba une-orî și după caractere cu totul neînsemnate ca alunică pe obraz, etc. *Acéstă trecere a caracterelor părintesci la copil prin mijlocul organizațiunii sale, se numește ereditate moștenire).*

Dacă însă părinții ar trece la fiii lor numai acest fel de particularități fizice, nu ne-ar interesa de loc fenomenul eredității, căci pe lângă că nu aũ nici o influență asupra sănătății sau moralității, dar nu se pot schimba cîtu-și de puțin;—copilul mai moștenesce însă de

la părinții săi constituția și temperamentul lor precum și multe dispozițiuni intelectuale și morale.

Ereditatea este prin urmare acel fenomen după care omul—și în genere orî-ce ființă — caută să dea loc la urmași în totul asemănători lor; și dacă copilul ar fi produsul unui singur părinte de sigur că ar înfățișa imaginea sa credincioasă — semănîndu-î în întregime. Copilul e însă produsul a doi generatori: a tatălui și a mamei — și fie-care din ei caută a imprima organizațiunei sale caracterele lor individuale; se încinge astfel o luptă între aceste influențe, luptă care se sfîrșește prin triumfarea influențelor asemănătoare cit și a celor mai puternice. Resultatul e că copilul sémănă în parte fie-căruia din părinți, cu tóte că în măsură deosebită.

Une-orî se întîmplă ca, în acéstă luptă a influențelor părintesci, să apară influența vre-unui caracter strămoșesc, care nu se manifestase la părinți, dar se păstrase ascuns în organizațiunea lor: asemenea caz de moștenire se numește *atavism*. Exemple de atavism sunt numeroase și fie-care din noi a avut de sigur ocaziunea să audă zicîndu-se în familie despre cine-va că «seamănă lui bunică-său, căci numai el avea patima asta» — atunci cînd nu se găsesce explicarea în caracterul părinților săi.

Dar ereditatea se mai complică încă prin o altă împrejurare: starea momentană a organis-

mului părinților în timpul concepțiunei copilului influențază une-orî foarte puternic în cît hotărăsece chiar de soarta sa. E dovedit că starea de surescitare a organismului părintesc prin chefuri în timpul concepțiunei, chiar în cazul cînd nu aū această patimă, exercită o influență vătămătoare asupra viitorului copil, sdruncinându-i într'atîta alcătuirea sa, în cît pôte da loc la idioție, nebunie, epilepsie (bóla cea rea a copiilor—«ducése pe pustiū») și alte turburări nervóse. Deasemenea aū o mare influență stările morale covirșítóre: în familie se știe efectele pe care le pôte avea spaîma, desperarea, uîmirea, etc. S'a susținut chiar că felul ocupațiunei mamei în timpul însărcinărei ar determina la copil o aptitudine deosebită în acea direcțiune: așa genialul Victor Hugo atribuia darul său poetic impresiunilor ce simțise mama sa în cursul unei călătorii îndelungate prin locuri încântătoare. Fără a duce atît de departe influența maternă în timpul însărcinărei, trebuie să admitem totuși că starea fizică și morală din acest timp se resfrînge asupra viitorului copil.—Conclusiunea la care trebuie să ajungă orî-ce mamă vrednică de acest nume, e lesne de formulat.

Dacă mai e nevoie să aducem o dovadă în sprijinul acestei afirmațiuni, apoi e deosebirea dintre unii copii ai acelorași părinți. De ce ar fi deosebire dintre frate și frate, cînd sunt produsul acelorași factori? De ce unul e sănătos ca tunul

și altul pipernicit? De ce unul te uimesce prin inteligența lui și altul nu e în stare să deschidă gura? De ce unul e moral și altul un destrăbălat?—De sigur că din cauza deosebirilor fizice și sufletesci ale părinților, ce aū avut loc de la un copil la altul.

Dispozițiuni intelectuale ce se moștenesc. —

Am stabilit că părinții transmit copilului atit organizațiunea lor exterioră cit și cea lăuntrică și că prin urmare copilul are din nascere unele organe mai dezvoltate, încit e predispus la o aptitudine deosebită pentru funcțiunile corespundătoare. Așa, de exemplu, musicantul prin exercițiul ocupațiunei sale, își dezvoltă cu deosebire auđul cit și córdele vocale (din gitlej) saū mobilitatea degetelor; copilul saū va presenta o aptitudine deosebită pentru musică, căci are din nascere urechea fină. Am putea cita familii întregi de musicanți vestiți care și-aū trecut acest talent din tată în fiū, dar e destul să amintim dispozițiunea pentru musică ce o aū mai toți țigani, care par că se nasc cu cobza în mină. De asemenea se moștenesc vederea delicată, care deosebesce nuanțele culorilor și predispune la pictură.

Dacă considerăm acum facultățile superioare ale inteligenței: memoria, imaginațiunea și judecata, observăm că se transmit de asemenea în grad deosebit, după caracterul intelectual al tatălu. Se cunosc familii întregi de istorici, de poeți, de matematici, etc.

Dispozițiunii morale ce se moștenesc. — Caracterul moral al părinților se răsfrânge și asupra copilului, predispunându-l să aibă același fel de caracter—dacă educațiunea nu intervine. Copilul care moștenesce dispozițiunii bune, a dat un pas înainte educațiunei, căci va fi cu mult mai ușor educat ca un altul: în el nu va fi nevoie să se aprindă scînteia moralității, fiind-că o are deja în natura sa, ci va fi deajuns ca să o ațîțe pentru ca să se declare un incendiu care să-l lumineze conștiința și să-l încăldescă inima, dându-i energia de voință trebuincioasă pentru practicarea binelui. În schimb însă dispozițiunile rele se desrădăcinéză atît de greu, pe cît cele bune sunt întreținute de ușor.

Ferice de acei ce moștenesc curagiul, cumpătarea, buna-voința, sinceritatea, dreptatea: ei sunt bine pregătiți pentru viață; vai însă de aceia care moștenesc mîndria, risipa, viclenia, crușimea, lașitatea! Nenorocirea e că ei sunt crescuți de însăși aceia ce au aceste vîșturi, astfel că dispozițiunea lor fiind trezită de exemplul părinților și avînd și mijlocul de a se practica, se dezvoltă — dînd loc vîștului corespunzător.

Acțiunea mediului în formarea caracterului.—Copilul nu se naște prin urmare de cît cu dispozițiunii intelectuale și morale; caracterul i se forméză mai tîrziu sub acțiunea mediului care constă în a-i favorisa aptitudinile sau a i le combate precum și în a-i forma deprinderi noi.

Un copil p $\acute{o$ te \acute{i} ntruni t $\acute{o$ te condi \acute{i} unile geniului sa \acute{u} virtu $\acute{t$ e \acute{i} , \acute{i} ns \acute{a} dac \acute{a} nu este dat la \acute{s} col \acute{a} sa \acute{u} tr \acute{a} esce \acute{i} ntr'o atmosfer \acute{a} imoral \acute{a} , de sigur c \acute{a} nu va ajunge nic \acute{i} geni \acute{u} nic \acute{i} virtuos. Din contra un copil pu $\acute{t$ in inteligent din nascere sa \acute{u} cu dispozi $\acute{i$ unii imorale, dac \acute{a} e instruit cu \acute{i} ngrijire sa \acute{u} e educat bine, i se desvolt \acute{a} mintea \acute{s} i se ascute sa \acute{u} i se \acute{i} n \acute{a} bu \acute{s} \acute{a} apuc \acute{a} turile sale rele. In sfir \acute{s} it, mediul ma \acute{i} determin \acute{a} schimb \acute{a} ri noi \acute{i} n caracterul omului care trec apoi la urma \acute{s} i— \acute{s} i de aici chiar at \acute{i} r \acute{n} \acute{a} progresul omenire \acute{i} .

Lecțiunea XIV.

PROGRAM: *Sugestiunea.*

Ce este sugestiunea. — Până acum ne-am ocupat cu mijlocele de a forma conștiința copilului și a-î întări voința, adresându-ne în același timp minții și inimei lui, iar la nevoie recurgând și la influența mai simțitoare a pedepselor și recompenselor. Mai avem însă un mijloc de a-î infiltra sentimente și îndemnuri și anume pe cale curat simpatică: *acéstă influență pe care o primesce cine-va fără să-și dea sémă, se numesce sugestiune.*

Simpatia către cine-va are ca urmare o aplecare de a căuta să-î semene cit mai mult și de aici tendința inconștientă de a imita felul său de a vorbi și a se purta. Profesorul care și-a câștigat simpatia elevilor săi, și-a format un teren priincios metodei sale și va rămînea uîmit de fidelitatea cu care i se reproduce explicațiunea—până la schimbările de ton și gesturile ce le-a făcut. Faptul e constatat, căci sunt elevi care rămîn în tot timpul vieței lor reproducerea credincioasă a

imaginei vre-unuia din foștii lor profesori. E ușor dar de înțeles că părinții pot exercita o influență sugestivă cu mult mai mare, căci între ei și copii sunt strânse raporturi naturale: sunt mult mai numeroase cazurile de asemănare perfectă între părinte și copil, cînd suntem nevoiți să exclamăm: «leit tată-său!» sau «tată-său în picioare!»

Sugestiuni de înlăturat. — Și cînd ne gîndim că această influență e întrebuintată în mod vătămător copilului! Se cere copilului mai multă cum-pătare de cît unui om mare și pe de altă parte i se adresază vorbe ca și cum ar fi nesimțitor! De exemplu, un copil și-a pus pălăria cam strîmb; părinții în loc să fi observat acesta de la plecare sau să-i o îndrepte pe drum, în tăcere, găsesc de cuviință să-i spună în fața străinilor: «îndréptă-ți pălăria, nu veđi că se uită lumea la tine ca la un caraghios!» — Și sărmanul copil plécă capul în jos, schimbându-se la față. Frumósă educațiune, n'avem ce zice; părinții pot fi siguri că cresc un umilit și un sficios!

Alt caz. Un copil umblă cam aplecat, fie din reaua înfășare, fie din slăbiciune, fie în sfirșit din neglijența părinților în timpul cînd s'a învățat a umbla; tactul cel mai elementar de educator ar arăta că nu e locul nici timpul să fie îndreptat pe stradă de un asemenea defect; totuși lucru ciudat, părinții își găsesc tocmai atunci să i spună — și încă cu glas tare — «ce umbli așa ghebos, uite-te numai cum ride lumea de tine!»

Dar cea-ce umple de groază și indignare e să vezi cum viitorul însuși al copilului e terfelit; «aa, dar e un rău fără de pereche!» — exclamă părintele cu un ton ce nu seamănă a fi de om — «are să ajungă o haïmana și jumătate!» «Cu tine nu mai e chip de trăit» — strigă o mamă cît o ține gura — «ține minte: în pușcărie, nu alt-unde, are să-ți putredéscă ósele!»¹⁾

Am fi fericiți să constatăm că asemenea cazuri sunt rare; ele se întălnesc însă, în o măsură mai mică, în cele mai multe familii. Fie ca emoțiunea ce o simțim în aceste momente să ne dispună la mai multă blândețe pentru generațiunile viitoare.

E o datorie pentru părinți a insufla copilului curagiū și încredere în buna voința sa. Ce-am zice de o pasere care ar ciupi cu ciocul în loc să ajute, puiul care nu póte să sbóre încă bine? — Am zice că e un monstru. Tot astfel copilului îi trebuie mîna de ajutor; — și numai cînd ne convingem că refusă cu voie să se îndrepte, numai atunci trebuie pedepsit: în nici un caz însă nu e drept să i se arăte rēutate sau dispreț. Să ne gîndim numai ce influență vătămătoare póte exercita expresiunile zise cu atita ușurință: «nu așa, prostule!», «da rău te-ai mai stricat!»; — căci așa e firea omului: dacă îl faci prost într'una, se prostesce într'adevăr și dacă îl faci rău, îl împingi mai tare pe calea rēului.

¹⁾ Dacă pare de neadmis atita rēutate părintéscă, să amintim ceva mai grozav încă: blestemele cu care sunt grațiatî zilnic copiii de țară și de mahala.

Să mai amintim obișnuința de a amenința cu venirea musafirilor în scop de a face pe copil să se îmbrace mai repede sau să nu facă răscolă; zilnic i se zice: «haide, îmbracăte că acuma vine cineva și te găsește așa» sau «nu face răscolă, că nici nu știi când vine cineva». În asemenea împrejurare, cum am voi să nu se sfiască copilul de musafiri și să nu voască să intre în casă nici în ruptul capului?

Se mai obișnuiesc a împedeca copilul să nu vorbască lucruri urite sub cuvînt să nu-l audă cineva: «dar dacă te-o auzi cineva, ce-ar să zică?» În felul acesta pe lingă că i se deșteptă antipatie pentru străini, din cauza cărora el vede că i se restrînge libertatea sa, dar i se întipăresce și un criteriu fals de morală.

Am mai avea de amintit frica ce se inspiră copilului în scop de a-l liniști, dar ne e groază să ne mai înfățișăm asemenea scene; de altfel suntem siguri că nimeni din noi nu va recurge la acest mijloc barbar.

Sugestiuni de întrebuințat. — În primul loc educatorul trebuie să se îngrijască să sugereze copilului încredere și respect pentru dînsul, căci fără de încredere și respect nu se pôte face nimic temeinic în educațiune. Repetăm că această cheie a inimei copilului trebuie câștigată cu buna sa voie, iar nu impusă — căci inima omenescă nu se deschide de cât celui care știe să o câștige.

Și ar trebui să ne mirăm într'adevăr cum de

se face că părinții, care sunt îngerul păzitor al copilului pe pământ, nu capătă în deajuns încrederea și respectul său — în timp ce un străin poate impune acesta cum a deschis gura? — Lucrul devine explicabil dacă ne întorcem privirile asupra întregului fel de educație cum se obișnuiesc în aceste familii, care e călăuzit numai de impresia momentului!

O altă sugestie ce trebuie insuflată copilului e să-și țină demnitatea sa de om și în particular de școlar, să caute ca prin purtarea și împlinirea datoriilor sale să nu o știrbescă față de profesor, de conșcolari săi față de lume. Din acest punct de vedere e cit se poate de nimerită introducerea uniformei în școală, care are prin ea însăși ceva impunător, ce amintesc într'una îndatoririle profesiei ce represintă și această influență sugestivă e mărită încă prin atențiunea ce o dă lumea uniformei: îl cunosc toți că e un băeat de liceu — «cum se va mai putea dar să umble ca un desmetic pe stradă sau să vorbescă necuviinți?».

În sfârșit, se mai recomandă puternica influență sugestivă pe care o exercită istorisirea vieții omenilor iluștri, ale căror opere se datoresc unei perseveranțe neobosite. Cit de mult nu s'ar însufleți copilul, dacă pe lângă faptele demne ale părinților și faptele eroice din istorie i s'ar înfățișa și viața nobilă a geniilor lumii...

Căci nu e curajos acel care a săvârșit o faptă măreță în viața lui—fie chiar sacrificiul persoanei

sale — cît acel care a susținut cu tărie și săvirșit cu curagiū lupta nobilă de tôte zilele, cît acel care înghețându-î cernela pe hârtie și tremurînd de foame, tot nu se îndură să lase condeiul din mînă, cît acel care înfruntând cele mai crîncene persecuțiuni din partea Ignoranței, persistă în ideile sale pînă la mörte -- numai din iubirea neseată de a împrăștia Lumină și Adevăr în lume. Și dacă suntem datori să avem un cult pentru strămoșii noștri, care aū apărat cu brațele lor fășia de pămînt din care ne hrănim, cu atit mai mult suntem datori cu tributul recunoscinței nōstre Acelora care ne procură pîinea sufletescă!

Lecțiunea XV.

PROGRAM: Raportul între școlă și familie, între părinți și profesori. — Educația personală.

Raportul între școlă și familie. — Școlă este o familie mare formată din copiii cam de aceeași vîrstă, reuniți spre a căpeta în comun cunoștințele trebuincioase în viață. După cum familia e alcătuită pentru a crește copiii, tot astfel școlă e instituită cu scop de a le desvolta inteligența — complectând schița cunoștințelor date în familie. Prin urmare, familia și școlă nu numai că nu se esclud, dar sunt în bună armonie și se complectază una pe alta. Nu se poate primi cunoștinți indetulătoare în familie, după cum nu se poate primi o educație îngrijită la școlă—și omul avînd nevoie în viață să fie atit instruit cit și educat, urmază că trebuie să facă parte din ambele corporațiuni.

Dar școlă mai înfățișeză un alt folos, prin faptul că introduce copilul în societate. Intr'adevăr, școlă e o schiță a viitórei societăți din care va face parte copilul și el întălnesce aci o minunată o-

casiune de a face ucenicia socială. În școlă copilul ajunge a se cunoște pe el și pe ceilalți copii, căci se convinge prin el însuși de forțele sale în comparație cu a celorlalți — idee pe care n'ar fi putut-o căpăta acasă, unde nu găsesce copiii de vîrsta sa.

Raportul între părinți și profesori.—Profesorii sunt părinții intelectuali ai copiilor, căci au de misiune a le desvolta inteligența și a le forma cunoștinți despre lume. Prin urmare, lor li se cere mai multe condițiuni de cît părinților și fiind-că au de a-face cu străinii, li se mai cere încă să-și iubéscă profesiunea; — altfel nu sunt demni de încrederea ce li s'au dat din partea societăței.

Sarcina profesorului trebuie ușurată însă prin conlucrarea cu părinții, cu care e nevoie să se pună în relațiune prin mijlocul unui livret unde să însemne observările ce are de făcut asupra copilului. Părinții sunt datorî să țină seamă de ele, fiind făcute în interesul propriului lor copil, și să caute tóte mijlócele de îndreptare. În nici un caz însă nu este permis părinților a contrazice învățămintele date de profesor — fie ele cît de rele — căci în felul acesta ar desgusta copilul de școlă, ci trebuie să reclame autorităților în drept.

Educația personală.— Am terminat cu schițarea principiilor de educație morală a copilului; educația însă ar trebui să țină în tot timpul vieței sale, sau cel puțin să se mai prelungéscă și în

vîrsta tinereții — până cînd ajunge la rîndul său educator.

Cine însă să se însărcineze cu educațiunea tînerului, care a eșit de sub autoritatea părinților și a școlii?—El însuși trebuie să se îngrijescă de educațiunea sa, căci în sarcina lui a rămas să-și formeze pe deplin viitorul. Educația personală nu numai că e cu puțință, dar e singură în stare să dea rîde în tinerețe.

Educația personală e cu puțință, căci ajuns în vîrsta tinereții, omul pîte să se studieze pe sine-însuși ca să-și vadă neajunsurile și calitățile ființei sale — admirabil dar propriu naturei omenesci! Numai omul e deplin conștient de sine-însuși, căci numai el pîte să-și întorcă privirile în forul său lăuntric, pentru a descoperi regiunile rîu exploatate sau neexploatate încă! Dar acest privilegiu al naturei omenesci nu se mărginesce numai la a lăsa omul să se cunoscă pe sine, ci îi dă în același timp puțința să se îndrepte și să se perfecționeze.

Omul care a făcut un pas greșit, nu e condamnat pe vecie să rămînă în prăpastie, ci îi stă prin puțință să se înalțe iarăși la nivelul moral — numai să-și reculegă forțele sufletului său. E adevărat că cel ce și-a pierdut odată stima concetățenilor, cu greu o câștigă înapoi; însă acesta din cauză că nu voesce sau nu știe mijlócele de îndreptare.

De aicea se vede cit e de prețioasă știința de a

se conduce în viață, care cere ca omul să se iubescă cu înțelepciune, nu cu înfocare — să nu-și piardă nici odată cumpătul și să fie în totdeauna prevădător.

Prima condiție pentru ca cine-va să-și fi împlinit bine rolul în lumea aceasta, e ca să nu meargă nici-odată pe dibuite sau «la noroc» — ci să-și dea seamă în totdeauna de cea-ce trebuie și poate să facă. E adevărat că reușita unor întreprinderi atîrnă în parte de împrejurare, însă acesta nu înseamnă ca omul să se lase tîrît de împrejurare — căci împrejurarea duce de multe ori la prăpastie.

A doua condițiune e ca să-și întrebuinteze timpul pe cît e cu putință de bine, adică fără de grabire nici lîncezire și să albe în vedere ca tot cea-ce lucrează să fie temeinic, pentru ca să nu mai trebuască să revie asupra lui. Fie-care zi să-și albe porțiunea sa de lucru și să nu se lase nici-odată pe a doua-zi ceea ce se poate face chiar în cea zi — pentru-că «acela care nu vrea cînd poate, nu va mai putea cînd va voi» și apoi timpul pierdut nu se mai întorce!

În acest scop e bine să se deprindă a-și stabili de cu seară, ceea-ce va avea de făcut a doua-zi; în felul acesta ajunge să se scoale dimineața cu capul limpede, căci știe rostul ocupațiunei din cea zi — și nu mai are nevoie să-și piardă un timp prețios gîndindu-se de ce să se apuce mai întîi, meditațiune care are de multe ori drept

resultat... să nu se apuce de-ocamdată de nimic! Mai mult încă, stabilindu-și de cu sêră ocupațiunea de a doua-zî, își sugerează sie-și lucrul ce va avea de făcut, în cit creerul fiind prevenit din timp, nu va mai fi nevoie a doua-zi de acea sforțare vătămătoare, care să alunge lînceđirea sufletescă și să aducă «gust» de lucru — ci ca și un ceasornic deșteptător întors de cu sêră, creerul va pune în lucrare córdele sale de îndată ce vine ora deșteptărei.

Să mai adăugăm o observațiune elementară, care totuși nu e ținută în seamă: tînêrul, mai cu seamă dacă s'a datat carierei intelectuale, trebuie să fie cu gîndul și cu inima la ocupațiunea sa. Omul nu pôte fi cu inima în două părți și fiindcă de dragostea și luarea-aminte ce o are pentru Știință, atirná progresul studentului, urmêză ca el să păstreze tótă energia sufletului său studiului cu care se ocupă. Și pentru acêsta, trebuie să veghîeze neîntreput și cu cea mai mare îngrijire la sugestiunile străine de ocupațiunea sa, care îi vin saũ pe care și le formêză el-însuși; să le gonêscă fără de cruțare și să-și întórcă de la ele atențiunea, gîndindu-se cu gróză la patima ce pot da loc, care să-i tulbure seninătatea ingerêscă a sufletului său.

Intr'un cuvînt, tînêrul nu trebuie să cruțe nici un sacrificiũ care ar putea contribui la progresul său, căci nici un sacrificiũ din lumea acêsta nu egalêză mulțumirea sufletescă a datoriei împlinite:

cine găsesce plăcere în viciu și anevoință în virtute, acela e încă novice și 'n una și 'n alta.

Să se îngrijescă dar zilnic de hrana minții sale și de igiena fizicului și moralității și pentru această să-și examineze în fie-care séra faptele—impunându-și cu tărie să nu mai repete greșelile în viitor. Și cind un tinér a reușit să-și formeze asemenea deprinderi virtuóse, póte aștepta viitorul cu încredere, spre cea mai mare satisfacere a lui și a familiei din care face parte.

NOȚIUNI DE DIDACTICĂ

Lecțiunea I.

PROGRAM: Invățămîntul intuitiv.

Obiectul didacticei.— *Obiectul Didacticei e de a studia regulile și mijlocele cele mai nemerite de întrebuințat în predarea cunoștințelor.*

Cunoștințele omenesci nu pot fi predate odată copilului, ci treptat cu dezvoltarea sa intelectuală și cu cunoștințele pe care le are: e nevoie dar să se stabilească o regulă în ordinea predării cunoștințelor, să se alcătuiască un *program de studii*.

Odată stabilite programe de studii pe grade de învățămînt și pentru fie-care clasă în parte, rămîne să se cerceteze mijlocele cele mai nemerite de întrebuințat pentru-ca copilul să învețe ușor și bine, adică să se stabilească *metodele de învățămînt*.

Didactica nu este prin urmare de cît o aplicare a principiilor pedagogice la instrucțiune; de aceea face parte din cadrul Pedagogiei. Noi nu ne vom ocupa însă de cît cu cîte-va capitole din Didac-

tică, care ne vor putea folosi la eșirea din școlă— și anume cu spiritul învățămîntului primar cît și cu metodologia principalelor obiecte ce se predau în acest grad de învățămînt.

Metodele de învățămînt.— *Se numesce metodă de învățămînt, felul de predare al unui studiu după un plan călăuzit de anumite principii.*

Folosul metodei în învățămînt nu-l pôte pune nimeni la îndoelă, căci dacă pretutindenii e nevoie de știință și chibzuință, cu atît mai mult va fi nevoie de acêsta în comunicarea cunoștințelor la copii de inteligență deosebită.

Metodele se schimbă de la un grad de învățămînt la altul cît și pentru deosebitele obiecte din același grad de învățămînt: în școlile primare nu se pôte preda la fel ca în cele secundare și aritmetica nu pôte fi predată ca științele naturale. Metodele trebuie să se potrivescă dar pe deoparte cu gradul de desvoltare a inteligenței copiilor și pe de alta cu spiritul fie-cărui obiect în parte.

Învățămîntul intuitiv.— Pentru a hotărî spiritul general al metodelor de predare în învățămîntul primar, trebuie să ne amintim trăsăturile caracteristice ale desvoltărei intelectuale la vîrsta de 7 pînă la 11 ani. Știm că copiii de acêsta vîrstă aũ simțurile cît se pôte de active, iar judecata și raționamentul slab; prin urmare în învățămîntul primar, cunoștințele trebuie să se predede astfel ca să fie asimilate dea-

dreptul—fără mijlocirea raționamentului.

O altă caracteristică a acestei vîrste e curiozitatea, dorința ardentă de a afla totul, dar o curiozitate activă — nu cum se manifestă de obicei la ómenii maturi: copilul caută să-și dea seamă el-însuși de obiectul curiozității sale și numai după ce vede că nu isbutesce, se adresază la cei mari; prin urmare, în învățămîntul primar, se va căuta să se predea astfel ca pe cît e cu putință copilul să-și formeze singur cunoștințele.

Amîndouă aceste condițiuni de învățămînt le întrunesc *metoda intuitivă, care constă în a arăta copilului obiectul său o reprezentare a sa și a-l aduce în stare să spună tot ce poate ști despre acel obiect.*

Primele cunoștințe despre lume trebuie să și le formeze copilul prin el-însuși, căci nu numai că poate acesta, dar așa cere natura lui — și orîce altă procedare e greșită. Nu trebuie să ne pară într'adevăr curios ca copilul să învețe pe de rost din carte ce este calul, cănele, pisica; obiecte pe care le are într'una sub ochi?

La ce e nevoie să se mai tortureze mintea lui, cît timp își poate forma singur cunoștința despre acest fel de obiecte și le poate expune chiar — numai să i se arăte obiectul în natură sau desemnat?

Scopul predării primelor cunoștințe din știin-

țele naturale nu e învățarea lor, ci ca să se desvolte puterea de observațiune a copilului și să se deștepte în el sentimentul Naturei. Altfel nu ar mai fi nevoie de acest studiu, căci copiii l-ar învăța și în afară de școlă: nu se găsește nimeni care, fără să fi învățat la școlă, să nu știe însușirile și folósele obiectelor obișnuite.

E greșită dar metoda, întrebuițată astă-zî în multe școli primare, de a spune copiilor un lucru și apoi a i-l arăta, iar la ascultare a le cere și lor să spună mai întâi pe de-a rostul și apoi să arăte;—tablourile n'aũ fost cumpărate numai pentru atita lucru. Din contra, trebuie să se arăte copilului obiectul pentru ca el să spună, căci numai astfel i se póte desvolta puterea de observațiune: într'un fel se uită omul cînd i se arată ceva și altfel cînd vrea să arăte el însuși.

Mai cu seamă la obiectele în predarea cărora se póte aplica în întregime metoda intuitivă, nu trebuie să mai aibă loc «explicațiune» și «ascultare», ci o conlucrare neîntreruptă a institutorului cu elevii: institutorul să pună întrebări și la nevoie să deschidă calea, iar școlarul să răspundă.

Dacă mai e trebuință să mai înfățișăm vre-un folos al metodei intuitive, e că în felul acesta copilul învață repede să vorbescă corect. Răspunsurile scurte pe care le dă și care exprimă ideile sale proprii, îl dau puțința să se gîndescă și la forma expunerii lui, pentru ca să vorbescă corect.

Ar fi de dorit dar ca cetirile de clasele pri-

mare, în loc să facă descrieri lungi și oboșitoare sub titlul de «exerciții de intuiție» să cuprindă figuri bine executate lângă care să se alăture o schiță de întrebări referitoare la acele obiecte, pentru a ușura sarcina institutorului și-a călăuzi în același timp pe elev acasă.

Să se ia în seamă însă de a nu împinge zelul prea departe, căutându-se a afla de la copil aceace nu poate ști — fiind-că n'a avut prilejul să ia cunoștință. De asemenea trebuie să se observe ca nu cumva elevul să umble pe ghicitele; în felul acesta învățămîntul intuitiv ar degenera și și-ar pierde efectul său întăritor.

Lecțiunea II.

PROGRAM: Lecțiuni de lucruri.

Lecțiunile de lucruri sunt aplicarea metodei intuitive și constau în a se înfățișa copilului obiecte, desemnuri, tablouri, solidi și reliefuri pentru a-și forma prin el însuși cunoștințe.

Ordinea lecțiilor de lucruri. — Lecțiunile de lucruri trebuie să începă cu obiectele familiare copilului, pentru a-și da seamă de cea-ce știe și a-și complecta cunoștințele, prin atențiunea ce i se atrage asupra punctelor trecute cu vederea. În urmă se trece la obiectele pe care copilul nu le-a putut observa de aproape sau nu le cunoște decât din audite; și apoi la cele pe care nu le cunoște de loc, dar despre care își poate forma o idee, cu ajutorul figurilor și prin comparare cu obiectele asemănătoare pe care le cunoște.

Lecțiunile de lucruri nu se mărginesc însă numai la aflarea însușirilor obiectelor, ci cuprind în același timp și întrebuintarea sau folósele ce aduc omului;—ba ar trebui chiar ca întrebuintarea obiectului să preocupe mai mult de cit descrierea

sa, căci pe lângă că are o importanță mai mare în viață, dar e și mai interesantă de expus.

Deosebitele forme de lecțiuni de lucruri. —

Se deosebesc trei forme principale de lecțiuni de lucruri, după aplicarea deosebită ce o au:

1° Lecțiunile de lucruri în care se înfățișează în natură obiectul pentru ca copilul să-l cerceteze cu simțurile lui: i se arată o foie de hârtie, o carte, o frunză, o flóre și i se cere să le observe cu de-amănuntul pentru ca să le deosebescă de obiectele asemănătoare (deosebire dintre abecedar și aritmetică, dintre frunză de vișin și de cireș, etc.) și să arâte întrebunțările sau folósele ce aduc.

2° Lecțiunile în care se înfățișează copilului imaginile obiectelor pe care nu le cunoște în deajuns sau de loc: lăcusta, lupul, vulpea, trifoiul, sfecla— pentru a și le închipui în natură

3° Lecțiunile în care se pune sub ochii copilului obiecte în scop de a-i forma idei abstracte: de exemplu, i se arată patru condee sau patru caete pentru a-i forma noțiunea numărului de patru, sau i se arată un solid pentru a-i forma o idee de o figură geometrică, etc.

Lecțiuni de lucruri în excursiune.—O frumoasă ocaziune de a face lecțiuni de lucruri se întâlnește în timpul verei în excursiunile săptămânale până la o pădurice din apropiere. Cine a luat parte la o asemenea excursiune școlară, a putut observa animația ce domnesce printre copii, ardórea cu care culeg ei frunze și flóri și

bucuria nespusă ce o simt cînd isbutesc să prindă o insectă.

Nici nu se pot găsi momente mai priincioase de a le forma cunoștințe folositoare în viață, de cît în acest timp de exaltare a activității lor intelectuale: cunoștințele ce le capătă în asemenea împrejurare, le vor păstra ei cît vor trăi, însoțite fiind de calda amintire a petrecerilor din copilărie. Li se va face dar lecțiuni de lucruri despre felurii arbori ce se găsesc în acea pădurice, întreținându-și despre însușirile, întrebuințările și mijlocele generale de cultura lor. Se vor aduna apoi deosebite feluri de plante, arătându-se pe cele vătămătoare și pe cele folositoare, precum și leacurile ce se pot face cu ajutorul acestora din urmă.

Și ce întîmplare fericită e dacă se dă de un stup de albine ascuns într'o scorbură de copac! Cite lecțiuni admirabile se pot face asupra culturii albinelor și folóselor ce rezultă — și ce minunată ocaziune de a profita de nesațiul cu care ascultă copiii isprava acestor ființe neobosite, pentru a le întipări cele mai frumoase precepte de morală!

Dar chiar în cursul excursiunii nu trebuie să se păstreze monotonie sau să se permită conversațiuni desordonate, ci cum se va eși din oraș (în interiorul orașului trebuie să se mERGă cu cea mai mare disciplină) se vor începe întrețineri asupra agriculturii, folosul îngrășămintei pămîntu-

lui — explicându-se celor mai mari modul de nutrițiune al plantelor.

Colecțiuni școlare. — Plantele și florile adunate în excursiune nu trebuiesc asvirlite, ci așezate în ordine într'un caet anume destinat pentru colecțiune și pe care apoi vor căuta să-l îmbogățescă fie-care cu frunze și flori din grădina sa; se va îndemna chiar elevii ca să facă schimb de plante, dându-și unul altuia pe acele care le lipsesc.

Pe lângă rezultatul instructiv pe care îl aduc aceste colecțiuni, mai aū în același timp și un neprețur t efect educativ. Se deșteptă în copil interesul și iubirea de Natură și le ocupă tot-odată o parte din timp pe care l-ar fi întrebuițat cu colecțiuni de penițe, nasturi și mărci — colecțiuni adunate pe spinarea altora, prin jocurile displăcute la care se dedaū; căci dacă ar fi vorba să facă colecțiune de penițele sale, păstrându-le cu îngrijire, saū să facă colecțiune de nasturii să i, lăsându-i frumos pe haună, negreșit că nu ar fi nimic de condamnat.

Colecțiunile școlare pe care le propunem se potrivesc dar de minune cu spiritul copilului și ar fi de dorit să se încuragieze de-ocamdată copiii care sunt mai aplecați din fire pentru acēsta și de sigur că în anul următor nu va mai rămînea unul care să nu-și adune de bună-voie și cu plăcere o asemenea colecțiune.

Lecțiuni de lucruri în familie. — Lecțiunile

de lucruri încep cu mult mai înainte de venirea copilului la școlă: încă de cînd a ajuns în stare să îndruge cîte-va vorbe. Să ne amintim numai ardórea cu care comunică el zilnic cunoștințele noi pe care și le forméză: «mamă, uite ce flóre; mamă, uite colo ce păsărică!»—și gura nu-î mai tace cît e ziua de mare.

O mamă înțelptă și răbdátore, în loc să-l opréscă «de a-î bate capul cu nimicurile lui», va căuta din contra să profite de sinceritatea lui, pentru a-î completa cunoștințele și a i le îndrepta, cînd sunt greșite.

Îi va forma mai întîi cunoștințe exacte despre lucrurile din casă, învățându-l să cunóscă cu precisiune însușirile lor principale precum și întrebuințarea lor; îi va spune materialul din care sunt lucrate cît și proveniența lor. Tot astfel îi va forma cunoștințe despre animalele din curte, arătându-se în același timp felul hrănirei lor și folósele ce aduc omului. De asemenea i se va deosebi arborii și florile din grădină, după caracterele lor principale, spunându-se și folósele ce ni le aduc. Intr'un cuvînt, instrucțiunea de acasă trebuie să fie nedespărțită de educațiunea lui morală: preceptele morale vor prinde mai bine rădăcini, dacă i se vor da în mijlocul entusiasmului său provocat de cunoștințele ce și le forméză despre Lume.

Lecțiunea III.

PROGRAM: Metodologia scrisului.

Buna așezare la scris. — Condițiunea cea mai însemnată de care trebuie să se țină într'una seama la predarea scrisului, e buna așezare a copilului cînd voesce să scrie.

Póte să se întrebuișteze procedeul cel mai ingenios de a preda scrisul și totuși dacă nu se observă ca mina copilului să fie cu totul liberă, în cit să alunece pe caet, scrierea nu va putea fi pe deplin satisfăcătoare, față de etatea elevului.

Dar mai este și o altă considerațiune care ne face să recomandăm cu cea mai mare stăruință observarea ținutei corpului în timpul scrisului. Lăsându-se copilul să țină corpul incovoiat, cavitata pieptului se micșurază și ca urmare respirațiunea devine scurtă — cea-ce póte aduce cu timpul mare vătămare sănătăței; la unii copii s'a observat chiar o deformare a șirei spinărei provenită numai din răul obicei de a sta ghebos. Dacă mai adăugăm la acestea miopia la care predispune cu siguranță acéstă atitudine nenoro-

cită, din cauză că apropie prea mult ochii de caet, credem că am format un tablou destul de îngrijitor pentru a nu mai da o atențiune deosebită acestui fapt.

Principiile buneî șederî la scris sunt acestea :

Corpul să fie ținut cit se pôte de drept, iar *capul* se aplcă puțin înainte pe cît cere vederea.

Picioarele trebuesc ținute întinse înainte astfel ca să se sprijine cu siguranță pe tălpi.

Brațul stîng indoit pe bancă astfel ca cotul să sprijine bine corpul, iar degetele să țină caetul nemișcat.

Brațul drept să fie departe ca de-o palmă de corp și să fie bine aședat pe bancă, iar nu cu cotul în jos, pentru ca să se pôtă mișca cu cea mai mare înlesnire.

Iar *condeiul* ținut între cele d'intîi trei degete astfel ca să nu fie aplecat nici înspre corp, nici în afară, ci să vie drept în direcțiunea umărului.

Deosebite procedeurî de predarea scrierei. — S'aũ întrebuițat fel de fel de procedeurî pentru ca să facă copilul îndeminatec la scris: tôte însă constitue o perdere de timp zadarnic, care s'ar fi putut întrebuița mai cu folos punându-se copilul să desemneze obiecte ușore.

Cea-ce e esențial metodeî scris-cetitului, e ca scrierea să începă odată cu cetirea și raportându-se la aceleași cuvinte. În felul acesta caracterele se întipăresc mai bine în mintea copilului, căci intră în joc cîte-și trele tipurî de memorie:

memoria vizuală, fiind-că observă caracterele; memoria auditivă, fiind-că le pronunță și memoria motrice, fiind-că scriindu-le, își coordonează anumite mișcări ale mâinii.

Scrierea e bine să începă pe tăblițe de piatră pentru-că copilul mănuesce creionul mai bine de cît tocul și pentru-că pe tablă pôte îndrepta greșelile. Totuși nu trebuie să se întîrzieze prea mult cu scrisul pe tablă, ci să se începă a deprinde copilul cite puțin și cu tocul — după ce s'a învățat mai întii să facă bine liniuțe și curbe.

Însă dacă s'a dat de mai înainte copilului lucrări de desemn, se pot suprima chiar aceste lecțiuni pregătitoare pentru scris; în tot cazul nu vor ține mult, căci plictisesc grozav copilul: cine a avut ocaziune să vadă caetele copiilor, a putut observa cum liniuțele sunt făcute din ce în ce mai rău, din cauză că li s'a urit de această scriere monotonă.

Odată lămurit procedeul pregătitor al scrierei, rămîne să ne întrebăm asupra metodei cele mai bune de întrebuițat pentru a-l învăța să scrie pe caet. În acest scop aș eșit la noi de un timp încoace fel de fel de caete pregătite astfel ca să înlesnescă copilului scrierea: s'aș tras o mulțime de liniuți orizontale și verticale pentru-ca să se precizeze mai bine conturul literilor de scris; — însă în zădar. Nereușita acestei metode s'ar fi putut prevedea de mai înainte, dacă s'ar fi ținut seamă de faptul că copiii începători nu sunt în stare să-și precizeze mișcările mîinii nici la cele

două linii mărginașe ale rîndului — căci eșă de multe ori afară din rînd, sau din contra fac litera mai mică de cît spațiul rîndului; cum dar vor fi ei în stare să țină seamă de miclele patrate care le iaș vederea și-i plictisesc groaznic?

Ba pare încă că aceste patrate incurcă în loc să ajute, căci s'a observat că copilul scrie mai bine pe paginele în care aceste patrate sunt mai rare și mai bine încă acolo unde lipsesc de tot.

Metoda cea mai bună de învățarea scrierei de începători, e următoarea: Fie-care pagină a caetului să cuprindă pe rîndul întii modelul de scris pe acea pagină, iar rîndurile următoare să cuprindă același model însă punctat, cu menirea de a scrie școlarul pe deasupra lor; caetul următor va fi la fel, însă va avea în josul paginelor cîte-va rînduri albe, pe care să se deprindă școlarul a scrie în libertate; cel-alt caet va cuprinde mai multe rînduri albe încă — astfel ca încetul cu încetul să deprindă a scrie în libertate.

Rolul institutorului în predarea scrierei. —

Orî-ce metodă de predarea scrierei s'ar adopta, e sigur că reușita sa deplină atîrnă numai de la sîrguința institutorului. Invățarea scrierei trebuie să se facă numai în clasă: nu se va da începătorului să scrie acasă pe tablă și cu atît mai puțin pe caet, căci, fie-că îi scrie alții, fie-că scrie el, însă atît de neglijent în cît mai rău i se deprinde mîna.

Prin urmare, numai la școlă se vor face pri-

mele exerciții de scriere și acesta sub stricta priveghiere a institutorului, care va trebui să observe pe fie-care în parte cum s'a așezat la scris —îndreptându-î mîna și caetul. Iar dacă școlarii se exercităză pe tăblițe, va mai trebui să facă fie-căruia un model de scris.

Acéstă datorie împlinită conștiincios, institutorul nu șî-a terminat rolul, căci mai e nevoie să observe cum scrie fie-care în parte, îndreptându-î greșelile și conducêndu-î mîna. Unui copil căruia nu i se îndreptă caetul pe care a scris, nu numai că nu are ocaziunea să se învețe a scrie mai bine, dar nici nu mai dă atențiune la scris.

Lecțiunea IV.

PROGRAM: Metodologia cetitului.

Metoda alfabetică. — În predarea cetirei la începători se întrebunțază două metode opuse: după metoda *alfabetică* se învață mai întâi alfabetul bine și apoi se începe a se ceti litere împreunate în silabe și cuvinte; iar după metoda *silabisirei* se învață de-odată copilul să silabisască, fără a i se fi numit literile în parte.

La prima vedere am fi inclinați să adoptăm metoda alfabetică, căci pare că ar veni mai ușor copilului să învețe mai întâi alfabetul și apoi să începă a silabisi. Așa ar trebui să urmăm într'adevăr, dacă numirea fie-cărei litere ar fi aceeași ca sunetul său din cuvinte; dar altfel se pronunță consoanele separat și altfel cînd intră în compunerea unui cuvînt. Consoanele nu pot fi pronunțate singure și pentru a le numi pe fiecare în parte, e nevoie să se combine cu sunetul unei vocale, pentru care s'a ales sunetul *e*; prin urmare din cele cinci combinațiuni în care pôte intra o consoană în deosebitele cuvinte, s'a ales

una singură spre a o numi. Ce se va întimpla decî cînd copilul va avea de silabisit un cuvînt în care consoana e alăturată de una din celelalte vocale?—De sigur că mai rău se va încurca.

Să luăm un caz ușor de încurcătură, de exemplu, silabisirea cuvîntului de o singură silabă *bun*. În acest cuvînt, copilul deosebesce trei litere pe care le-a învățat în alfabet pronunțându-se *be*, *u* și *ne*; logic ar fi să împreune sunetele lor pentru ca să exprime cuvîntul, adecă să zică: *be*, *u*, *beu*; *ne*,—*beune*. Dar nici nu apucă bine să zică astfel, căci e intrerupt de institutor, care îl învață că *be*, *u* face *bu*. Prin ce minune însă acésta? Atunci la ce mai servește numirea în parte a literilor?

E adevărat că de un timp încoace s'a căutat a se îndrepta acest mare neajuns al alfabetismului, înlocuindu-se vocala cu care s'a combinat consunele spre numire, prin sunetul *î*, care e cu mult mai puțin sonor de cît *e* și prin urmare va dispărea pe nesimțite în combinarea consuneii cu o altă vocală din cuvînt. În felul acesta s'a ușurat mult, ce e drept, greutatea, dar totuși se mai simte încă îndeajuns.

Afară de acest neajuns însă, se mai întălnesce și un altul în metoda alfabetică, anume în tóte cuvintele care cuprind două consune în aceeași silabă, ca: drum, trăsnet, etc. E de prisos să punem în evidență încurcătura școlarului în aceste cazuri.

Singurul folos al metodei alfabetice e că pregătește studiul ortografiei, prin descompunerea cuvintelor în litere; cum însă ortografia limbei noastre e foarte simplă, nu vom suferi cîtu-și de puțin adoptînd metoda cea-l-altă. De altfel nimic nu împedecă de a se descompune în urmă cuvintele, după ce a învățat copilul să cetască, spre a-i arăta literile cu care se scriu.

Metoda silabisirei. — Metoda silabisirei constă în a învăța copilul să cetască de-odată silabe și cuvinte, fără ajutorul alfabetului. Cărțile alcătuite după această metodă nu încep cu alfabetul, ci cu cuvinte de o singură silabă sau de mai multe silabe chiar, însă despărțite prin cîte o liniuță. Alătura sa dedesubtul cuvîntului se află o figură foarte deslușită a obiectului ce-l reprezintă, acesta în scop de a-i ușura aducerea aminte cînd va voi să cetască și în același timp pentru a-i înfățișa cartea mai atrăgătoare.

Institutorul citește cuvîntul în fața elevilor și apoi îl scrie cu litere mari pe tabla din clasă; în urmă arată copiilor folosul scrierei în viață și le spune că semnele întrebuițate în acest scop se numesc «litere». Arată literile din care se compune cuvîntul pe care l-a scris pe tablă, scriindu-le în același timp deosebit, spre a se putea observa caracterul fie-căreia în parte.

Deosebesce sunetele în consoane și vocale și arată vocala ce cuprinde acel cuvînt precum și modificarea ce o aduce sunetului consoanei pre-

cedente; în urmă întrebă pe școlarii în ce cuvinte se mai întâlnesc aceleași sunete și-i pune să caute în carte un alt cuvânt în care să se găsească una sau mai multe litere asemănătoare cu cele din cuvântul luat ca exemplu.

Pentru a se întipări și mai bine caracterele literelor, se va pune școlarii să încerce ei însăși a scrie acel cuvânt pe tăblițele lor — și orî cît de puțin ar reuși, e necontestat că le folosește mult acest exercițiu, căci prin atențiunea deosebită ce o dau literelor, spre a le putea reproduce, li se întipăresce bine caracterul lor.

Dacă considerăm această metodă, cu tôte greutatețile pe care le întîmpină față de copiii puțin inteligenți, încă trebuie să ne mirăm cum de se mai întrebuintează pe alocurea și astă-zî vechea metodă a alfabetismului, care impune copilului o nesfîrșită combinaire de sunete nesuferite la auz și greu de înțeles, pentru ca la urma urmelor să iese din întreaga svîrcolire un biet cuvînt!

Causa e lesne de priceput: vechea metodă impune institutorului mult mai puțină trudă și pricepere ca cea nouă. În timp ce după metoda alfabetismului putea pune întreaga clasă să buchisească în cor, metoda silabisirei îi impune să se ocupe cu fie-care școlar în parte și încă cu multă pricepere. Acesta e chiar spiritul noilor metode în Pedagogie: să înlesnescă cît mai mult învățătura copilului îngreuind sarcina profesorului.

Observațiuni la metoda silabisirei. — În a-

plicarea metodei silabisirei avem de ținut seamă de câte-va observațiuni importante. Cuvintele de la începutul cărții trebuie să fie tipărite cu litere asemănătoare celor de mînă, pentru ca să ușureze scrierea lor de citre copil. Sistemul adoptat în unele cărți de a figura cuvîntul atît cu litere de mînă cît și cu cele de tipar, încurcă mult copilul. Se va obiecta pôte că ar fi să se pîrdă timp predându-se în urmă literele de tipar, observăm însă că chiar din spusele susținătorilor acestei sisteme «că copilul pôte învăța de-odată ambele feluri de litere, căci sunt destul de asemănătoare», putem conchide că le va învăța cu mult mai ușor după ce va cunósce bine literele de mînă.

O a doua observațiune e ca să se alégă cuvinte formate numai din aceleași sunete și litere, astfel ca copilul să se obișnuéscă treptat cu literele, iar nu să întîlnéscă în primele pagini întregul alfabet. Se va alege de asemenea pentru aceeași pagină și câte-va cuvinte contrare, care constituie un minunat exercițiú de cetire; de exemplu: car, rac, toc, cot, etc.

Să adăugăm în sfîrșit că reușita acestei metode, ca a orî-cărei alte din învățămînt, atîrnă în mare parte de zelul și priceperea institutorului. Căci orî-ce metodă s'ar născoci pentru învățarea cetirei, nu va putea scuti de greutate copilul, fiind-că literele sunt semne convenționale și nu există nici o legătură naturală între aceste semne și ideile pe care le exprimă.

Lecțiunea V.

PROGRAM: Metodologia lecturii.

După ce copilul a învățat să citească cu ușurință cuvintele, în anul următor i se dă bucăți de citire cu scop de a-l învăța să citească bine frazele și a-i procura primele elemente de cunoștințe. Nu se vor ținti însă de la început amindouă aceste scopuri, ci se va studia mai întâi citirea ca exercițiu de intonațiune și punctuație și apoi cu scop de a înmulți cunoștințele. Deosebim dar două părți în cursul de lectură pentru clasa II-a primară.

Lectură exercitătoare.—Prima parte cuprinde bucăți de lectură cu totul familiare copilului astfel ca el să le înțeleagă cu ușurință și să-și potă concentra totă atențiunea asupra exprimării lor. Se vor alege prin urmare subiecte ușore și atrăgătoare pe care să le înțeleagă și să le simtă copilul de la prima citire astfel ca să le potă exprima corect. Copilul, cînele și pisica sunt subiecte familiare pe seama cărora se pot face o sumă de povestiri încântătoare.

Institutorul va citi mai întâi bucata de lectură pentru a învăța școlarii cât trebuie să stea la deosebitele semne de punctuație și pentru a întona părțile principale. Apoi pune să o cetască treptat citi-va elevi, îndreptându-le greșelile, sau chiar cerând altui elev ca să arate cum trebuia să citească acea frază.

Un defect urit de cetire ce se întâlnește la mulți începători e gîngăvirea, fără de nici o cauză naturală; cu aceștia e nevoie să se întîrzieze puțin exercițiile de lectură, căutându-se a-i învăța mai întâi să pronunțe corect cuvintele. Alți copii pare că cîntă cînd cetesc: cu aceștia trebuie să se insiste mai mult asupra intonațiunei cuvintelor, după înțelesul lor în frază. Alții în sfîrșit citesc pe nerăsuflete, făcînd o alergare de vorbe, ca și cum n'ar fi vorba de cât de a-și exercita limba și gîtlejul prin cetire; acestora li se va domoli treptat zelul, oprindu-i la punctuație.

Cetirea expresivă e mai puțin ușoră de cum s'ar părea la prima vedere, căci pe lîngă mlădie-re-a vocei, mai cere și un puternic simțimînt care să pătrundă ideile și sentimentele cuprinse în bucata de lectură, astfel ca să le pôtă exprima cu fidelitate. Vom fi dar mai concesivi cu copilul în privința intonației mulțumindu-ne să cetască corect și pe înțeles.

Lectură instructivă. — Odată ce copilul a învățat să cetască binișor, trebuie să ne gîndim a-i da bucăți de lectură care să-i procure cunoș-

tințe noi. Acest fel de lectură e nevoie să fie explicată de către institutor, adică să deslușescă termenii necunoscuți elevilor și să arăte înțelesul bucăței de lectură pe care a citit-o.

Explicarea termenilor necunoscuți copilului ce se întâlnesc în cursul lecturii, e de cea mai mare importanță, căci pe lângă că îmbogățesce vocabularul cunoscut lor, dar lămuresce pe deplin și înțelesul bucăței de citire. De îndată ce institutorul dă de un cuvânt pe care-l crede neînțeles de elevi, întreabă în clasă dacă știe cine-va ce înseamnă acel cuvânt—și dacă se găsește vre-un școlar care să răspundă afirmativ, e întrebat; în caz contrar lămuresce însuși institutorul înțelesul cuvântului.

În cazul favorabil când se găsește vre-un copil care să știe, institutorul caută să-l completeze și să ia exemple care să reese pe deplin înțelesul cuvântului. Acesta e felul cel mai minunat de explicare, căci ori-cât s'ar sforța institutorul să fie priceput de elevi, tot mai bine înțeleg ei explicarea făcută cu ajutorul unuia dintr'înșii.

Procedeul cel mai obișnuit de explicarea unui termen necunoscut, e întrebuintarea sinonimelor, adică a cuvintelor cu înțeles asemănător. Cea-ce trebuie să se observe cu mare băgare de seamă în acest procedeu, e ca cuvântul cu care s'a tradus termenul necunoscut să fie bine cunoscut elevilor—și spre a se asigura de acesta institutorul, e nevoie să întrebe pe un elev ce înseamnă

pentru el acea vorbă și să lămurască printr'un exemplu. Apoi trebuie să mai aibă în vedere ca cuvîntul cu care a tradus să exprime în deajuns idea cuprinsă în termen, dacă nu chiar pe deplin; — altfel e nevoie să-î completeze înțelesul printr'o circumlocuțiune.

Așa de exemplu, termenul «legendă», ce se întâlnește în clasa II-a primară, de la prima bucată de istorie, dacă e tradus prin cuvîntul «tradiție» nu se lămuresce cîtu-și de puțin înțelesul său; iar dacă e tradus prin cuvîntul «poveste», s'a spus prea puțin; — e nevoie prin urmare să se adauge că e o povestire din bătrîni istorisită din tată în fiu, astfel că s'a păstrat până în zilele noastre.

Alt exemplu: Țară, Patrie și Stat sunt trei termeni pe care îi confundă mai toți școlarii din cauză că nu li se explică înțelesul fie-căruia în parte sau chiar li se explică rău. Așa, dacă întreabă un școlar ce este acea «patrie», i se răspunde: «țară», dacă întreabă ce este «statul», i se spune că tot «țară» însemnă; — și confuziunea se nasce în capul copilului cu atît mai ușor, cu cît cîte-și trei termenii se aplică aceluiași corp; așa se zice: Țara Română, Patria Română și Statul Român.

Institutorul n'ar trebui să cruțe cîte-va minute pentru a desluși copilul asupra acestor termeni pe care îi va întîlni mereu în școlă și apoi în viață. Așa va explica că țara e o întindere de

pămînt locuită de ómenî care se supun acelorași legî și că țara nóstră se numesce «română» pentru că e locuită de ómenî ce se supun legilor făcute de români — spre a se deosebi de multe țări ce sunt pe pămînt ca țara ruséscă, turcéscă, etc. Patria este o anumită țară în care s'a născut cine-va: țări sunt multe pe pămînt, pentru noi însă nu e de cît o singură patrie: Patria Română. Iar Statul este ocîrmuirea unei țări.

Cu acéstă ocaziune li se va mai pune în vedere întrebuițarea greșită a cuvîntului «țară» pentru a desemna însuși poporul ce o locuesce; așa în istorie se repetă mereu că Țara Românească s'a bătut cu Moldova, voidnd să se arăte prin acésta că Munteniî s'a bătut cu Moldoveniî.

Un alt procedeu de explicarea termenilor necunoscuți elevilor e de a alege o propozițiune care să cuprindă acel termen și din care să reese pe deplin înțelesul său. Și acest procedeu se pôte întrebuița cu condiție numai ca institutorul să se asigure că într'adevăr s'a bătut eleviî.

Lecțiunile VI și VII.

PROGRAM: Metodologia aritmeticeî, cu privire specială asupra numerațiunei vorbite și scrise și a calculului mintal.

Invățămîntul aritmeticeî în școla primară. — Scopul invățămîntului aritmeticeî în școla primară e de a deprinde copilul să mînuescă cu ușurință calculele ce se întălnesc în vieța de tóte zilele. Invățămîntul aritmeticeî se va preda dar cît se póte de practic în școla primară, astfel ca să se aplice la tóte chestiunile zilnice care cer calcule elementare.

Nu e vorba de a face copilul o mașină de calculat, nici de a-l invēja să socotescă ca babele din piếtă — ci numai de a-l face să ajungă prin el însuși la metoda inteligentă de calculare, iar nu să i se dea de buchisit pe de-a rostul regulele.

Metodologia numerațiunei vorbite. — Numerele sunt abstracțiuni de ale minței nóstre; pentru a le putea înțelege prin urmare copilul, e nevoie de a-î infățișa obiecte din care să deducă deosebitele raporturi numerice. In acest scop se

pot întrebuința ori-ce fel de obiecte, cu deosebire însă se va folosi de cele ușor de minuit, ca: nucî, monede și creioane sau niște bețișore anume făcute.

Cu ajutorul acestor obiecte vom da copilului o idee de primele numere până la zece. Pentru acea înfățișăm o nucă și le spunem că ori de câte ori vedem numai un fel de lucru într'un anumit loc se zice că vedem *un* obiect. Apoi mai luăm o nucă și le spunem că acum se zice că vedem *două* nucî și de câte ori vedem într'un loc un obiect și încă unul, dar nu mai multe, se zice că vedem *două* obiecte.

Și tot așa treptat îl învățăm și cu cele-lalte numere până la zece. Va trebui însă să schimbăm felul obiectelor de care ne servim în acest scop, pentru-ca idea de număr să se desbrace încetul cu încetul de obiectul cu care am legat-o. Într'adevăr e nevoie să ne silim a face să înțelegă copilul noțiunea numărului în mijlocul deosebirei de obiecte sau a deosebitelor feluri de grupare de aceleași obiecte.

În același timp căutăm să ne asigurăm dacă copilul a priceput cele zise de noi și pentru acea așezăm pe catedră o nucă și îl întrebăm câte nucî sunt pe catedră; apoi mai punem o nucă și iarăși îl întrebăm și așa mai departe. În urmă punem școlarul să numere câte degete are, câte tablouri și câte bănci sunt în clasă, etc. până cînd ne încredințăm că știe bine să numere cu pri-

cepere primele zece numere; atunci numai vom trece la numerile până la douăzeci și apoi treptat până la o sută, pe care le va memorisa foarte repede, odată priceput mecanismul formării lor.

Metodologia numerațiunei scrise. — Ca introducere la studiul scrierei numerelor, se poate desena pe tablă liniuțe și puncte pentru ca copilul să le numere, și invers i se poate cere să deseneze el-însuși un număr óre-care de liniuțe și puncte. După câte-va exerciții de acest fel, când copilul a ajuns să tragă cu exactitate numărul cerut de liniuțe, i se poate spune că mai înainte ómenii se serveau chiar în felul acesta să însemne numărul obiectelor (alusie la țifrele romane), însă că sistemul acesta de scriere e foarte plictisitor, de aceea s'a făcut o învoélă între ómenii ca să se înlocuésca liniuțele prin câte un singur semn care prin urmare să se scrie mai iute.

În același timp i se va arăta cum se scriu primele țifre, punându-se în dreptul fie-căreia valoră sa corespondentă în liniuțe și vom cere chiar școlarului la început să scrie în totdeauna o țifrá în același timp cu numărul de liniuțe ce represintă, pentru ca să i se întipărésca mai bine în minte semnificația sa. Treptat apoi îi facem cunoscut și cele-lalte țifre, precum și combinările lor, pentru a însemna numere superióre lui zece.

Metodologia calculului mintal. — Indată ce copilul a învățat să numere bine până la douăzeci, i se dá primele exerciții de adunare și scă-

dere cu numere de la unu la zece, pentru ca să socotescă din cap. În metodologia calculului mental vom urma calea apucată la numerațiune: în loc să spunem noi copilului sumele deosebitelor numere până la zece, pentru ca el să le memoreze fără de nici un înțeles, îl vom face să găsească prin el-însuși aceste sume, arătându-i într-o mână o grupă de obiecte și în cea-laltă mână unul sau mai multe obiecte de același fel și punându-l să le numere mai întâi separat și apoi la un loc.

Luăm un creion într'o mână și un alt creion în cea-laltă mână și întrebăm unul din școlarii săi chiar pe toți în cor: «câte creioane avem în mîna stîngă?» — «Unu» ni se va răspunde. «Dar în mîna dreaptă?» — «Tot, unu». Trecînd apoi creionul din mîna dreaptă în cea stîngă, întrebăm din nou: «dar acum câte creioane avem în mîna stîngă?» — «Două» ni se va răspunde. — «Prin urmare cît face unu și cu unu?» — Elevii vor răspunde sigur: «două». În felul acesta ajungem să-i facem să găsească toate sumele lui unu cu celelalte numere până la zece — tot adăugînd cîte un creion la grupa de creioane formată în mîna stîngă. În lecțiunea următoare facem școlarii să găsească suma lui două cu celelalte numere — luînd de la început două obiecte în mîna stîngă și tot astfel treptat și sumele celorlalte numere până la zece.

Vine apoi rîndul scăderii primelor numere până

la zece, pentru calcularea diferenței cărora întrebuițăm aceeași metodă, adică luăm câte-va obiecte de același fel într'o mână și scótem treptat câte un obiect — punênd școlarii să numere cît am avut la început și cît ne-a mai rămas după ce am luat unul. În urmă scótem câte două obiecte de-odată, pentru ca să-î facem să găsească diferența lui două de cele-lalte numere; apoi scótem câte trei obiecte și așa mai departe — până cînd îi facem să calculeze tóte scăderile posibile între cele d'intîi zece numere.

Bine-înțeles că după un număr óre-și care de astfel de exerciții, cînd ne-am convins că școlarii s'aũ lămurit în cea-ce constă operațiunile adunării și scăderii și în privința exactității rezultatului lor, începem a le cere să socotéască din minte atît suma cît și diferența dintre numerele asupra cărora s'aũ exercitat.

În același mod procedăm pentru a face școlarii să înțelégă și cele-lalte două operațiuni: înmulțirea și împărțirea. Aședăm la óre-și care departare două nucí pe catedră și întrebăm: «cîte nucí sunt pe catedră?» — «Două» ni se va răspunde. «Prin urmare, le vom zice, dacă sunt în două locuri câte o nucă, sunt *două* nucí; cît face dar de două ori câte unu?» — «Două». Apoi mai aședăm câte o nucă pe lingă cele două de pe catedră, astfel ca să formăm două grămezi de câte două nucí—și întrebăm: «cîte nucí sunt acum pe catedră?» — «Patru» ni se va răspunde. — «Prin

urmare în două grămezi de câte două nucă sunt patru nucă; dar în două grămezi de câte două mere? — «Tot, patru» — «Așa dar cit face de două ori cite două?» — «Patru».

Urmăm tot astfel până îi facem să găsească toate produsele lui doi, pe care le însemnăm pe tablă în măsura în care le aflăm și punem în același timp și școlarii să copieze pe tăblițele lor «pentru ca să nu se perdă rezultatul muncei noastre». Intr'adevăr e nevoie să le atragem după cum atențiunea că nu vom putea perde în totdeauna timp să socotim în felul acesta, de aceea trebuie să păstrăm produsele, pentru ca să le învățăm odată pentru totdeauna, cea-ce' ne va fi de mare folos în vieță. Cit privesce pentru calcularea celor-lalte produse, ne vom servi de liniuțe și de puncte desenate pe tablă, pentru-că se minuesc mai ușor ca ori-ce obiect și se pot număra cu înlesnire de întreaga clasă.

Trecem apoi la împărțire și pentru acea întrebăm: «avem două nucă și voim să le împărțim la doi școlari; cite cit vine fie-căruia?» — «Cite o nucă» ni se va răspunde.—«Prin urmare două nucă cuprind partea de cite o nucă pentru doi școlari; de cite ori dar se cuprinde unu în doi?» — «De două ori.» Luăm apoi patru nucă și întrebăm: «voim să împărțim patru nucă la doi școlari, cite cit trebuie să dăm fie-căruia? Să vedem: dacă am da cite o nucă de școlar (aședăm pe catedră o nucă de oparte și altă nucă de altă parte),

ne mai rămâne două nucă (arătăm pe cele rămase în mină); să le mai dăm dar câte o nucă și atunci am împărțit tocmai bine (acestea zise, aședăm câte o nucă pe lingă cele-lalte). «Câte nucă trebuie să dăm dar fie-cărui școlar?» — «Câte două nucă.» — «Prin urmare patru nucă cuprinde partea de câte două nucă pentru doi școlari, căci după cum vedem aici, se pot împărți în două grămezi de câte două nucă; câte grămezi de câte două nucă se pot face dar din patru nucă?» — «Două grămezi.» — «Și prin urmare de câte ori se cuprinde două în patru?» — «De două ori». Citurile dintre numerele mai mari se vor calcula la tablă cu ajutorul liniuțelor și punctelor; observăm însă că aceste exerciții se pot suprima, odată ce școlarii a n înțeles modul de formare a citului și dacă știu bine produsele primelor zece numere, căci nu avem de cît să schimbăm modul de întrebare: în loc să zicem: «de câte ori se cuprinde 6 în 42?», n'avem de cît să zicem: «6 ori cît, fac 42?»

Tot după această metodă putem da școlarilor și primele noțiuni despre fracțiuni: le vom explica trebuința de fracțiuni rezultată din neputința de a se împărți exact cu obiecte întregi, egalitatea părților tăiate cît și raportul lor față de întreg. În acest scop ne vom servi de foi de hârtie precum și de patrate desenate pe tablă, care se pot împărți foarte lesne.

Credem de prisos a mai enumera folósele a-

cestei metode de învățarea calculului pe începătorii: numai ea singură poate descoperi elevilor mecanismul operațiunilor aritmetice cît și exactitatea rezultatului lor. Dacă copilul învață, fără să-și fi dat mai întîi seamă, că 3 din 7 rămîn 4 și dacă din greșelă zice că rămîn 5, pe ce ne întemeiăm noi ca să-l îndreptăm? Să fie ore greșit fiind-că «nu scrie așa în carte»? Tot astfel poate să se zică unui școlar de zece ori că 2 ori 2 fac 4 și dacă nu i s'a explicat pentru ce, el e gata să zică că 2 ori 2 fac 5!

Ni se va obiecta, poate, că metoda acésta cere prea mult timp; e ușor însă de raționat că oricît timp s'ar întrebuința în predarea începuturilor aritmetice e bine întrebuințat, căci în cazul acesta nu s'ar mai întîlni școlarii în clasa II primară, dacă nu și în a IV, care să nu știe suma sau produsul lui 6 cu 7.

Sistemul metric.—O parte grea iarăși ce se întîlnesce în începuturile aritmetice, e studiul sistemului metric: copiii nu țin bine minte multiplii și submultiplii unităților principale și fac o confuzie grosolană asupra valorilor lor: tóte aceste însă numai din cauza relei predări. Cînd ne gîndim într'adevăr că copilul încă înainte de școlă măsura tot prin casă, cu sistemul său de măsurare bine-înțeles, ar trebui să ne mirăm cum de la școlă arată atîta desgust pentru măsură, dacă n'am lua în seamă că la școlă nu se învață

copilul să măsoare, ci se învață să înșire pe de-a rostul unitățile de măsură!

Studiul sistemului metric trebuie să se facă în mod practic, căci acesta a și fost scopul introducerii sale în învățămîntul primar. Se vorbește despre metru? Trebuie să se arăte în același timp un metru și să se măsoare cu el lungimea clasei, a băncilor, a tablei, a tăblițelor școlarilor, etc., astfel ca să se vadă cu ochii valoarea fie-căruia din submultiplii metrului. Se va măsura apoi și curtea școlii pentru ca să se pótă vorbi despre decametru, cît despre kilometru se va aminti depărtarea de la o pētră la alta de pe șosea.

Se vorbește despre gram? Trebuie să se arăte în același timp principalele greutate și să se cîntărescă deosebite obiecte cu ajutorul unei balanțe cît de simple. Cît privesce despre litru, e destul a se arăta numai una din măsurile de capacitate, pentru-că școlarii își pót închipui cu înlesnire și pe cele-lalte precum și modul lor de a măsura.

Problemele aritmetice. — Problemele aritmetice pentru clasele primare trebuie să fie cu totul practice, adecă nu numai să se aplice la chestiunile zilnice din viață, dar să cuprindă date numerice adevărate de care să se pótă folosi elevii la maturitate. În loc de a lua numere la întîmplare și în mod capricios, se vor lua dar date aplicabile în viață ca: prețurile exacte ale deosebitelor obiecte, prețurile deosebitelor feluri de muncă, etc., pentru a ne pune astfel întru cît-va în situațiunea trebuințelor viitoare ale elevilor.

De asemenea în multe probleme pot intra date istorice și geografice care se întipăresc pe nesimțite în mintea copilului și-i va ușura mai târziu foarte mult memorisarea lor, căci așa e făcut omul: îi place să dea atenție și să memorizeze chiar tot felul de lucruri, numai pentru-că nu e îndatorat să le știe. Să dăm unui școlar de învățat data domniei lui Mihai Vitezul, de exemplu, și cu totă stăruința noastră, tot nu o va ști bine; să-i procurăm însă aceste date prin mijlocul mai multor probleme de aritmetică și el le va memora fără să fie îndatorat.

Lecțiunile VIII și IX.

PROGRAM: Jocuri și grădini de copii.

Jocuri pentru copii.—Am studiat în educațiunea fizică necesitatea exercițiilor fizice pentru om și în special a jocurilor, care sunt singurele exerciții ce se potrivesc de minune naturei copilului; rămâne să considerăm acum chestiunea din punct de vedere practic, adică cum am putea aplica mai bine principiile educațiunii fizice.

Care este idealul educației fizice? — E să dezvolt corpul copilului și să-l întrețină în totdeauna sănătos și vioi. Orî exercițiile fizice sunt mijlocele cele mai însemnate ce se pot întrebuița în acest scop.

Copilul are nevoie să crească, adică să-și dezvolt corpul în mod armonios și el nu e capabil de sfortare îndelungată sau prea mare; de aceea gimnastica la aparate nu e bună pentru dînsul, căci cere sfortare mare, strică regularitatea formei corpului, prin desvoltarea brațelor numai și împedecă crescerea corpului în lungime. Cine nu cunósce forma tipică a corpului gimnasticilor și marinarilor, care aũ brațe de uriași și picióre de cocoș, din causă că se servesc foarte mult de brațe în timp ce picióarele staũ în nelucrare.

Copilului îi mai trebuie să se exerciteze mult

și să obosescă puțin, el nu are nevoie să-și desvolte forță mușchulară, ci numai să fie vioi; orî și din acest punct de vedere gimnastica nu e bună pentru el, căci îi slăește îndată tóte puterile.

În sfîrșit, copilul trebuie să găsească plăcere în exercițiū, trebuie să se recreeze de oboséla intelectuală ce o îndură și pentru aceea e nevoie ca creerul să ia cît mai puțin parte în exercițiile fizice, iar nu să i se cêră sfortare de atențiune și voință ca în gimnastica la aparate.

Din aceste considerațiuni sumare, rezultă până la evidență că gimnastica la aparate nu e bună pentru copil; rămîn dar ca singure exerciții fizice admise pentru dînsul: *jocurile și gimnastica corporală*.

Jocurile mai cu seamă, îndeplinesc tóte condițiunile cerute de igiena copilului: sunt recreative, căci cer puțină sfortare și produc plăcere, căci se execută în libertate după îndemnul său propriū; desvoltă armonios corpul, căci pun în lucrare tóte organele sale și dau taliei o ținută frumósă, fiind-că tóte mișcările și atitudinile pe care le ia copilul în timpul jocului sunt naturale, iar nu forțate ca în gimnastica la aparate.

Jocurile, singure, activéză tóte funcțiunile vitale și răspîndesc în tot corpul un fior de viață. Strigătele pe care le scóte copilul în timpul jocului, îi îmbibă tot plămînul cu aer curat și alergările nebunatece la care se dedă, activéză circulațiunea și trimete sînge din abundență în țesuturile cele mai ascunse ale corpului. Jocurile

în care copiii nu strigă și nu alérgă, își perd din efectul lor întăritor, fiind-că sunt lipsite de entuziasmul și plăcerea produsă de strigăte și alérgări; ar fi dar păcat să oprim copilul de la această, în timpul de jócă.

Jocului îi trebuie însă trei elemente indispensabile: timp favorabil, spațiu îndestulător și camerează. În cazul când timpul nu e favorabil, se va înlocui jocul prin gimnastică corporală făcută în casă sau în o sală spațioasă — dacă e vorba de mai mulți copii. Rămîn, prin urmare, celelalte două elemente pe care le întâlnește destul de rar copilul de oraș, căci afară de bogați și de familiile din mahala, masa populațiunei de oraș e lipsită de curți și grădini: de aici necesitatea ca școla să se îngrijéscă și de sănătatea copiilor, rezervând ore anumite pentru jócă.

Jocuri pentru adolescenți.—Odată ajuns la vârsta de 15 ani, copilul devine adolescent, fiind-că corpul său s'a dezvoltat foarte mult: mușchii au început a se întări, iar ósele îi sunt pe deplin întărite. Adolescentul începe prin urmare să fie capabil de exerciții de forță susținută; totuși nu e de recomandat gimnastica la aparate, în cazul când se ocupă cu munca intelectuală.

Aci întâlnim o prejudecată formată de curînd, anume că «gimnastica recrează de oboséla intelectuală»: curat copilărie! E același lucru ca și cum s'ar recomanda cui-va, care a obosit ridicând cu o aceeași mînă o greutate, să începă a

ridica și cu cea-l-altă mână ca să-i trecă oboséla! A se pune cine-va la gimnastică după o muncă intelectuală încordată, însemnă a-și cheltui ultimul rest de energie ce i-a mai rămas, însemnă prin urmare a se ruina trupește și sufletesce. Nu munca mecanică a mușchilor pôte recrea creerul de obosélă, ci plăcerea rezultată din satisfacerea trebuinței de mișcare a corpului, care se îngreuiase în timpul șederei la învățatură.

Jocul se potrivește dar de minune și trebuinței adolescentului ce se ocupă cu munca intelectuală, cu deosebire că se vor alege jocuri mai grele de cit pentru copil, care să pótă desfășura óre-și care forță și vitesă, cum sunt de exemplu: oina, aruncarea discului, lupta dréptă, etc.

Adolescentul are nevoie de exerciții de vitesă, care să-i activeze respirațiunea și să-i desvolte plămîni, căci dintre tóte organele corpului, plămîni se desvoltă mai tírziú: chiar după ce tinărul a încetat să créscă, pieptul său continuă să se desvolte. E dar de cea mai mare importanță pentru adolescent ca să caute a ajuta desvoltarea pieptului, căci acésta măsórá gradul său de resistență. Adolescentul mai are însă nevoie întru citva și de forță, pentru ca să-și pótă păstra vioiciunea corpului.

Jocuri pentru fete. — Fetele aú de sigur nevoie de exerciții fizice ca și băeții, însă potrivit aptitudinelor și trebuințelor lor în vieță. Până pe la vîrsta de 7 aní, deosebirea dintre firea băé-tului și a fetei nu e atit de însemnată, pentru ca să recomandăm un mod deosebit de jócă; a-

mindouă sexurile au nevoie să alerge și să strige pentru ca să se desvolte în libertate.

De la acéastă etate însă în sus, se observă cum copila devine mai puțin sburdalnică și dispune de mai puțină putere mușchiulară chiar de cît fratele său mai micușor; urmarea e că nu-î vom mai putea da exerciții de vitesă asemănătoare băeților de etatea sa, precum nici exerciții de forță. Forța nu numai că se desvoltă cu greu în mușchiulatura femeii, dar nici nu-î pôte servi cituși de puțin în viață, fiind-că ocupațiunea sa e mai mult sedentară;—avem în vedere bine înțeles pe femeia de la oraș, căci țaranca care e nevoită să muncéscă alături de bărbat, de sigur că nu mai are trebuință de nici un fel de exercițiu fizic.

Gimnastica la aparate nu e dar bună pentru fete căci le cere forță de care nu sunt capabile și de care n'au trebuință în viață și pentru că le deforméază talia. Cînd zicem că gimnastica deforméază talia, nu ne gîndim de loc la eleganța formei cerută de modă, ci la forma taliei trebuincioasă femeii spre a-și putea îndeplini bine funcțiunea sa fiziologică specială. Intr'adevăr gimnastica la aparate desvoltă umerii și brațele —în timp ce mijlocul și picióarele rămîn ofilite: tocmai contrariul trebuinței femeii, care e să aibă soldurile bine desvoltate. Dacă s'ar ține sémă de acest fapt elementar în educația fizică a copilei, s'ar cruța multe suferinți și decese provenite din greaua încercare a candidaturei de mamă! In loc dar de a concentra în umeri și brațe seva nu-

tritivă a copilei, vom căuta exercițiul fizice care să pună în lucrare mijlocul, spre a-l întări.

Exercițiul cel mai bun pentru întărirea mijlocului e de sigur săritura pe córdă, pentru-că contractează puternic mușchii abdomenului; joc foarte animat, mai cu seamă cînd se execută de mai multe copile în șir; distrăză mult și înviorăză tot corpul, fără să fie cituși de puțin periculos — numai să se observe ca săriturile să fie făcute cu siguranță. Cit despre jocuri în comun, sunt o mulțime de feluri care convin fetiței, ca: poșta plécă, vînătorul și epurele, grădina, aruncarea mingei, etc.; iar pentru adolescente se pôte recomanda: jocul sburătorului, jocul grației și lawn-tennis — fără a uita să sară la córdă din cînd în cînd cel puțin.

Domnișórelor care nu se pot hotări să se jóce cu córdă, fiind-că li se pare un joc puțin serios, li se recomandă dansul — însă nu dans încorsetat și executat séra până tîrziu într'un aer limitat și plin de excitații: acesta numai igienic nu pôte fi — ci dans executat ziua în libertate, în aer curat și numai între domnișóre.

Gimnastica corporală.— Din cele spuse urméză că jocurile sunt exercițiile fizice cele mai potrivite pentru om până la vîrsta tinereței; jocurile însă nu se pot executa o bună parte a anului din cauza timpului nefavorabil și corpul are nevoie să fie exercitat și în acest timp pentru ca să nu lînceDESCĂ. Va fi nevoie dar să se înlocuESCĂ jocul prin gimnastică corporală, care răspunde de asemenea condițiunilor igienice ce-

rute, fiind-că pune în mișcare tot corpul, activează respirațiunea și cere puțină efortare: îi lipsesce prin urmare un singur element igienic—plăcerea.

Educatórea va ști însă să deștepte plăcere în copil pentru acest fel de exerciții, făcându-le animate; cit privesce despre adolescenți, aceștia trebuie să știe că nu poate fi plăcere mai mare pentru omul înțelept, de cât a-și căuta de sănătate.

Ca observațiunii speciale de ținut seamă în executarea acestor exerciții avem de recomandat ca aceste exerciții să fie făcute tacticos, adică fără de grăbire nici smincituri; fie-care mișcare să fie făcută cu siguranță și să nu urmeze alteia fără o clipă de repaus. Când după un număr óre-și care de mișcări, începe a se bate inima și a se activa respirațiunea, e nevoie să se facă o pauză până ce se restabilește circulațiunea. În sfârșit mai e nevoie să se observe ca exercițiile să nu se prelungească până la completa sleire a puterilor, căci în cazul acesta ar perde din efectul lor întăritor, din cauză că ar da prea mult de lucru organismului pentru repararea energiei pierdute; pe de altă parte nu trebuiesc lăsate până ce nu se simte o senzațiune ușoră de obosélă, spre a se asigura că corpul a fost exercitat în deajuns.

Observațiuni generale în executarea exercițiilor fizice. — O primă întrebare ce se impune în practicarea exercițiilor fizice e relativă la timpul din zi cel mai favorabil pentru acésta. Știm că îndată după masă nu e bun nici un fel de exercițiu, afară de plimbare; tot astfel nu e bun

nicî un exercițiu chiar înainte de masă — căci în ambele cazuri se îngreuiază digestiunea. Exercițiile trebuiesc dar terminate cel puțin cu o jumătate de oră înainte de vremea mesei, pentru a nu se așeza la masă obosit.

Imbrăcămintea din timpul exercițiului trebuie să fie cît se poate de ușoră pentru a nu produce nădușelă și a nu supăra cituși de puțin libera mișcare a corpului. În timpul primăverii și al toamnei e nevoie să se observe direcțiunea vîntului pentru ca copiii să nu alerge în contra lui. De prisos să adaugăm că în caz de nădușelă e cu totul trebuincios să se schimbe hainele.

Exercițiul fizic poate fi început îndată după munca intelectuală, căci nu numai că nu aduce vre-un rău, dar înviorază corpul după o ședere atît de lungă în clasă; în nici un caz însă nu e bine a urma clasa sau a se pune la învățat îndată după exercițiu — trebuie să se lase cel puțin o jumătate de oră, pînă ce dispăre ori-ce urmă de oboselă.

În sfîrșit să observăm că camaradii de joc e nevoie să fie cît se poate de forțe egale, pentru a evita pe de o parte ca copiii cei slabi să nu trecă măsura puterii lor, iar cei puternici să se jöce fără de gust — în cît jocul să degenereze.

Grădini de copii. — Dacă ne aruncăm privirile asupra întregului curs de pedagogie cu care ne-am ocupat pînă acum, suntem nevoiți a constata cu părere de rău cît de mult lasă de dorit educațiunea care se obișnuiesce în cele mai multe

familiei și cât e de îndepărtată de preceptele științei și ale bunului simț! Ne-am convins că arta educațiunei cere foarte multă chibzuință și mai cu seamă răbdare și că numai acela poate fi un educator bun, care știe să se stăpînescă pe sine — în cât nu se lasă condus de impresia momentului.

Vedem dar de cât folos ar fi crearea unor instituțiuni la care să se dea copilul de mic spre a fi crescut de educatōre inteligente și bine pregătite; acest fel de instituțiuni există chiar în Franța unde sunt cunoscute sub numele de «școle materne», precum și în Germania, unde se numesc «grădinii de copii».

Grădinile de copii iaă rolul familiei, căci primesc copii chiar de la 3 ani și îi ține aproape totă ziua în localul lor. Ele sunt dar destinate să formeze inima copilului, să-i procure primele elemente de cunoștință în mod familiar și să se îngrijescă de buna dezvoltare a fizicului său. Tot timpul șederei copilului la această instituțiune trebuie petrecut în jocuri și plăceri: în mijlocul unei astfel de sărbătōre sufletescă trebuie aruncată sămînța moralității precum și temelia științei.

Nu putem dori în deajuns să vedem înființându-se cât mai curînd și în țară la noi grădinii de copii — nu ca cele actuale, care sunt destinate să strice limba copilului înainte de a-și fi format-o — ci grădinii conduse de românce de inimă, care să formeze odată cu inima, mintea și corpul copilului, să-i formeze și limba cea dulce și frumoasă cu care s'a născut.

NOTĂ EXPLICATIVĂ

a termenilor științifici ce se întâlnesc în cursul cărții.

Abstracțiune: Operațiune intelectuală cu ajutorul căreia se poate avea în vedere numai unele însușiri ale unui obiect, ne-luându-se în seamă pe cele-l-alte. D. ex.: cînd se vorbește numai despre forma, mărimea sau culoarea unui lucru, folósele unei plante, bunătatea unui om, se zice că s'a făcut «abstracțiune» de cele-l-alte însușiri ale lor.

Analisă: Operațiune prin care se descompune un tot în părțile sale. Ex.: analiză chimică, analiză gramaticală, analiză psihologică — după cum obiectul ce se descompune e un mineral, o propozițiune sau o stare sufletescă.

Aparat termoscopic: Instrument cu ajutorul căruia se poate constata cea mai ușoră ridicare de temperatură.

Asocia: a uni, a întovărăși; în special însă cînd e vorbă de stări sufletesci, însemnă legătura ce se stabilește între ele astfel că în cazul cînd ne gîndim la una din ele, ne vine în minte și cele-l-alte.

Circumvoluțiuni cerebrale: Neregularitățile ce le înfățișează suprafața creierului.

Comparațiune: Operațiune intelectuală cu ajutorul căreia se caută asemănările și deosebiriile dintre două sau mai multe obiecte.

Emoțiune: Starea sufletescă a omului în momentul cînd e atinsă simțirea sa. D. ex.: o veste bună sau durerósă, «emoționează» omul.

Excitațiune: ațițare; în particular însă înseamnă punerea în lucrare a unui organ de al corpului.

Fictiv: Inchipuire nerealisabilă. D. ex.: *lume fictivă* înseamnă o creațiune capricioasă de a imaginației.

Fisiologist: Invățatul care se ocupă cu știința funcțiunilor organice ce întretin viața.

Gimnastica corporală: Principalele figurî ale acestui fel de exerciții fizice sunt:

Ridicarea brațelor în sus până la cea mai mare înălțime, observându-se însă ca piciorarele să rămână nedeslipite de pământ.

Intinderea brațelor înainte, în sus sau lateralnic (de o parte și de alta corpului), observându-se în fie-care din aceste exerciții ca corpul să fie ținut drept.

Apropierea brațelor orisontal astfel ca să se întâlnească în direcțiunea pieptului, fără ca să se lovească pumnii.

Indepărtarea brațelor orisontal după ce mai întâi au fost apropiate ca în exercițiul precedent.

Aplecarea corpului înainte și înapoi cit se poate de lin și pe cit permite echilibrul.

Aplecarea corpului de o parte și de alta, minele fiind ținute pe șolduri — ca și în exercițiul precedent.

Intinderea și îndoirea genunchiului înainte executată alternativ cu amindouă piciorarele.

Mișcarea piciorului înainte și înapoi, sprijinindu-se până la obișnuire, cu mîna de colțul unei mese.

Numărul mișcărilor fie-căruia din aceste exerciții trebuie să varieze cu vîrsta: de la 5—20 mișcări din fiecare în parte.

Impresiune: Acțiunea mediului înconjurător asupra simțurilor omului.

Obiect: Tot cea-ce se infățișează simțurilor: ființă, lucru sau fenomen. Intr'un înțeles mai larg, înseamnă tot cea-ce poate fi cunoscut omului.

Sistemul nervos se compune din incefal, măduva spinărei, nervi și ganglionii.

Incefalul e masa nervoasă cuprinsă în craniu (învelișul osos al capului); principalele sale părți sunt: *creierul mare*, *creierul mic* și *măduva alungită* — numită

astfel fiind-că nu e de cit o continuare a măduvei spinăreii.

Măduva spinăreii e un cordon nervos cuprins în coloana vertebrală.

Nervii sunt firele nervoase care plăcă din incefal și măduva spinăreii și se răspîndesc în tot corpul; ei servesc să comunice impresiunile primite de diferite organe cit și să le transmită ordinul de mișcare — de aceea se pot asemăna cu firile telegrafului. Nervii care aduc impresiunile la centrii nervoși se zic *sensitivii*, iar nervii care duc ordinul de mișcare de la un centru nervos la un organ, se zic *motorii*.

Incefalul, măduva spinăreii și cu nervii care plăcă din aceste părți, formeză *sistemul nervos cerebro-spinal*.

Ganglionii sunt niște mase nervoase mici așezate deoparte și de alte coloanele vertebrale, în dreptul fie-cărei vertebre. Din ganglionii plăcă nervi care se distribuie în organele care întrețin viața.

Ganglionii împreună cu nervii lor formeză *sistemul nervos ganglionar*.

Spectru solar: Banda multicoloră ce se produce prin descompunerea razelor soarelui. D. ex.: cazul curcubeului.

